Ekonomická univerzita v Bratislave

Národohospodárska fakulta

Katedra sociálneho rozvoja a práce

REVUE SOCIÁLNO-EKONOMICKÉHO ROZVOJA

Vedecký recenzovaný on-line časopis

Ročník IV

číslo 1-2/2018

ISSN 2453-6148

Vedecký Recenzovaný on-line časopis „Revue sociálno-ekonomického rozvoja“

Časopis vychádza dvakrát ročne.

Zameranie časopisu : teoretické a praktické otázky sociálno-ekonomického rozvoja, aktuálne trendy a perspektívy spoločensko-ekonomického vývoja v krajinách EÚ a vo svete.

Príspevky sa v časopise uverejňujú v slovenskom, českom, nemeckom a anglickom jazyku.

Príspevky sú recenzované dvomi nezávislými odborníkmi, ktorých určuje redakčná rada. Redakčná rada časopisu odporúča autorom, aby rozsah statí bol do 20 normalizovaných strán, príspevok do diskusie, prehľadov a konzultácií do 10 - 12 strán, názorov, recenzií a informácií do 4 - 5 strán. Kvalita príspevkov má prioritu pred dodržaním limitu ich rozsahu. V časopise je možné po častiach publikovať aj rozsiahlejšie state.

Základnou požiadavkou je originalita príspevku a komplexnosť jeho spracovania, t.j. úplné údaje o citovaných prameňoch a náležitá úprava. Súčasťou príspevku je abstrakt v rozsahu 8 - 10 riadkov, kľúčové slová (v jazyku slovenskom a anglickom), klasifikácia JEL (https://www.aeaweb.org/econlit/jelCodes.php), základné údaje o autorovi vrátane titulov, adresa pracoviska vrátane telefonického kontaktu, prípadne faxu a e-mailová adresa autorov.

Príspevky zasielajte na adresu:
rser.ksrp@gmail.com

Články neprechádzajú jazykovou úpravou. Za obsahovú a jazykovú správnosť textu zodpovedá autor.

Vydavateľ:

Katedra sociálneho rozvoja a práce, NHF EU v Bratislave

Hlavný redaktor:
Peter Sika, EU v Bratislave

Výkonný redaktor:
Ivana Setnická, EU v Bratislave

Redakčná rada:
Becker Joachim, Wirtschaftsuniversität Wien

Boda György, Corvinus University of Budapest

Brinčíková Zuzana, EU v Bratislave

Krebs Vojtech, VŠE Praha

Lehocká Danica, Ministerstvo práce, sociálnych vecí a rodiny SR

Mihály Géza, Trexima Bratislava, spol. s r.o.

Průša Ladislav, VÚPSV Praha

Rievajová Eva, EU v Bratislave

Richet Xavier, Université de la Sorbonne nouvelle, Paris

Šimek Milan, VŠB TU Ostrava

Redakčný tajomník :
Ivana Setnická, EU v Bratislave

Obsah

Existencia a pôsobenie organizácií tretieho sektora v druhej dekáde dvadsiateho prvého storočia v kontexte konkurencieschopnosti, ekonomického rastu a prežitia firiem

The existence and operation of third-sector organizations in the second decade of the twenty-first century in the context of competitiveness, of economic growth and survival of companies.

Kornélia Beličková 5

Historické východiská medzinárodného obchodu – starovek

Historical Aspects of International Trade – Ancient Times

Zuzana Brinčíková 15

Rodová rovnosť v odmeňovaní zamestnancov a jej význam na postavenie domácností v spoločnosti

Gender pay gap and its importance for the position of households in society

Igor Dvornický..... 24

Private equity investície v strednej a východnej Európe

Private equity investments in Central and Eastern Europe

Kristína Jančovičová Bognárová 37

Kapitálové spoločnosti na Slovensku, v Nemecku a v Rusku

Capital companies in Slovakia, Germany, and Russia

Miroslava Knapková..... 48

Zmiernenie starnutia obyvateľstva – nezaujímavý cieľ pre (rodinnú) politiku v Slovenskej republike?

Mitigation of the ageing population - uninterested objective for (family) policy in the Slovak Republic

Ján Košta..... 59

Vplyv zdanenia, odvodového zaťaženia a realizácie transferov na mieru chudoby a dôchodkovej nerovnosti

The impact of taxes, contributions and transfer on poverty and income inequality rate

Erika Neubauerová, Michaela Tomčiková 72

Daňové a odvodové zaťaženie – vplyv na trh práce

Tax and Contributions - Impact on the Labour Market

Eva Rievajová, Alžbeta Kovárová 85

Zmeny v dôchodkových systémoch vybraných krajín

Changes in the pension systems of selected countries

Peter Sika 98

Vybrané aspekty nepovolenej daňovej optimalizácie

The chosen aspects of illegal tax optimization

Erika Šoltésová, Alena Zubaľová 112

Vplyv efektu dávkového a daňovo-odvodového systému na (ne)zamestnanosť nízkoprijímových skupín obyvateľstva v Slovenskej republike

The impact of the social benefits and tax contributions on the (un)employment of the low income population groups in Slovak republic

Alena Zubaľová 122

Existencia a pôsobenie organizácií tretieho sektora v druhej dekáde dvadsiateho prvého storočia v kontexte konkurencieschopnosti, ekonomického rastu a prežitia firiem[1].

The existence and operation of third-sector organizations in the second decade of the twenty-first century in the context of competitiveness, of economic growth and survival of companies.

Kornélia Beličková
Ekonomická Univerzita Bratislava
Národohospodárska fakulta, Katedra financií
Dolnozemská cesta č.1
Bratislava, 852 35
Slovensko
e-mail: kornelia@belicka.eu

Abstract

In our contribution, we look at the existence and functioning of organizations of the third, non-governmental sector in the current period - that is, during the second decade of the twenty-first century in the context of competitiveness, economic growth and business survival. We follow the paper "The Importance and Outcomes of the Social Partnership of Third Sector Organizations with the Public and Private Sector during the Transformation of Centralized Economies - Experiences and Prospects" (Scientific Reviewed on-line magazine "Revue of Socio-Economic Development" Volume III, issue 1/2017 ISSN 2453-6148, pp. 16-24).

In the contribution, we evaluate organizations from the third sector as carriers of the second decade of the 21st century, from offering - through barriers to the assumption of partnerships to fulfill the functions of third sector organizations in relation to other entities of the national economy. We have written several important publications and the conclusions of the conferences and outputs that we report in the literature. Briefly assessing global competitiveness in relation to corruption (business eyes and citizens' eyes), starting from other available Eurobarometers, we look at businesses and corruption in Slovakia. Our country has gone through increasing innovation and excellence in research and development to promote sustainable growth in income, employment and quality of life in a smart specialization strategy. Today, Slovakia is part of the European Union and the OECD on the road to a coherent Europe of 2030, where we should be competitive as a country in terms of economic growth and the survival of companies operating in the country.

Klasifikácia JEL: Z13, Z18, Z19
Kľúčové slová: tretí sektor, dobrovoľníctvo, partnerstvá organizácií tretieho sektora, konkurencieschopnosť, ekonomický rast a prežitie firiem

[1] „Táto práca bola podporovaná Agentúrou na podporu výskumu a vývoja na základe Zmluvy č. APVV-15-0322.“

1. Úvod

V našom príspevku uvádzame pohľad na existenciu a pôsobenie organizácií tretieho, mimovládneho sektora, v súčasnom období – to je v období druhej dekády dvadsiateho prvého storočia v kontexte konkurencieschopnosti, ekonomického rastu a prežitia firiem. Nadväzujeme na príspevok „Význam a výsledky sociálneho partnerstva organizácií tretieho sektora s verejným a súkromným sektorom v období transformácie centrálne plánovaných ekonomík – skúsenosti a perspektívy“ (Vedecký Recenzovaný on-line časopis „Revue sociálno-ekonomického rozvoja“ ročník III., číslo 1/2017. ISSN 2453-6148, str. 16-24).

V príspevku hodnotíme organizácie tretieho sektora ako nositeľov zmeny druhej dekády 21. storočia a to od ponuky - cez bariéry, k predpokladom partnerstiev pri plnení funkcií organizácií tretieho sektora vo vzťahu k ostatným subjektom národného hospodárstva. Inšpirovali sme sa viacerými významnými publikáciami a závermi konferencií a výstupov, ktoré uvádzame v použitej literatúre. Krátkym hodnotením globálnej konkurencieschopnosti vo vzťahu ku korupcii (očami podnikov a očami občanov) vychádzajúc z ostatných dostupných eurobarometrov podávame pohľad na podniky a korupciu na Slovensku.

Naša krajina prešla zvyšovaním inovačnej schopnosti a excelentnosti vo výskume a vývoji s cieľom podporovať udržateľný rast príjmov, zamestnanosti a kvality života ku stratégii inteligentnej špecializácie. Dnes koncom druhej dekády 21. storočia je Slovensko ako súčasť Európskej únie (od roku 2004) a OECD (od roku 2000) na ceste ku koherentnej Európe 2030, kde by sme ako krajina mali byť konkurencieschopná, s výhľadom ekonomického rastu a prežitia firiem, ktoré v krajine pôsobia.

Zastávame názor, že z dostupných materiálov najdôležitejšie sú pre toto úsilie odporúčania OECD (k dosiahnutiu účinného fungovania štátu, k dosiahnutiu zabezpečenia dôvery občanov voči vláde a k vytvoreniu podmienok udržateľného spoločenského a hospodárskeho rozvoja je najdôležitejšia integrita verejnej správy) - konkrétne „Správa OECD o stave verejnej správy. Slovenská republika. Lepšia koordinácia pre lepšie politiky, služby a výsledky. OECD Better Policies for Better Lives[2].

2. Organizácie tretieho sektora ako „nositelia zmeny“ druhého decénia 21. storočia

V našom príspevku vychádzame zo skutočnosti, že organizácie tretieho sektora predstavujú akúsi formu „samoorganizovania“ občanov, ktorí spravidla na lokálnej a regionálnej, čoraz viac však aj na národnej a medzinárodnej úrovni „berú riešenie do vlastných rúk“[3]. Z národohospodárskeho pohľadu je prvoradým cieľom organizácií tretieho sektora zabezpečenie statkov a služieb v oblastiach, kde zlyhal trh i vláda. Ide v podstate o činnosti v týchto oblastiach zdravotná starostlivosť, humanitná starostlivosť, rozvoj vedy a výskumu, vzdelávanie, osveta, rozvoj športu a telesnej výchovy, rozvoj a ochrana duchovných a kultúrnych hodnôt, tvorba a ochrana životného prostredia, ochrana ľudských a občianskych práv, sociálne služby, rozvoj a zabezpečenie bývania, medzinárodné aktivity a tiež napr. rozvoj miestnej komunity.

---

[2] Publikácia je dostupná na http://dx.doi.org/10.1787/978926424763-en.
Táto publikácia je zverejnená v rámci e-knižnice OECD, ktorá obsahuje všetky knihy, periodické a štatistické databázy. Pre viac informácií www.oecd-ilibrary.org.

[3] Bližšie pozri: Vymedzenie tretieho sektora piatimi ohraničujúcimi kritériami podľa Birkhölzera. BIRKHÖLZER, K.: Das Dritte System als innovative Kraft: Versuch einer Funktionsbestimmung. Dostupné na http://www.praxisphilosophie.de/drittsys.pdf

2.1 Od ponuky cez bariéry k predpokladom partnerstiev pri plnení funkcií organizácií tretieho sektora vo vzťahu k ostatným subjektom národného hospodárstva

V tejto časti nášho príspevku hodnotíme organizácie tretieho sektora v druhej dekáde 21. storočia ako významných nositeľov zmien vychádzajúc z dostupných zdrojov výstupov za posledných rokov a v súčasnosti. **V ostatnej dostupnej „Štúdii súčasného stavu občianskej spoločnosti na Slovensku[4]“ z novembra 2011** autorský kolektív podáva rozsiahlu správu o stave v rezorte práce sociálnych vecí a rodiny, v rezorte školstva, v rezorte životného prostredia, v rezorte spravodlivosti, v rezorte zahraničných vecí a rozvojovej pomoci, v rezorte regionálneho rozvoja, v rezorte financií, v rezorte zdravotníctva, a tiež v oblasti kultúry a v oblasti ľudských práv. V tejto štúdii boli identifikované dokumenty, politiky a stratégie prijaté medzinárodnými a multilaterálnymi organizáciami, ktorých je Slovensko súčasťou. Závery z týchto dokumentov boli zhrnuté nasledovne:

„A. Vyššia participácia občanov je dobrým cieľom, na dosiahnutie ktorého treba nastavovať verejné politiky.

B. Vyššia participácia neznamená potláčanie reprezentatívnosti a hodnôt reprezentatívnej demokracie. Naopak, predstavuje jej vhodné doplnenie a skvalitnenie (ECOSOC).

C. Všetky dokumenty, deklarácie a dohovory sa zasadzujú za vyššiu úroveň participácie za pomoci týchto nástrojov:

a. Jednoduchší a priamejší prístup k informáciám (Aarhuský dohovor, Lisabonská zmluva).

b. Intenzívnejšie konzultácie (Rada Európy, Aarhuský dohovor, Lisabonská zmluva, OECD, Biela kniha o Európskom riadení, ECOSOC).

c. Rozvoj dialógu, získavanie spätnej väzby (Rada Európy, Aarhuský dohovor, Lisabonská zmluva, OECD, Biela kniha o európskom riadení, ECOSOC).

d. Efektívna účasť na rozhodovaní a spolupodieľanie sa na stanovovaní agendy (Lisabonská zmluva, Biela kniha o európskom riadení, ECOSOC).

e. Jednoduchší prístup k spravodlivosti (Aarhuský dohovor).[5]“

V čom sú teda devízy organizácií tretieho sektora? Vnášajú do verejnej diskusie a do spoločenského života dôraz na hodnoty; hodnoty dobrovoľníctva, hodnoty charitatívy, hodnoty altruizmu; vysielajú signály, čo je treba zmeniť; zameriavajú sa na spoločenské ohodnotenie a propagáciu užitočných sociálnych vzorov; poznajúc prostredie a procesy (aj z vlastnej skúsenosti) môžu podať expertízy, know-how; sú flexibilné pri reagovaní na potreby cieľových skupín. *Tieto aktivity však často prechádzajú cez prekážky.* Spolupráca so štátom – znižuje ich efektivitu; rozsah(dosah) poskytovania služieb a tovarov – len napríklad miestny, či regionálne ohraničený; finančné podhodnotenie – otázka udržania si kvalitného personálu a profesionálneho rastu; začínajúce organizácie – nie vždy majú profesionálny, efektívny manažment a administratívu; podceňovanie, či predsudky zo strany štátu i podnikateľských firiem; celková absencia v oblastiach spoločných záujmov predstaviteľov všetkých troch sektorov národného hospodárstva. *Predpokladom dobrých partnerstiev* je celková zmena kultúry komunikácie – zmena kultúrnej paradigmy!

---

[4] Martin Bútora – Zora Bútorová – Boris Strečanský – Dušan Ondrušek – Grigorij Mesežnikov (ed.): Štúdia súčasného stavu občianskej spoločnosti na Slovensku. Bratislava, november 2011. str. 14-113. Dostupné na: https://www.minv.sk/swift_data/source/rozvoj_obcianskej_spolocnosti/na_stiahnutie/publikacie/Studia-sucasneho-stavu-OS.pdf

[5] Tamtiež, str. I.

3. Globálna konkurencieschopnosť verzus korupcia (podniky a občania).

Z ekonomického hľadiska sa organizácie tretieho sektora považujú za verejnoprospešné organizácie a ich ekonomický význam sa posudzuje na základe centrálnych indikátorov - ako napr. počet pracovných miest a rozsah výdavkov. Takto potom tretí sektor vytvára pracovné príležitosti mimo trhového a verejného sektora, produkuje značný rozsah výkonov národného hospodárstva a podstatnou mierou prispieva k rozvoju ľudského potenciálu, ako **jedného z najdôležitejších faktorov ekonomického rastu[6].** Svetové ekonomické fórum hodnotí konkurencieschopnosť krajín na základe verejných štatistických dát a celosvetového Prieskumu názorov riadiacich pracovníkov. Jeden z ostatných prieskumov prebiehal od marca do mája 2017 a zapojilo sa doň viac ako 14 000 manažérov z celého sveta. Partnerom Svetového ekonomického fóra a koordinátorom prieskumu na Slovensku bola Podnikateľská aliancia Slovenska (PAS). Výsledky hodnotenia odrážajú stav ekonomiky a názory manažérov v máji 2017. Takmer 120 respondentov zo Slovenska, manažérov veľkých i malých firiem, vyplnilo prieskum elektronicky na internetovej stránke Svetového ekonomického fóra. PAS nemala prístup k tvorbe dotazníkov, hodnoteniu, ani individuálnym odpovediam respondentov. V súvislosti s rebríčkom konkurencieschopnosti neposkytla Svetovému ekonomickému fóru žiadne vlastné dáta alebo analýzy. *Správa o globálnej konkurencieschopnosti 2017/2018*[7] upozorňuje, že aj desať rokov po kríze ostáva finančný sektor zraniteľný. Pozitívny poznatok je, že stále viac krajín je schopných zavádzať inovácie, musia však väčšmi využiť ich prínosy pre široké masy občanov, čo sa týka najmä Číny, Indie alebo Indonézie. Svet má zmysluplne využiť technologickú revolúciu v priemysle s uplatnením robotizácie a umelej inteligencie a preto je tiež dôležité zvyšovať flexibilitu pracovníkov aj ich ochranu. Ďalej podľa Správy o globálnej konkurencieschopnosti Svetového ekonomického fóra **Slovensko najviac zaostáva v kvalite verejných inštitúcií a podpore talentovaných ľudí.**

Našej pozornosti nesmie uniknúť fakt, že z výsledkov prieskumov vydaných „EK 22/02/2018 Európska komisia zverejnila výsledky dvoch prieskumov za jednotlivé členské štáty, a to bleskový eurobarometer na tému Podniky a korupcia a špeciálny eurobarometer, ktorý skúmal postoje občanov voči korupcii.

Ako je vnímaná korupcia v EÚ?

Občania (68 %) aj podniky (67 %) považujú korupciu za menej rozsiahlu ako v roku 2013. Korupciu ako problém vníma menej podnikov, medzi jednotlivými členskými štátmi sú však veľké rozdiely. Pre 37 % podnikov zostáva korupcia problémom, viac zasiahnuté sú malé podniky.Ľudia majú aj väčšiu tendenciu korupčné správanie nahlasovať, napriek tomu však až 49 % ľudí nevie, kde ho nahlasovať. Iba jedna tretina podnikov verí tomu, že transparentnosť financovania politických strán je dostatočná 61 % verí, že občania a podniky, ktoré podplácajú vysokých úradníkov, nie sú dostatočne potrestaní. Až v 19 členských štátoch podniky veria v dostatočnú transparentnosť menej 25 % (priemer EÚ). Výrazne nízku úroveň tejto dôvery majú respondenti v Maďarsku (8 %), Španielsku (10 %) a na Slovensku (10 %).

---

[6] Bližšie pozri BELIČKOVÁ, Kornélia - BUKOVOVÁ, Sylvia. Sociálne a ekonomické premeny tretieho sektora na začiatku tretieho tisícročia. In Nová ekonomika : vedecký časopis Národohospodárskej fakulty Ekonomickej univerzity v Bratislave. - Bratislava : Národohospodárska fakulta EU, 2014. ISSN 1336-1732, 2014, roč. 7, č. 1, s. 56-61.

[7] Správa o globálnej konkurencieschopnosti 2017/2018
Schwab,K.: World Economic Forum. (2017). Professor Xavier Sala-i-Martín Columbia University Chief Advisor of The Global Competitiveness Report: „**The Global Competitiveness Report 2017–2018**“. ISBN-13: 978-1-944835-11-8. 393 p.

Podniky a korupcia na Slovensku[8]

Problémy pri podnikaní - zložitosť administratívnych procedúr považuje pri podnikaní za problém 72 % opýtaných, 70 % vníma ako problém rýchlo sa meniacu legislatívu a predpisy a 64% daňové sadzby. **Vnímanie korupcie** – 86 % respondentov považuje problém korupcie za rozšírený (EÚ28 – 67 %), najrozšírenejšie je uprednostňovanie príbuzných a priateľov vo verejných inštitúciách (pre 38 %), pre 35 % opýtaných je to financovanie politických strán výmenou za verejné zákazky alebo vplyvu na tvorbu politík, provízie predstavujú problém pre 30 % opýtaných. 40 % si myslí, že v posledných troch rokoch im/resp. ich spoločnosti zabránila vyhrať verejný tender alebo získať verejnú zákazku. 81 % nesúhlasí s výrokom, že na Slovensku sú osoby a firmy pristihnuté pri uplácaní vysokopostavených štátnych úradníkov náležite potrestané.

Korupcia očami občanov SR

85 % (EÚ28 – 68 %) opýtaných si myslí, že na Slovensku je problém korupcie rozšírený. 48 % (EÚ28 – 48 %) opýtaných súhlasí, že korupcia sa u nás za posledné tri roky zvýšila. Pre 53 % (EÚ28 – 22 %) slovenských respondentov je prijateľné urobiť láskavosť, ak by chceli niečo od verejnej správy alebo úradu, pre 24 % (EÚ28 – 14 %) je prijateľné dať peniaze a pre 43 % (EÚ28 – 21 %) dať dar. Neprijateľné dať peniaze je pre 73 %, dar pre 53 % a urobiť láskavosť pre 40 % opýtaných respondentov. 74 % opýtaných celkovo súhlasí s výrokom, že v miestnych a regionálnych úradoch na Slovensku je korupcia, 83 % s tým, že korupcia je v národných verejných inštitúciách. Branie úplatkov považujú Slováci za najrozšírenejšie v oblasti zdravotnej starostlivosti (55 %), súdov (52 %) a politických strán (50 %)“[9].

4. Konkurencieschopnosť, ekonomický rast a prežitie organizácií tretieho sektora na ceste ku koherentnej Európe 2030

Ako východisko a predpoklad pochopenia tejto časti príspevku sme analyzovali nasledovné publikácie:

- MINISTERSTVO ŠKOLSTVA, VEDY, VÝSKUMU A ŠPORTU Slovenskej republiky v zastúpení MINISTERSTVO HOSPODÁRSTVA Slovenskej republiky; Schéma na podporu konkurencieschopnosti a rastu malých a stredných podnikov grantovou formou v znení dodatku č. 1 (schéma pomoci de minimis) DM-10/2016; Prioritná os 3 Posilnenie konkurencieschopnosti a rastu MSP. Operačný program Výskum a inovácie. Bratislava https://www.opvai.sk/media/98935/sch%C3%A9ma-na-podporu-konkurencieschopnosti-v-znen%C3%AD-d1.pdf
- NEZISKOVÉ ORGANIZÁCIE A FONDY EÚ 2014 – 2020. Vydal: Úrad podpredsedu vlády Slovenskej republiky pre investície a informatizáciu, Centrálny koordinačný orgán, Štefánikova 15, 811 05 Bratislava. Bratislava 2017. Prvé vydanie. PRINT / ISBN 978-80-972677-0-4. PDF / ISBN 978-80-972677-1-1
- Slovenská republika a ciele udržateľného rozvoja AGENDY 2030. Bratislava 2016 https://phf.euba.sk/www_write/files/slides/2017-11-13-Agenda-2030.pdf
- Podnikatelia a fondy EÚ na roky 2014 – 2020. (2017). Úrad podpredsedu vlády Slovenskej republiky pre investície a informatizáciu. Tento projekt bol spolufinancovaný Európskou úniou. Bratislava 2017. Prvé vydanie, 134 s. ISBN 978-80-971493-4-5

[8] Portál Business Insider sa zameral na bohaté krajiny z radov členov Organizácie pre hospodársku spoluprácu a rozvoj (OECD), medzivládnej skupiny vyspelých ekonomík, a zoradil ich do zoznamu podľa miery korupcie. Slovensko si v ňom vyslúžilo druhé miesto, hneď za Mexikom.

[9] https://ec.europa.eu/slovakia/news/eurobarometer_corruption2018_sk

http://www.partnerskadohoda.gov.sk/data/files/1180_podnikatelia-a-fondy-eu-2014-2020.pdf
- Hvozdíková, V.: Národná konkurencieschopnosť – mýtus alebo realita? Ekonomický ústav Slovenskej akadémie vied http://ekonom.sav.sk/uploads/projects/Hvozd01.pdf veronika.hvozdikova@savba.sk
- Latinský, T.: Faktory konkurencieschopnosti slovenských podnikov. NBS. Výskumná štúdia 3/2008 https://www.nbs.sk/_img/Documents/PUBLIK/08_lal1.pdf
- Majtán, Š. a kol.: AKTUÁLNE POHĽADY NA KONKURENCIESCHOPNOSŤ A PODNIKANIE NOVÉ VÝZVY. EKONOMICKÁ UNIVERZITA V BRATISLAVE FAKULTA PODNIKOVÉHO MANAŢMENTU KATEDRA PODNIKOVOHOSPODÁRSKA Vydavateľstvo EKONÓM, Bratislava 2011. ISBN 978-80-225-3200-6 . Zborník vedeckých prác.
- Šoltés, T.: NATIONAL AND REGIONAL ECONOMICS VIII . TEORETICKÉ ASPEKTY NÁRODNEJ KONKURENCIESCHOPNOSTI A ICH APLIKÁCIA V PODMIENKACH SLOVENSKEJ REPUBLIKY. Katedra regionálnych vied a manažmentu Ekonomická fakulta Technická Univerzita v Košiciach tomas.soltes@tuke.sk http://www3.ekf.tuke.sk/konfera2010/zbornik/files/prispevky/SoltesTomas.pdf
- EPPP - Európske partnerstvo pre verejnosť stratégie. Úloha MVO pri rozvoji vedomostnej spoločnosti. Príspevok prednesený pri príležitosti 10. výročia Centra pre európsku politiku. https://www.eppp.sk/news_single.php?id=455

Ak chceme hodnotiť konkurencieschopnosť, ekonomický rast a prežitie organizácií tretieho sektora nesmieme zabudnúť na skutočnosť, že v roku 2005 na konferencii v Bratislave a v Prahe čelní predstavitelia vlády SR predstavili víziu MINERVA: „Stratégia konkurencieschopnosti Slovenska do roku 2010 (Národná lisabonská stratégia)[10]", kde sa v úvode konštatovalo okrem iného, že Slovensko sa musí stať doma aj v zahraničí synonymom pre krajinu s mimoriadne vzdelanými a tvorivými ľuďmi, prekvitajúcou vedou a technikou, odkiaľ neustále prichádzajú inovatívne výrobky a služby vynikajúcej kvality. Podobný cieľ si už v roku 2000 vytýčili predstavitelia 25 členských štátov EÚ, a to, že EÚ sa do roku 2010 má stať najkonkurencieschopnejšiou a najdynamickejšou znalostnou ekonomikou na svete, schopnou udržateľného hospodárskeho rastu, v ktorej bude lepšie a viac pracovných miest a väčšia sociálna súdržnosť (Lisabonská stratégia). V Stratégii Konkurencieschopnosť Slovenska do roku 2010 je však už v roku 2006 konštatované, že „...Ako dnes otvorene priznáva väčšina európskych ekonómov a politikov, Lisabonská stratégia doteraz nebola veľmi úspešná. Hlavné dôvody jej neúspechu sú dva. Prvým je fakt, že pozostáva z príliš veľa cieľov a z veľmi širokého okruhu oblastí, ktoré sú navyše často protichodné. Nie všetky z nich sú rovnako dôležité pre všetkých 25 členských štátov EÚ. Druhým, dôležitejším dôvodom je politická neochota vlád členských krajín EÚ ju systematicky napĺňať, pretože vyžaduje často nepopulárne opatrenia....[11]"

Je možné zodpovedať na tieto dva vyššie uvedené fakty, ako ich vnímame dnes - po dvanástich rokoch? Je. Ale názory nebudú jednotné. Konštatujeme, že tieto dva fakty sa ani

[10] Mikloš, I. Podpredseda vlády SR pre ekonomiku. (2006) Stratégia Konkurencieschopnosti Slovenska do roku 2010 - Národná Lisabonská stratégia. 18.07.2006
Dostupné na: http://www.finance.gov.sk/Default.aspx?catID=3977
[11] Tamtiež

po 12 rokoch nezmenili, možno ešte viac pribudlo byrokracie, prebujneli informácie, ktoré sú nepresné, ubudlo zodpovednosti za svoju prácu, za výsledky svojej práce, pribudla intolerancia, vytratila sa komunikácia, stratila sa dôvera, vzrástol populizmus koaličných politických strán.

5. Záver

5.1 „Kto hľadá, nenájde!“

Chronologicky by sme mali vychádzať z dlhodobej vízie rozvoja slovenskej spoločnosti. Ostatnú Dlhodobú víziu rozvoja slovenskej spoločnosti vypracovali zamestnanci Ekonomického ústavu SAV a predstavil ju na konferencii 29.9.2008. Dnes sa dočítame len o jej výňatkoch[12]. V jej závere stojí ... „(Kompletný dokument Dlhodobá vízia rozvoja slovenskej spoločnosti nájdete na adrese: http://www.vlada.gov.sk/data/files/4180.pdf)“. Po otvorení tejto stránky tam nájdete - **Not Found** The requested URL /data/files/4180.pdf was not found on this server. Predsa však tvorcovia v závere zdôraznili, „... že pokiaľ sa na Slovensku nezmení prístup ľudí k sebe samým a spoločnosti, aj sebedokonalejšia vízia stráca význam...“

5.2 „Kto hľadá, niečo možno nájde.

Naša krajina prešla zvyšovaním inovačnej schopnosti a excelentnosti vo výskume a vývoji s cieľom podporovať udržateľný rast príjmov, zamestnanosti a kvality života ku stratégii inteligentnej špecializácie. Od roku 2013 je pre smerovanie SR určujúcim Dokument „Poznatkami k prosperite - Stratégia výskumu a inovácií pre inteligentnú špecializáciu Slovenskej republiky (Research and Innovation Strategy for Smart Specialisation of the Slovak Republic)“ schválený vládou SR 13.11.2013 .

Napokon naše závery vyjadríme aj pomocou Akčného plánu Koncepcie rozvoja občianskej spoločnosti na Slovensku na roky 2016 – 2018[13].

SR je súčasťou EÚ takmer 15 rokov a súčasťou OECD takmer 18 rokov. Toto je prvým dôkazom, že ekonomika a jej sektory – prvý = privátny; druhý=štátny a aj tretí=mimovládny obstáli po hospodárskej kríze zo začiatku tohto storočia a sú teda konkurencieschopné, ekonomicky rastú a prežili!

V súčasnom období je na Európu ako celok vyvíjaný obrovský tlak migračných vĺn hlavne z afrických krajín. Stotožňujeme sa s názorom, že je potrebné posilniť hraničné kontroly, a vychádzať zo záverov summitu vo Vallette medzi členskými štátmi Európskej únie a niekoľkými africkými krajinami v novembri 2015, kde Európska únia zdôraznila svoj zámer aj naďalej pokračovať v integrácii kľúčových rozvojových cieľov do externej migračnej spolupráce s africkými krajinami. Deklarácia z Valletty tiež obsahuje ciele, ktoré majú naštartovať socio-ekonomický rast v Afrike, posilniť diplomatické kroky na riešenie nestability a kríz v africkom regióne či podporiť budovanie štátu v Afrike. Tu sa môžu angažovať hlavne organizácie tretieho sektora ako dobrovoľníci, altruisti, charitatívne cítiace osobnosti.

Všetky tieto snahy by mali vyústiť do zachovania bezpečnostných a ekonomických záujmov s dôrazom na dodržiavanie ľudských práv – tu môžu organizácie tretieho sektora

---

[12] Ekonomický ústav SAV: Dlhodobá vízia rozvoja slovenskej spoločnosti http://www.ekonom.sav.sk/sk/podujatia/dlhodoba-vizia-rozvoja-slovenskej-spolocnosti

[13] MINISTERSTVO VNÚTRA SLOVENSKEJ REPUBLIKY Pribinova 2, 812 72 Bratislava Úrad splnomocnenca vlády SR pre rozvoj občianskej spoločnosti. (24.11.2015). Akčný plán Koncepcie rozvoja občianskej spoločnosti na Slovensku na roky 2016 – 2018. http://www.minv.sk/swift_data/source/rozvoj_obcianskej_spolocnosti/rada_vlady_pre_mno/rokovania/2015/10_rokovanie/KROS_AP_2016-18_15-12-10_RV-MNO.pdf

pôsobiť ako skutočný watchdog – to znamená môžu monitorovať, kontrolovať dianie vo verejnom živote, ktorý je predmetom občianskeho záujmu.
Nesmieme však zabudnúť na ekologickú a energeticky efektívnu EÚ. Toto je možné len spoločnou jednotnou systémovou prácou a potrebnými investíciami do daných oblastí.

A napokon nesmieme zabudnúť, že dnes najdôležitejšia je otázka mieru. Koherentná európska mierová politika musí byť založená na základoch, základných hodnotách EÚ, globálnej stratégii EÚ – toto je priestor pre charitatívne a humanitárne cítiace organizácie tretieho sektora.

Pokiaľ bude naša vláda – súčasná vláda SR prísne dodržiavať odporúčania OECD pre centrum vlády SR na skvalitnenie tvorby politík, zlepšenie schopnosti riadenia a monitorovania výkonnosti, tak ako ich odporúča vo svojom dokumente[14], ktorý má 222 strán odporúčaní pre vládu SR, ktoré zahŕňajú

1. **Zlepšenie riadenia z centra vlády SR**
2. **Posilnenie analytických a hodnotiacich kapacít v SR**
3. **Posilnenie schopností verejnej služby v SR**
4. **Zdokonaľovanie digitálnej vlády v SR**
5. **Zvyšovanie transparentnosti a bezúhonnosti v SR**

potom bude SR na vrchole rebríčka hodnotených krajín v konkurencieschopnosti, ekonomickom raste a prežití firiem, štátu a tiež organizácií tretieho sektora.

6. Zhrnutie

V našom príspevku sme podali pohľad na existenciu a pôsobenie organizácií tretieho, mimovládneho sektora, v súčasnom období – to je v období druhej dekády dvadsiateho prvého storočia v kontexte konkurencieschopnosti, ekonomického rastu a prežitia firiem. Nadviazali sme na príspevok „Význam a výsledky sociálneho partnerstva organizácií tretieho sektora s verejným a súkromným sektorom v období transformácie centrálne plánovaných ekonomík – skúsenosti a perspektívy“ (Vedecký Recenzovaný on-line časopis „Revue sociálno-ekonomického rozvoja“ ročník III., číslo 1/2017. ISSN 2453-6148, str. 16-24).

V príspevku sme hodnotili organizácie tretieho sektora ako nositeľov zmeny druhej dekády 21. storočia a to od ponuky - cez bariéry, k predpokladom partnerstiev pri plnení funkcií organizácií tretieho sektora vo vzťahu k ostatným subjektom národného hospodárstva. Inšpirovali sme sa viacerými významnými publikáciami a závermi konferencií a výstupov, ktoré sme uviedli v literatúre. Dnes je Slovensko ako súčasť Európskej únie a OECD na ceste ku koherentnej Európe 2030, kde by sme ako krajina mali byť konkurencieschopná, s výhľadom ekonomického rastu a prežitia firiem, ktoré v krajine pôsobia.

Zastávame názor, že z dostupných materiálov najdôležitejšie sú pre toto úsilie odporúčania OECD (...k dosiahnutiu účinného fungovania štátu, zabezpečenia dôvery občanov voči vláde a vytvoreniu podmienok udržateľného spoločenského a hospodárskeho rozvoja je predovšetkým integrita verejnej správy...) - konkrétne „Správa OECD o stave verejnej správy. Slovenská republika. Lepšia koordinácia pre lepšie politiky, služby a výsledky. OECD Better Policies for Better Lives[15].

---

[14] OECD (2016) Slovak Republic: Better Co-ordination for Better Policies, Services and results: (Slovak version), OECD Publishing, Paris. 222 p. ISBN 978 – 92 -64- 25762-7 (PDF)
[15] Publikácia je dostupná na http://dx.doi.org/10.1787/978926424763-en.
Táto publikácia je zverejnená v rámci e-knižnice OECD, ktorá obsahuje všetky knihy, periodické a štatistické databázy. Pre viac informácií www.oecd-ilibrary.org.

Použitá literatúra

Beličková, K. – Bukovová, S. (2014). Sociálne a ekonomické premeny tretieho sektora na začiatku tretieho tisícročia. In *Nová ekonomika : vedecký časopis Národohospodárskej fakulty Ekonomickej univerzity v Bratislave*. - Bratislava : Národohospodárska fakulta EU, 2014. ISSN 1336-1732, 2014, roč. 7, č. 1, s. 56-61.

Birkhölzer, K.: Das Dritte System als innovative Kraft: Versuch einer Funktionsbestimmung. http://www.praxisphilosophie.de/drittsys.pdf [citované 15.9.2018]

Bútora, M. – Bútorová, Z. – Strečanský, B. – Ondrušek, D. – Mesežnikov, G.(ed.) (2011): Štúdia súčasného stavu občianskej spoločnosti na Slovensku. Bratislava, november 2011. https://www.minv.sk/swift_data/source/rozvoj_obcianskej_spolocnosti/na_stiahnutie/publikacie/Studia-sucasneho-stavu-OS.pdf [citované 17.9.2018]

EPPP - Európske partnerstvo pre verejnosť stratégie. Úloha MVO pri rozvoji vedomostnej spoločnosti. Príspevok prednesený pri príležitosti 10. výročia Centra pre európsku politiku. https://www.eppp.sk/news_single.php?id=455 [citované 15.9.2018]

Hvozdíková, V.: Národná konkurencieschopnosť – mýtus alebo realita? Ekonomický ústav Slovenskej akadémie vied http://ekonom.sav.sk/uploads/projects/Hvozd01.pdf veronika.hvozdikova@savba.sk [citované 25.9.2018]

Latinský, T.: Faktory konkurencieschopnosti slovenských podnikov. NBS. Výskumná štúdia 3/2008 https://www.nbs.sk/_img/Documents/PUBLIK/08_lal1.pdf [citované 15.9.2018]

Majtán, Š. a kol.: AKTUÁLNE POHĽADY NA KONKURENCIESCHOPNOSŤ A PODNIKANIE NOVÉ VÝZVY. EKONOMICKÁ UNIVERZITA V BRATISLAVE FAKULTA PODNIKOVÉHO MANAŢMENTU KATEDRA PODNIKOVOHOSPODÁRSKA Vydavateľstvo EKONÓM, Bratislava 2011. ISBN 978-80-225-3200-6 . Zborník vedeckých prác.

MINISTERSTVO ŠKOLSTVA, VEDY, VÝSKUMU A ŠPORTU Slovenskej republiky v zastúpení MINISTERSTVO HOSPODÁRSTVA Slovenskej republiky; Schéma na podporu konkurencieschopnosti a rastu malých a stredných podnikov grantovou formou v znení dodatku č. 1 (schéma pomoci de minimis) DM-10/2016; Prioritná os 3 Posilnenie konkurencieschopnosti a rastu MSP. Operačný program Výskum a inovácie. Bratislava https://www.opvai.sk/media/98935/sch%C3%A9ma-na-podporu-konkurencieschopnosti-v-znen%C3%AD-d1.pdf [citované 19.9.2018]

NEZISKOVÉ ORGANIZÁCIE A FONDY EÚ 2014 – 2020. Vydal: Úrad podpredsedu vlády Slovenskej republiky pre investície a informatizáciu, Centrálny koordinačný orgán, Štefánikova 15, 811 05 Bratislava. Bratislava 2017. Prvé vydanie. PRINT / ISBN 978-80-972677-0-4. PDF / ISBN 978-80-972677-1-1

OECD (2016) Slovak Republic: Better Co-ordination for Better Policies, Services and results: (Slovak version), OECD Publishing, Paris. 222 p. ISBN 978 – 92 -64- 25762-7 (PDF) http://dx.doi.org/10.1787/978926424763-en [citované 15.9.2018]

Podnikatelia a fondy EÚ na roky 2014 – 2020. (2017). Úrad podpredsedu vlády Slovenskej republiky pre investície a informatizáciu. Tento projekt bol spolufinancovaný Európskou úniou. Bratislava 2017. Prvé vydanie, 134 s. ISBN 978-80-971493-4-5 http://www.partnerskadohoda.gov.sk/data/files/1180_podnikatelia-a-fondy-eu-2014-2020.pdf [citované 15.9.2018]

Schwab, K.: World Economic Forum. Insight Report. (2017). (Professor Xavier Sala-i-Martín Columbia University Chief Advisor of The Global Competitiveness Report: „The Global Competitiveness Report 2017–2018“. ISBN-13: 978-1-944835-11-8. 393 p. Dostupné na: http://www3.weforum.org/docs/GCR20172018/05FullReport/TheGlobalCompetitivenessReport2017%E2%80%932018.pdf [citované 18.9.2018]

Slovenská republika a ciele udržateľného rozvoja AGENDY 2030. Bratislava 2016 https://phf.euba.sk/www_write/files/slides/2017-11-13-Agenda-2030.pdf [citované 19.9.2018]

Šoltés, T.: NATIONAL AND REGIONAL ECONOMICS VIII . TEORETICKÉ ASPEKTY NÁRODNEJ KONKURENCIESCHOPNOSTI A ICH APLIKÁCIA V PODMIENKACH SLOVENSKEJ REPUBLIKY. Katedra regionálnych vied a manažmentu Ekonomická fakulta Technická Univerzita v Košiciach tomas.soltes@tuke.sk http://www3.ekf.tuke.sk/konfera2010/zbornik/files/prispevky/SoltesTomas.pdf [citované 19.9.2018]

Hungary epress: Kiszivárgott a német vészforgatókönyv. Ilyen lesz Európa 2040-re. http://hungaryexpres.com/kiszivargott-a-nemet-veszforgatokonyv-ilyen-lesz-europa-2040-re/ [citované 18.9.2018]

Historické východiská medzinárodného obchodu – starovek[1]

Historical Aspects of International Trade – Ancient Times

Zuzana Brinčíková
Ekonomická univerzita v Bratislave
Národohospodárska fakulta, Katedra ekonomickej teórie
Dolnozemská cesta 1
Bratislava, 852 35
Slovenská republika
e-mail: zuzana.brincikova@euba.sk

Abstract
International trade played a major role in the cultural, religious and artistic exchanges between major centers of civilization in Europe and Asia during ancient times. Cities along main trade routes became rich and powerful providing services to merchants and acting as international marketplaces. The trade routes were also the communications highways of the ancient world. New inventions, religious ideas, arts, languages and customs, as well as goods and raw materials, were crossing borders along the people moving from one place to another to trade. The paper focuses on description of main trade routes and actors of ancient times.

Klasifikácia JEL: B15, F10
Kľúčové slová: starovek, medzinárodný obchod, obchodné cesty

1. Úvod

Medzinárodný obchod medzi rôznymi krajinami nie je nový jav. História a archeologické nálezy ukazujú, že výmena a obchod medzi rôznymi časťami sveta existoval už v starovekých civilizáciách. Prínosy medzinárodného obchodu boli a dodnes sú hlavným zdrojom ekonomického rastu. Krajiny s rozvinutým medzinárodným obchodom boli bohatšie, prosperovali a mali silu kontrolovať svetovú ekonomiku. Globálny obchod môže významne prispieť aj k zníženiu chudoby. Nevyhnutnými predpokladmi pre to, aby krajiny mohli využívať výhody plynúce z medzinárodného obchodu, sú najmä rozvoj infraštruktúry, dopravy a komunikácie. Nové cesty a spôsoby dopravy umožňujú tovar ľahšie prepravovať na dlhšie vzdialenosti a lepšie možnosti komunikácie zefektívňujú a uľahčujú kontrolu nad obchodom. K najdôležitejším prínosom medzinárodného obchodu patria:

- prístup k novým, nedostatkovým alebo lacnejším tovarom;
- prístup domácich tovarov na zahraničné trhy;
- celosvetové zvyšovanie konkurencie a znižovanie nákladov;
- využívanie výhod transferu technológií medzi krajinami;
- zvyšuje tržby a zisky podnikov a obchodníkov;
- umožňuje získať globálny trhový podiel a vplyv;
- znižuje závislosť na domácich zdrojoch;
- stabilizuje sezónne trhové výkyvy;
- mimoekonomické vplyvy (sociálne, kulturálne, náboženské a pod).

[1] Článok vznikol s podporou grantovej agentúry VEGA v rámci projektu č. 1/0393/16: "*Európska únia v pokrízovom období - makroekonomické a mikroekonomické aspekty*"

Tisícky rokov dozadu nebol proces uspokojovania potrieb jednoduchý. Pokiaľ si ľudia žiadané tovary nevypestovali, nedochovali alebo nevyrobili, museli od svojich potrieb ustúpiť alebo cestovať, často na veľmi dlhé vzdialenosti. Pre mnoho miest bol obchod nemožný a o týchto mestách sa v histórii veľa nehovorí. Prvé civilizácie spolu začali obchodovať približne päť tisíc rokov dozadu a mnoho z nich sa veľmi rýchlo stalo bohatými. Obchod bol zároveň spojený s výhodou ľudskej interakcie a prinášal medzikulturálne kontakty. Keď sa ľudia prvýkrát usadili vo väčších mestách v Mezopotámii a Egypte, potreba sebestačnosti začala zanikať. Farmári mohli svoje produkty vymeniť za iné na lokálnych trhoch, ktoré boli blízko. Čoskoro začali takýmto spôsobom fungovať aj mestá, ktoré prostredníctvom obchodu mohli získať produkty zo vzdialených miest, kde klíma a prírodné zdroje umožnili produkovať iné statky. Obchod na dlhé vzdialenosti bol však v tom čase pomalý a veľmi nebezpečný. Podľa historikov obchod na dlhé vzdialenosti sa objavil okolo roku 3000 pred n. l. na území medzi Mezopotámiou a údolím rieky Indus a obmedzoval sa takmer výhradne na luxusné statky ako korenie, textil a drahé kovy (Gascoigne, 2012). Mestá so zásobami týchto tovarov sa stali bohatými a uspokojovali požiadavky okolitých regiónov na šperky, odevy a dovážané delikatesy. Tieto obchodné siete sa rozprestierali naprieč euroázijským kontinentom a spájali kultúry prvýkrát v histórii. Nakoľko chýbali primerané cesty, najefektívnejším spôsobom prepravy tovarov bol transfer po mori a riekach. Prvé rozsiahle obchodné spojenia boli vodné cesty ako Níl v Egypte, Eufrat a Tigris v dnešnom Iraku a Žltá rieka v Číne. V úrodných povodiach týchto riek vznikali mestá, ktoré potom expandovali vďaka exportu a importu tovarov po týchto vodných diaľniciach.

Domestifikácia tiav okolo roku 1000 pred n. l. (Whipps, 2008) umožnila rozšíriť obchodné cesty po zemi v podobe karaván, čím sa prepojila India so Stredomorím. V miestach, kde karavány zastavovali, alebo prekladali tovar na lode, začali vo veľkom vznikať mestá. Takýmto spôsobom vzniklo mnoho satelitných miest starovekého Ríma a Grécka, čo umožnilo rozširovať ich impériá a vplyv naprieč kontinentmi. Významnými sa stali najmä prístavy Stredozemného mora, ktoré predstavovali napojenie na pozemné obchodné cesty s kovmi a poľnohospodárskymi produktmi z východných krajín a Malej Ázie. Stredozemná obchodná cesta bola špecifická tým, že spájala 3 kontinenty a sústreďovala väčšinu vtedajšej západnej populácie. Karavánové cesty Stredného východu a námorné cesty Stredozemného mora predstavovali najstarší svetový obchodný systém.

2. Úloha impérií

Staroveké impériá zohrávali kľúčovú úlohu v procese rozvoja medzinárodného obchodu. Dobývaním nových oblastí, zásobovaním armád a svojich poverených vládcov, šírením svojho vplyvu a udržiavaním mieru v obsadených územiach vytvárali nevyhnutné predpoklady pre rozvoj obchodu. Navyše s rastom bohatstva ich obyvateľstva rástli aj ich potreby a záujem o nové, vzácne tovary.

V *starovekom Grécku* a Egejskom mori existovala medzinárodná výmena tovarov už v dobe bronzovej, čo dokazujú archeologické nálezy potvrdzujúce obchod medzi Egyptom, Áziou a gréckou pevninou a ostrovmi. Prvé písomné zdroje od Homéra a Hesioda poukazujú na existenciu obchodu a obchodníkov od 8. storočia pred n. l., kedy bola ale táto aktivita považovaná za nevhodnú pre vládnucu vrstvu a aristokraciu (Cartwright, 2018). Medzinárodný obchod rástol najmä po roku 750 pred n. l. vďaka sociálnym a politickým faktorom, ako boli presuny obyvateľstva, kolonizácia na Strednom východe a Sicílii, rozšírenie mincí, štandardizácia mier, bezpečnejšie moria a zdokonalenie obchodných lodí. Začali vznikať trvalé obchodné miesta, kde sa stretávali obchodníci z rôznych krajín. Od 5. storočia pred n. l. sa najvýznamnejším aténskym prístavom v Stredozemnom mori stal Pireus,

kde bolo možné nájsť výrobky všetkého druhu. Obchod zabezpečil pre Grécko potraviny, nerastné suroviny a výrobky z iných kútov sveta a zároveň pomohol prostredníctvom vývozu vína, olív a keramiky šíriť grécku kultúru do iných krajín. Na podporu obchodu boli poskytované námorné úvery zabezpečené samotnými loďami obchodníkov, ktorí v prípade, že sa loď nedostala do prístavu, nemuseli úver splatiť. Kompenzáciou za riziko boli vysoké úrokové miery. Štát do obchodu takmer nezasahoval s výnimkou obchodu s obilím, ktoré bolo nevyhnutné pre obživu gréckej veľkej populácie. Zakázané boli akékoľvek prekážky dovozu pšenice, rovnako ako jej vývoz. Úradníci regulovali ceny a množstva obchodovaného obilia. Obchod bol chránený viacerými opatreniami ako tranzitné dane, poplatky na dovoz a vývoz v prístavoch, resp. dodatočné dane a postihy za využívanie iných prístavov a miest ako boli Atény, Pireus alebo Thasos. S postupným zánikom vplyvu gréckych miest sa obchod presunul do iných oblastí, no aj naďalej niektoré mestá ako Atény a prístavy Delos a Rodos ostali dôležitými obchodnými centrami.

Pre *Rímske impérium* bol obchod nevyhnutný z hľadiska uspokojovania potrieb, ako aj získavania finančných zdrojov. Obchod v tejto časti sveta sa rozvíjal najmä vďaka rozvoju infraštruktúry a dopravy v podobe množstva námorných a pozemných ciest, ktoré okrem obchodu slúžili aj pre presun armád. Trasy v Stredozemnom a Čiernom mori boli chránené proti pirátom a budovali sa prístavy a majáky. K najvýznamnejším prístavom patrili Ostia, Myos Hormos, Arsinoe a Berenice, kde prichádzali tovary z východnej Afriky. V záujme Ríma bolo obchod čo najviac zjednodušiť. Používala sa iba jedna mena a neboli žiadne komplikované colné bariéry. Podporou pre rozvoj obchodu boli aj dlhé roky mieru. Rimania importovali najmä hovädzie mäso, kukuricu, výrobky zo skla, kovy, kože, mramor, olivový olej, parfumy, farbivá, hodváb, korenia, stavebné drevo a víno. Hlavnými obchodnými partnermi boli oblasti Španielska, Francúzska, Stredný východ a severná Afrika. Z Británie dovážali najmä vlnu, cín a olovo a vyvážali tam víno, olivový olej, keramiku a papyrus. S pádom Rímskeho impéria skolaboval aj obchod medzi jednotlivými územiami a Európa bola ovládnutá barbarmi.

Staroveká Čína obchodovala z rovnakého dôvodu ako všetci ostatní – získať tovary, ktorých doma nemali dostatok. Obchodné cesty sa tiahli Čínou už počas dynastie Shang v 3. a 2. storočí pred n. l., no až počas dynastie Zhou približne v období 800 až 500 pred n. l. sa obchod výraznejšie rozšíril. Vlády jednotlivých krajín podporovali výrobu a obchod. Do obehu sa začali zavádzať kovové mince a expanzia obchodu podporovala vznik nových miest a rozširovanie počtu obchodníkov a remeselníkov, ktorí sa stávali čoraz dôležitejšími a bohatšími. Neskoršia štandardizácia razby mincí, mier, písma a rozširovanie ciest prispeli k významnému nárastu obchodu v celej oblasti Číny. K plnému využitiu výhod plynúcich z obchodu došlo až počas panovania dynastie Han (207 pred n. l. – 220 n. l.). Mier, ktorý dynastia priniesla do Číny, stimuloval obchod na dlhé vzdialenosti naprieč celým impériom a po prvý krát sa obchod rozšíril aj za hranice Číny. Jedným z hlavných dôvodov expanzie na západ bola snaha zabezpečiť obchodné cesty, prostredníctvom ktorých krajina získavala kone zo západu Ázie, ktoré slúžili pre armádu a boli nevyhnutné pre udržanie mieru v impériu. Tento obchod bol základom pre vznik Hodvábnej cesty, veľkej obchodnej trasy naprieč Áziou, ktorá spájala Čínu so Stredným východom a Európou. Prostredníctvom tejto cesty sa vymieňalo mnoho druhov luxusných a exotických tovarov (nefrit, liečivá, farbivá, korenia a pod.), no hlavnými komoditami bol hodváb, ktorý Číňania predávali na výmenu za kone. Podobná trasa viedla o niečo južnejšie, kde sa vymieňali kone za čaj. Dobytie juhu Číny a vznik niekoľkých dôležitých prístavov sprístupnil námorný obchod s juhovýchodnou Áziou. Hoci obchod po mori ostal prevažne v rukách indických a arabských obchodníkov, aj Číňania profitovali z výmeny zahraničných tovarov a rastu vnútorného obchodu, ktorý vždy sprevádza zahraničnú výmenu. V porovnaní s ostatnými starovekými civilizáciami, Čína bola neobvykle

invenčná. Vynájdená tu bola oceľ, kuša, fúrik, sejací stroj, pušný prach a snáď najdôležitejší – papier, ktorý vyriešil problémy administratívy a veľmi rýchlo sa rozšíril naprieč celou Čínou a neskôr aj do sveta.

3. Najvýznamnejšie obchodné cesty

Obchodné cesty vznikli v staroveku na prevoz tovarov z miesta ich produkcie do miest obchodu. Nedostatkové komodity, ktoré boli dostupné iba v niektorých oblastiach ako napríklad soľ alebo korenie, podnecovali vznik obchodných sietí, ktoré po etablovaní slúžili aj pre šírenie náboženstva, myšlienok, vedomostí a niekedy aj chorôb.

1.1 Cínová cesta

Cínová cesta bola hlavnou obchodnou trasou v dobe bronzovej a železnej, ktorá poskytovala základnú zložku pre výrobu kovov – cín. Okolo roku 2800 pred n. l. (Cock-Starkey, 2016) sa k cínu začala pridávať meď na výrobu bronzu – silnejšieho, lepšieho kovu. Táto nová technológia zvýšila dopyt po cíne, ktorý sa tak vďaka svojmu zriedkavému výskytu stal dôležitou obchodnou komoditou. V prvom tisícročí pred n. l. existovala takáto cesta medzi cínovými baňami v Cornwalle, cez more do Francúzska, smerom dolu do Grécka a ďalej. Túto cestu dokumentuje množstvo opevnení, ktoré vznikali pozdĺž cesty ako obchodné zastávky. Historici veria, že obchod prúdil oboma smermi, keďže v ruinách sa našli cudzokrajné artefakty ako koraly a zlato. Archeologické nálezy potvrdzujú, že spolu s cínom sa šírili aj technológie a umenie medzi severnou Európou a Stredomorím.

1.2 Jantárová cesta

Evidencia obchodu s jantárom siaha do obdobia okolo 3000 pred n. l., kedy sa jantárové perly dovážali z pobrežia Baltiku pozdĺž Dunaja až po Egypt. Jantárovú cestu spájajúcu Baltik so zvyškom Európy rozvinuli Rimania, ktorí kamene používali na ozdobu a na liečivé účely. V Gréckom a Rímskom impériu bol jantár známy ako severné zlato. Dnes môžeme nájsť stopy jantárovej cesty napríklad aj v Poľsku.

Graf 1
Trasa jantárovej cesty v staroveku

Zdroj: https://en.wikipedia.org/wiki/Amber_Road

1.3 Soľná cesta

Soľ bola dlho považovaná za vzácnu komoditu. Používala sa na nielen na ochutenie a konzerváciu jedál, ale aj ako antiseptický prostriedok. Ľahko dolovateľná soľ však bola v staroveku nedostatkovým minerálom, preto sa oblasti bohaté na soľ stali dôležitými obchodnými strediskami, rovnako ako cesty, ktoré tieto centrá spájali. Jednou z najznámejších je rímska Via Salaria (soľná cesta), ktorá sa tiahla z Ostie neďaleko Ríma naprieč Talianskom k jadranskému pobrežiu. Soľ bola taká vzácna, že bola súčasťou mzdy rímskych vojakov. Z latinského slova „sal“ – soľ, je odvodený aj anglický výraz „salary“ – mzda.

Graf 2

Obchodné cesty v starovekom Ríme

Zdroj: https://www.revolvy.com/page/Via-Salaria

1.4 Čajová cesta (cesta čaj-kone)

Táto staroveká cesta sa vinula 6000 míľ strmo od Hengduanských hôr v hlavnej čínskej oblasti produkcie čaju cez Tibet do Indie. Trasa križovala množstvo riek, čo ju robilo jednou z najnebezpečnejších obchodných ciest staroveku. Hlavnými tovarmi obchodovanými na tejto ceste bol čínsky čaj, ktorý sa vymieňal za tibetské vojenské kone. Časti tejto trasy sa začali používať už v období 1600 pred n. l., no celá cesta sa pre obchod sprístupnila až okolo 7. storočia n. l. (Cock-Starkey, 2016).

Graf 3
Ázijská trasa obchodnej výmeny čaju za kone

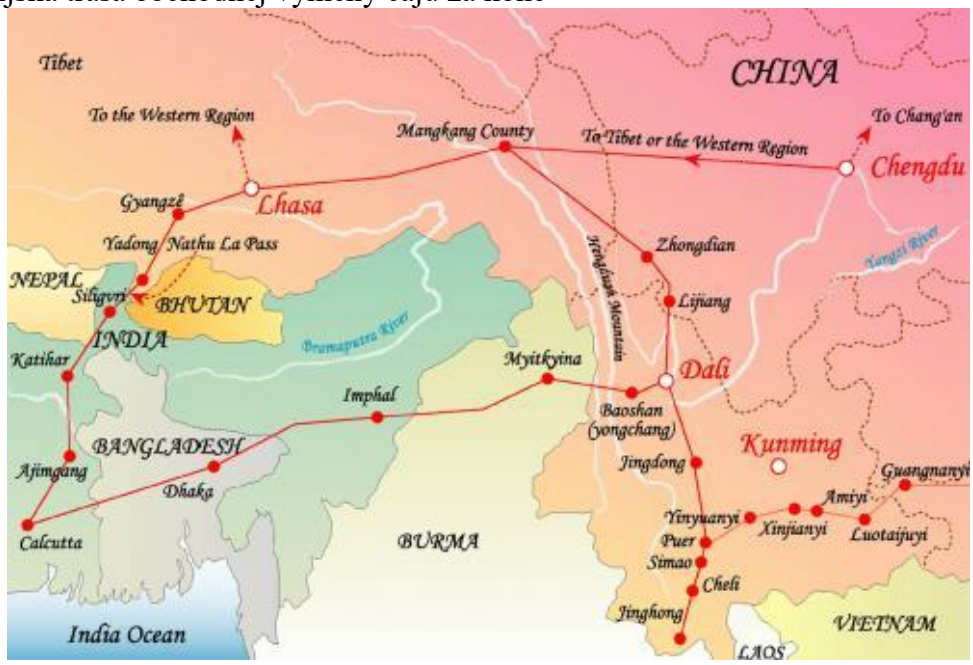

Zdroj: http://asiawheeling.com/?p=4266

1.5 Kadidlová cesta

Jednou z najvýznamnejších starovekých obchodných ciest bola kadidlová cesta. Sušená miazga kadidlovníka a myrha boli v období medzi 3. storočím pred n. l. a 2. storočím n. (Billock, 2017) jednými z najviac obchodovaných tovarov, ktoré sa používali na výrobu kadidla a parfumov a pri posmrtných rituáloch a balzamovaní po celom svete, predovšetkým však v Ríme, Grécku a Egypte. Dopestovať ich však bolo možné iba v Etiópii, Somálsku a južnej Arábii (dnešný Jemen a Omán). Z týchto oblastí ich obchodníci po domestifikácii tiav začali dovážať cez púšť do stredomorského zálivu v Gaze po trase dlhej viac ako 1200 míľ. Pozemná cesta trvala približne dva mesiace a v jednodňových intervaloch boli pozdĺž nej zastávky, kde mohli karavány odpočívať, doplniť zásoby a predávať tovary. Na ochranu proti zlodejom slúžili mnohé pevnosti. V čase najväčšieho rozkvetu sa touto cestou prepravilo zhruba 3000 ton kadidla ročne. Trasa sa zároveň priebežne menila v závislosti od toho, ako jednotlivé usadlosti začali vyberať vysoké dane za prechod karaván, ktoré sa im chceli vyhnúť. Približne v poslednom storočí pred n. l. sa táto pozemná trasa zmenila na námornú. Tovar z juhu Arabského polostrova sa nalodil na lode v Arabskom mori, odkiaľ sa cez Červené more preplavil do egyptských prístavov. Púštna cesta sa postupne používala čoraz menej a námorný obchod sa stal základnou formou presunu úrody kadidla.

V tomto obchode zohrávali hlavnú úlohu národy Arabského polostrova, predovšetkým Nabatejci. Všetky karavány cestujúce po sýrskej, arabskej a palestínskej pôde prechádzali cez ich územie a právo prechodu stanovili poplatkom – 25 % z ceny prepravovaného tovaru. Arabskí obchodníci zásobovali Európu nielen množstvom luxusných tovarov z Ázie a Afriky, ale boli tiež prostriedkom, ako sa invencie a myšlienky z ďalekého východu dostávali do Európy a spôsobili rozvoj gréckeho a rímskeho impéria do veľkých a rozvinutých civilizácií.

Ďalším dôležitým dôsledkom tohto obchodu bolo rozvinutie ptolemajovskej Alexandrie do najväčšieho a najbohatšieho obchodného prístavu toho obdobia. Nabatejci dopravovali

kadidlo a myrhu do egyptských prístavov v Červenom mori, odkiaľ boli po súši prepravované do Alexandrie a odtiaľ do celej Európy. Postupom času sa spolu s kadidlom začali dovážať aj korenia ako škorica, zázvor a vanilka a neskôr exotické tovary, vrátane sklenených perál a čínskeho hodvábu. Alexandria sa tak postupne stala výmenným centrom pre tovary z Orientu, napriek priamemu napojeniu dovtedy najvýznamnejšieho Damašku na Indiu a Hodvábnu cestu.

Alexandria využila svoju výhodnú polohu a stala sa hlavným obchodným centrom. Bol zavedený monopol v medzinárodnom obchode s obilím v Stredomorí, mincovňa a kontrola zahraničnej meny v krajine, ktorá požadovala, aby všetci zahraniční obchodníci vymieňali svoje zlato a striebro za nové ptolemajovské strieborné mince na uskutočňovanie nákupov v Alexandrii a zvyšku krajiny. Obchodný význam mesta z neho spravil svetové centrum pre zahraničných obchodníkov a podnikateľov.

Graf 4
Staroveká kadidlová cesta

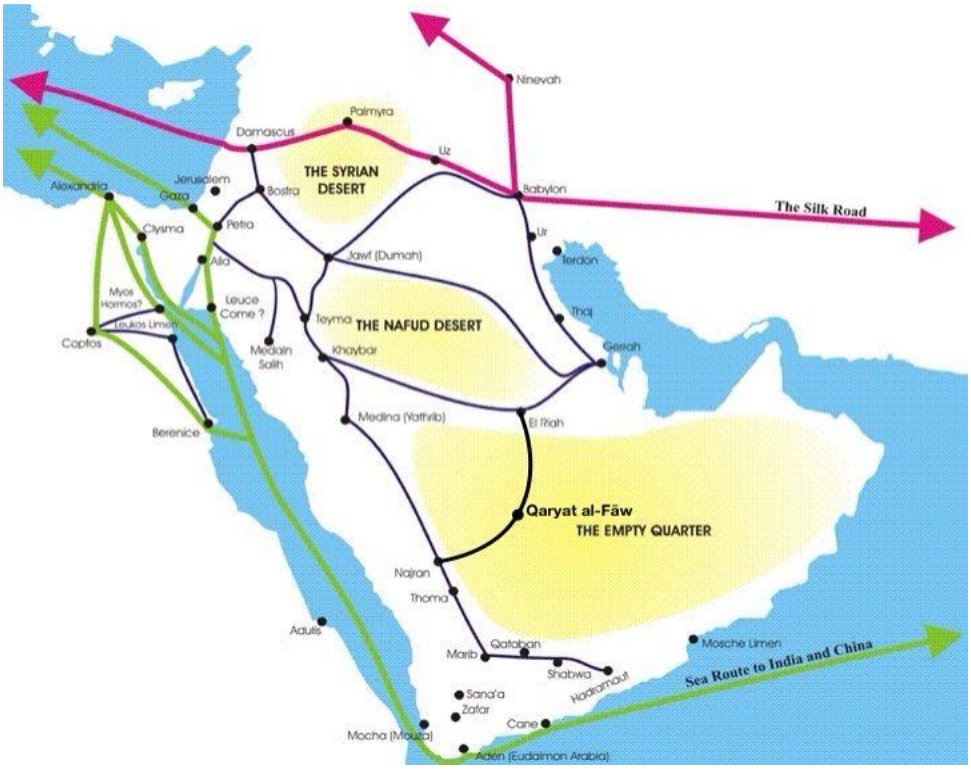

Zdroj: https://traveltoeat.com/the-incense-road-saudi-arabia/

1.6 Hodvábna cesta

Hodvábna cesta ako najznámejšia obchodná trasa na svete bola sieťou obchodných ciest spájajúcich hlavné staroveké civilizácie Číny a Rímskej ríše. Hodváb bol dovážaný z Číny do Rímskeho impéria od prvého storočia pred n. l. na výmenu za kone, vlnu, striebro a zlato z Európy. Obchod so západom oficiálne otvorila v Číne dynastia Han v roku 130 pred n. l. (Mark, 2018). Východiskovým bodom Hodvábnej cesty bol Xi´an v Číne. Trasa ďalej viedla pozdĺž veľkého čínskeho múru cez pohorie Pamír do Afganistanu a Levantu, kde boli tovary naložené na lode smerujúce do stredomorských prístavov. Obchodníci obvykle necestovali celých 4000 míľ, ale prevádzkovali svoj obchod iba na časti trasy. Hlavnou tepnou Hodvábnej

cesty bola Perzská kráľovská cesta, ktorá viedla zo Susy v severnej Perzii (dnešný Irán) k Stredozemnému moru na územní dnešného Turecka a pozostávala z poštových staníc s čerstvými koňmi, ktoré doručovali správy naprieč Perzskou ríšou. Severná oblasť Mezopotámie sa tak stala čínskym najbližším obchodným partnerom.

Najväčším prínosom Hodvábnej cesty bola kultúrna výmena. Zároveň s rozširovaním obchodu slúžila Hodvábna cesta aj na šírenie vedomostí, technológie, náboženstva, filozofie, vedy a umenia medzi mnohými obchodnými centrami pozdĺž trasy, ktoré sa tak stávali aj dôležitými centrami intelektuálnej výmeny. Papier, vynájdený počas dynastie Han, a rovnako aj neskôr pušný prach z Číny, mali na západné krajiny oveľa väčší vplyv ako hodváb. Zároveň s tovarmi sa však šírili aj choroby a predpokladá sa, že po Hodvábnej ceste sa dostal do Európy aj mor, ktorý v roku 542 zdecimoval obyvateľstvo Konštantínopolu a Byzantskej ríše.

Po rozpade Rímskeho impéria v 4. storočí sa Hodvábna cesta stala nebezpečnou a prestala sa postupne používať. Zatvorenie Hodvábnej cesty prinútilo obchodníkov hľadať nové, námorné cesty obchodu, čo vyústilo do obdobia zámorských objavov, ktoré viedlo ku celosvetovej interakcii a globalizácii vrátane objavenia Nového sveta v Amerike.

Graf 5
Sieť obchodných trás v rámci starovekej Hodvábnej cesty

The Silk Road and related trade routes

Zdroj: http://www.silkroadencyclopedia.com/Orient/MapsSilkRoutesTrade.htm

4. Záver

História medzinárodného obchodu nám ukazuje, aké miesto zastával obchod medzi krajinami v minulosti. Staroveké civilizácie, mestá a pamiatky sú dôkazom toho, ako obchod a cez neho aj kontakt s inými civilizáciami prispel k enormnému rozvoju a bohatstvu zúčastnených strán. Nevyhnutnými predpokladmi však boli schopnosti, infraštruktúra a spojenia. V súčasnosti, napriek mnohým námietkam voči medzinárodnému obchodu v podobe vzniku obchodných nerovnováh, dopadov na domáce ekonomiky, menových otrasov a straty pracovných miest, skutočnosť, že tovary a služby neustále prekračujú hranice, sa nezmení. Medzinárodný obchod bude naďalej motorom, ktorý ženie väčšinu krajín vpred.

Použitá literatúra

Billock, J. (2017), *Explore the Ruins of an Ancient Incense Route*, https://www.smithsonianmag.com/travel/visit-remnants-ancient-incense-route-180961873/, [citované 11.11.2018].

Cartwright, M. (2018). Trade in Ancient Greece. *Ancient History Encyclopedia*, https://www.ancient.eu/article/115/, [citované 11.11.2018].

Cock-Starkey, C. (2016). *8 Trade Routes That Shaped World History*, http://mentalfloss.com/article/86338/8-trade-routes-shaped-world-history, [citované 11.11.2018].

Department of Ancient Near Eastern Art (2000). Trade Routes between Europe and Asia during Antiquity. *Heilbrunn Timeline of Art History*. New York: The Metropolitan Museum of Art, http://www.metmuseum.org/toah/hd/trade/hd_trade.htm, [citované 11.11.2018].

Gascoigne, B. (2012). History of Trade. *HistoryWorld – History and Timelines.* http://www.historyworld.net/wrldhis/plainTextHistories.asp?groupid=1916, [citované 11.11.2018].

Mark, J. J. (2018). Silk Road. *Ancient History Encyclopedia*, https://www.ancient.eu/Silk_Road/, [citované 11.11.2018].

Whipps, H. (2008). *How Ancient Trade Changed the World*, https://www.livescience.com/4823-ancient-trade-changed-world.html, [citované 11.11.2018].

Rodová rovnosť v odmeňovaní zamestnancov a jej význam na postavenie domácností v spoločnosti[1]

Gender pay gap and its importance for the position of households in society

Igor Dvornický
Ekonomická univerzita v Bratislave
Národohospodárska fakulta, Katedra financií
Dolnozemská cesta 1
Bratislava, 852 35
Slovenská republika
e-mail: igor.dvornicky@gmail.com

Abstract
The ability of the state to significantly and sustainably increase employment rates and reduce the risk of poverty and social exclusion also depends on the opportunities women and men have in reconciling work and private life. At the same time, they represent a fundamental investment in the development of children - they contribute to the fight against early school leaving and the spread of inequalities. The European Union considers the alignment of work, family and private life to be a priority in terms of gender equality, increased participation of women in the labor market, and the improvement of sharing family responsibilities between women and men. Poverty also has a gender dimension. Promoting gender equality, taking into account different risks and the social exclusion of women and men are therefore a prerequisite of an effective mitigation of this phenomenon.

Klasifikácia JEL: J31, H31, I38
Kľúčové slová: Rodová rovnosť. Mzda. Domácnosti.

1. Úvod

3. november 2017, bol dátum, ktorý v uplynulom kalendárnom roku pripadol na Európsky deň rovnosti odmeňovania. Tento dátum je momentom, keď ženy oproti mužom akoby prestali dostávať odmenu za vykonanú rovnakú prácu – teda takmer dva mesiace pred koncom roka. Tento symbolický deň sa v Európskej únii sleduje od roku 2010 a každoročne sa určí zodpovedajúci dátum v závislostí od štatistík priemeru Európskej únie. Európsky priemer rozdielu v odmeňovaní žien a mužov je 16,3 %, čo nie je zďaleka želaný stav EÚ (Európska komisia, 2017).

Na jednej strane má problematika rodovej ne-rovnosti a to aj na úrovni odmeňovania za vykonanú prácu rozpracovanú veľmi silnú teoretickú a právnu základňu s dlhoročným povedomím. Za mnohé príklady spomeňme Medzinárodnú organizáciu práce (ILO), ktorá už v roku 1951 prijala Dohovor o rovnakom odmeňovaní (Equal Remuneration Convention, No. 100), ktorý postupne ratifikovalo 146 členských krajín, medzi nimi všetky krajiny Európy. Kde sa už hovorí o princípe rovnakého odmeňovania za rovnakú prácu a prácu rovnakej hodnoty (ILO, 1951).

[1]Publikovanie príspevku je podporené projektom VEGA č. 1/0215/18 „ Finančná pozícia sektora domácností vo väzbe k rodovo citlivému rozpočtovaniu a sociálnej nerovnosti“.

Na strane druhej máme možnosť skúmať najnovšie štatistiky v oblasti odmeňovania mužov a žien, ktoré stále významným spôsobom hovoria v neprospech žien. Za týmito číslami sa skrýva realita bežného života znevýhodnenia žien v oblasti rovností šancí.

Žena ako jednotlivec alebo súčasť viacčlennej sociálnej skupiny môže tvoriť základnú hospodársku jednotku - domácnosť. Ženy sú z biologického hľadiska taktiež prirodzeným motivátorom pre tvorbu nových klasických domácností v zložení muž, žena / potomkovia. Pre silné postavenie domácnosti, ako základnej jednotky trhu v spoločnosti, zabezpečenie kvalitného vzdelávania, eliminácia tvorby sociálnej exklúzie a kvalitu života jej členov je preto dosiahnutie rodovej rovnosti v odmeňovaní za rovnakú prácu nevyhnutnosť. Práca taktiež poukazuje na efektívne metódy a krajiny, ktoré zaznamenali výrazný posun v danej problematike.

2. Legislatíva rodovej rovnosti v odmeňovaní v historickom kontexte

Medzinárodná organizácia práce (ILO) prijíma už v roku 1951 *Dohovor o rovnakom odmeňovaní mužov a žien za prácu rovnakej hodnoty č. 100* (Equal Remuneration Convention, No. 100), ktorý postupne ratifikovalo 146 členských krajín, medzi nimi všetky krajiny Európy. Už tu sa hovorí o princípe rovnakého odmeňovania za rovnakú prácu a prácu rovnakej hodnoty. Pojem „rovnaké odmeňovanie pre pracujúcich mužov a ženy za prácu rovnakej hodnoty“ v ods. 2 sa vzťahuje „na tarify odmeny určené bez rozlišovania založeného na pohlaví.“ (ILO, 1951).

Európska únia už pri svojom zrode 1957 zakotvila v *Rímskej zmluve* princíp rovnakého odmeňovania pre mužov a ženy. Zmluva o založení Európskeho spoločenstva v článku 119 o princípe rovnakého odmeňovania mužov a žien za rovnakú prácu a prácu rovnakej hodnoty hovorí: „V priebehu prvej etapy každý členský štát zabezpečí uplatňovanie a ďalšie dodržiavanie zásady rovnakej odmeny mužov a žien za rovnakú prácu. V zmysle tohto článku ´odmena´ znamená obvyklú základnú alebo minimálnu mzdu alebo plat a všetky ďalšie plnenia, či už v peňažnej forme alebo v naturáliách, ktoré zamestnávateľ vypláca priamo alebo nepriamo, pracovníkovi v pracovnom pomere. Rovnosť odmeňovania bez rozdielu pohlavia znamená:

– že odmena za rovnakú prácu pri úkolovej mzde sa vypočíta podľa rovnakej sadzby,

– že odmena za prácu je pri časovej mzde za rovnakú prácu rovnaká.“ (Rímska zmluva, 1957).

Princíp rovnakej pláce za rovnakú prácu sa v roku 1975 premietol do *Smernice o rovnakom odmeňovaní* (Equal Pay Directive). Podľa tejto smernice zásada rovnakej odmeny znamená odstránenie akejkoľvek diskriminácie z dôvodu pohlavia v súvislosti so všetkými aspektmi a podmienkami odmeňovania za rovnakú prácu alebo za prácu, ktorej sa prisudzuje rovnaká hodnota.

Sedem smerníc týkajúcich sa rovnakého zaobchádzania so ženami aj mužmi v zamestnaní vrátane Smernice o rovnakom odmeňovaní bolo zlúčených do jedinej smernice 2006/54/ES o vykonávaní zásady rovnosti príležitostí a rovnakého zaobchádzania s mužmi a ženami vo veciach zamestnanosti a povolania, prijatej v roku 2006. Obsahuje prehľad kľúčovej judikatúry EÚ o rovnosti odmeňovania a takisto nezáväzné usmernenia o systémoch klasifikácie pracovných miest (Smernica európskeho parlamentu a rady 2006/54/ES, 2006).

Ako ďalšie sa žiada spomenúť *Lisabonská stratégia* zaviazala členské štáty znížiť do roku 2010 rodový rozdiel v odmeňovaní na polovicu. Ďalej *Akčný rámec pre rodovú rovnosť*, ktorý európski sociálni partneri prijali v roku 2005.

Oznámenie o rozdieloch v odmeňovaní žien a mužov z roku 2007. Oznámenie navrhuje súbor opatrení na boj proti tomuto problému. Patria sem účinnejšie uplatňovanie existujúcich právnych predpisov, začlenenie boja proti rozdielom v odmeňovaní žien a mužov do politík zamestnanosti, propagovanie rovnakého platu medzi zamestnávateľmi a prostredníctvom sociálneho partnerstva a podporovanie výmeny osvedčených postupov v celej Európe.

V roku 2007 bol v rámci novelizácie Zákonníka práce doplnený dôležitý paragraf § 119a, ktorý v slovenskej legislatíve zakotvuje rovnakú mzdu za rovnakú prácu a za prácu rovnakej hodnoty pre ženy a mužov: „Ženy a muži majú právo na rovnakú mzdu za rovnakú prácu alebo za prácu rovnakej hodnoty. Za rovnakú prácu alebo prácu rovnakej hodnoty sa považuje práca rovnakej alebo porovnateľnej zložitosti, zodpovednosti a namáhavosti, ktorá je vykonávaná v rovnakých alebo porovnateľných pracovných podmienkach a pri dosahovaní rovnakej alebo porovnateľnej výkonnosti a výsledkov práce v pracovnom pomere u toho istého zamestnávateľa.“ (Zákonník práce, 2007).

Stratégia uplatňovania rovnosti medzi mužmi a ženami na obdobie rokov 2010-2015. Odstraňovanie rozdielov v odmeňovaní žien a mužov prostredníctvom legislatívnych aj nelegislatívnych opatrení je hlavným cieľom oznámenia Európskej komisie.

Stratégia Európa 2020 jedným z cieľov tejto stratégie je do roku 2020 vytvoriť viac a kvalitnejších pracovných miest, dosiahnuť vyššiu úroveň zamestnanosti žien ako súčasť plánu na dosiahnutie celkovej zamestnanosti 75 % pre vekovú skupinu 20-64 rokov a zabezpečiť, aby o 20 miliónov menej ľudí čelilo hrozbe chudoby a sociálneho vylúčenia (Stratégia Európa 2020, 2010).

Komisia vydala v marci 2014 *Odporúčanie v rámci mzdovej transparentnosti*. Jeho cieľom je ponúknuť opatrenia pre členské štáty na lepšiu mzdovú transparentnosť v spoločnostiach, ako napríklad zlepšenie podmienok pre zamestnancov na získanie informácií o mzdách alebo zavedenie systému správ miezd a rodovo neutrálnych systémov klasifikácie pracovných miest spoločností (Ministerstvo práce, sociálnych vecí a rodiny SR, 2016).

Európska komisia v rámci podpory zamestnávateľov v ich úsilí riešiť rozdiel v odmeňovaní medzi ženami a mužmi zorganizovala v rokoch 2012 a 2013 projekt *Rovnosť sa vypláca.* Jeho cieľom bolo zvýšiť povedomie spoločností o rodovej rovnosti a rovnosti odmeňovania, teda lepší prístup k potenciálu pracovnej sily, ktorý predstavujú ženy, v kontexte demografických zmien a nedostatku kvalifikácií (Európska komisia, 2014).

Strategický záväzok k rodovej rovnosti na obdobie rokov 2016-2019 (Strategic engagement for gender equality 2016-2019) vychádza z nepretržitého a ad hoc hodnotenia stratégie na roky 2010 – 2015, hodnotí činnosti v priebehu posledných rokov zamerané na riešenie problému rodovej nerovnosti okrem iného aj ako vyžadujúce si viac času, aby sa zabezpečili nevyhnutné zmeny a podpora v podobe nových opatrení v týchto oblastiach. Poukazuje na vplyv nedávnych sociálnoekonomických zmien vyplývajúcich z hospodárskej krízy, rýchleho šírenia digitálnych technológií, imigrácie a integrácie. Priznáva pretrvávajúcu nerovnosť v oblasti odmeňovania a príjmov (Európska únia, 2016).

Podľa vedúceho Zastúpenia Európskej komisie na Slovensku sa na Slovensku za posledné roky rozdiel v odmeňovaní žien a mužov podstatne neznížil, stále patrí k jedným z najväčších z Európskej únii. Muži a ženy sú si pritom v EÚ rovnocenní, nie je preto fér, ak ženy zarábajú menej a nemajú rovnaké príležitosti. Od rovnosti šancí a toho, ako ju budeme podporovať, bude závisieť aj naša konkurencieschopnosť (Chrenek, 2017).

2.1 Priority, vízia a kľúčové opatrenia v rodovej rovnosti pre ďalšie obdobie

Rodová rovnosť je základnou hodnotou Európskej únie zakotvenou v základných zmluvách a v Charte základných práv Európskej únie. Dosiahnutie rovnosti žien a mužov je jedným z cieľov a úloh Európskej únie a začlenenie rodovej rovnosti vo všetkých svojich činnostiach je všeobecným cieľom Európskej únie.

Podľa Timmermansa et al. rodová rovnosť vrátane rovnakého odmeňovania mužov a žien je jednou zo základných hodnôt EÚ. Ešte však zďaleka nie je realitou. V posledných rokoch sa rozdiely v odmeňovaní pohlaví v podstate nikam nepohli. Ženy v porovnaní s kolegami tak dva mesiace ročne pracujú zadarmo. V Európe 21. storočia ide o šokujúcu a neprijateľnú nespravodlivosť. S riešením tohto ťažkopádne napredujúceho problému musíme súrne pokročiť – ženy a naše komunity preň totiž trpia aj v rôznych iných oblastiach: často pracujú v horšie platených odvetviach, sú pomalšie povyšované a majú nedostatočné zastúpenie v riadiacich pozíciách. Domácnosti, kde sa o deti stará len matka a popri tom ako jediná zarába, väčšmi ohrozuje chudoba vrátane chudoby detí a s ňou súvisiace znevýhodnenia (2017).

Európska komisia vo svojom pracovnom programe *Strategický záväzok k rodovej rovnosti na obdobie rokov 2016-2019* opätovne potvrdila svoj záväzok pokračovať vo svojej práci na podporu rovnosti medzi mužmi a ženami. To znamená zachovať zameranie politiky rodovej rovnosti na päť existujúcich tematických prioritných oblastí:

- zvýšenie účasti žien na trhu práce a rovnaká ekonomická nezávislosť žien a mužov,
- zmenšenie rozdielov v odmeňovaní, príjmoch a dôchodkoch žien a mužov a boj proti chudobe žien,
- podpora rovnosti žien a mužov pri rozhodovaní,
- boj proti násiliu založenému na rodovej príslušnosti a ochrana a podpora obetí a
- podpora rodovej rovnosti a práv žien na celom svete.

Pričom na dosiahnutie cieľov v rámci každej priority sa použije kombinácia týchto legislatívnych, nelegislatívnych a finančných nástrojov:

- začlenenie hľadiska rodovej rovnosti do všetkých činností EÚ

- presadzovanie právnych predpisov týkajúcich sa rovnakého zaobchádzania,

- programy financovania EÚ na obdobie rokov 2014 – 2020,

- prebiehajúci lepší zber údajov, a to s podporou Eurostatu, Európskeho inštitútu pre rodovú rovnosť (EIGE), Eurofoundu, Rady Európy a Agentúry pre základné práva (FRA),

- výmena osvedčených postupov a partnerské učenie medzi členskými štátmi a spolupráca so všetkými zainteresovanými stranami a

- každoročné hodnotenie uskutočnených kľúčových opatrení spolu s prípravou výročnej správy o pokroku v oblasti rovnosti medzi ženami a mužmi s cieľom posúdiť potrebu dodatočných opatrení (Európska únia, 2016).

Holandsko, Slovensko a Malta, ako členské štáty zastávajúce úlohu predsedníctva v Rade EÚ, prezentujú spoločnú deklaráciu tria v oblasti rodovej rovnosti zo 7. decembra 2015 zdôrazňujúc, že:

- podpora inovatívnej politiky zladenia pracovného a rodinného života a flexibilné formy práce sú zásadné pre uľahčenie zosúladenia pracovného, rodinného a súkromného života žien aj mužov, ako aj pre zníženie segregácie na trhu práce;

- posilnenie postavenia žien je tiež predpokladom pre posilnenie sociálnej súdržnosti, a to aj v súvislosti so Stratégiou Európa 2020;
- počas posledných desiatich rokov štúdie preukázali pozitívny vplyv rovnosti žien a mužov na ekonomický rozvoj;
- posilnenie ekonomickej aktivity žien a ich účasť na trhu práce je prínosom pre hospodársky a sociálny rozvoj a môže prispieť k zvýšeniu zamestnanosti a zníženia rizika chudoby a sociálneho vylúčenia ľudí s opatrovateľskými povinnosťami, z ktorých väčšina sú ženy. V tomto zmysle existuje silný ekonomický dôvod pre podporu účasti žien, starajúcich sa o blízkych, na trhu práce a naopak; ekonomika starostlivosti je odvetvím s vysokým potenciálom rastu zamestnanosti.

Predsednícke trio zároveň podčiarkuje

- naliehavosť presadzovať rovnaké príležitosti a rodovú rovnosť, vrátane účinnej implementácie smerníc o rovnakom zaobchádzaní s cieľom zabezpečiť ekonomickú nezávislosť pre ženy aj pre mužov;
- nevyhnutnosť odstraňovať rodové stereotypy, ktoré stále nepriaznivo ovplyvňujú individuálnu voľbu žien a mužov v Európskej únii, o čom svedčí nízka úroveň účasti žien na trhu práce a ekonomickej nezávislosti v mnohých členských štátoch;
- potrebu uľahčiť zosúladenie pracovného, rodinného a súkromného života s cieľom umožnenia zapojenia sa žien aj mužov na trh práce rovnako ako aj do všetkých ostatných oblastí života na všetkých úrovniach spoločnosti, a to vrátane v rozhodovacích pozíciách;
- dôležitosť oboznámenia sa tvorcov politík, sociálnych partnerov, inštitúcií EÚ s rozhodovacou právomocou ako aj organizácií občianskej spoločnosti s existujúcou koreláciou medzi rodovou rovnosťou a ekonomickou konkurencieschopnosťou s cieľom povzbudiť ich pri začleňovaní rodovej rovnosti do ich miestnych, regionálnych, národných a európskych priorít (Deklarácia predsedníckeho tria, 2015).

3. Rodový mzdový rozdiel na Slovensku v číslach

Rodový mzdový rozdiel patrí k najviac sledovaným a diskutovaným prejavom rodovej nerovnosti resp. diskriminácie na trhu práce. Napriek spomínaným prístupom je rodový rozdiel v zárobkoch stále výrazný a patríme ku krajinám EÚ s jeho najvyššou hodnotou. Rozdiely v odmeňovaní žien a mužov sa znázorňujú ako percento zárobku žien zo mzdy mužov a predstavujú rozdiel medzi priemerným hrubým hodinovým príjmom zamestnaných mužov a žien. Hrubý príjem predstavuje mzdu alebo plat vyplatený priamo zamestnancovi pred odrátaním dane z príjmu a príspevkov do systému sociálneho zabezpečenia. V EÚ sa údaje o rozdieloch v odmeňovaní žien a mužov zakladajú na metodike zisťovania o štruktúre príjmov (tzv. SES – Structure of Earnings Survey). V krajinách EÚ sa rozdiely v odmeňovaní žien a mužov oficiálne nazývajú pojmom „neupravený rozdiel v odmeňovaní žien a mužov“, pretože neberú do úvahy všetky faktory, ktoré ovplyvňujú príslušné rozdiely, napríklad rozdiely vo vzdelaní, skúsenosti na trhu práce, počet odpracovaných hodín, typ práce. Používanie hodinového zárobku na výpočet rozdielov v odmeňovaní žien a mužov tiež môže zastrieť špecifické rozdiely v odmeňovaní, ktoré sa nezaznamenávajú, napríklad vyplácanie bonusov, výkonnostných odmien alebo sezónnych príplatkov. Rodový mzdový rozdiel v neočistenej forme (The unadjusted Gender Pay Gap (GPG)) predstavuje podľa definície

Eurostatu rozdiel medzi priemernou hrubou hodinovou mzdou mužského plateného zamestnanca a ženskou platenou zamestnankyňou ako percento hrubej hodinovej mzdy mužského zamestnanca (Ministerstvo práce, sociálnych vecí a rodiny SR, 2016).

Na Slovensku predstavuje rozdiel v odmeňovaní žien a mužov 19,6 %. Rozdiel v odmeňovaní žien a mužov v EÚ predstavuje priemerne 16,3 %. Udáva posledná oficiálna správa Európskej komisie o rodovej rovnosti v odmeňovaní z novembra 2017. Pri skúmaní si máme však možnosť všimnúť, že používa dáta Eurostat z roku 2014.

Graf 1

Rozdiely v odmeňovaní žien a mužov v neupravenej forme v EÚ a členských štátoch (%)

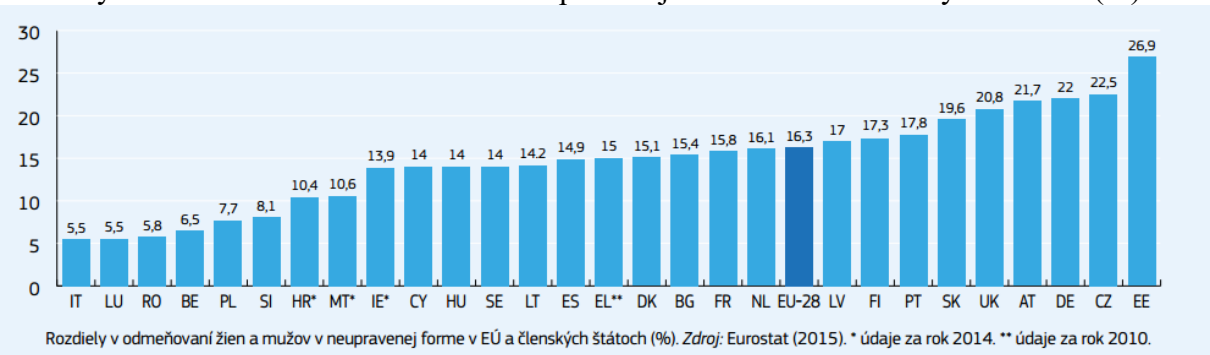

Zdroj: Eurostat In Europska komisia, dostupné na webe EU Commission/Gender Equality

Poznámky: dáta boli prezentované v poslednej a najnovšej súhrnnej správe EU Komisie o rodovej rovnosti v novembri 2017

Podľa lokálnych dát a zberu údajov agentúrou Trexima je rozdiel v odmeňovaní žien a mužov na Slovensku z pohľadu hodinového zárobku o čosi lepší a síce 17,8% v neprospech žien, zároveň vizualizujeme postupný i keď pozvoľný progres v desaťročnom horizonte.

Tabuľka 1 + Graf 2

Vývoj rodového mzdového rozdielu (RMR) v mesačnej a hodinovej mzde za roky 2005 -2015

Rok	RMR mesiac	RMR hodina
2005	27,66	26,66
2006	26,10	23,74
2007	25,03	22,85
2008	23,13	21,09
2009	24,41	21,70
2010	23,42	20,65
2011	22,74	20,17
2012	23,00	20,37
2013	20,82	17,90
2014	23,02	18,73
2015	22,33	17,80

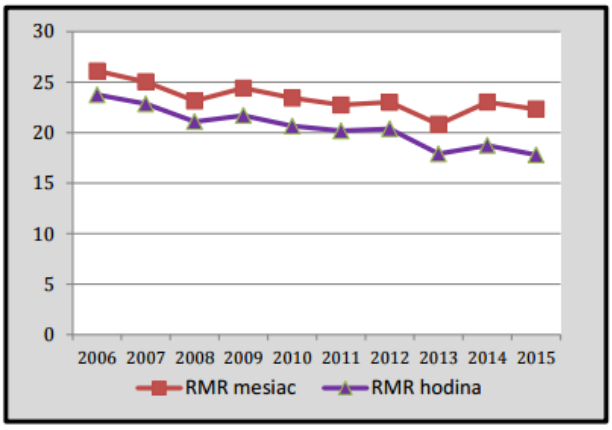

Zdroj: Trexima In Súhrnná správa o stave rodovej rovnosti na Slovensku za rok 2015 (2016)

Rozlišujeme i tzv. celkový rozdiel v odmeňovaní, ktorý predstavuje rozdiel medzi priemerným ročným príjmom žien a mužov. Zohľadňujú sa pritom tri druhy nevýhod, ktorým čelia ženy: nižšia hodinová mzda; menej odpracovaných hodín v platenej práci; a nižšia miera zamestnanosti (napríklad z dôvodu prerušenia kariéry s cieľom starať sa o deti alebo príbuzných). Celkový rozdiel v odmeňovaní na Slovensku podľa Eurostat predstavuje 37,3 %. Celkový rozdiel v odmeňovaní v EÚ predstavuje priemerne 39,6 % (Európska komisia, 2017).

Podiel žien na Slovensku zamestnaných v nepodnikateľskom sektore predstavuje až 71% pričom v podnikateľskom je to 42%. Už tradične sú rodové mzdové rozdiely vyššie práve v podnikateľskej sfére (Ministerstvo práce, sociálnych vecí a rodiny SR, 2016).

Tabuľka 2
Rodový mzdový rozdiel za rok 2015 s rozdelením sektorov

	hospodárstvo spolu		nepodnikateľská sféra		podnikateľská sféra	
Pohlavie	priemer	medián	priemer	medián	priemer	medián
Muži – mesiac	1 108,29	880,48	941,58	805,54	1 131,93	890,40
hodina	6,42	5,39	5,85	5,29	6,50	5,41
Ženy – mesiac	860,77	715,91	834,41	784,04	875,23	683,35
hodina	5,28	4,55	5,34	5,18	5,24	4,25
RMR	22,33 %	18,69 %	11,38 %	2,67 %	22,68 %	23,25 %
RMR h	**17,77 %**	**15,68 %**	**8,68 %**	**2,10 %**	**19,30 %**	**21,36 %**

Zdroj: Trexima In Súhrnná správa o stave rodovej rovnosti na Slovensku za rok 2015 (2016)

Rodový mzdový rozdiel sa začína prejavovať zhruba v 25 roku života a pretrváva až do dôchodku. Je teda zjavné, že niekoľko mesačný resp. ročný výpadok žien kvôli materskej a rodičovskej dovolenke predstavuje pre ženy znevýhodnenie, ktoré ovplyvňuje ich príjem počas celej kariéry a zákonite aj na dôchodku.

Graf 3
Rodový mzdový rozdiel podľa vekových skupín

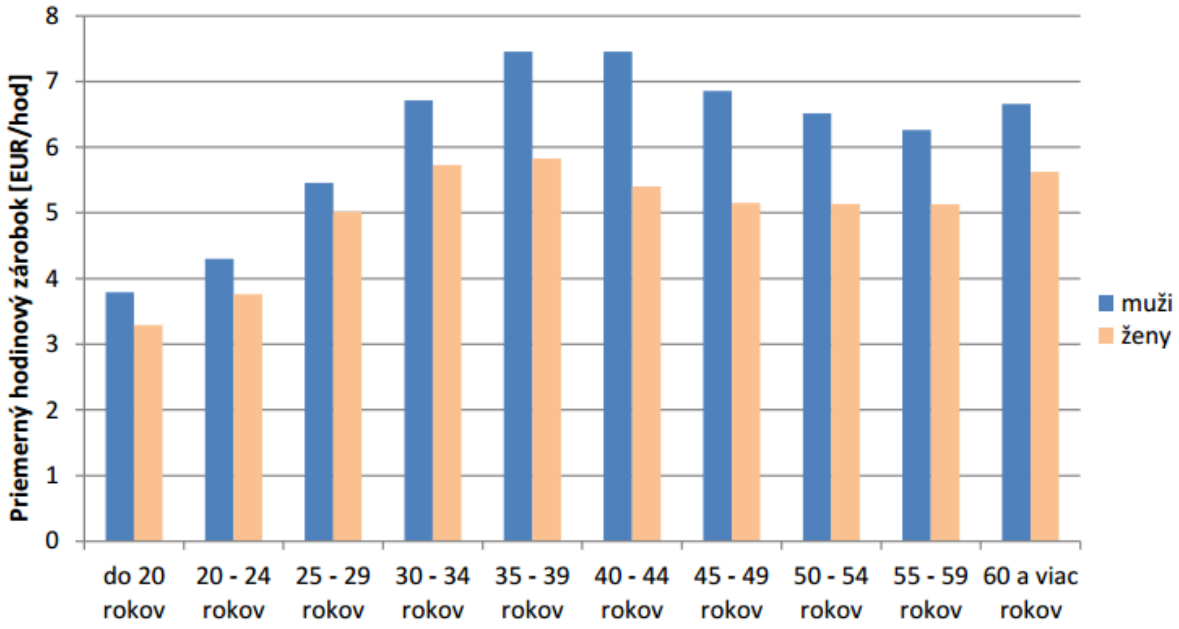

Zdroj: Trexima In Súhrnná správa o stave rodovej rovnosti na Slovensku za rok 2015 (2016)

3.1 Regionálne rozdiely priemerného hodinového zárobku

Regionálne rozdiely pri rodovom mzdovom zárobku naznačujú, že najmenší rozdiel je v regiónoch najnižšími priemernými mzdami. Hoci nemáme bližšiu analýzu podľa sektorov zamestnanosti v jednotlivých regiónoch, je zjavné, že najvyšší rozdiel vykazujú samosprávne kraje s priemyselnou štruktúrou najmä automobilového a strojárskeho priemyslu, ktorý na seba viaže typicky mužské pracovné miesta. Rodový mzdový rozdiel v Bratislavskom regióne je v podstate rovnaký ako priemer z celého Slovenska, pričom priemerné mzdy v absolútnej hodnote sú podstatne vyššie (Súhrnná správa o stave rodovej rovnosti na Slovensku za rok 2015, 2016).

Tabuľka 3
Priemerný hodinový zárobok podľa pohlavia a kraja v podnikateľskej sfére

Kraj	Spolu		Pohlavie				Podiel
			muži		ženy		priemeru
	priemer [EUR/hod]	medián [EUR/hod]	priemer [EUR/hod]	medián [EUR/hod]	priemer [EUR/hod]	medián [EUR/hod]	ženy/ muži
Spolu	5,97	4,70	6,50	5,08	5,24	4,22	0,81
1 Bratislavský	7,85	5,91	8,55	6,25	6,96	5,58	0,81
2 Trnavský	5,53	4,64	6,14	5,14	4,67	3,97	0,76
3 Trenčiansky	5,44	4,54	6,09	5,10	4,55	3,94	0,75
4 Nitriansky	5,10	4,21	5,51	4,53	4,50	3,83	0,82
5 Žilinský	5,53	4,65	6,13	5,13	4,70	4,03	0,77
6 Banskobystrický	5,10	4,36	5,46	4,64	4,56	3,86	0,83
7 Prešovský	4,58	3,86	4,86	4,10	4,19	3,56	0,86
8 Košický	5,72	4,64	6,22	5,07	4,95	4,10	0,80

Zdroj: Trexima In Súhrnná správa o stave rodovej rovnosti na Slovensku za rok 2015 (2016)

Graf 4
Priemerný hodinový zárobok podľa pohlavia a kraja v podnikateľskej sfére

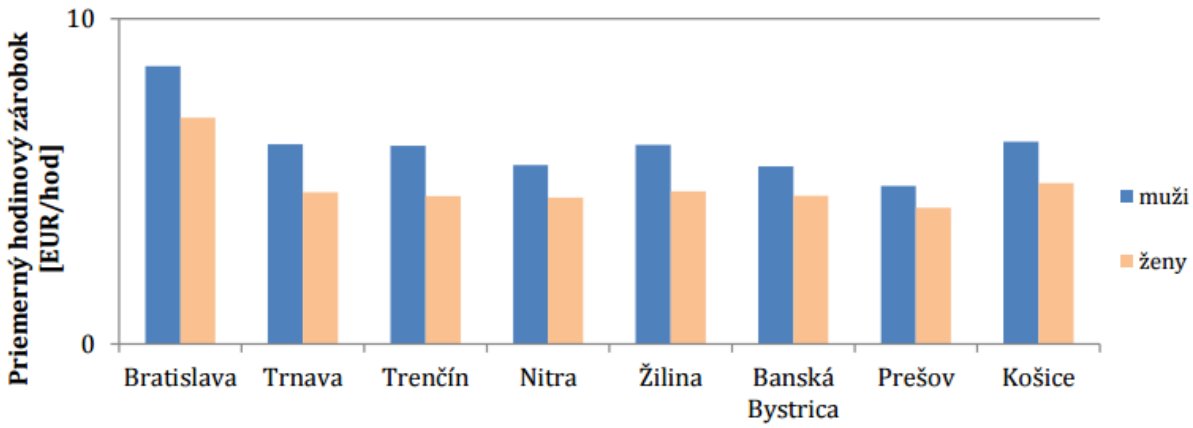

Zdroj: Trexima In Súhrnná správa o stave rodovej rovnosti na Slovensku za rok 2015 (2016)

Poznámky: 4. Štvrťrok 2015

4. Rodový mzdový rozdiel, rodový rozmer chudoby s dopadom na rodinu

Prebiehajúce štúdie potvrdili vyššiu mieru rizika chudoby u žien, a to počas celého životného cyklu. Príčinou tohto javu sú predovšetkým rodové nerovnosti na trhu práce, ktoré sa prejavujú najmä v nižšej priemernej miere zamestnanosti žien z dôvodu starostlivosti o rodinu a domácnosť, v ich častejšom zamestnávaní na čiastočný či skrátený pracovný úväzok, v podobe rodového mzdového rozdielu či horizontálnej a vertikálnej rodovej segregácie. Približne pätina žien, ktoré žijú na hranici sociálneho vylúčenia alebo chudoby je mimo pracovného trhu v dôsledku starostlivosti o domácnosť a závislé osoby v rámci rodiny. Ženy v mnohých prípadoch nemajú dostatočný príjem pre prípady núdze a udržať domácnosť nad hranicou chudoby pre ne môže byť veľmi náročné. Podľa Správy predsedníctva SR v EÚ až 32% žien v porovnaní s ôsmimi percentami mužov pracuje na čiastočný úväzok. Z toho vyplýva, že približne tretina žien v produktívnom veku je ekonomicky neaktívna. V prípade mužov ide o menej ako jednu pätinu (2017). Znížená ekonomická aktivita u žien alebo postavenie mimo pracovného trhu v dôsledku starostlivosti predstavujú pre ženy vyššie riziko ohrozenia chudobou. To sa ďalej zvyšuje s prítomnosťou iných druhov znevýhodnenia ako napr. vek, etnicita, prítomnosť telesného postihnutia a podobne.

Graf 5

Ekonomická neaktivita z dôvodu starostlivosti o dieťa, závislú osobu alebo z iných rodinných či osobných dôvodov: porovnanie mužov a žien (%, 2014)

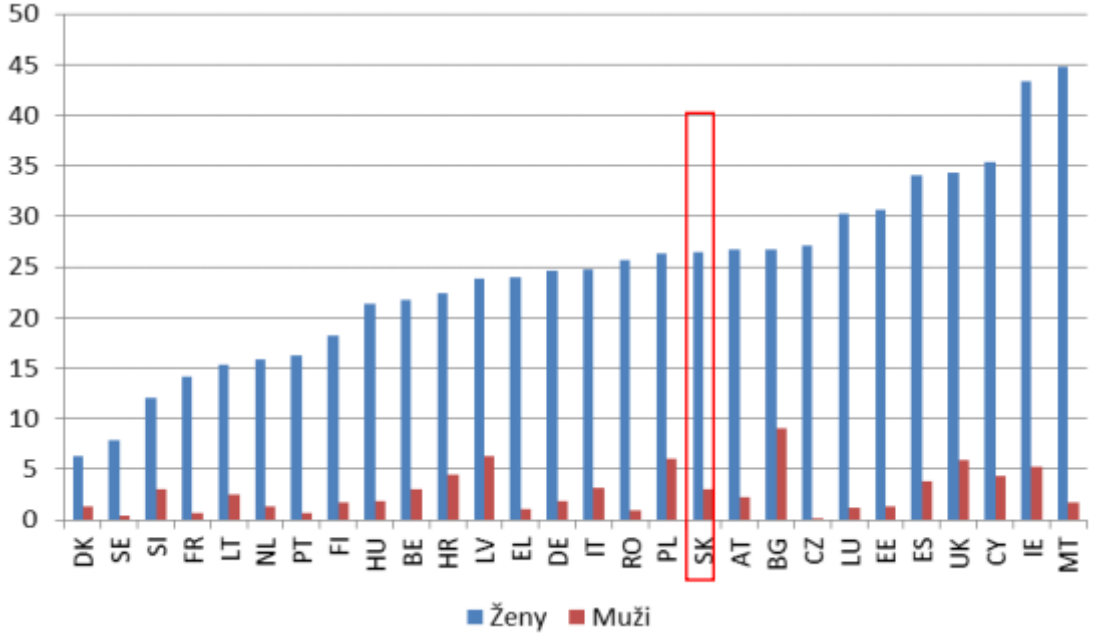

Zdroj: Eurostat In Súhrnná správa o stave rodovej rovnosti na Slovensku za rok 2016 (2017)

Podľa Správy EIGE aj napriek celkovo vyššej miere ohrozenia chudobou u žien predstavuje strata zamestnania pre mužov väčšie riziko chudoby (2016). Dôvodom je fakt, že muži sú do veľkej miery stále vnímaní ako živitelia rodiny, čo sa odráža aj v ich vyšších platoch. Aj preto pre domácnosť strata zamestnania u muža môže znamenať väčšie riziko ohrozenia chudobou. Na druhej strane, nižšie platy u žien nemusia postačovať na pokrytie všetkých nutných výdavkov domácnosti keď domácnosť príde o plat partnera. Rodový mzdový rozdiel a celkovo nižšie platy žien a súvisiaca nižšia ekonomická nezávislosť žien teda aj z tohto pohľadu predstavujú vyššie riziko ohrozenia chudobou (Graf 6).

Graf 6
Miera ohrozenia chudobou nezamestnaných mužov a žien (18+, 2004)

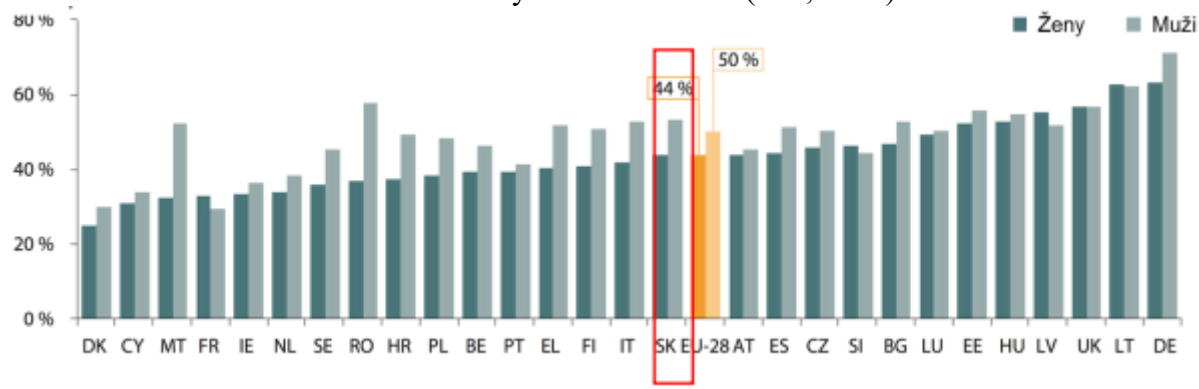

Zdroj: Správa EIGE In Súhrnná správa o stave rodovej rovnosti na Slovensku za rok 2016 (2017)

Riziko sa zvyšuje s počtom nezaopatrených detí. V roku 2014 bolo v rámci EÚ-28 v ohrození chudobou 15 % domácností. Podľa Správy EIGE, ak by o zamestnanie prišiel otec a rodina by sa mala spoľahnúť len na plat matky a sociálne dávky, 69 % rodín s deťmi by sa dostalo do ohrozenia chudobou (In Súhrnná správa o stave rodovej rovnosti na Slovensku za rok 2016, 2017).

Graf 7
Miera zamestnanosti mužov a žien vo veku 20-64 rokov (%, 2014)

Zdroj: Eurostat In Súhrnná správa o stave rodovej rovnosti na Slovensku za rok 2016 (2017)

Vyššia zamestnanosť žien a ich spravodlivejšie platové ohodnotenie sú preto nutnosťou aj v kontexte predchádzania chudoby na úrovni domácností.

Predsednícke trio Holandsko Slovensko a Malta sa v ich deklarácií vyjadrujú k danej problematike chudoby nasledovne:

- v poslednom čase sme svedkami nárastu chudoby v EÚ, a to napriek skutočnosti, že hlavy štátov EÚ a vlád sa zaviazali ako súčasť Stratégie Európa 2020 v júni 2010 k ambicióznemu cieľu zníženia chudoby a sociálneho vylúčenia v EÚ o 20 miliónov ľudí do roku 2020;

- Európsky parlament opakovane vyzval k aktivitám na odstránenie chudoby a k riešeniu zvýšeného rizika chudoby, ktorým čelia ženy, upozorňujúc pritom aj na dopad súčasnej hospodárskej, finančnej a sociálnej krízy, ktorá má negatívny vplyv na životy žien, ich pracovné podmienky a miesto v spoločnosti vo všeobecnosti;

- hoci nárast chudoby a sociálneho vylúčenia v dôsledku krízy zasiahol mužov aj ženy, ženy čelia oveľa vyššiemu riziku sociálneho vylúčenia a chudoby než muži. Preto je nutné systematicky pracovať na zabezpečení ich ekonomickej nezávislosti po celú dobu ich životného cyklu (Deklarácia predsedníckeho tria, 2015).

4.1 Príčiny vzniku rodového rozdielu v odmeňovaní

Výskumy a analýzy rôzneho typu postupne odhalili vplyv veľmi rôznych činiteľov na rodovú priepasť v odmeňovaní. Následne sa objavili pokusy o ich klasifikáciu. V analýzach pre európske inštitúcie sa faktory vplyvu členia na:

- rozdiely v pomere ženskej a mužskej pracovnej sily, vrátane segregácie odvetví a zamestnaní (označovaný ako „efekt pomeru“, ten však vysvetľuje menej ako polovicu celkovej rodovej priepasti v odmeňovaní);

- rozdiely v oceňovaní osobných a pracovných charakteristík mužov a žien (efekt odmeňovania);

- rozdiely v správaní ženskej a mužskej pracovnej sily na trhu práce a v zamestnaní (efekt selekcie, výberu) (Filadelfiová, 2007).

Zdroje nerovností sú rôzne. Klasická teória ľudského kapitálu (Human capital theory) hovorí o nižšej produktivite spojenej so stupňom a orientáciou vzdelania. Orientácia dievčat a chlapcov na stredných školách je odlišná a segregácia pokračuje na univerzitách. Dievčatá dominujú napríklad na pedagogických školách, chlapci na technických. Ženy a muži majú tendenciu robiť v iných odvetviach. Takmer 38 percent zamestnaných žien na SR v roku 2006 pracovalo vo verejnom sektore v porovnaní s 15 percentami mužov. Prevaha žien nie je otázka posledných rokov a ani slovenské špecifikum. Štátna správa, školstvo, zdravotníctvo a sociálne služby živia dve pätiny občianok EÚ oproti jednej pätine mužov. Extrém je Švédsko, kde je polovica pracujúcich žien na výplatnej páske verejných inštitúcií. Práca žien je taktiež prerušovaná tehotenstvom, ktoré môže spomaliť kariérny rast. Žena matka, má tendenciu tráviť viac času v domácnosti a muž živiteľ rodiny často pracuje dlhšie, aby uživil rodinu, čo ďalej prehlbuje štatistiky mzdovej nerovnosti (Trend, 2007).

Filadelfiová uvádza, že faktory možno zhrnúť aj do nasledovných tried:

- rozdiely v ľudskom kapitáli, najmä rozdiely v dosiahnutej úrovni vzdelania a kvalifikácie a pracovných skúseností;

- práca na čiastočný úväzok - keďže vo všetkých krajinách EÚ na čiastočný úväzok pracuje viac žien, práca na čiastočný úväzok zasahuje do rodových rozdielov v odmeňovaní;

- vzory hľadania práce – keďže na strane žien je vyššia potreba zosúladenia pracovných povinností s povinnosťami starostlivosti, ženy preferujú prácu v mieste bydliska, čo môže viesť k nižším mzdám za priestorovo dostupné pracovné miesto;

- segregácia zamestnaní (zamestnanosť žien je koncentrovaná do určitých odvetví a profesií) a nižšie odmeňovanie tých z nich, kde pracujú ženy;

- prerušovaná pracovná kariéra;

- systém a prax hodnotenia práce – tvorby mzdy;

- diskriminácia - priama aj nepriama (2007).

Výpočet príčin priepasti v odmeňovaní je teda široký. Štúdie zamerané na monitorovanie a obsahovú analýzu rodovej priepasti v odmeňovaní jednoznačne ukázali, že ide o multidimenzionálny jav a že medzi jednotlivými činiteľmi neexistuje presná hranica. Príčiny sú komplexné a vzájomne previazané. Podobné zhrnutie prezentoval aj komisár EÚ pre zamestnanosť, sociálne veci a rovnosť príležitostí Vladimír Špidla, ktorý priepasť v odmeňovaní považuje za „zložitý problém s mnohonásobnými príčinami“ (Tlačová správa, 2007).

Nevysvetliteľný podiel rodového rozdielu v zárobkoch sa prisudzuje diskriminácii, čo je okolo 21 % v domácich i zahraničných súkromných spoločnostiach a 9 % v štátnych podnikoch“, hovorí analýza Svetovej banky. Zhruba tri štvrtiny výšky rodového rozdielu je teda možné pripísať diskriminácii žien. Je pritom nutné povedať, že rozdiel vo vzdelaní by hovoril v prospech žien, nakoľko ich vzdelanostná úroveň je na Slovensku vyššia (Súhrnná správa o stave rodovej rovnosti na Slovensku za rok 2015, 2016).

5. Závery

Práca sa zaoberala problematikou, ktorá má rozpracovanú pevnú legislatívnu i teoretickú základňu, napriek tomu výsledky nie sú v súčasnosti podľa očakávaní. Zvyšovanie rodovej rovnosti zostáva jednou z hlavných priorít Európskej únie. Empirické zistenia nabádajú k tomu, že politiky zamerané na odstránenie rodových rozdielov v odmeňovaní by sa mali zameriavať aj na problém zosúladenia práce a rodiny.

Použitá Literatúra

DEKLARÁCIA PREDSEDNÍCKEHO TRIA. (2015). [online]. https://www.gender.gov.sk/wp-content/uploads/2015/12/Trio_Presidency_Declaration_Gender_equality_NL-SK-MT_preklad.pdf

EUROPEAN INSTITUTE FOR GENDER EQUALITY. (2016). *Gender equality index 2015: Slovak republic, Publications Office of the European Union.* [online]. https://eige.europa.eu/gender-statistics/dgs

EURÓPSKA KOMISIA. (1975). *Equal Pay Directive 75/117/EEC.* [online]. https://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:31975L0117:EN:HTML

EURÓPSKA KOMISIA. (2017). *Gender pay gap factsheet – Slovakia.* [online]. http://ec.europa.eu/newsroom/just/item-detail.cfm?item_id=52696#pay

EURÓPSKA KOMISIA. (2010). *Oznámenie komisie európa 2020 - Stratégia na zabezpečenie inteligentného, udržateľného a inkluzívneho rastu.* [online]. https://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2010:2020:FIN:SK:PDF

EURÓPSKA KOMISIA. (2015). *Strategic engagement for gender equality 2016-2019* [online]. http://ec.europa.eu/newsroom/just/item-detail.cfm?item_id=52696#Engagement

EURÓPSKA KOMISIA. (2014). *Tlačová správa, IP/14/222.* [online]. https://ec.europa.eu/info/policies/justice-and-fundamental-rights/gender-equality

EURÓPSKY PARLAMENT. (1957). *Zmluva o založení Európskeho hospodárskeho spoločenstva, tzv. Rímska zmluva.* [online].

EURÓPSKY PARLAMENT A RADA EURÓPSKEJ ÚNIE. (2006). *Smernica európskeho parlamentu a rady 2006/54/ES.* [online]. https://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2006:204:0023:0036:sk:PDF

FILADELFIOVÁ, J. a kol.: *Aká práca taká pláca?* Bratislava : Aspekt, 2007, 136 s. ISBN 978-80-85549-76-8.

INTERNATIONAL LABOUR ORGANISATION. (1951). *C100 - Equal Remuneration Convention.* [online]. http://www.ilo.org/dyn/normlex/en/f?p=NORMLEXPUB:12100:0::NO::P12100_ILO_CODE:C100

MINISTERSTVO PRÁCE, SOCIÁLNYCH VECÍ A RODINY SR. (2016). *Súhrnná správa o stave rodovej rovnosti na Slovensku za rok 2015.* [online]. https://www.gender.gov.sk/wp-content/uploads/2012/06/SSRR_2015_do-vlady.pdf

Zákon č. 311/2001 Z. z. ZÁKONNÍK PRÁCE

Private equity investície v strednej a východnej Európe
Private equity investments in Central and Eastern Europe

Kristína Jančovičová Bognárová
Ekonomická univerzita
Národohospodárska fakulta, katedra financií
Dolnozemská cesta č. 1
Bratislava, 852 35
Slovenská republika
e-mail: kristina.jancovicova.bognarova@gmail.com

Abstract
The paper is devoted to the characteristic of company financing in the form of private equity investments oriented towards the countries of Central and Eastern Europe. In the first part of the paper there is a main characteristic of private equity as an alternative source of companys´ financing, and also phases of its historical development in the USA and in Europe. The second part is dedicated to the private equity market in Central and Eastern Europe, especially to the structure and volume of investments in this region in the last years.

Klasifikácia JEL: G11, G24
Kľúčové slová: private equity investície, alternatívny zdroj financovania podnikov, stredná a východná Európa

1. Charakteristika private equity investícií

V posledných dvoch desaťročiach sa private equity rozvinul ako jeden z najčastejších alternatívnych zdrojov financovania podnikov [6]. Môžeme ho zaradiť medzi dlhodobé finančné zdroje podnikov.

Fetisovová (2007) charakterizuje private equity ako: financovanie rastu existujúcich podnikov, ktoré nie sú kótované na burze [3]. Private equity v doslovnom preklade znamená súkromné majetkové zdroje podniku [4]. **Private equity** je **súkromný kapitál**, ktorý môže podnik použiť na financovanie svojich aktivít, pokiaľ nemá dostatok vlastných finančných zdrojov alebo nemôže či nechce získať zdroje iným spôsobom na kapitálovom či peňažnom trhu. Kapitál private equity poskytujú **fondy** a **investori**, ktorí ho chcú zhodnotiť v podnikoch s potenciálom rastu. Private equity kapitál nie je **kótovaný** na burze cenných papier**ov**, ide obvykle o investíciu do verejne neobchodovanej spoločnosti, za ktorú investor získava podiel na **základnom kapitálu** podniku. Po určitej, vopred stanovenej dobe dochádza k predaju podielu vo firme[1].

1.1 Historický vývoj private equity v USA

Historický vývoj private equity siaha predovšetkým do začiatkov 20. storočia. Vývojový cyklus môžeme rozdeliť do týchto fáz:

Začiatky: História private equity začína v roku 1901, kedy J.P.Morgan odkúpil Carnegie Steel od A.Carnenegieho a H.Phippsa. Phipps týmto obchodom získal svoj podiel a vytvoril

[1] To sa nazýva exit a obvykle k nemu dochádza 3 až 7 rokov od investície. Private equity spravidla prináša väčšie riziko ale zároveň aj vyššie výnosy.

private equity fond Bessemer Trust. Tento nákup sa považuje za prvý veľký buyout (odkúpenie). Aj napriek tomu, že od prelomu 19. a 20. storočia po 50-te roky existovali investície do súkromného kapitálu, pojem súkromné odkúpenie zostával cudzí pre väčšinu investorov. Až do roku 1964, kedy sa uskutočnil prvý skutočný nákup s využitím pákového efektu. Spoločnosť Kohlberg Kravis Roberts & Co sa rozhodla odkúpiť Orkin Exterminating Company. Tomuto predchádzalo podpísanie Small Business Investment Act prezidentom Eisenhowerom v roku 1958. Išlo o dokument, ktorý umožňoval poskytnúť štátne pôžičky súkromným firmám rizikového kapitálu. Tieto spoločnosti mohli potom využiť svoj podiel na poskytnutie väčších pôžičiek začínajúcim podnikom, čím sa začali uskutočňovať prvé obchody s pákovým efektom. Začiatkom 70. rokov sa tento trend zastavil. Dôvodom bolo zvýšenie daní z kapitálových výnosov, čo sťažovalo spoločnostiam získavať kapitál. Okrem toho penzijné fondy sa nemohli zúčastňovať žiadnych rizikových obchodov, čo bolo odsúhlasené na základe zákona o dôchodkovom zabezpečení zamestnancov.

1980-1990: V tomto období sa trh private equity zvýšil a peniaze sa vrátili do fondov private equity. Hlavným dôvodom bolo zavedenie zmien v regulačnom a daňovom systéme. Vláda USA znížila daň z kapitálových výnosov z maximálnej úrovne 49% na 28%, a taktiež zjemnila niektoré právne predpisy [9]. Jedným opatrením bolo aj to, že penzijné fondy sa mohli zúčastňovať na private equity investíciách. Vyšší nárast dosahoval trh private equity bez rizikového kapitálu. V 80. rokoch sa najviac preferovaným stali leveraged buyout-y. Rizikový kapitál sa rozširoval do odvetví ako sú elektronický, farmaceutický a spracovateľský priemysel. Obsiahle investície do private equity a rizikového kapitálu uskutočňovali veľké firmy, ako napríklad Apple Computer a Intel.

1990-2002: Za začiatok nového rastu private equity sa považuje akvizícia spoločnosti Snapple Beverages v prospech Quaker Oats v roku 1992. V tomto období nastal rast technologicky zameraných firiem, z ktorých môžeme spomenúť napríklad Microsoft. Veľké private equity firmy sa podieľali na boome prostredníctvom financovania začínajúcich podnikov. Ceny akcií spoločností narastali, dokonca aj v prípade spoločností, ktoré neboli verejne obchodovateľné.

Nové príležitosti a možnosti pre private equity firmy priniesol pád dot.com bubliny.

2003-2007: Pokles úrokových sadzieb ako dôsledok prasknutia dot.com bubliny spôsobil opätovný nárast private equity. V tomto čase sa uskutočňovali najväčšie leveraged buyout-y[2] a private equity dosahovalo najvyššiu expanziu počas celej svojej existencie. Tento nárast sa umiernil nástupom hypotekárnej krízy, ktorá začala v roku 2007 v USA. Ešte začiatkom roku 2007 sa private equity spoločnosti nachádzali na vysoko postavených priečkach, súkromní investori dosahovali najvyššie zisky a mnohí považovali toto obdobie ešte len za začiatok rozvoja a nárastu private equity. Práve hypotekárna kríza spôsobila zrútenie celej vízie napredovania private equity.

2008 až po súčasnosť: Keďže v období krízy dochádzalo k zmrazeniu úverových trhov, private equity trh bol taktiež značne zasiahnutý. Investori boli vždy závislí od prístupu k pôžičkám aby mohli financovať svoje obchody. Kapitálový trh sa nevyvíjal, čo spôsobilo stagnáciu private equity. Počas tohto obdobia sa private equity firmy snažili nazhromaždiť dostatok finančných prostriedkov, a v roku 2010 sa znova objavili ponuky private equity.

---

[2] Ide o odkúpenie spoločnosti zo strany súkromných investorov pomocou vypožičaného kapitálu, pričom ako krytie pôžičky slúžia aktíva kupovanej spoločnosti. K úhrade pôžičky zasa slúžia finančné toky generované kupovanou spoločnosťou.

1.2 Historický vývoj private equity v Európe

Nárast private equity koncom 90. rokov minulého storočia bol spôsobený najmä rozvojom technologických priemyselných odvetví. Do Európy začal zasahovať trend plynúci z USA, tzv. technologický boom, ktorý bol už vyššie spomenutý. Ceny akcií spoločností boli na vzostupe a značné množstvo európskych podnikov bolo financované v začiatočnom stupni ich vývoja. Následný pokles cien akcií v roku 2001 znížil aj aktivitu v oblasti private equity, aj keď z historického hľadiska zostal podiel týchto obchodov relatívne vysoký. Medzi rokmi 2002 a 2004 sa objem prostriedkov získaných private equity firmami stabilizoval na úrovni 27 miliárd € ročne.[3] Do roku 2005 prevládali obchody typu buyout, ktoré sa uskutočňovali hlavne vo vyspelých odvetviach.

Aj napriek nárastu private equity na začiatku 21. storočia, v porovnaní s trhom USA ide o nízky objem takéhoto obchodovania. V roku 2002 boli investície private equity, vyjadrené ako percento HDP, až štyrikrát menšie ako v Spojených štátoch.[4]

Najmä v posledných dvadsiatich rokoch európsky trh private equity zaznamenal výrazný rast, a tým sa začína stávať významným zdrojom financovania pre veľké množstvo európskych spoločností [10]. Zavedenie spoločnej, jednotnej meny bolo v Európe dôležitým faktorom pri rozvíjaní celoeurópskych dlhových a akciových trhoch. Vytvorilo sa konkurencieschopnejšie podnikové prostredie, ktoré taktiež pomáhalo k rozvoju private equity trhu [5].

V roku 2016 dosiahol objem týchto investícií hodnotu 53,7 miliárd €. Tento výsledok bol druhým najvyšším od roku 2008.[5] Z grafu 1 vyplýva, že vyšší podiel ako európsky priemer dosahuje iba päť krajín, a to Luxembursko, Francúzsko, Veľká Británia, Švédsko a Dánsko.

Graf 1

Percentuálny podiel private equity na HDP v krajinách Európy za rok 2016[6]

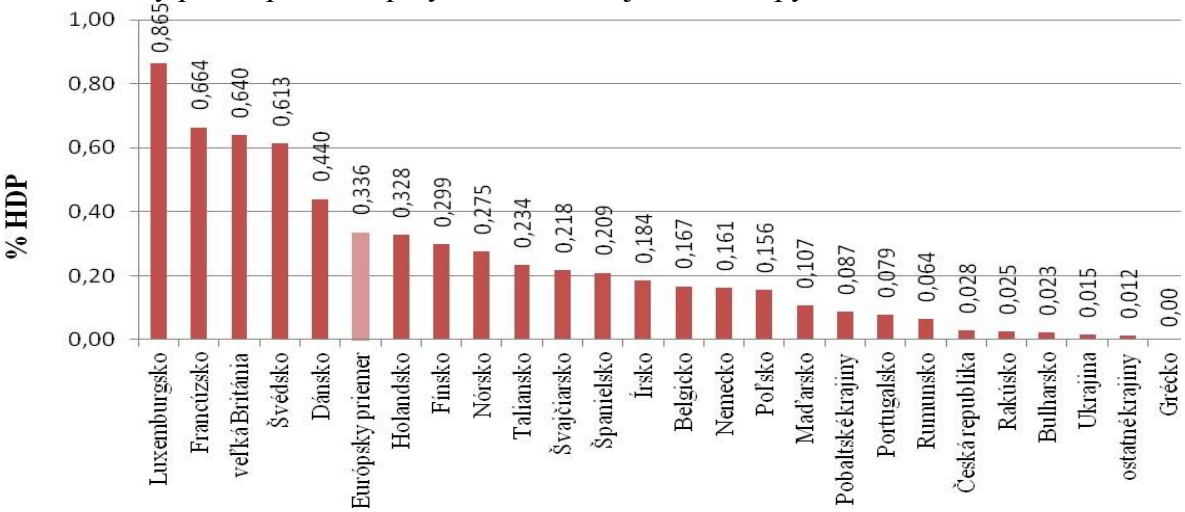

Zdroj: vlastné spracovanie podľa Invest Europe - Annual activity statistics

---

[3] The development of private equity and venture capital in Europe. Economic and monetary developments [online].

[4] The development of private equity and venture capital in Europe. Economic and monetary developments [online].

[5] Na Slovensku je priestor na private equity investície [online].

[6] Medzi ostatné krajiny, ktoré sa nachádzajú v grafe zaraďujeme Bosnu a Hercegovinu, Chorvátsko, Macedónsko, Moldavsko, Montenegro, Srbsko, Slovenskú republiku a Slovinsko

Na zlepšenie prostredia private equity v Európe bola v roku 1983 zriadená asociácia EVCA - The European Private Equity and Venture Capital Association. Skladá sa z viac ako 1300 členov z 55 krajín. Asociácia reprezentuje záujmy všetkých subjektov nachádzajúcich sa na trhu private equity a zastrešuje všetky druhy private equity. Snaží sa o rozvoj tohto druhu financovania a zabezpečenie transparentnosti a regulácie prostredníctvom regulačných štandardov.

1.3 Klasifikácia private equity investícií

Existuje široká škála investícií private equity, dokonca samotný význam tohto slovného spojenia sa líši v závislosti od konkrétnej krajiny, prípadne autora. Vo všeobecnosti môžeme investície private equity členiť na [7]:

- Rizikový kapitál (Venture capital) - predstavuje kapitálové investície do menej vyspelých, nie verejne obchodovateľných spoločností pri počiatočnom financovaní alebo rozvojovom financovaní.
- Rastový kapitál (Growth capital) - predstavuje investovanie do vyspelých podnikov, ktoré potrebujú finančné zdroje na rozšírenie alebo reštrukturalizáciu svojich operácií, vstup na nový trh, prípadne financovanie akvizície.
- Účelové odkúpenie (Leveraged buyout) - sa vzťahuje na nákup celej spoločnosti alebo jej väčšiny, či obchodnej jednotky prostredníctvom využitia kapitálu malej skupiny investorov v kombinácií s významným množstvom dlhového financovania. Používa sa hlavne v prípade vyspelých spoločností, ktoré sú schopné generovať značný prevádzkové peňažné toky.
- Mezzanine kapitál (mezzanine capital) – sa vzťahuje na investície do podriadeného dlhu alebo prioritných akcií spoločnosti bez získania hlasovacieho práva pri kontrole nad spoločnosťou. S týmito cennými papiermi sú často spojené opčné listy alebo právo konverzie na kmeňové akcie.

2. Vývoj trhu private equity investícií v strednej a východnej Európe

Aj napriek tomu, že private equity investovanie považujeme za relatívne mladú formu financovania, v súčasnosti je významnou súčasťou kapitálového trhu aj v krajinách strednej a východnej Európy [1]. Vývoj samotného private equity trhu v tomto regióne môžeme rozdeliť do týchto fáz [2]:

- Prvá fáza – do polovice 90-tych rokov
- Druhá fáza – do konca 90-tych rokov
- Tretia fáza – rok 2000
- Štvrtá fáza – 2001-2006
- Piata fáza – od 2007

Prvá fáza: V tejto fáze sa vyvíjali prvé private equity fondy, ktoré sa sústredili iba na niektoré krajiny strednej a východnej Európy, tzv. štátne fondy. Manažéri fondov nemali ešte príliš veľa skúseností s investovaním a významnú úlohu zohrávali finančné zdroje pochádzajúce z privatizácie. Trh private equity sa vyznačoval výrazným rastom, ktorý ale zmierňovalo malé množstvo investícií do výskumu a vývoja. Spoločnosti sa stávali nadmerne zadlžené, so zastaranými technológiami a nedostatkom skúseností a kapitálu na zlepšenie

technológií a výroby. Riešenia týchto problémov sa snažili ponúknuť špecializované formy private equity a rizikového kapitálu.

Druhá fáza: V tomto období vzrástla veľkosť fondov a typickým sa stalo financovanie fázy expanzie podnikov. Do popredia sa dostali fondy zamerané na investície do celého regiónu strednej a východnej Európy, tzv. regionálne fondy.

Tretia fáza: Pre túto fázu bola charakteristická rýchla expanzia, stále dominovali regionálne fondy. Medzi hlavné oblasti financovania patrili informačné technológie a médiá. Stále dochádzalo k financovaniu podnikov vo fáze expanzie, ale taktiež sa začalo financovanie začiatočného štádia vývoja podnikov. Na trhu strednej a východnej Európy pôsobili regionálni špecializovaní investori, inštitucionálni investori, a taktiež investori pôsobiaci na celoeurópskej úrovni.

Štvrtá fáza: Túto fázu považujeme za poslednú etapu vývoja v strednej a východnej Európe. Bola charakteristická stabilizáciou a racionalizáciou trhu. Popri regionálnych a štátnych fondoch na trhu pôsobili aj špecializovaní investori a oblasť financovania začala zahŕňať aj buy-outy. V tomto období sa ukázalo, že iba úspešní správcovia fondov boli schopní prežiť.[7]

Piata fáza: Nástup finančnej krízy upriamil pozornosť na dôležitosť diverzifikácie portfólia investorov private equity. Vzhľadom na spomalenie ekonomiky v tomto období a zvyšovanie tlaku na reguláciu na rozvinutých trhoch začali private equity investori vyhľadávať nové cieľové oblasti. Región strednej a východnej Európy považovali za menej riskantný, hlavne po vstupe do Európskej únie, a menej ovplyvnený dôsledkami finančnej krízy. Tento región sa stal atraktívnou oblasťou pre investorov a rapídne vzrástli finančné prostriedky v tejto oblasti až na 1 miliardu €. Regionálne fondy získavali čoraz viac kapitálu a stávali sa konkurenciou iným globálnym fondom.

V posledných rokoch sa v oblasti private equity zaznamenalo značné zlepšenie v tomto regióne, túto skutočnosť dokazujú jednoduchšie výstupy z investícií a taktiež vyššia návratnosť.

Graf 2

Počet private equity tranksakcií v strednej a východnej Európe v rokoch 2011-2016

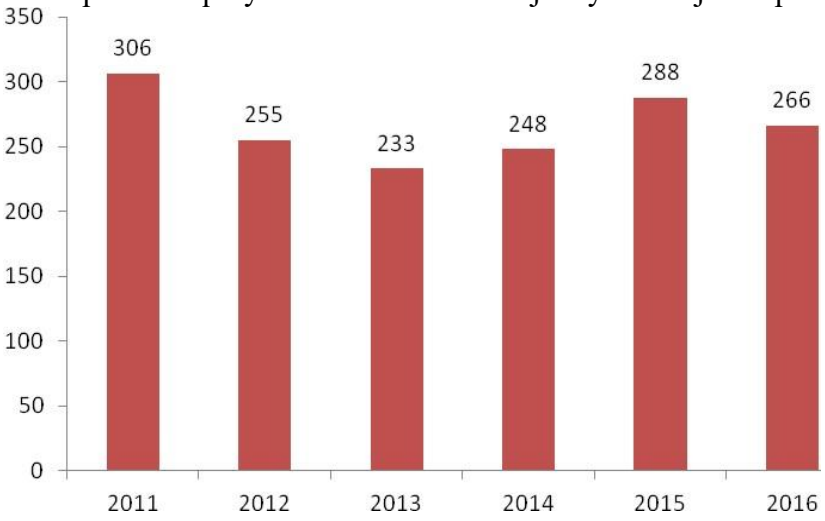

Zdroj: vlastné spracovanie podľa www.statista.com

[7] Private equity market developments in central and Eastern Europe. 2017 [online]. Dostupné na: http://store.ectap.ro/articole/1273.pdf

Počet transakcií sa v sledovaných rokoch pohyboval na približne rovnakých hodnotách s nie príliš veľkými odchýlkami. Najvyššiu hodnotu sme zaznamenali v roku 2011, a naopak najnižšiu v roku 2013.

2.1 Objem a šturktúra private equity investícií v strednej a východnej Európe

Objem a štruktúra investícií private equity sa v jednotlivých rokoch v tomto regióne výrazne zmenili. Objem investícií dosahuje stále vyššie hodnoty. Najvyšší nárast objemu transakcií môžeme pozorovať v roku 2016, kedy sa tento objem stal najväčším od roku 2009. Tiež štruktúra investícií podľa jednotlivých sektorov zmenila svoje rozdelenie. Kým v začiatkoch sa private equity investície dotýkali zväčša informačných technológií a médií, v posledných rokoch sa tento trend presunul najmä do oblasti spotrebných tovarov a služieb, výstavby a priemyslu.

Na nasledujúcom grafe (Graf 3) môžeme vidieť celkovú hodnotu private equity transakcií v oblasti strednej a východnej Európy za roky 2011 až 2016. Od roku 2011 do 2015 sa striedal rast s poklesom a rapídnejší nárast bol zaznamenaný v roku 2016. Tento nárast môžeme považovať za dôkaz rozvíjajúceho sa a zdravého trhu v regióne strednej a východnej Európy. Tieto priaznivé výsledky odzrkadľujú situáciu v celej Európe, kde nastal nárast transakcií v roku 2016 o 14%.

Graf 3

Celkový objem private equity transakcií v strednej a východnej Európe

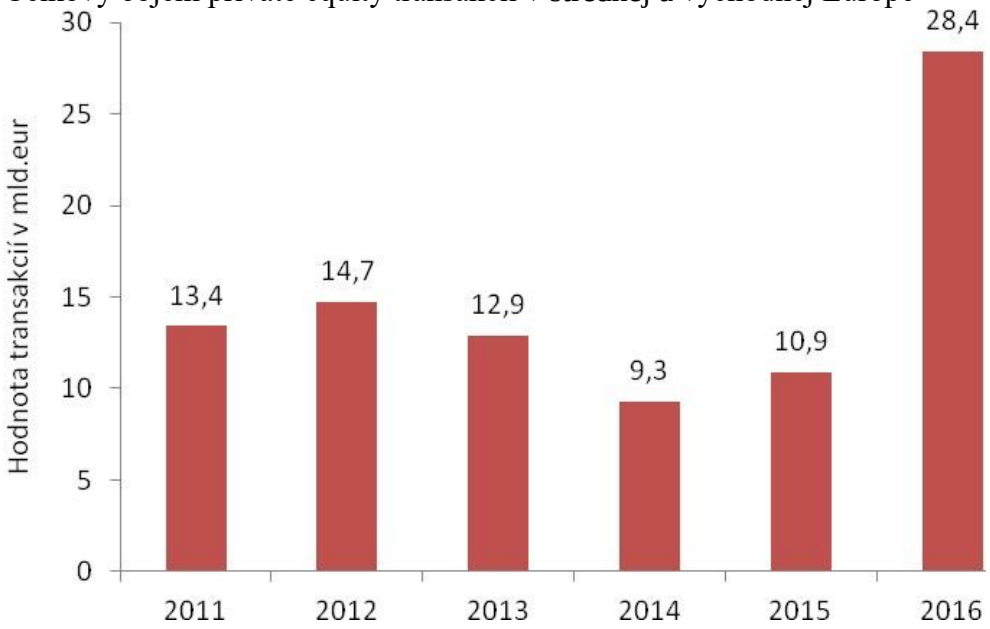

Zdroj: vlastné spracovanie podľa www.statista.com

Transakcie v oblasti private equity sa realizujú v rôznych sektoroch. Na grafe 4 môžeme vidieť objem transakcií private equity v strednej a východnej Európe podľa jednotlivých sektorov v roku 2016 vyjadrených v tisícoch eur.

Graf 4
Objem investícií private equity podľa sektorov v strednej a východnej Európe

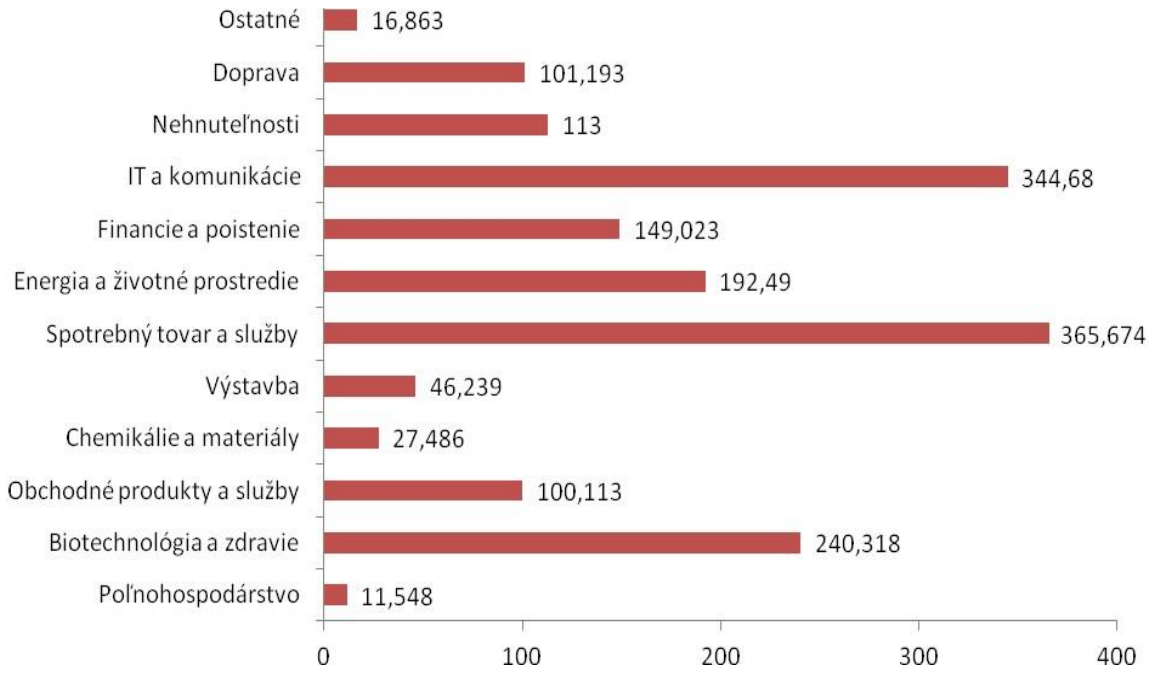

Zdroj: vlastné spracovanie podľa www.statista.com

Najväčší počet transakcií v oblasti private equity sa v roku 2016 uskutočnil v sektore spotrebného tovaru a služieb. Dôvodom môže byť zlepšovanie ekonomickej situácie v poslednom období, čo by malo aj naďalej spôsobovať rastúcu životnú úroveň obyvateľov. Na druhom mieste sa umiestnili informačné a komunikačné technológie s 22 %-ným podielom. Tento sektor bol najsilnejším odvetvím z hľadiska počtu private equity spoločností.

Ako môžeme vidieť v nasledujúcej tabuľke (Tabuľka 1) v tomto sektore pôsobilo až 135 firiem, čo predstavuje 40% z celkového počtu v rámci strednej a východnej Európy. Druhý najväčší počet podnikov zaznamenal sektor spotrebného tovaru a služieb. Tieto dva sektory spolu predstavujú až 60% celkového počtu v roku 2016. A naopak, najmenej spoločností sa nachádza v sektore nehnuteľností.

Tabuľka 1
Počet private equity spoločností podľa sektorov v roku 2016

Sektor	Počet podnikov	%-ne vyjadrenie
Poľnohospodárstvo	3	0,9
Biotechnológia a zdravie	37	11
Obchodné produkty a služby	42	12,5
Chemikálie a materiály	7	2,1
Výstavba	6	1,8
Spotrebný tovar a služby	69	20,5
Energia a životné prostredie	14	4,2

Financie a poistenie	12	3,6
IT a komunikácie	135	40,1
Nehnuteľnosti	1	0,3
Doprava	9	2,7
Ostatné	2	0,6

Zdroj: vlastné spracovanie podľa Central and Eastern Europe Private Equity Statistics

Vo všeobecnosti sa odhaduje priaznivý trend v private equity financovaní v strednej a východnej Európe. Množstvo transakcií a taktiež ich objem každým rokom narastá. Postupom času sa taktiež zvyšuje počet firiem, ktoré využívajú private equity. V roku 2016 sa síce počet týchto podnikov mierne znížil, a to o 5 % na 337.[8] Na grafe 5 vidíme počet private equity firiem v jednotlivých krajinách strednej a východnej Európy v rokoch 2014 až 2016. Môžeme skonštatovať, že na prvom mieste v počte private equity firiem sa nachádza Poľsko s celkovým počtom 296 podnikov, hneď za ním sa nachádza Maďarsko s 214 podnikmi. Medzi ostatné krajiny nachádzajúce sa na grafe zaraďujeme Bosnu a Hercegovinu, Macedónsko, Moldavsko a Montenegro. Tieto krajiny disponujú s najmenším počtom private equity podnikov. V rokoch 2014 a 2015 dokonca v tejto oblasti nepôsobila ani jedna takáto spoločnosť.

Graf 5

Počet private equity firiem v krajinách strednej a východnej Európy v 2016

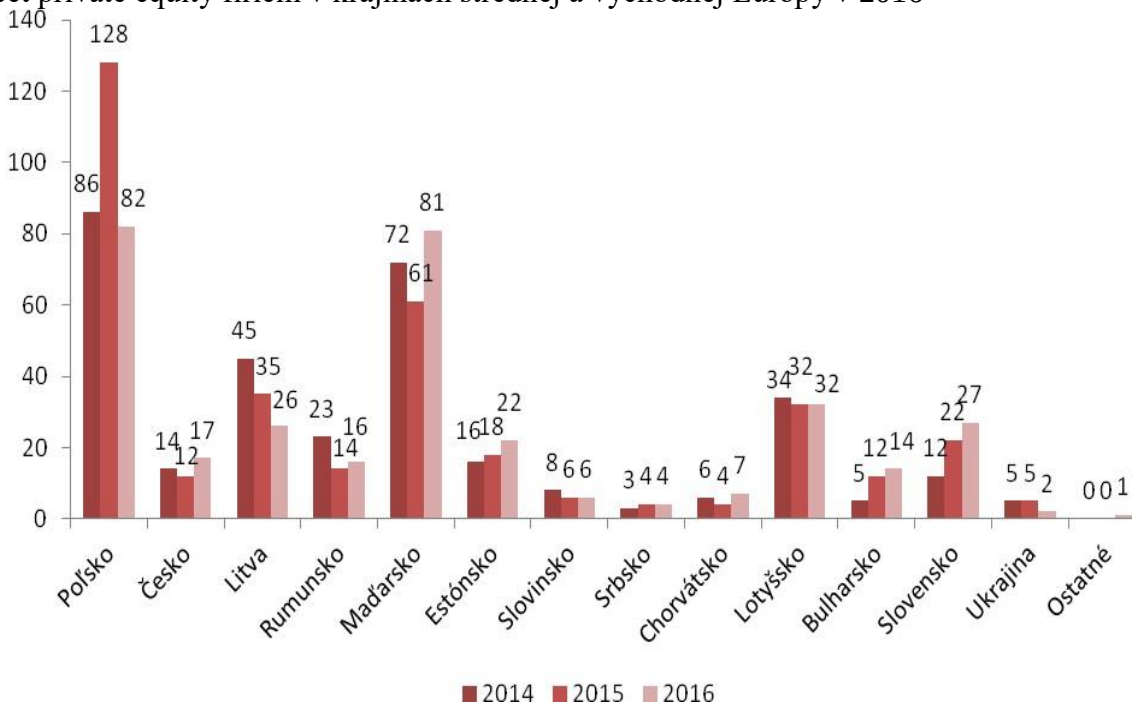

Zdroj: vlastné spracovanie podľa Central and Eastern Europe Private Equity Statistics

[8] Central and Eastern Europe Private Equity Statistics 2016. Invest Europe. 2017 [online]. Dostupné na: https://www.investeurope.eu/media/671537/invest-europe_cee_privateequitystatistics2016_24082017.pdf

2.2 Súčasné trendy v investičnej činnosti

Hlavným trendom v investičnej činnosti v regióne strednej a východnej Európy sa v roku 2017 stali nehnuteľnosti. Už v roku 2016 bol tento sektor rekordný z hľadiska objemu investícií a rok 2017 túto tendenciu iba posilnil. V regióne strednej a východnej Európy sa tento trend prejavil takisto v oblasti private equity investícií. V roku 2017 sa najväčší počet transakcií uskutočnil v oblasti nehnuteľností a výstavby. Z celkového počtu 267 zrealizovaných transakcií, nehnuteľnosti predstavovali 69. Túto skutočnosť potvrdzuje aj nasledujúci graf (Graf 6), v ktorom môžeme vidieť jednotlivé počty uskutočnených transakcií rozčlenených podľa sektorov v roku 2017. V porovnaní s rokom 2016, kedy mali dominantné postavenie v regióne spotrebný tovar a služby.

Graf 6
Počet transakcií podľa sektorov v roku 2017

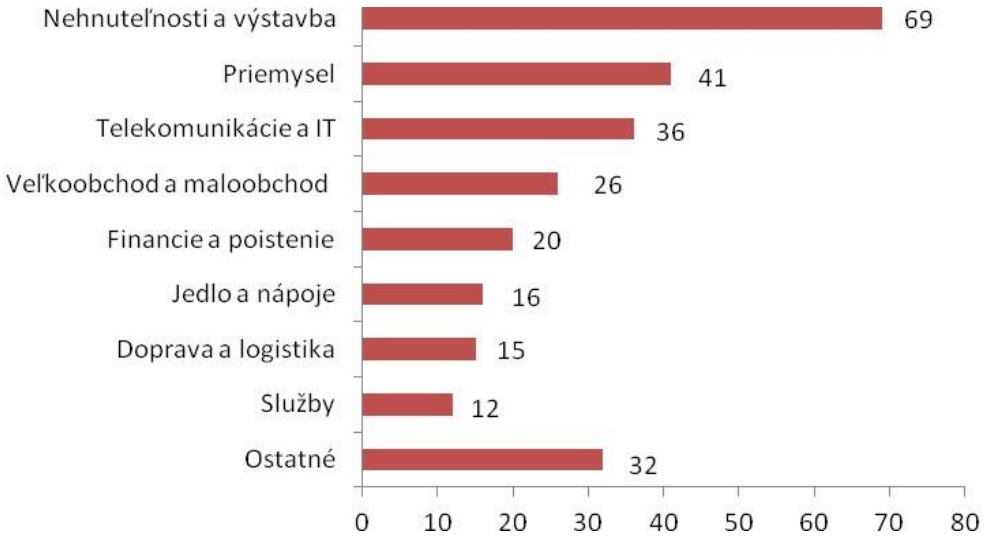

Zdroj: vlastné spracovanie podľa www.statista.com

3. Závery

Vývoj private equity v krajinách strednej a východnej Európy je spojený s celkovým vývojom vo svete, ako aj v ostatných oblastiach Európy. Vývoj trhu private equity v tomto regióne sa nepribližuje svojmu potenciálu. Do značnej miery na menej rozvinutý private equity trh vplývajú práve prekážky a obmedzenia, ktoré sú špecifické pre tento región.

Nedostatočne veľký trh, nedostatok miestnych investorov a investičných príležitostí, vyššie riziko, nedostatočne rozvinuté úverové trhy, to sú všetko skutočnosti, ktoré sú súčasťou prekážok rozvoja v regióne. Ďalšími prekážkami sú právne a regulačné obmedzenia. Investorov obmedzujú pomalé právne a regulačné procesy, neskúsení úradníci a byrokracia. Samozrejme v jednotlivých krajinách sa tieto skutočnosti mierne líšia, ale aj tak v oblasti financovania v tomto regióne stále prevláda úverové financovanie.

Avšak na druhej strane investorov lákajú nižšie sadzby dane z príjmu právnických osôb a daňový systém regiónu je porovnateľný s rozvinutými krajinami. Taktiež miera rastu hrubého domáceho produktu (HDP), rast spotreby, rozvoj infraštruktúry a možnosti regionálnej expanzie lokálnych spoločností sľubujú atraktívne výnosy pre investorov.

V Slovenskej republike je private equity pomerne mladou oblasťou, s nie veľmi rozvinutým trhom [8]. V krajine pôsobí niekoľko desiatok private equity podnikov, v roku

2016 ich bolo 27. V porovnaní s väčšími trhmi, ako je napríklad Poľsko, dosahuje objem investícií niekoľkonásobne menšie hodnoty. Ako príležitosti k zlepšeniu považujeme zvýšenie informovanosti o alternatívnych zdrojoch financovania, zlepšovanie podnikateľského prostredia a znižovanie byrokracie. Aj napriek tejto skutočnosti sú očakávania do budúcnosti pre Slovensko pozitívne. Podľa rôznych odborníkov ponúka krajina pre investorov veľa nových príležitostí.

Aj napriek prekážkam, ktoré sú súčasťou vývoja private equity v regióne strednej a východnej Európy má objem investícií stále sa zvyšujúci trend. Ako dôležitý faktor pri tomto regióne sa prejavuje politická stabilita, až 11 z členov regiónu sa nachádza v Európskej únii, ktorá zabezpečuje stabilitu a prostredie vhodné pre rozvoj podnikania. Existujú výzvy k zlepšeniu a rozvoju private equity trhu. Daňový systém, miera rastu HDP, rozvoj infraštruktúry a možnosti regionálnej expanzie podnikov sú sľubným predpokladom zlepšujúceho sa prostredia a trhu v jednotlivých krajinách, a tým pádom aj v celom regióne.

Príspevok je výsledkom výskumnej činnosti v rámci projektu VEGA č. V-17-101-00 Úverový cyklus, kreditné riziko a jeho determinanty v krajinách strednej a východnej Európy

Použitá literatúra

[1] British Private Equity & Venture Capital Association. (2015). *Examining Private Equity's Place in Investors' Portfolios.* Dostupné na: https://www.bvca.co.uk/Portals/0/library/documents/Guide%20to%20Private%20Equity's%20Place/BVCA%20Guide%20to%20Examining%20Private%20Equity%E2%80%99s%20Place%20in%20Investors%E2%80%99%20Portfolios.pdf?ver=2015-11-23-171623-740

[2] ECB. (2005). *The development of private equity and venture capital in Europe. Economic and monetary developments*. Dostupné na: https://www.ecb.europa.eu/pub/pdf/other/mb200510_focus02.en.pdf?a22a8fa9e1ecd5eeb1c0d2bc10989776

[3] Fetisovová, E. (2007). *Rizikový kapitál - alternatívny zdroj financovania podnikov*. Bratislava: Vydavateľstvo EKONÓM,

[4] Gadiesh, O., Macarthur, H., Činčárová. A. (2011). *Private equity: lekcie a ponaučenia platné pre akúkoľvek firmu*. Bratislava: Eastone Books, Knižná edícia Nadácie Tatra banky.

[5] Harvard Business Review. (2015). *What Private Equity Investors Think They Do for the Companies They buy*. Dostupné na: https://hbr.org/2015/06/what-private-equity-investors-think-they-do-for-thecompanies-they-buy

[6] Jančovičová Bognárová, K. (2015). Venture capital as an alternative source of firm´s financing in central and eastern Europe. In *SGEM 2015: 2nd International multidisciplinary scientific conference on social sciences and arts,* Sofia: STEF92 Technology, pp. 565-572.

[7] Oravíková Podoliaková, K. (2012). Fundamentálne aspekty financovania podniku prostredníctvom private equity a venture kapitálu. In *Finančný manažér,* Bratislava: Periodikum Slovenskej asociácie podnikových finančníkov, pp. 16-22.

[8] Sobeková Majková, M. (2017). *Popularita private equity a venture kapitálu na Slovensku.* Dostupné na: https://www.podnikajte.sk/financie/c/3131/category/investor/article/private-equityventure-kapital-na-slovensku.xhtml

[9] The Educational Arm of The Oxford Club. (2017). *The History of Private Equity. Investment*. Dostupné na: https://www.investmentu.com/content/detail/private-equity-history

[10] Wespath/Benefits/Investments. (2013). *The Benefits of Private Equity Investment*. Dostupné na: https://www.wespath.org/investments/funds/the-benefits-of-private-equityinvestment/

[11] www.investeurope.eu

[12] www.slovca.sk

[13] www.statista.com

Kapitálové spoločnosti na Slovensku, v Nemecku a v Rusku
Capital companies in Slovakia, Germany, and Russia

Miroslava Knapková
Univerzita Mateja Bela
Ekonomická fakulta, Katedra ekonómie
Tajovského 10
Banská Bystrica, 975 90
Slovenská republika
e-mail: miroslava.knapkova@umb.sk,

Viera Krešáková
Univerzita Mateja Bela
Ekonomická fakulta, Katedra odbornej jazykovej komunikácie
Tajovského 10
Banská Bystrica, 975 90
Slovenská republika
e-mail: viera.kresakova@umb.sk

Abstract
Business companies represent, beside the sole proprietorship, the most important form of running business in Slovakia. Many Slovak business companies enter to business relationships with companies from other states of the world. To facilitate and accelerate business relationships of Slovak business companies with foreign entrepreneurs, we consider necessary to understand legal regulation, basic features, and particularities of business companies in other states. The aim of this article is to compare legal forms of capital business companies in Slovakia, Germany, and in Russia. We chose capital companies for comparison, because of their importance in all three chosen countries. This article is based on the analysis of the business law legal acts of Slovakia, Germany and Russia. Our analysis confirmed that there are significant differences in the features and types of the business companies in Slovakia, Germany, and Russia (despite the terminologically identical or similar denomination).

Klasifikácia JEL: L 21, L 26, M 21
Kľúčové slová: kapitálové obchodné spoločnosti, Slovensko, Nemecko, Rusko, legislatíva

1. Úvod

Právo podnikať predstavuje na Slovensku jedno zo základných práv garantovaných Ústavou. V zmysle článku 35 bod 1 Ústavy (ústavný zákon SNR č. 460/1992 Zb. Ústava Slovenskej republiky v znení neskorších predpisov), každý má právo na slobodnú voľbu povolania a prípravu naň, ako aj právo podnikať a uskutočňovať inú zárobkovú činnosť. Konkrétna legislatívna úprava jednotlivých foriem podnikania je následne rozpracovaná v zákone FZ ČSFR č. 455/1991 Zb. o živnostenskom podnikaní (živnostenský zákon) v znení neskorších predpisov (ďalej v texte „živnostenský zákon“), v zákone FZ ČSFR č. 513/1991 Zb. obchodný zákonník v znení neskorších predpisov (ďalej v texte „obchodný zákonník“), ako aj v ďalších zákonoch, ktoré dopĺňajú a bližšie upravujú jednotlivé podmienky podnikania. Obchodné spoločnosti predstavujú druhú najčastejšie sa vyskytujúcu skupinu subjektov obchodno-právnych vzťahov (v druhom kvartáli 2017 bolo na Slovensku

registrovaných 320 820 živnostníkov a 200 863 obchodných spoločností (zdroj: Štatistický úrad Slovenskej republiky)). Z nich najvýznamnejšie postavenie, čo do celkového počtu, podielu na zamestnanosti a podielu na tvorbe HDP, predstavujú kapitálové spoločnosti. Cieľom tohto príspevku je porovnať kapitálové spoločnosti na Slovensku, v Nemecku a v Rusku.

2. Teoretický rámec skúmania

2.1 Komparatívne štúdie zamerané na slovenské, nemecké a ruské kapitálové spoločnosti

Kapitálové obchodné spoločnosti predstavujú nielen významnú súčasť podnikateľského prostredia, ale majú aj celospoločenský význam. Pôvod najstarších kapitálových obchodných spoločností sa spája so stredovekým Talianskom; odtiaľ sa postupne rozšírili do Anglicka, Holandska, Francúzska, a Nemecka (Schmitthoff, 1939). V stredoveku bola ich štruktúra a charakter podobná. Postupnými zmenami v jednotlivých štátoch a stále viac sofistikovanou legislatívou rozdiely medzi jednotlivými typmi obchodných spoločností narastali. Okrem toho mali meniace sa podmienky za následok vznik nových foriem kapitálových spoločností, ktoré už nie sú rozšírené po celej Európe (ako napríklad akciové spoločnosti), ale majú čisto lokálny charakter. Ako uvádzajú Dedov a Molotnikov (2017), ruské kapitálové spoločnosti vznikajú neskôr, ako kapitálové spoločnosti v európskych štátoch (resp. v západných krajinách). Na základe ich štúdie, ruské akciové spoločnosti sa začali kreovať podľa vzoru holandských, dánskych a švédskych modelov akciových spoločností. Za prvú akciovú spoločnosť založenú v Rusku sa považuje obchodná spoločnosť, ktorá obchodovala s Konštantinopolom a ktorá bola založená na základe výnosu z 24. februára 1757 (Molotnikov, 2010). Ako uvádza Owen (2002), v čase boomu železničných spoločností v Británii, Francúzsku a v Spojených štátoch, v Rusku existovali len dve železničné spoločnosti (obidve boli založené ako akciové spoločnosti; prvá bola založená v roku 1836 v Cárskom Sele a druhá spájajúca rieky Volgu a Dov bola založená v roku 1843).

V rozvíjajúcom sa globálnom prostredí narastá potreba porovnávania jednotlivých zložiek podnikania medzi krajinami navzájom. Komparatívne štúdie (teoretické aj empirické) sa zameriavajú na porovnávanie údajov potrebných pre podnikateľskú sféru, nachádzanie inšpirácie pre budúce legislatívne zmeny, ale aj na akademické a čisto teoretické porovnávanie faktov (Cahn & Donald, 2010). Z mimoeurópskych štúdií môžeme uviesť prácu autorov Whitley et al. (2013), v ktorej porovnávali právne formy podnikania, vrátane korporátneho podnikania v oblasti východnej Ázie. Zaoberali sa vplyvmi dominantných inštitúcií na podnikateľský systém v Japonsku, Kórei a v Thajsku. Podľa ich zistení, napriek výrazným historickým zmenám, podnikateľské systémy v týchto krajinách nie sú podobné ani navzájom, ani v porovnaní s anglo-americkými štátmi. Obchodnými spoločnosťami (partnerstvami) v islamskom svete sa zaoberal Nyazee (2002).

V oblasti korporátneho práva a organizácie kapitálových obchodných spoločností v Nemecku sa pomerne veľa zahraničných štúdií zameriava na porovnávanie podnikateľského prostredia a ekonomického systému, na porovnanie kultúry podnikania a podnikateľskej etiky. Porovnaním nemeckej a americkej podnikateľskej etiky sa zaoberal Palazzo (2002). Cahn a Donald (2010) porovnávali právnu úpravu korporácii v Nemecku, Spojenom kráľovstve a USA. Zameriavali sa predovšetkým na riešenie prípadových štúdií, s dôrazom na rozdielnu úpravu v rámci anglo-amerického právneho systému a kontinentálneho právneho systému (Nemecko). Budde et al. (2016) čiastočne porovnávajú organizačnú štruktúru anglických a západonemeckých kapitálových spoločností. Pomerne rozsiahlu štúdiu nemeckých akciových spoločností (so zameraním na korporátne riadenie) nachádzame u Schneider-Lenné (1992).

Slovenskí autori sa venujú predovšetkým vymedzeniu kapitálových spoločností ako súčasti obchodného zákonníka a obchodného práva (Suchoža & Husár, 2009; Ovečková, 2012; Škrinár & Nevoľná, 2012). Právo obchodných spoločností bolo od vzniku samostatnej Slovenskej republiky upravované rovnakým právnym predpisom, ako v Českej republike (zákon FZ ČSFR č. 513/1991 Zb. Obchodný zákonník). Rovnaký právny stav trval až do 1. januára 2014, kedy v Českej republike nadobudol účinnosť zákon č. 90/2012 Sb., o obchodních společnostech a družstvech (zákon o obchodních korporacích) (viac o obchodných korporáciáh napr. Korotvička, 2013). Komparáciu nemeckých a slovenských obchodných spoločností všetkých typov spracovali Knapková a Krešáková (2008).

Množstvo ruských autorov a vedcov sa zameriava na historický vývoj kapitálových spoločností a korporátneho práva v Rusku (predovšetkým so zameraním na akciové spoločnosti). Avšak v týchto historických štúdiách absentuje komparácia s inými štátmi sveta (výnimkou je iba zmienka o vplyve západných štátov na vznik prvých ruských akciových spoločností). Vývoj ruských korporácií v rokoch 1800 až 1917 spracoval Owen (2002). Prehľad legislatívy upravujúcej korporátne právo (predovšetkým so zameraním na akciové spoločnosti), vrátane korporátnej legislatívy v Sovietskom Rusku, spracoval Molotnikov (2010). Komplexný prehľad o formách obchodných spoločností v Rusku a ich fungovaní je ponúknutý v novej publikácii ruských autorov, Russian Company Law: The Essentials (Dedov & Molotnikov, 2017). V odbornej literatúre sa venuje veľa pozornosti aj podnikateľskému prostrediu v Rusku a jeho porovnaniu so západnými krajinami (napr. Johanson et al., 2000; Dent, 1994; Aidis et al., 2008; Epifanova, 2015). Rusku ako tranzitívnej krajine pre ktorej ekonomiku je nevyhnutný rozvoj malých a stredných podnikov sa venuje Aidis (2005), Ojala, & Isomäki, (2011), Dudin et al. (2013). Množstvo teoretických aj empirických štúdií sa zameriava na fenomén korupcie v ruskom podnikateľskom prostredí (napr. Duvanova, 2007; Venard, 2009; Ledeneva & Shekshnia, (2011); Safavian et al., 2001). Komparatívnym analýzam sa venujú niektoré štúdie, prevažne zamerané na porovnanie ruského a čínskeho podnikateľského prostredia (Puffer et. al, 2010; Harris, 2009; Bhaumik & Estrin, 2007).

2.2 Harmonizácia a unifikácia korporátneho práva v Európskej únii

Právo obchodných spoločností na Slovensku a v Nemecku je výrazne ovplyvnené členstvom v Európskej únii, a to aj napriek faktu, že úprava jednotlivých právnych foriem obchodných spoločností je vo výlučnej právomoci jednotlivých členských štátov Európskej únie. Je to dané najmä tým, že vzhľadom na úzke prepojenie jednotlivých členských štátov v oblasti obchodu sa už aj na európskej úrovni prejavujú snahy o harmonizáciu (a v budúcnosti aj unifikáciu) korporátneho práva. Už v roku 2003 predstavila Európska komisia víziu a plán harmonizácie práva obchodných spoločností na úrovni Európskej únie (Modernising Company Law and Enhancing Corporate Governance in the European Union, 2003). Vychádzal z toho, že pre naplnenie cieľa vytvoriť jednotný trh a odstránenia bariér obchodu je nevyhnutné harmonizovať obchodné právo členských štátov Európskej únie. V roku 2011 zverejnila Európska únia správu (Report of the Reflection Group On the Future of EU Company Law, 2011), súčasťou ktorej je aj zdôvodnenie toho, prečo k harmonizácii práva obchodných spoločností zatiaľ nedošlo. Významnú úlohu zohrala ekonomická a finančná kríza od roku 2008, ktorá zabrzdila snahy o harmonizáciu v oblasti korporátneho práva. V súvislosti s krízou správa poukazuje na to, že v neustále sa meniacich podmienkach sa stáva nevyhnutnosťou presadzovať také korporátne právo, ktoré umožní kapitálovým spoločnostiam adaptovať sa na zmeny (vrátane organizačných zmien) a tým si udržiavať konkurencieschopnosť v globálnom ekonomickom prostredí. Pri posudzovaní kapitálových spoločností vychádza Európska únia predovšetkým z členenia na verejné spoločnosti s ručením obmedzeným a súkromné spoločnosti s ručením obmedzeným. Ďalšie významné

členenie kapitálových spoločností je na tie, ktorých akcie sú obchodovateľné na trhu cenných papierov a tie, ktorých akcie obchodovateľné nie sú.

2.3 Obchodné vzťahy medzi Európskou úniou a Ruskom

Základným dokumentom, ktorý upravuje vzťahy medzi Ruskou Federáciou a EÚ, je zmluva Dohoda o partnerstve a spolupráci: Rusko, východná Európa, južný Kaukaz a Stredná Ázia (The Partnership and Cooperation Agreement (PCA)), ktorá bola podpísaná v júni 1994. Od summitu Ruskej federácie a Európskej únie v Londýne v roku 2005 prebieha snaha o zmodernizovanie Dohody o partnerstve a spolupráci, a to pomocou novej dohody New Basic Agreement (NBA). Rokovania o tejto dohode začali v júli 2008 a doteraz prebehlo 12 kôl rokovaní ((zdroj: Russia-EU relations. Brief overview of relations), zatiaľ ale bez reálneho výsledku, takže naďalej ostáva v platnosti pôvodná dohoda PCA. Dohoda o partnerstve a spolupráci stanovila ciele v štyroch oblastiach, a to: dodať vhodný rámec politickému dialógu; podporiť úsilie partnerských štátov upevniť vo svojich krajinách demokraciu a rozvinúť hospodárstvo; sprevádzať partnerské krajiny na prechode k trhovej ekonomike; podporovať výmenu a investície.

V oblasti obchodu a investícií spadajú medzi základné prvky dohody činnosť, zakladanie a riadenie obchodných spoločností. Táto oblasť zahŕňa zakladanie spoločností partnerských štátov na území EÚ za rovnakých podmienok, ako v prípade členských štátov; prevádzkovanie spoločností krajín EÚ v partnerských štátoch za podmienok, ktoré nie sú horšie ako v EÚ; európske spoločnosti, ktoré sa usadia v nových nezávislých štátoch bývalého Sovietskeho zväzu, nebudú mať horšie podmienky ako najzvýhodnenejšie spoločnosti, bez ohľadu na to, či sú národné, alebo z tretích krajín.

Aby mohli byť tieto požiadavky splnené, je nevyhnutné poznať podmienky podnikania v Ruskej federácii, vrátane právnych foriem obchodných spoločností, ktoré je tam možné založiť a prevádzkovať.

3. Materiál a metódy

Cieľom tohto príspevku je porovnať jednotlivé formy kapitálových spoločností, ktoré môžu byť zakladané na Slovensku, v Nemecku a v Rusku. V súčasnosti neexistuje ucelený prehľad kapitálových obchodných spoločností zakladaných na Slovensku, v Nemecku a v Rusku a ich vzájomné porovnanie. Naším cieľom a ani ambíciou nie je poskytnúť komplexný pohľad na kapitálové obchodné spoločnosti v týchto troch štátoch (vzhľadom na rozsah problematiky to nie je možné). Zameriavame sa len na základné údaje, ktoré nám umožnia identifikovať identické, resp. podobné formy kapitálových spoločností, ako aj tie, ktoré majú lokálny charakter. V príspevku porovnávame obchodný názov, legislatívne obmedzenia na počet a charakter spoločníkov (právnické osoby a fyzické osoby), ručenie spoločníkov za záväzky spoločnosti, výšku vkladov spoločníkov do spoločnosti a minimálnu výšku základného imania.

Výsledky, ktoré prezentujeme v tomto príspevku, vychádzajú predovšetkým z rozboru slovenskej, nemeckej a ruskej legislatívy týkajúcej sa zakladania a podnikania obchodných spoločností. Na Slovensku je to predovšetkým zákon FZ ČSFR č. 513/1991 Zb. Obchodný zákonník v znení neskorších predpisov, ktorý upravuje jednotlivé právne formy kapitálových obchodných spoločností (t. j. spoločnosť s ručením obmedzeným, akciová spoločnosť a jednoduchá spoločnosť na akcie).

Základným prameňom práva, ktorý v Nemecku upravuje vznik a postavenie kapitálových obchodných spoločností, je obchodný zákonník (Handelsgesetzbuch (HGB)), ktorý bol prijatý 10.05.1897 a účinnosť nadobudol 1. 1. 1990, v znení neskorších predpisov. Ako subsidiárny právny predpis sme použili aj nemecký občiansky zákonník (Bürgerliches Gesetzbuch

(BGB)), ktorý bol prijatý 18.08.1896 a účinnosť nadobudol 1. 1. 1990, v znení neskorších predpisov.

Pri analýze ruských kapitálových obchodných spoločností sme vychádzali predovšetkým z Federálneho zákona z 8. mája 1996 "O spoločnostiach podnikateľov" , Občianskeho zákonníka Ruskej federácie a Federálneho zákona "O štátnej registrácii právnických osôb a podnikateľov".

Podľa údajov Eurostatu, Nemecko predstavuje najväčšieho obchodného partnera Slovenskej republiky, a to tak z hľadiska dovozu tovarov, ako aj vývozu tovarov. V oblasti importu tovarov z krajín EÚ do Slovenskej republiky, predstavuje podiel Nemecka 31 %. V prípade exportu tovarov, až 29 % tovarov vyvezených zo SR smeruje do Nemecka. Vzhľadom na to, že ide o dovoz a vývoz tovarov, sú do vzájomného obchodu zapojené predovšetkým podnikateľské subjekty, a spomedzi nich práve kapitálové obchodné spoločnosti.

Ruská federácia a EÚ majú intenzívne obchodné a hospodárske vzťahy. V roku 2015 obchod s EÚ predstavoval 45% celkového objemu zahraničného obchodu Ruska. Rusko je štvrtým najväčším obchodným partnerom EÚ; v roku 2015 predstavoval obchod s EÚ 6% zahraničného obchodu a dosiahol 209,5 miliárd eur. Rusko taktiež zastáva pozíciu kľúčového dodávateľa energie v EÚ a uspokojuje dopyt EÚ po rope, zemnom plyne a uhlí (zdroj: Russia-EU relations. Brief overview of relations)

Pre účely lepšieho porozumenia fungovania kapitálových spoločností v Rusku, v Nemecku a na Slovensku, a tým aj eliminácie možnosti vzniku konfliktov a nedorozumení tak v zmluvných vzťahoch, ako aj v každodenných obchodných vzťahoch, považujeme za nevyhnutné porovnať jednotlivé formy kapitálových obchodných spoločností, ktoré je možné založiť na Slovensku, v Rusku a v Nemecku.

Pri porovnávaní jednotlivých foriem kapitálových obchodných spoločností v týchto troch krajinách vychádzame z troch základných faktov:

1. nemecký právny systém aj slovenský právny systém (vrátane práva obchodných spoločností) patria do kontinentálneho právneho systému,
2. v Nemecku a na Slovensku existuje rozdielna historická kontinuita zakladania obchodných spoločností. Kým v Nemecku sa korporátne právo vyvíjalo prirodzene a kontinuálne, na Slovensku došlo od roku 1949 k prerušeniu prirodzených ekonomických princípov a prirodzeného vývoja aj v oblasti korporátneho práva. Na Slovensku začali vznikať obchodné spoločnosti až po roku 1989. Jediným typom obchodnej spoločnosti, ktorá mohla byť zakladaná (v obmedzenej miere) v Československu, a teda aj na Slovensku, po roku 1949, bola akciová spoločnosť (J. Dědič a kol., 2012);
3. vznik obchodných spoločností v Rusku bol inšpirovaný vzorom západoeurópskych krajín. V Rusku, na rozdiel od Slovenska a Nemecka, sa uplatňuje primárne monistická koncepcia vnímania občianskeho a obchodného práva. Preto je v Rusku základným prameňom práva v oblasti podnikania Občiansky zákonník Ruskej federácie (Braginsky, 1999). Na rozdiel od Ruska, na Slovensku aj v Nemecku je podnikateľské právo, vrátane práva obchodných spoločností, oddelené od občianskeho opráva. Podnikateľské (resp. obchodné právo) má postavenie lex specialis, kým občianske právo sa považuje za základné odvetvie súkromného práva (lex generális) a pri úprave podnikateľských vzťahov sa používa len subsidiárne.

4. Kapitálové obchodné spoločnosti na Slovensku

Podnikanie, vrátane podnikania vo forme kapitálových obchodných spoločností, je na Slovensku upravené v zákone FZ ČSFR č. 513/1991 Zb. Obchodný zákonník v znení neskorších predpisov. Obchodný zákonník ani žiadny iný právny predpis nevymedzuje čo sú to formy podnikania. Vo všeobecnosti nimi chápeme všetky možnosti na realizáciu

podnikateľskej aktivity, ktoré nie sú v rozpore s právnymi predpismi. Pre vymedzenie právnych foriem podnikania je potrebné vymedziť, aké osoby a za akých podmienok môžu podnikať, teda môžu vystupovať ako podnikateľ.

Kapitálové spoločnosti predstavujú len časť právnych foriem, v rámci ktorých sa môže podnikanie realizovať. Kapitálové obchodné spoločnosti sú právnické osoby založené za účelom podnikania. Kapitálová obchodná spoločnosť má právnu subjektivitu (spôsobilosť byť nositeľom práv a povinností), ako aj spôsobilosť na právne úkony. Tie sú ale úplne oddelené od právnej subjektivity osôb (fyzických aj právnických), ktoré ju tvoria. Kapitálové obchodné spoločnosti patria medzi združenia fyzických alebo právnických osôb (označujú sa aj ako korporácie), a to aj v tom prípade, ak ich tvorí len jedna osoba (napr. v prípade jednoosobovej spoločnosti s ručením obmedzeným).

Formy obchodných spoločností taxatívne uvádza obchodný zákonník v § 56 ods. 1. Obchodnými spoločnosťami na Slovensku sú verejná obchodná spoločnosť, komanditná spoločnosť, spoločnosť s ručením obmedzeným, akciová spoločnosť a jednoduchá spoločnosť na akcie. Verejná obchodná spoločnosť je spoločnosť, v ktorej aspoň dve osoby podnikajú pod spoločným obchodným menom a ručia za záväzky spoločnosti spoločne a nerozdielne všetkým svojim majetkom. Ide o osobnú obchodnú spoločnosť, ktorá môže byť založená výlučne len za účelom podnikania. Komanditná spoločnosť je spoločnosť, v ktorej jeden alebo viac spoločníkov ručí za záväzky spoločnosti do výšky svojho nesplateného vkladu zapísaného v obchodnom registri (komanditisti) a jeden alebo viac spoločníkov celým svojim majetkom (komplementári). Svojou formou nie je čistou osobnou obchodnou spoločnosťou, má skôr charakter zmiešanej, pretože jej členovia sa na spoločnosti podieľajú osobne (komplementári) aj prostredníctvom vkladu (komanditisti). Keďže však nie je čisto kapitálovou spoločnosťou, nezahrnieme ju do ďalšej analýzy.

Spoločnosťou s ručením obmedzeným je spoločnosť, ktorej základné imanie tvoria vopred určené vklady spoločníkov. Spoločníkmi môžu byť fyzické aj právnické osoby, dokonca môže byť založená len jednou osobou. Maximálny počet spoločníkov je 50. Spoločnosť môže vydať stanovy, ak je tak určené v spoločenskej zmluve, ktoré podrobnejšie upravia vnútornú organizáciu spoločnosti, ako aj niektoré záležitosti obsiahnuté v spoločenskej zmluve. Keďže zákon nestanovuje presne okruhy vzťahov, ktoré stanovy upravujú, môže ísť zrejme o akúkoľvek oblasť v rámci vnútornej organizácie.

Akciovou spoločnosťou je spoločnosť, ktorej základné imanie je rozvrhnuté na určitý počet akcií s určitou menovitou hodnotou. Spoločnosť zodpovedá za porušenie svojich záväzkov celým svojím majetkom. Akcionár neručí za záväzky spoločnosti. Akcia predstavuje práva akcionára ako spoločníka podieľať sa na riadení spoločnosti, na jej zisku a na likvidačnom zostatku po jej zrušení s likvidáciou. To znamená, že výkon práv a povinností akcionára je za každých okolností viazaný na vlastníctvo akcií a je daný menovitou hodnotou akcií, ktoré vlastní.

Jednoduchá spoločnosť na akcie je novou právnou formou obchodných spoločností, ktorú možno na Slovensku zakladať od 1.1.2017. Jednoduchá spoločnosť na akcie je spoločnosť, ktorej základné imanie je rozvrhnuté na určitý počet akcií s určitou menovitou hodnotou. Spoločnosť zodpovedá za porušenie svojich záväzkov celým svojím majetkom. Akcionár neručí za záväzky spoločnosti.

V tabuľke 1 sú zhrnuté základné charakteristiky kapitálových obchodných spoločností na Slovensku.

Tabuľka 1
Základné charakteristiky kapitálových obchodných spoločností na Slovensku

	Počet spoločníkov (min – max)	Ručenie spoločníkov	Vklady spoločníkov	Základné imanie
Spoločnosť s ručením obmedzeným	Min 1, max 50 - môžu byť fyzické osoby aj právnické osoby	do výšky svojho nesplateného vkladu zapísaného v obchodnom registri	Min 750 - eur	Min 5000,- eur
Akciová spoločnosť	- min 1 (ak právnická osoba), inak aspoň 2, pričom základné imanie je rozvrhnuté na určitý počet akcií s určitou menovitou hodnotou	Akcionári za záväzky spoločnosti neručia		25000,- eur
Jednoduchá spoločnosť na akcie	Min 1 osoba (môže byť fyzická osoba aj právnická osoba) Max počet nie je stanovený	Akcionári za záväzky spoločnosti neručia		1 euro

Zdroj: vlastné spracovanie na základe zákona FZ ČSFR č. 513/1991 Zb. Obchodný zákonník v znení neskorších predpisov

5. Kapitálové obchodné spoločnosti v Nemecku

Podnikanie je v Nemecku upravené primárne v obchodnom zákonníku (Handelsgesetzbuch (HGB)). Podnikať môže buď fyzická osoba (živnostník, Gewerbetreibender), obchodník (Kaufmann) alebo obchodná spoločnosť (Handelsgesellschaft). Vzhľadom na zameranie tohto článku, ďalej budeme analyzovať len podnikanie kapitálových obchodných spoločností. Medzi obchodné spoločnosti, ktoré je možné založiť v Nemecku patria Offene Handelsgesellschaft (OHG, verejná obchodná spoločnosť, má charakter osobnej spoločnosti), Kommanditgesellschaft (komanditná spoločnosť, má charakter zmiešanej obchodnej spoločnosti a do ďalšej analýzy ju nezahrnieme), Gesellschaft mit beschränkter Haftung (GmbH, spoločnosť s ručením obmedzeným), Gesellschaft mit beschränkter Haftung & Compagnie Kommanditgesellschaft (GmbH & Co. KG; ide o špecifický druh komanditnej spoločnosti, v ktorej je komplementárom spoločnosť s ručením obmedzeným. Vzhľadom na zmiešaný typ spoločnosti ju do ďalšej analýzy nezahrnieme), Unternehmergesellschaft (UG), Aktiengesellschaft (AG, akciová spoločnosť), kleine Aktiengesellschaft (kleine AG, jednoduchá spoločnosť na akcie). Do 25 apríla 2013 bolo v Nemecku možné zakladať aj špecifickú formu obchodnej spoločnosti, ktorá slúžila výlučne na obchodovanie na mori, Partenreederei). Keďže ju v súčasnosti nie je možné založiť, nebudeme sa ňou v ďalšom texte zaoberať.

Gesellschaft mit beschränkter Haftung (GmbH) je obchodná spoločnosť, ktorú môže založiť aj jeden spoločník (Gesellschafter). Základné imanie (Stammkapital) spoločnosti musí byť min. 25 000,- euro, pričom spoločníci musia pri založení spoločnosti zložiť minimálne 50 % základného imania. Vklady spoločníkov môžu byť peňažné, vecné, alebo môžu byť splatené ako kombinácia peňažného a vecného vkladu. Vecné vklady sa oceňujú a vyjadrujú v peniazoch. Spoločnosť ručí za svoje záväzky celým svojim majetkom. Spoločníci ručia za záväzky spoločnosti len do výšky nesplateného vkladu, uvedeného v obchodnom registri. Osobitnú formu ručenia má v tejto spoločnosti manažér/riaditeľ spoločnosti (Geschäftsführer). Ak Geschäftsführer poruší svoje povinnosti (pozri bližšie § 347 Handelsgesetzbuch "Sorgfalt eines ordentlichen Geschäftsmanns"), musí nahradiť spoločnosti vzniknuté škody (v takomto prípade ručí Geschäftsführer za vzniknuté škody a záväzky celým svojim majetkom). Postavenie Gesellschaft mit beschränkter Haftung (GmbH) bližšie upravuje samostatný právny predpis, a to zákon Gesetz betreffend die Gesellschaften mit beschränkter Haftung (GmbHG), ktorý bol prijatý 20.04.1892.

Osobitnou formou Gesellschaft mit beschränkter Haftung je Unternehmergesellschaft (UG). Je to jednoduchšia forma spoločnosti s ručením obmedzeným, ktorú môže založiť aj jeden spoločník, pričom minimálna výška základného imania je 1,- euro. Základné imanie môže byť splatené len v peňažnej forme, vecné vklady spoločníkov nie sú povolené. Spoločnosť musí mať v názve „Unternehmergesellschaft (haftungsbeschränkt/s ručením obmedzeným)“ alebo „UG (haftungsbeschränkt)“. Tento typ obchodnej spoločnosti je vhodný hlavne pre poskytovateľov služieb (nie je však limitovaný len na tento druh činnosti). Zisk z podnikateľskej činnosti nesmie byť spoločníkom vyplatený v plnej výške.

Aktiengesellschaft (AG, akciová spoločnosť) je obchodná spoločnosť, ktorej základné imanie je rozdelené na akcie, pričom minimálna nominálna hodnota akcie je 1 euro. Minimlne základné imanie je 50 000,- euro. Kleine Aktiengesellschaft (AG) je osobitný typ akciovej spoločnosti, ktorú môže založiť minimálne jeden zakladateľ. Pri zakladaní spoločnosti musí zakladateľ vložiť vklad minimálne vo výške 50 000,- euro. Základné imanie je ďalej rozdelené na akcie. Postavenie akciových spoločností bližšie upravuje samostatný zákon Aktiengesetz, prijatý dňa 06.09.1965.

V tabuľke č. 2 sú uvedené základné charakteristiky kapitálových obchodných spoločností, ktoré je možné založiť v Nemecku.

Tabuľka 2

Základné charakteristiky kapitálových obchodných spoločností v Nemecku

	Minimálny počet spoločníkov	Základné imanie	Ručenie spoločníkov
Gesellschaft mit beschränkter Haftung (GmbH)	Min .1	25 000,- euro	do výšky nesplateného vkladu, uvedeného v obchodnom registri
Unternehmergesellschaft (UG)	min. 1 spoločník (Gesellschafter)	min. 1,- euro (Stammkapital); vecné vklady sú vylúčené	
Aktiengesellschaft (AG)		Min. 50 000,- euro Min. hodnota akcie 1,- euro	akcionári neručia za záväzky spoločnosti

Kleine Aktiengesellschaft (AG)	min. 1 zakladateľ	50 000,- euro (Grundkapital) - rozdelí sa na akcie (rôzne druhy akcií)	akcionári neručia za záväzky spoločnosti

Zdroj: vlastné spracovanie na základe nemeckého obchodného zákonníka (Handelsgesetzbuch (HGB)

6. Kapitálové obchodné spoločnosti v Rusku

Najrozšírenejšou formou kapitálových obchodných spoločností v Rusku je spoločnosť s ručením obmedzeným (общество с ограниченной ответственностью (ООО)). Je to spoločnosť, ktorú môže založiť jeden až päťdesiat spoločníkov (tým je podobná slovenskej spoločnosti s ručením obmedzeným), pričom spoločníkmi môžu fyzické aj právnické osoby. Základné imanie OOO je 10000 rubľov. Podľa predmetu podnikania je však výška povinného minimálneho základného imania odstupňovaná, a to nasledovným spôsobom: OOO, ktorá podniká vo sfére zdravotného poistenia má základné imanie 60 000 rubľov, OOO, ktorá podniká vo sfére iného poistenia má základné imanie 120 000 000 rubľov; výrobcovia vodky majú základné imanie 80 000 rubľov; organizátori hier (на тотализаторе или в букмекерской конторе) majú základné imanie 100 000 000 rubľov a banky majú základné imanie 300 000 000 rubľov. Dokumentom, na základe ktorého sa OOO zakladá, je Zakladajúca listina spoločnosti (Устав общества).

Ďalšou kapitálovou obchodnou spoločnosťou zakladanou v Rusku je акционерное общество (АО) (alternatíva slovenskej akciovej spoločnosti). Základné imanie (уставной капитал) АО je súčtom nominálnych hodnôt emitovaných akcií. V princípe predstavuje výška základného imania 1000-násobok minimálnej mzdy (rozdiely sú v jednotlivých typoch a.s.). V čase registrácie musí byť upísaná minimálne polovica akcií, zvyšok v priebehu jedného roka odo dňa registrácie АО. Spoločnosť ručí za svoje záväzky celým svojim majetkom. Akcionári neručia za záväzky spoločnosti a ani spoločnosť neručí za záväzky svojich akcionárov. Spoločnosť sa zakladá na základe Zakladajúcej zmluvy (Договор о создании АО/договор о совместной деятельности). Založenie a fungovanie АО upravuje Federálny zákon o akciových spoločnostiach z 26.12.1995 (Федеральным законом «Об акционерных Обществах» от 26.12.1995 г. N 208 — ФЗ) a časť týkajúca sa akciových spoločností v Občianskom zákonníku (paragraf 96 - 104) (Законодательством по АО в гражданском кодексе РФ, статьи с 96 по 104).

Špecifickým typom akciovej spoločnosti je публичное акционерное общество (ПАО) (verejná akciová spoločnosť), Открытое акционерное общество (ОАО) a Закрытое акционерное общество (ЗАО) (ekvivalent slovenskej súkromnej akciovej spoločnosti). V prípade Открытое акционерное общество (ОАО) akcie sa môžu slobodne obchodovať medzi fyzickými a právnickými osobami bez toho, aby sa rozširovala základňa valného zhromaždenia. Takýto typ akciovej spoločnosti môže mať neobmedzené množstvo akcionárov a základné imanie musí byť vo výške minimálne 1000-násobok minimálnej mzdy. V prípade Закрытое акционерное общество (ЗАО), ide o takú akciovú spoločnosť, ktorá má obmedzený počet zakladateľov (max. 50), akcie sa spravidla rozdelia medzi nich, alebo v úzkom kruhu osôb. Akcionári majú predkupné právo na akcie iných predávajúcich akcionárov. Základné imanie nesmie byť nižšie ako 100-násobok minimálnej mzdy. Vzhľadom na nízky počet spoločníkov a relatívne nízke základné imanie (v porovnaní s inými formami akciových spoločností), je tento typ obchodnej spoločnosti najbežnejšou právnou formou stredných podnikov. Публичное акционерное общество (ПАО) je typom akciovej spoločnosti, ktorej akcie môžu byť ponúknuté na odkúpenie verejnosti (путём подписки). Špecifickým druhom akciovej spoločnosti je aj Зависимое акционерное общество. Vzniká vtedy, ak iná spoločnosť vlastní 20% akcií tejto spoločnosti a má v nej majoritné hlasovacie

právo. Spoločnosť vlastniaca aspoň 20 % akcií Зависимое акционерное общество sa nazýva kontrolujúca spoločnosť (контролирующим (преобладающим) обществом).

V tabuľke č. 3 sú uvedené základné charakteristiky kapitálových obchodných spoločností, ktoré je možné založiť v Rusku.

Tabuľka 3

Základné charakteristiky kapitálových obchodných spoločností v Rusku

	Minimálny počet spoločníkov	Základné imanie	Ručenie spoločníkov
общество с ограниченной ответственностью (ООО)	1 – 50 Fyzické aj právnické osoby	10000 rubľov (môže byť vyššie v závislosti od predmetu podnikania)	Obmedzené; Do výšky nesplateného vkladu
акционерное общество (АО)	Nie je stanovený limit	1000-násobok minimálnej mzdy	Akcionári neručia za záväzky spoločnosti
публичное акционерное общество (ПАО)			Akcionári neručia za záväzky spoločnosti
Открытое акционерное общество (ОАО) a	neobmedzené množstvo akcionárov	minimálne 1000-násobok minimálnej mzdy	Akcionári neručia za záväzky spoločnosti
Закрытое акционерное общество (ЗАО)	max. 50	Minimálne 100-násobok minimálnej mzdy	Akcionári neručia za záväzky spoločnosti

Zdroj: vlastné spracovanie na základe Občianskeho zákonníka Ruskej federácie a Federálneho zákona o akciových spoločnostiach

7. Závery

Harmonizácia a unifikácia rôznych oblastí života sa stáva neodmysliteľnou súčasťou našej spoločnosti. Tieto snahy sú zjavné aj v oblasti podnikania, a to najmä z dôvodu rôznorodosti a širokej škály národných foriem podnikania, ktoré ovplyvňujú aj národné ekonomiky.

Zjednocovanie javov však môže spôsobiť aj dlhodobá spolupráca a snaha o jej zefektívnenie. Vhodným príkladom sa nám javí aj, v niektorých prípadoch zhodnosť, v iných zase podobnosť, právnych foriem podnikania a špecificky právnych foriem kapitálových obchodných spoločností na Slovensku, v Nemecku a v Rusku. Vzhľadom na porovnávané právne formy môžeme konštatovať, že vo všetkých troch krajinách v takmer identickej podobe existujú tie najbežnejšie a najfrekventovanejšie formy kapitálových obchodných spoločností, ako spoločnosť s ručením obmedzeným/Gesellschaft mit beschränkter Haftung/ общество с ограниченной ответственностью (ООО) a akciová spoločnosť/ акционерное общество (АО). Vychádzajúc z veľkosti krajiny a hospodárskych podmienok Nemecka, Ruska a Slovenska je adekvátny rozdiel vo výške základného imania predpísaného zákonom pri zakladaní obchodnej spoločnosti. Odlišnosti sme zistili aj z hľadiska množstva právnych foriem kapitálových obchodných spoločností, ktoré vo vyššej miere poskytuje ruská obchodná

legislatíva. Na Slovensku a v Rusku chýba kapitálová obchodná spoločnosť (ktorá nemá charakter akciovej spoločnosti), ktorá by mohla byť založená pri minimálnej výške základného imania (tak ako je to v Nemecku v prípade Unternehmergesellschaft (UG)). Na druhej strane je pre Rusko charakteristické zakladanie niekoľkých rôznych foriem akciových spoločností. Špecifickosť právnych foriem kapitálových obchodných spoločností vo všetkých troch skúmaných štátoch spočíva v prispôsobení ich zakladania osobitým podmienkam národných ekonomík. Považujeme však za vhodné poznať právne formy obchodných spoločností vo všetkých troch štátoch, pričom môžu navzájom slúžiť ako inšpirácia pre ďalší vývoj ich právnej úpravy.

Použitá literatúra

Whitley, R., Witt, M. (Ed.) & Redding, G. (Ed.) (2013). Change and continuity in East Asian business systems. *Oxford handbook of Asian business systems,* pp. 626-657.

Nyazee, I. A. K. (2002). *Islamic Law of Business Organization Partnerships*. Kuala Lumpur: The Other Press.

Palazzo, B. (2002). U.S.-American and German Business Ethics:An Intercultural Comparison. *Journal of Business Ethics, 41,* pp 195–216.

Budde, A. & Child, J. & Francis, A. & Kieser, A. (2016). Corporate Goals, Managerial Objectives, and Organizational Structures in British and West German Companies. *Organization Studies, 3,* pp. 1-32.

Antunes, E. J. et al. (2011). Report of the Reflection Group on the Future of EU Company Law. *European Commission. Internal Market and Services,* http://ec.europa.eu/internal_market/company/docs/modern/reflectiongroup_report_en.pdf, [citované 30.10.2018].

Korotvička, T. (2013). Změny v koncernovém právu po rekodifikaci. *Právní rádce*. *4,* pp. 30 - 31.

Suchoža, J. & Husár, J. et al. (2009). *Obchodné právo*. Bratislava: Iura Edition.

Škrinár, A. & Nevolná, Z. et al. (2012). *Obchodné právo*. 2. vyd. Plzeň: Aleš Čeňek.

Ovečková, O. et al. (2012). *Obchodný zákonník 1*. Bratislava: Iura Edition.

Dědič, J. & Štenglová,I. & Kříž, R.. & Čech, P. (2012). *Akciové společnosti*. Praha : C. H. Beck.

Schmitthoff, M. (1939). The Origin of the Joint-Stock Company. *The University of Toronto Law Journal, 3,* pp. 74-96.

Schneider-Lenné, E. R. (1992). Corporate control in Germany. *Oxford Review of Economic Policy, 8,* pp. 11-23.

Cahn, A. & Donald, D. C. (2010). *Comparative Company Law: Text and Cases on the Laws Governing Corporations in Germany, the UK and the USA*. Cambridge University Press.

Zmiernenie starnutia obyvateľstva – nezaujímavý cieľ pre (rodinnú) politiku v Slovenskej republike?[1]

Mitigation of the ageing population - uninterested objective for (family) policy in the Slovak Republic

Ján Košta
Ekonomický ústav SAV
Šancová 56
Bratislava, 811 05
Slovenská republika
e-mail: jan.kosta@savba.sk

Abstract
The ageing of the population that at the present time in Slovakia becomes evident always in the modest forms (with exception of diminishing the capacity of schools), without major negative impacts on many areas of social and economic live and also on public finances. From the mid-term and the long-term perspective, to moderate the negative consequences of ageing, it will be inevitable to focus the initiatives to increase fertility rate not only through family policy but also through other policies (e.g. employment policy, housing policy, regional policy). The contribution deals with the challenges of demographic development for changes first of all in family policy and draws out the main assumptions in turnabout in the fertility development in Slovakia. In the analysis the author employs the method of international comparison.

Klasifikácia JEL: J11, J13, J18
Kľúčové slová: úhrnná plodnosť, rodinná politika, making work pay

1. Úvod

Slovenská republika sa v priebehu transformačného obdobia od začiatku deväťdesiatych rokov minulého storočia dostala v miere natality postupne až na posledné priečky v rebríčku európskych krajín. Dlhodobé demografické prognózy (vývoja počtu obyvateľov) Slovenska spracované do roku 2060, resp. do roku 2070 viacerými renomovanými pracoviskami (napr. Infostat, Eurostat, OSN) predpovedajú trvalé zhoršovanie koeficientu závislosti starších ľudí, keď sa pomer váh bude stále viac nakláňať smerom k starším vekovým skupinám na úkor vekových skupín v strednom veku, ktoré by mali byť ekonomicky aktívne a mali by tiež zabezpečovať dostatok potrebných zdrojov pre všetky vekové skupiny. Viacerí autori, hlavne demografi zo Slovenska, konštatujú, že na Slovensku prebehol prirodzený a zákonitý proces, a to tzv. demografická revolúcia, ktorá sa vyznačuje podstatným znížením pôrodnosti vyplývajúcom zo zmeny sociálnych hodnôt. Táto demografická revolúcia v moderných západných spoločnostiach prebehla už skôr. Najintenzívnejší pokles v úhrnnej plodnosti v krajinách EÚ-15 prebehol v 70-tych rokoch minulého storočia. Krajiny Strednej a Východnej Európy a zároveň aj nové členské krajiny EÚ len oneskorene nabehli na novú trajektóriu demografickej reprodukcie, ktorá sa vyznačuje posunutím prvého pôrodu žien do vyššieho veku, nižším priemerným počtom detí v rodine, vyššou rozvodovosťou, rastom

[1] Príspevok vznikol v rámci projektu VEGA č. 2/0182/17 „Kontradikcie vo vývoji zamestnanosti na pozadí očakávaných demografických a štruktúrnych zmien v SR“, ktorej vedúcou je Ing. Veronika Hvozdíková, PhD.

podielu detí narodených mimo manželstva (napr. od roku 2007 do roku 2016 tento podiel vzrástol podľa Eurostatu v priemere v EÚ z 35,1 na 42,6 %), atď.

Starnutie obyvateľstva "zhora", t. j. predlžovaním priemerného veku dožitia, rast počtu či podielu starých ľudí v populácii Slovenska a dôsledky tohto "typu" starnutia sú pomerne dobre rozpracované v domácej odbornej literatúre (napr. Domonkoš et al., 2012; Kárász et al., 2012; Šprocha, 2013; Bútorová et al., 2013). Stále sa však toto starnutie neprejavilo v plnej sile, a to v dvoch hlavných oblastiach, ktoré starnutie obyvateľstva „zhora" postihuje celú spoločnosť, a to v dôchodkovom systéme a v zdravotníctve. Dôchodky dostávajú dôchodcovia v drvivej väčšine prevažne z prvého priebežného piliera, pričom chýbajúce úspory odvedené na individuálne účty sporiteľov štát dotuje (v podstate stále bez väčších problémov) v prvom pilieri zo štátneho rozpočtu. Takisto dôsledky starnutia "zhora" na rast výdavkov na zdravotníctvo ešte nie sú zďaleka alarmujúce. Riešenie narušenia rovnováhy medzi počtami "starých" a "mladých", teda riešenie starnutia obyvateľstva "zdola" (rastom terajšej miery pôrodnosti na prijateľnú, teda priemernú európsku úroveň), je oveľa náročnejšie (ako napr. zaviesť druhý dôchodkový kapitalizačný pilier či zvýšiť vekovú hranicu pre odchod do starobného dôchodku), hlavne v podmienkach vysokej miery nezamestnanosti (netreba stále zabúdať na skutočnosť, že od roku 2004, keď Slovensko vstúpilo do EÚ, ešte ani v jednom roku nedosiahlo Slovensko podľa Eurostatu nižšiu mieru nezamestnanosti ako bol priemer EÚ[2]), neistoty prakticky všetkých skupín pracovných síl a profesií (s výnimkou vysokokvalifikovaných a špecializovaných profesií) na trhu práce v dôsledku vysokej otvorenosti slovenskej ekonomiky a prebiehajúcich procesov globalizácie, zlými bytovými podmienkami mladých ľudí, problémami mladých ľudí v súvislosti s ich osamostatnením sa po skončení prípravy na povolanie a ich odchodom z domácnosti rodičov, atď. Až po preklenutí všetkých uvedených (a ďalších) problémov sa väčšina mladých ľudí rozhoduje so zodpovednosťou o budúcom rodičovstve, avšak finančné problémy a neustály tlak spojený s udržaním sa v zamestnaní neumožňujú mať rodinám v priemere viac detí ako je tomu nateraz. Vyššia pôrodnosť obyvateľstva je spojená s realizáciou celého radu ďalších politík, nielen s rodinnou politikou[3], resp. výškou vyplácaných sociálnych (rodinných dávok), a to politiky zamestnanosti, bytovej politiky a taktiež regionálnej politiky, keď väčšina mladých ľudí na Slovensku má tendenciu sa sťahovať z východu smerom na západ a osobitne do regiónu Bratislavy, čo cenu bytov vyháňa do neprimerane vysokej cenovej úrovne, atď. Na zmeny všetkých súvisiacich politík, ktoré môžu podporiť vyššiu mieru pôrodnosti, chýba aj odvaha spolu so znalosťami politických strán, ktoré by mali predovšetkým hľadieť na dlhodobo udržateľný hospodársky rozvoj. Ak nedôjde v najbližších 5 až 7 rokoch k zlepšeniu v oblasti pôrodnosti, možno v budúcnosti očakávať dlhodobé zhoršovanie tak kvalitatívnych ako aj kvalitatívnych stránok ľudských zdrojov s negatívnymi dôsledkami na všetky oblasti rozvoja slovenskej spoločnosti.

Osobitná pozornosť politike dieťaťa a rodinnej politike (child and family policies) bola venovaná aj v Európskom pilieri sociálnych práv so základnými 20 princípmi, ktorý predstavila Európska komisia 26. Apríla 2017 a schválila na summite v Gothenburgu vo Švédsku 17.11.2017. Centrom pozornosti v danej oblasti je zosúlaďovanie rodinného a pracovného života ako reakcia na demografický problém v Európe.

---

[2] Po znížení celkovej miery nezamestnanosti pod dvojcifernú úroveň sa odborné i politické kruhy akoby uspokojili a neberú do úvahy, že miera nezamestnanosti je v porovnaní s ostatnými krajinami EÚ stale vysoká a začíbajú sa skôr zaoberať štrukturálnym neodostatkom pracovných síl a dovozom pracovných síl z tretích krajín EÚ.

[3] V poslednom čase sa popri termíne „family policy" začína používať aj termín „child policy", napr. (European Commission, 2018).

V našom príspevku nie sú rozhodujúce kvantitatívne analýzy, hlavný dôraz kladieme na identifikáciu problémov a ich súvislostí. Využijeme predovšetkým dáta z Eurostatu a problémy a ich hĺbku na Slovensku identifikujeme predovšetkým na základe medzinárodného porovnania. V závere príspevku načrtneme námety na zlepšenie predovšetkým rodinnej politiky, ktorá ma významnú úlohu v raste pôrodnosti.

2. Výzvy demografického vývoja na Slovensku pre zmeny v rodinnej politike

Výzvy na strane demografického vývoja, na ktoré by mala reagovať rodinná politika, resp. politika pôrodnosti[4] sú podľa nášho názoru štyri.

Prvou výzvou je nízka miera úhrnnej plodnosti (total fertility rate), ktorá v súčasnosti na Slovensku zďaleka nedosahuje reprodukčnú hodnotu 2,1 a ani len priemerné reálne hodnoty mier úhrnnej plodnosti krajín EÚ. Po roku 1990 pozorovať neustály pokles počtu živonarodených detí, ktorých počet sa dostal približne na úroveň počtu zomrelých (graf 1). Je zrejmé, že ak zostarnú silné populačné ročníky narodené po II. svetovej vojne, pri terajšom nízkom počte narodených resp. nízkej úhrnnej plodnosti začne aj celkový počet obyvateľov Slovenska postupne klesať.

Graf 1

Vývoj počtu živonarodených a zomrelých na Slovensku

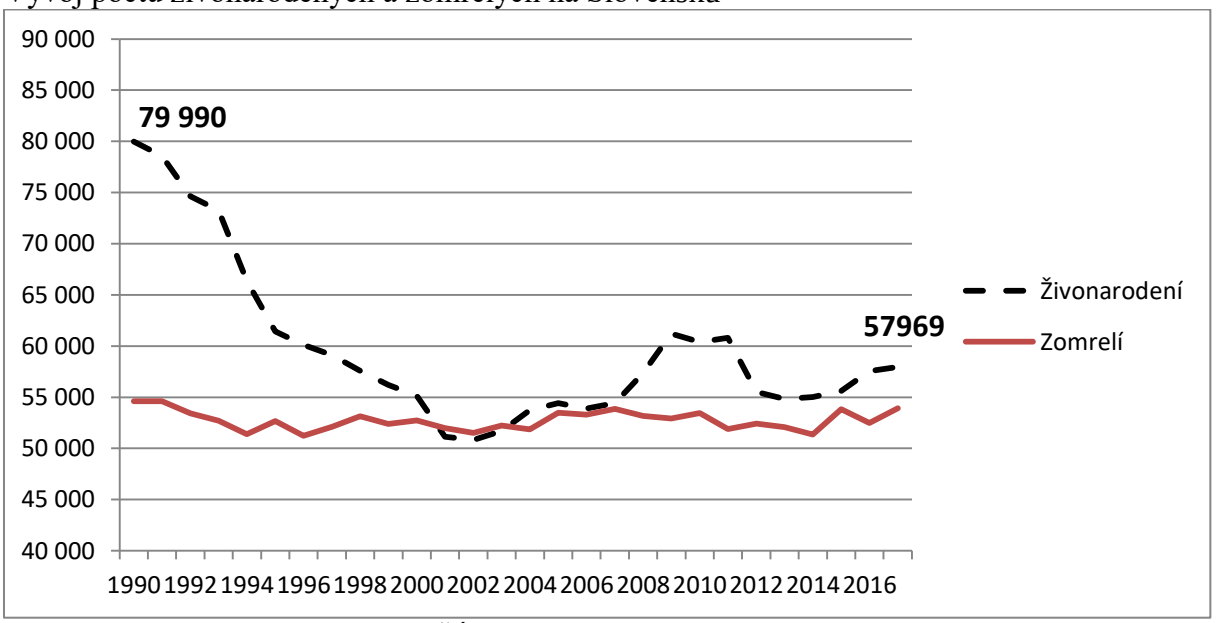

Prameň: Vlastný graf na základe údajov ŠÚ SR

Poznámka: Podľa nového metodického usmernenia Eurostatu sa od roku 2012 do štatistiky narodených už nezahŕňajú deti narodené slovenským rodičom v zahraničí, ktorých počet rastie. Po návrate rodičov s deťmi na Slovensko sa deti vykážu v štatistike migrácie.

[4] Politika pôrodnosti je imanentnou súčasťou každej rodinnej politiky a každý štát, ktorý praktizuje rodinnú politiku, praktizuje aj politiku podpory pôrodnosti. Ide o to, v akej forme a akými novými nástrojmi (vrátane peňažných rodinných dávok) sa má udiať dosiahnutie cieľov politiky pôrodnosti v rodinnej politike (ak sú ciele jasne stanovené, ale v takej citlivej oblasti akou je pôrodnosť, predsa len stanovené ako ciele pravdepodobnostné).

Z grafu 1 vyplýva pokles počtu živonarodených v priemere o viac ako 20 tis. ročne oproti stavu v roku 1990. Pokles počtu živonarodených detí sa premietol do relatívneho ukazovateľa úhrnnej plodnosti, ktorej medzinárodné porovnanie uvádzame v grafe 2.

Slovensko sa nachádza už dlhodobo medzi krajinami EÚ s najnižšou mierou úhrnnej plodnosti, o čom jednoznačne svedčia údaje v grafe 2. Je to dôkaz, že celkové podmienky pre reprodukciu obyvateľstva sú na Slovensku veľmi negatívne. V roku 2006 miera úhrnnej plodnosti na Slovensku dosiahla hodnotu len 1,25 a v roku 2007 1,34, čo boli najnižšie hodnoty zo všetkých krajín EÚ. Prepad miery úhrnnej plodnosti v roku 2012 bol spôsobený spomenutou metodickou zmenou v súvislosti s narodenými deťmi slovenským matkám v zahraničí.

Graf 2

Vývoj úhrnnej plodnosti vo vybraných krajinách EÚ

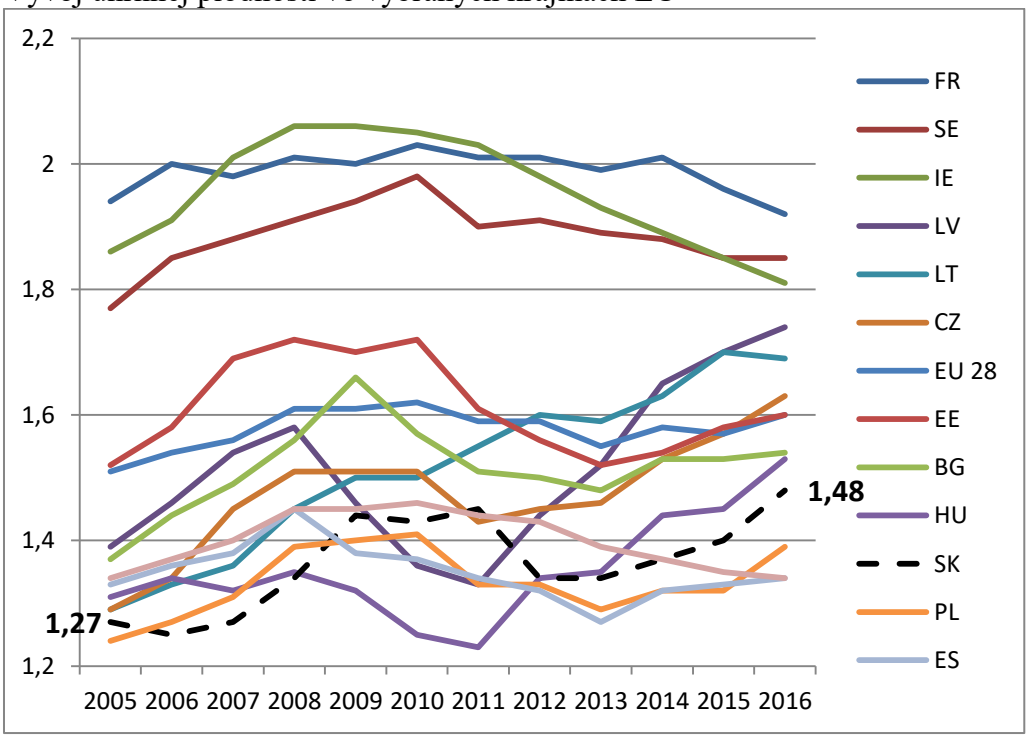

Prameň: Vlastný graf na základe údajov Eurostatu

V grafe 2 si pozornosť zaslúži okrem troch krajín, ktoré sú dlhodobo v popredí v miere úhrnnej plodnosti – Francúzsko, Švédsko a Írsko[5], aj Litva a Lotyšsko, kde sa od nepriaznivého vývoja do roku 2005 podarilo obom týmto novým krajinám EÚ podstatne zvýšiť mieru úhrnnej plodnosti do roku 2016 (Lotyšsko na 1,74 a Litva na 1,69). Za zmienku v súvislosti s vývojom na Slovensku stojí prístup AWG (Ageing Working Group – Pracovná skupina pre starnutie obyvateľstva), ktorej úlohou je v spolupráci s Európskou komisiou pripravovať a pravidelne aktualizovať dlhodobé projekcie výdavkov citlivých na demografický vývoj a ich vplyv na vývoj verejných financií. Podľa Inštitútu finančnej politiky (2015) priemerný počet narodených detí na jednu ženu na Slovensku v roku 2013 predstavoval 1,28 dieťaťa, čo je druhá najnižšia pôrodnosť v EÚ (pre rok 2013 uvádza Eurostat v štatistike úhrnnej plodnosti za Slovensko trochu inú hodnotu, a to 1,34). Nízka

[5] Zlepšenie situácie v pôrodnosti sa vo vyspelých krajinách pripisuje do značnej miery aj "organizačným inováciám" (jasle, škôlky, zosúlaďovanie rodinného a pracovného života a pod. Paralelne s tým sa podporuje a zvyšuje aj participácia žien v zamestnanosti.

hodnota je spôsobená metodickou zmenou. Nová projekcia predpokladá, že novorodenci narodení Slovákom v zahraničí (asi 10 % z celkového počtu) sa nebudú vracať na Slovensko. Celková populácia v roku 2060 by tak mala predstavovať iba 4,6 milióna, teda menej o 0,5 mil. oproti pôvodnému variantu. Podčiarkujeme skutočnosť, že skupina expertov AWG na základe skúseností aj z iných krajín predpokladá, že pobyt presídlencov zo Slovenska v krajinách EÚ je v podstate trvalým javom a návrat na Slovensko bude minimálny. Preto za druhú výzvu pre zmenu rodinnej politiky považujeme odchod pomerne veľkého počtu obyvateľstva zo Slovenska do zahraničia, osobitne z pohnútok zamestnania sa podľa pravidiel voľného pohybu osôb v rámci EÚ, ale aj v rámci krajín Európskeho hospodárskeho priestoru (European Economic Area); napríklad pomerne vysoký počet osôb zo Slovenska žije v Nórsku. Počet občanov Slovenska v Nórsku bol podľa Eurostatu k 1. januáru 2017 väčší ako počet slovenských občanov v Dánsku a Švédsku spolu), ale istotne nielen z ekonomického ale aj zo sociologického hľadiska. Počet občanov Slovenska s trvalým pobytom vo vybraných krajinách EÚ a Nórska s počtom ľudí viac ako jeden tisíc zachytáva graf 3.[6]

Graf 3
Občania Slovenska trvalo žijúci v zahraničí (k 1. januáru 2014 a 2017)

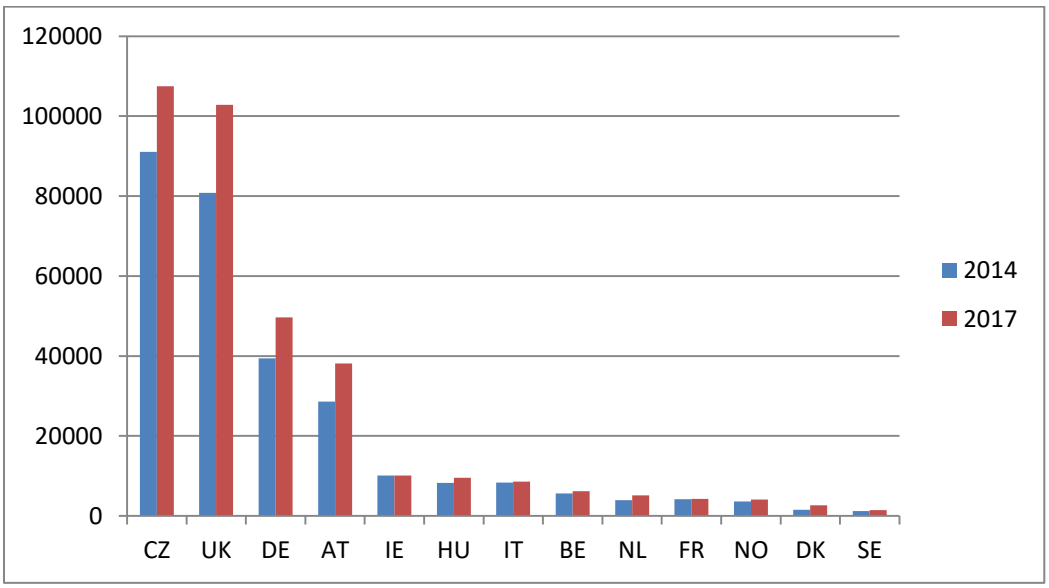

Prameň: Vlastný graf na základe údajov Eurostatu

Poznámka: Štatistika Eurostatu sa o cudzincoch žijúcich v zahraničí v rámci EÚ neustále zlepšuje. Za rok 2017 Eurostat nevykázal údaje iba za tri krajiny, a to za Maltu, Cyprus a Španielsko. Ide o krajiny, o ktorých možno predpokladať, že v nich nie je vysoký počet občanov Slovenska.

Z grafu 3 vyplýva, že najvyššie počty slovenských občanov na začiatku roka 2017 žili v Českej republike (107,4 tis.), vo Veľkej Británii (102,8 tis.), v Nemecku (49,6 tis.) a v susednom Rakúsku (38,1 tis.)[7]. Treba zvýrazniť fakt, že v priebehu troch rokov (2014 –

[6] Údaje o občanoch Slovenska žijúcich v zahraničí nemožno zamieňať s údajmi o krátkodobej práci (do jedného roka) podľa Výberových zisťovaní pracovných síl. Podľa tejto štatistiky najviac občanov Slovenska pracovalo v zahraničí v roku 2007 (177,2 tis.), potom v krízovom období ich počet poklesol a znova začal stúpať, aby dosiahol pokrízový vrchol v roku 2016 (159,7 tis.). Jednoznačne nie je možné prekryť tieto dva štatistické zdroje, vzhľadom na to, že každá krajina má vlastné pravidlá pre evidenciu cudzincov.

[7] Tento počet je len indikatívny pre vývoj počtu pracujúcich občanov Slovenska v Rakúsku. Vzhľadom na to, že Rakúsko je blízko, je nesporné, že časť pracujúcich zo Slovenska dochádza do Rakúska denne (commuters).

2017)[8] predstavoval nárast počtu občanov Slovenska žijúcich trvalo v zahraničí 64,3 tis. (pri počtoch 290,9 tis. v roku 2014 a 355,2 tis. v roku 2017). Aké sú ďalšie príčiny vývoja podľa grafu 2, t. j. odchodu občanov zo Slovenska, resp. aké faktory by ovplyvnili návrat ich časti. To je základná otázka pri tejto demografickej výzve. Alarmujúcim je fakt, že ide v drvivej väčšine o ľudí v produktívnom veku a s rodinami. Ukazuje sa, že veľká časť slovenských emigrantov za prácou odchádza do zahraničia aj z dôvodu lepšieho sociálneho zabezpečenia v cudzine a z hľadiska lepšej perspektívy pre svoje deti; jednoducho povedané z dôvodu lepšej kvality života v zahraničí. Časť slovenských občanov trvalo žijúcich v zahraničí (a evidovaných tamojšími úradmi) predstavujú jednotlivo žijúci muži, otcovia rodín, ktorí na jednej strane zodpovedne pristupujú k finančnému zabezpečeniu svojich rodín (manželky a deti naďalej trvalo žijú na Slovensku), na strane druhej im je v hostiteľskej krajine vyplácaný rozdiel medzi sociálnymi (rodinnými) dávkami, ktoré inkasujú doma (na Slovensku), a dávkami v krajine ich pracovného pôsobenia, ak sú sociálne (rodinné) dávky vyššie ako na Slovensku. Vo všetkých vyspelých krajinách EÚ tomu tak je. V posledných rokoch badať snahu niektorých vyspelých krajín s vysokými sociálnymi (rodinnými) dávkami tento stav zmeniť, a to znížiť alebo ich úplne zrušiť pre deti, ktoré nežijú natrvalo v ich krajine spolu s pracujúcim rodičom. Napriek podobným prípadom individuálne žijúcich otcov a príležitostne dochádzajúcich za rodinou na Slovensko, je podstatná časť slovenských emigrantov za prácou do zahraničia z dlhodobého hľadiska natrvalo pre Slovensko stratená z demografického hľadiska, a teda aj z hľadiska ich nasledujúcich generácií. Je veľmi ťažké tieto „definitívne“ straty odhadnúť; po dlhšom čase bude možné straty doložiť aj štatisticky. Súvisí to tiež s prebiehajúcimi procesmi „brain drain (získavanie tých najkvalifikovanejších „mozgov“ v zahraničí), ktoré vyspelé krajiny stále praktizujú. Príkladom procesov „brain drain“ môže byť Nemecko, ktoré (spolu s Rakúskom) uvalilo na nové členské krajiny sedemročné prechodné obdobie pre voľný pohyb pracovných síl, ktoré skončilo v roku 2011, ale v priebehu tohto obdobia praktizovalo politiku „zelených kariet“, čím si zabezpečilo najkvalifikovanejšie pracovné sily podľa potreby aj v tomto prechodnom období.

Samozrejme, politické aspekty vysťahovania sa do zahraničia pominuli, ale pôsobia na strane imigrácie. Je vecou imigračnej politiky štátu, aby aj procesy ekonomickej imigrácie (nielen politickej imigrácie) ovplyvňovala vzhľadom na demografický vývin, čo sa v podstate aj deje, aj keď východiskovým momentom môže byť len pracovné povolenie pre občanov z tretích krajín EÚ na určitý čas. Po určitom čase sa dočasný pobyt môže zmeniť na trvalý pobyt a definitívne presťahovanie sa aj celej rodiny pracujúceho imigranta z tretej krajiny EÚ na Slovensko. Prirodzenejšie a bezproblémové sú návraty krajanov z Rumunska či bývalej Juhoslávie ako imigrácia občanov, ktorých predkovia nemali väzby so Slovenskom[9]. Zlá situácia v pôrodnosti, ale predsa len diferencovaná v krajinách EÚ, spolu s pravidlom voľného pohybu osôb v EÚ, vytvára podmienky pre to, aby si niektoré krajiny EÚ svoj problém s nízkou mierou pôrodnosti pomáhali čiastočne riešiť aj „dovozom“ pracovných síl (resp. obyvateľstva) z členských krajín EÚ. Príkladom je vyhlásenie prezidenta Českej republiky M. Zemana, ktorý problémy na strane ponuky práce v Českej republike navrhuje riešiť aj nasledovne: „Domnívám se, že cestou vyrovnání populační bilance může mimo jiné být migrace mladých občanů ze Slovenské republiky kvůli vyšší životní úrovni v České republice, přičemž výhodou této migrace je, že zde neexistuje prakticky žádná jazyková

[8] U krajín, za ktoré Eurostat nevykázal údaje za roky 2014, sme použili údaj z najbližšieho nasledujúceho roku, za ktorý bol údaj k dispozícii; týmto postupom sme skôr celkový odhad za rok 2014 nadhodnotili ako podcenili.
[9] V terajších turbulentných podmienkach imigrácie v Európe sa ukazuje aj nový jav, a to, že imigranti z tretích krajín EÚ sa usadia v nových členských krajinách EÚ, resp. v ekonomicky menej rozvinutých krajinách a po určitom čase sa snažia presunúť do ekonomicky najvyspelejších krajín EÚ, aj keď tento proces môže trvať viac rokov.

bariéra.“[10] Do tejto skupiny faktorov platí aj rastúci počet študentov zo Slovenska v zahraničí, ktorých počet nateraz dosiahol podľa OECD 36,2 tis. Najviac študentov sa pripravuje na povolanie v Českej republike, a to asi dve tretiny, čo je podporované vzájomnou dohodou medzi oboma republikami o bezplatnom štúdiu. Nasleduje Veľká Británia (3 tis. študentov) a ďalej Rakúsko, Nemecko, USA a Maďarsko. Do dvoch rokov sa vráti na Slovensko asi polovica študentov (TREND, 7.9. 2017).

Treťou výzvou pre zmenu rodinnej politiky je diferencovaný vývoj pôrodnosti majority a rómskej minority. Ak porovnáme počet rómskeho obyvateľstva podľa doteraz dvoch spracovaných Atlasov rómskych komunít na Slovensku z rokov 2004 a 2013, vidíme, že rómska menšina zaznamenala za 9 rokov nárast cca o 24 % (ak sa porovnáva upravená hodnota z prvého Atlasu rómskych komunít cca 325 tis. s hodnotou cca 402 tis. obyvateľov podľa druhého Atlasu rómskych komunít). Na budúce zmeny v kvalitatívnej štruktúre pracovných síl v súvislosti s demografickým vývinom ako jeden z prvých upozornil explicitne A. Marcinčin: “… ak sa pozrieme na etnické zloženie našej populácie a rozdielnu mieru zamestnanosti väčšiny a rómskej menšiny, obrázok je ešte pestrejší; ak väčšiny v aktívnom veku bude budúci rok 3,5 milióna, tak len necelých 3,4 milióna v roku 2020 a 3,3 milióna v roku 2025. Dôchodcovia (97 %) budú bieli, kým budúcnosť sa bude nakláňať smerom k Rómom: 22 % detí vo veku do dvoch rokov, 20 % škôlkárov a 18 % žiakov základných škôl budú v roku 2025 Rómovia – ľudia so svojimi zvykmi, jazykom, kultúrou. Na tom by nebolo nič zlé, ak by sme nechali Rómov rásť pre trh práce, a nie špeciálne školy.” [11] Z hľadiska budúceho populačného vývoja možno jednoznačne očakávať zhoršenie kvalitatívnej štruktúry ponuky pracovných síl. Počet a podiel rómskeho obyvateľstva z populácie Slovenska podľa troch variantov spracovanej prognózy do roku 2030 má v nasledujúcich rokoch dosiahnuť tieto hodnoty (tabuľka 1).

Tabuľka 1
Prognóza vývoja rómskeho obyvateľstva

	Nízky	Stredný	Vysoký	Nízky	Stredný	Vysoký
Rok	Počet osôb (v tis.)			Podiel z populácie Slovenska (v %)		
2020	487	508	534	8,9	9,2	9,7
2025	519	549	584	9,4	9,9	10,5
2030	547	589	634	9,8	10,6	11,4

Prameň: (Šprocha, 2014)

Je pravdepodobné, že hodnoty prognózy v tabuľke 1 so podcenené, pretože ako autor sám konštatuje (tamtiež, str. 11), v čase písania monografie neboli dostupné výsledky z nového (druhého – poznámka J. K.) Atlasu rómskych komunít.

Štvrtou výzvou pre pristúpenie (vlády) k podstatnej zmene politík (vrátane rodinnej politiky), ale súčasne výzvou aj pre štruktúru jednotlivých sociálnych (rodinných) dávok, je nutnosť rešpektovania zásady „pracovať sa oplatí“ („Making work pay“). Táto zásada a jej uplatnenie na Slovensku je významné hlavne z hľadiska vysokého počtu sociálne vylúčených komunít, kde by mala byť prvoradým cieľom štátnej politiky vyššia miera zamestnanosti tejto skupiny obyvateľstva, čo by malo v budúcnosti aj pozitívny vplyv na optimalizáciu mieru úhrnnej plodnosti (vyšší príjem a postupná zmena hodnôt). Ide o zásadu pôvodne definovanú

[10] On-line rozhovor prezidenta Zemana na iDNES.cz dňa 21.1.2013 (prístupné na internete: http://zpravy.idens.cz/on-line-s-milosem-zemanem-0hj-/odpovedi.aspx?t=ZEMAN7).
[11] Hospodárske noviny, 25. 9. 2014

OECD, ktorú si osvojila aj Európska komisia. Jej podstatou je požiadavka, aby sociálne dávky (vrátane dávok vyplácaných v rámci rodinnej politiky) nebránili práceschopným členom domácností prijať ponúkanú prácu, t. j. že rozdiel medzi príjmami domácností plynúcich zo sociálneho systému nesmie vytvárať pascu neaktivity, pascu nezamestnanosti, pascu chudoby či pascu závislosti. To znamená, že priemerné príjmy na člena v domácnosti po zamestnaní sa práceschopného člena domácnosti, teda plynúce zo mzdy, by mali byť (podstatne) vyššie ako súhrn príjmov zo sociálneho systému (osobitne z rodinnej politiky, resp. rodinných dávok), aby vzrástla motivácia práceschopného člena sa zamestnať.

Pre uplatnenie tejto zásady používajú vlády viaceré politiky, napr. politiku minimálnych miezd, ale aj daňový systém a (najnovšie) príplatky ku mzde (in-work benefits). Ako sa uvádza v dokumente Európskej komisie (European Commission, 2016), každá z uvedených politík má svojich odporcov. Sociálne dávky narážajú na povahu sociálneho štátu (a jeho zástancov), keď zníženie sociálnych dávok by malo vplyv na mieru rizika chudoby, minimálna mzda naráža na odpor zamestnávateľov. Preto je pre politiku štátu významná tiež úroveň dodatočného (efektívneho) zdanenia príjmov z pracovnej činnosti (METR – marginal effective tax rates) a zabezpečenie systému príplatkov ku mzde (in work benefits). Porovnanie hodnôt METR za vybrané krajiny EÚ zachytáva graf 4.

Graf 4

Porovnanie priemerných hodnôt METR (Marginal effective tax rates) za vybrané krajiny EÚ (v %)

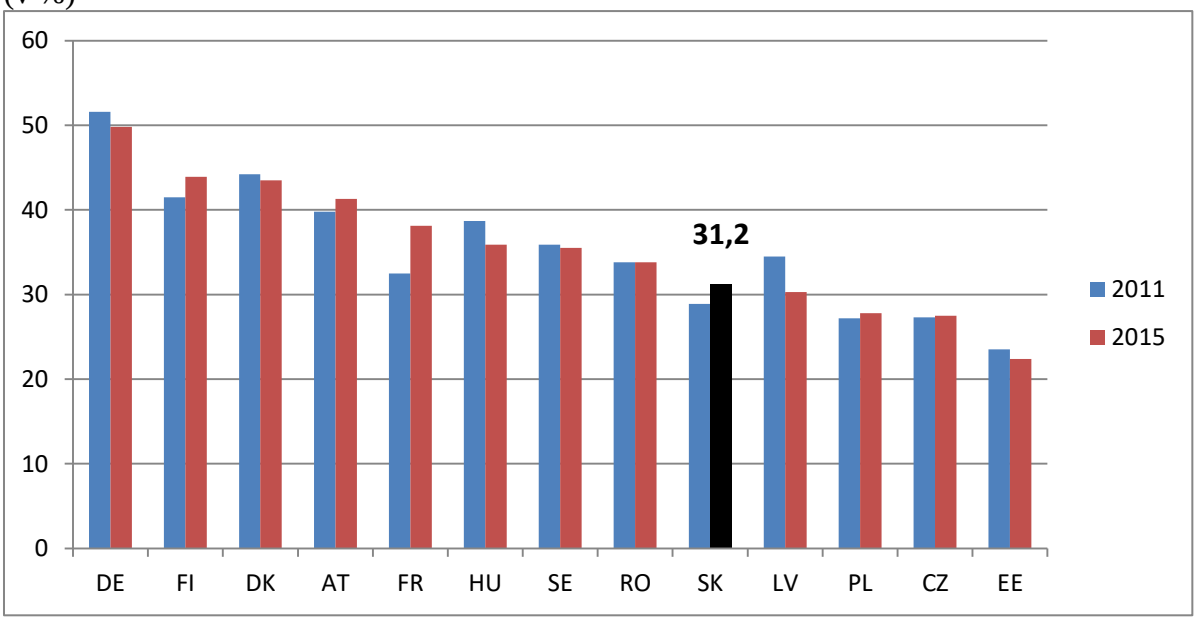

Prameň: (Leventi, Vujackov, 2016)

Poznámka: V prípade Maďarska a Rumunka je namiesto roku 2015 uvedený rok 2014.

Podľa údajov v grafe 4 je Slovensko porovnateľné s krajinami skupiny V 4, resp. s novými členskými krajinami. Celkove vyššia úroveň zdanenia vo vyspelých krajinách sa prejavuje aj vo vyšších hodnotách METR.

Európska komisia odporúča v oblasti uplatňovania zásady „Making work pay“ doplniť jestvujúci daňový systém o príplatky ku mzde (in-work benefits). Ako ukazujú skúsenosti krajín, veľký význam na ochotu nezamestnaných prijať prácu má hlavne dĺžka poskytovania týchto príplatkov. Na Slovensku má charakter „in-work benefitu“ príplatok pre dlhodobo

nezamestnaných vo výške 126,14 eura počas prvých 6 mesiacov po zamestnaní sa a 63,07 eura mesačne po dobu ďalších 6 mesiacov. Je veľmi pravdepodobné, že hodnoty METR uvedené v tabuľke 4 sa za Slovensko v dôsledku týchto „in-work –benefitov“ v posledných rokoch ešte znížili.

3. Porovnanie hlavných parametrov rodinných politík vo vybraných krajinách EÚ

Podľa demografov má rodinná politika (resp. politika pôrodnosti) význam len do tej miery (do tej úrovne), koľko detí chcú rodiny či rodičia mať, inak každá politika zameraná na vyšší počet detí v rodine nebude mať úspech. Východiskom pre rodinnú politiku je poznanie zámerov jednotlivcov o ideálnom a chcenom počte detí v rodine. Z celého radu indikátorov Eurobarometra o fertilite a sociálnej klíme spracovaného v roku 2011 Európskou komisiou sme do tabuľky 2 vybrali údaje o počte detí, ktoré by chceli mať ženy vo veku 25 – 39 rokov, ako rozhodujúcej vekovej skupiny, ktorá určuje predovšetkým vývoj pôrodnosti v krajine.[12]

Tabuľka 2

Priemerný počet chcených detí, ženy vo veku 25 – 39 rokov, vybrané krajiny EÚ

	Počet detí		
	Terajší	Chcený	Konečný
IE	1,66	1,09	2,74
FR	1,62	0,98	2,60
EE	1,50	0,94	2,44
HU	1,52	0,79	2,31
SE	1,28	1,00	2,29
LV	1,56	0,70	2,27
LT	1,30	0,89	2,19
EU 28	1,29	0,82	2,11
SK	1,23	0,80	2,03
PL	1,27	0,71	1,98
CZ	1,30	0,65	1,95
BG	1,24	0,69	1,93
IT	0,80	1,05	1,85
RO	1,19	0,59	1,78
AT	1,07	0,67	1,74

Prameň: Euroepan Commission (2011)

Z tabuľky 2 vyplýva, že Slovensko je pod úrovňou priemeru EÚ, ale stále má rezervu v tejto vekovej skupine žien zvýšiť počet detí v rodine, čo je prvý predpoklad pre zmenu rodinnej politiky, aby mala šancu na úspech. V tabuľke sú prekvapujúce rozdiely medzi vyspelými krajinami, ktoré svedčia skôr o tradícii viacdetných rodín ako iba o celkovej životnej úrovni v krajinách. Príkladom je Rakúsko, ktoré je na poslednom mieste v analyzovanom indikátore, ale aj skutočná miera úhrnnej plodnosti je veľmi nízka (1,53 v roku 2016), zatiaľ čo u Írska, Francúzska a Švédska vyšší počet detí v rodine je prejavom nielen vysokej životnej úrovne, ale aj prejavom spoločenskej hodnoty. Naproti tomu pod priemer EÚ sa dostali po období transformácie temer všetky nové členské krajiny EÚ zo

[12] Tieto údaje sú podľa nášho názoru dôležitejšie ako údaje o ideálnom počet detí v rodine u dospelej populácie do 64 rokov, ktorej časť predstavujú aj osoby (ženy) už mimo fertilného veku.

Strednej Európy (i Bulharsko a Rumunsko) s výnimkou pobaltských krajín, ktoré sú nad priemerom EÚ.

Jedným z rozhodujúcich faktorov (i indikátorov) rodinnej politiky je výška finančnej podpory pre rodiny s deťmi. Slovensko vydalo podľa Eurostatu v roku 2015 na účel rodina/deti z výdavkov na sociálnu ochranu ročne 1,6 % z HDP (tento podiel kolísal od roku 2007 do roku 2015 v rozpätí 1,4 až 1,7 %, nielen v dôsledku výkyvov vo vývoji HDP, ale aj miernym rastom výdavkov na účel rodina/deti. Krajiny, ktoré majú najvyššiu úroveň úhrnnej plodnosti, vydávajú na účel rodina/deti aj najvyššie podiely z HDP. V roku 2015 napríklad Francúzsko 2,5 %, Švédsko 3,0 % a Dánsko až 3,5 %, avšak Írsko len 1,9 %. Podiel Írska však v priebehu rokov 2007 až 2015 značne kolísal v rozpätí 1,9 až 3,4 %, čo sú v blízkom období nedosiahnuteľné hodnoty pre Slovensko. Vyššiu mieru porovnateľnosti medzi krajinami vo výdavkoch na rodinnú politiku poskytujú údaje v PPS (Purchasing power standard) na obyvateľa (graf 4).

Graf 4

Výdavky na účel rodina/deti v PPS, vybrané krajiny EÚ

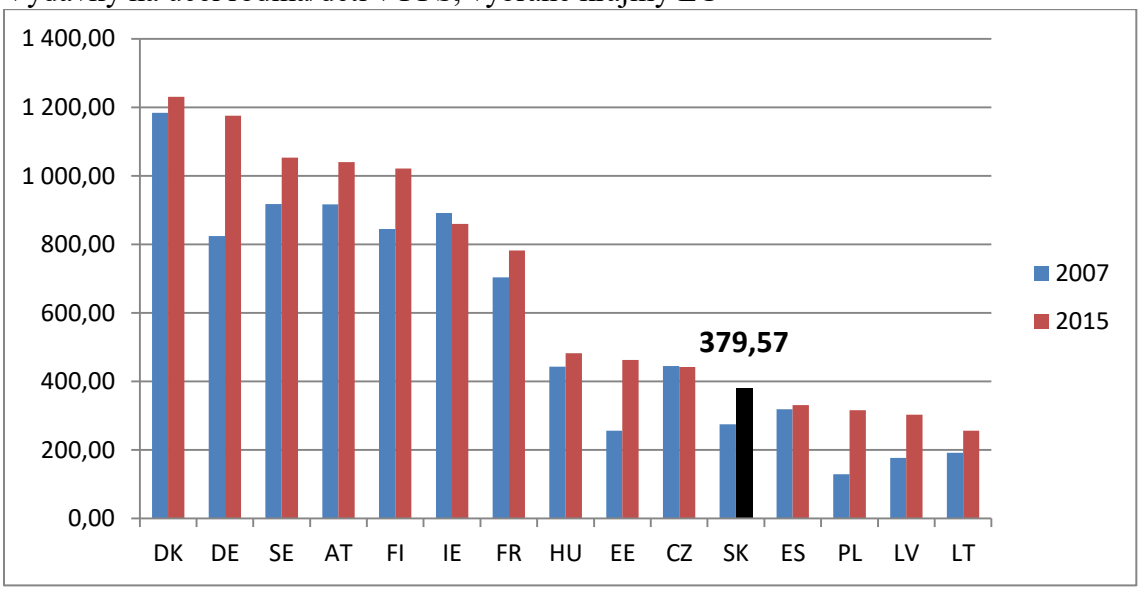

Prameň: Vlastný graf na základe údajov Eurostatu

Ak porovnáme údaje v grafe 4 s údajmi v grafe 2 (s údajmi o úhrnnej plodnosti) vidíme, že z transformujúcich sa krajín hlavne pobaltské krajiny od roku 2007 zaznamenali pozitívny rast v úhrnnej plodnosti (osobitne Litva a Lotyšsko dosiahli tento rast úhrnnej plodnosti pri oveľa nižších priemerných výdavkoch ako je to v prípade Slovenska). Taktiež nárast výdavkov Estónska na tento účel je pozoruhodný. To svedčí o tom, že pobaltské krajiny sa vydali na cestu riešenia starnutia obyvateľstva aj cestou riešenia „zdola“, t. j. rastom nízkej úhrnnej plodnosti. Rast výdavkov na účel rodina/deti na Slovensku bol v uvedenom období najvyšší medzi rokmi 2009 a 2010 (až o 43 jednotiek PPS), a to z dôvodu ekonomickej a finančnej krízy, aby táto nepostihla rodiny s deťmi.

Je nesporné, že nielen celkové výdavky na podporu rodiny, ale aj štruktúra jednotlivých sociálnych (rodinných dávok) bude v budúcnosti rozhodujúca pre zlepšenie situácie v starnutí obyvateľstva cestou vyššej pôrodnosti. Návrh konkrétnej štruktúry sociálnych (rodinných) dávok v Slovenskej republike nemôže vyjsť priamo z oblasti výskumu (na to je Ministerstvo práce, sociálnych vecí a rodiny SR); výskum môže len poukázať na hlavné nedostatky terajšieho systému podpory rodiny a pôrodnosti a hlavné smery zvýšenia jeho efektívnosti. Rodinné dávky, ich štruktúra a podmienky vyplácania v súvislosti s rastom populácie, resp.

celkové zlepšenie ukazovateľa úhrnnej plodnosti sú veľmi citlivou politickou otázkou a budú vyžadovať konsenzus viacerých politických strán i zmenu postoja (zmenu hodnôt) v širokých vrstvách populácie. Nateraz sa ukazuje, že Slovenská republika v minimálnej miere testuje vyplácanie hotovostných rodinných dávok. V roku 2015 len 2,1 % bolo testovaných na príjem rodičov; v Írsku, ktoré má jednu z najvyšších mier úhrnnej plodnosti, je to až 45,4 %; vo Francúzsku 31,0. Okrem toho na Slovensku v porovnaní s ostatnými vyspelými krajinami prakticky úplne absentuje položka „denná starostlivosť" v štruktúre rodinných dávok. Slovensko zaostáva aj v škôlkach a jasliach a celkovo v opatreniach na zosúlaďovanie pracovného a rodinného života. Už prvé analýzy v rámci riešenia danej problematiky potvrdzujú, že Slovenská republika vydáva zbytočne jednorazové podpory pri narodení dieťaťa (do tretieho dieťaťa v rodine vrátane), čo len podporuje vysokú pôrodnosť u sociálne vylúčenej časti rómskej populácie. Tieto jednorazové dávky pri narodení dieťaťa neposkytovalo v roku 2015 desať krajín EÚ (Dánsko, Nemecko, Írsko, Taliansko, Malta, Holandsko, Rakúsko, Portugalsko, Rumunsko a Slovinsko). Paradoxne v tomto druhu dávky je Slovensko na druhom mieste v rebríčku krajín EÚ, keď v priemere na obyvateľa vydáva ročne viac len Luxembursko 17,7 PPS; Slovensko 12,3 PPS). Aj Švédsko ako krajina s vysokou hodnotou úhrnnej plodnosti vydáva dávku pri narodení dieťaťa v priemere na obyvateľa len vo výške 0,13 PPS).

Zle nastavené parametre politiky „reprodukcie obyvateľstva", ako súhrnný výsledok sociálnej politiky (z nej časti zameranej na priamu podporu rodín a detí), bytovej politiky, regionálnej politiky, ale aj politiky zamestnanosti (z nej politiky zamestnanosti mladých ľudí, napr. otázky tvorby pracovných miest pre mladých ľudí po skončení prípravy na povolanie) a pod. súhrnne prispievajú k tomu, že Slovensku patrí jedno z popredných miest v rebríčku krajín EÚ pokiaľ ide o priemerný vek mladých ľudí, ktorí opúšťajú domácnosť rodičov (graf 5).

Graf 5

Priemerný vek mladých ľudí, v ktorom opúšťajú domácnosť rodičov

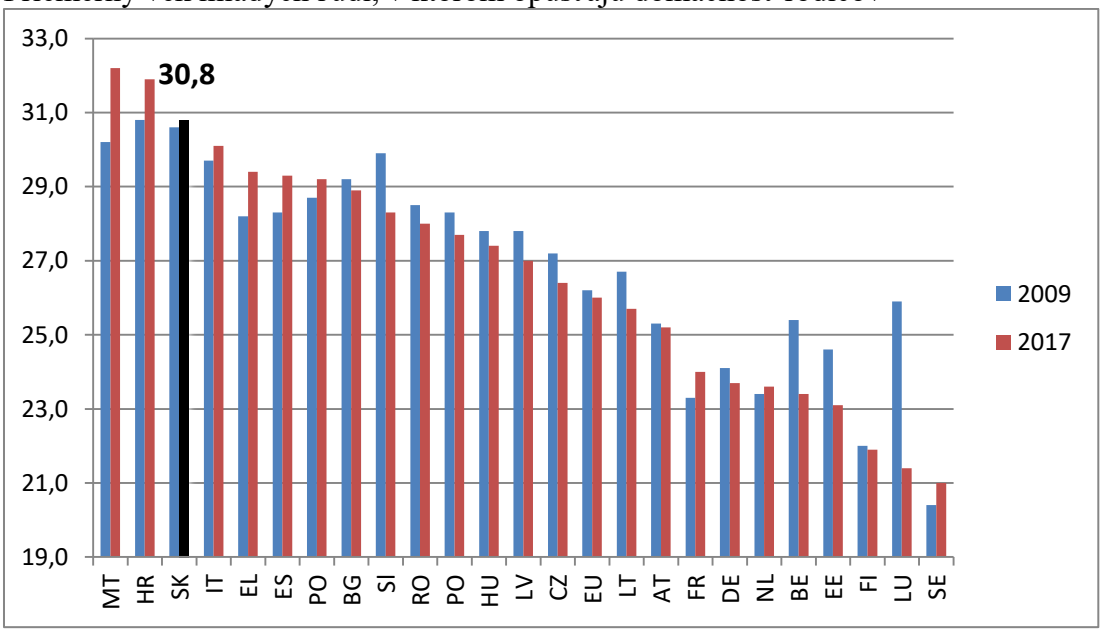

Prameň: Vlastný graf na základe údajov Eurostatu

Z údajov v grafe 5 vyplýva, že terajšia východisková pozícia Slovenska pre intenzívnejšiu zmenu zníženia priemerného veku mladých ľudí (keď medzi rokmi 2009 až 2017 došlo dokonca k miernemu nárastu), v ktorom opúšťajú domácnosť rodičov, je z hľadiska

medzinárodného porovnania veľmi nepriaznivá. Ak k tomu pridáme značnú diskrepanciu v priestorovom rozložení terajšieho bytového fondu a budúcich ekonomických aktivít, ktoré by zaručili mladým ľuďom stabilné a dostatočné príjmy pre financovanie rodiny, vidíme zložitosť rýchlejšej zmeny tohto indikátora. Okrem toho v grafe 5 je evidentné zlepšenie situácie v Litve a Lotyšsku v priebehu analyzovaného obdobia 2009 až 2017, čo koreluje so zlepšením indikátora úhrnnej plodnosti v týchto pobaltských krajinách, a to aj napriek zaostávajúcim priemerným výdavkom na podporu rodiny a detí v porovnaní so Slovenskom.

5. Závery

V príspevku sme analyzovali štyri hlavné výzvy, ktoré vyplývajú z doterajšieho demografického vývoja, a ktoré v prípade ich neriešenia budú viesť k ďalšiemu prehlbovaniu starnutia slovenskej populácie a k štrukturálnym posunom v populácii v prospech časti populácie s podstatne nižšou kvalifikáciou. Starnutie obyvateľstva je potrebné zmierniť nielen z dôvodov rastu relatívnych výdavkov na starobné dôchodky a na zdravotníctvo z verejných prostriedkov, ale aj z hľadiska ďalšieho vývoja kvalitatívnej štruktúry zdrojov pracovných síl.

Okrem toho sme poukázali na hlavné smery zmien v štruktúre rodinných dávok, ktoré vyplynuli z medzinárodného porovnania. Samotné medzinárodné porovnanie potvrdilo, že existujúce rozdiely v pôrodnosti medzi krajinami nie sú závislé iba od výdavkov na sociálnu ochranu a konkrétne na účel rodina/deti, ale majú aj svoje kultúrne pozadie. Ak sa však toto kultúrne pozadie stratí neprimeranými politikami a zlým celkovým hospodárskym vývojom (zaostávaním v kvalite životnej úrovne), krajina sa dostáva na dno rebríčka aj v indikátore úhrnnej plodnosti. O tomto trende svedčí vývoj v krajinách Strednej a Východnej Európy, ktoré sa prepadli na dno európskeho rebríčka v pôrodnosti (Rakúsko je v tomto smere z vyspelých krajín skôr výnimkou). Tieto krajiny (čo sme ukázali na prípade Slovenska) tým, že vykazujú vysoký odlev kvalitných pracovných síl do najvyspelejších krajín EÚ, v podstate iba prispievajú k zachovávaniu rozdielov medzi vyspelými (EÚ 15) a novými členskými krajinami a nerovnováhou medzi imigráciou a emigráciou napomáhajú riešiť problém starnutia populácie práve v týchto vyspelých krajinách.

Zlepšenie situácie v pôrodnosti na Slovensku bude vyžadovať zlepšenie nielen priamo rodinnej politiky, ale aj v súvisiacich politík, a to politiky zamestnanosti mladých ľudí, bytovej politiky, regionálnej politiky a pod. Špecifickým problémom Slovenska je optimalizácia mier pôrodnosti väčšinového obyvateľstva a rómskej menšiny, čo môže prispieť aj k rýchlejšiemu procesu vymanenia sa z chudoby väčšieho podielu sociálne vylúčenej časti rómskeho etnika.

Použitá literatúra

Atlas rómskych komunít (2013). Ministerstvo vnútra SR. Bratislava.

Bútorová, Z. et al. (2013). *Štvrtý rozmer tretieho veku. Desať kapitol o aktívnom starnutí.* Bratislava: Inštitút pre verejné otázky. ISBN 978-80-89345-44-1.

Domonkoš, T. et al. (2012). *Sociálno-ekonomická analýza demografického vývoja v Slovenskej republike s osobitným zreteľom na vekovú skupinu 55 – 64 ročných.* Bratislava: Centrum vzdelávania MPSVaR SR.

European Commission (2011). *Eurobarometer: Fertility and Social Climate*. Brussels

European Commission (2016). Making work pay. A conceptual paper. *Research note 3/2016.* Directorate-General for Employment, Social Affairs and Inclusion.

European Commission (2018). *Changes in child and family policies in the EU28 in 2017*. European Platform for Investing in Children: Annual thematic report. Directorate-General for Employmnet, Social Affairs and Inclusion. ISBN 978-92-79-91263-4.

Inštitút finančnej politiky MF SR (2015). Rýchlo starnúce Slovensko. *Komentár 2015/12*. Bratislava.

Kárász, P. et al. (2012). *Dlhodobé faktory ovplyvňujúce konvergenciu ekonomiky Slovenska k úrovni vyspelých krajín Európskej únie.* Bratislava: Vydavateľstvo EKONÓM. ISBN 978-80-225-3511-3.

Leventi, Ch., Vujackov, S. (2016). Baseline results from the EU28 EUROMOD (2011 – 2015). *EUROMOD WORKING PAPER SERIES, EM 3/16.* University of Essex

Šprocha, B. (2013). *Transformácia ľudských zdrojov na Slovensku a projekcia ich očakávaného vývoja.* Bratislava: Vydavateľstvo EKONÓM. ISBN 978-80-225-3775-9.

Šprocha, B. (2014). *Reprodukcia rómskeho obyvateľstva na Slovensku a prognóza jeho populačného vývoja.* Bratislava:OFPRINT JH. ISBN 978-80-89037-38-4.

TREND 7.9. 2017

Vplyv zdanenia, odvodového zaťaženia a realizácie transferov na mieru chudoby a dôchodkovej nerovnosti

The impact of taxes, contributions and transfer on poverty and income inequality rate

Erika Neubauerová, Michaela Tomčiková
Ekonomická univerzita v Bratislave
NHF, Katedra financií
Dolnozemská cesta 1
Bratislava, 85235
e-mail: michaela.tomcikova8@gmail.com , erika.neubauerova@euba.sk

Abstract
Combating poverty and increasing income and social inequalities is currently a problem of both developing and developed countries. There are approaches, that assume that poverty is decreasing faster in the countries where income inequality is lower. The economist and organisations are also convinced, that through appropriate fiscal policy instruments, it is possible to achieve reduction of income inequality, and succesfuly fight poverty. The intention of paper is to present conclusions about the impact of taxes, contributions and social transfers on poverty and income inequality in 11 OECD countries during the period 2000-2016.

Klasifikácia JEL: D63, I38, O23
Kľúčové slová: income inequality, poverty, fiscal policy

1. Úvod

Medzi rozvojové ciele tisícročia patrí redukcia chudoby obyvateľstva a domácností, týkajúca sa rozvojových i rozvinutých krajín. Jedným zo sprievodných javov je prehlbovanie nerovností – sociálnych i dôchodkových. Vedecky prínosný je pohľad Easterlina na nerovnosť domácností. Na základe výskumov bolo preukázané, že dôchodková chudoba má štatisticky významný, ale iba malý efekt na spokojnosť so životom a na niektoré ďalšie aspekty blahobytu. Podľa Esterlingovho paradoxu, ak by sa príjem každého jednotlivca zvýšil o rovnakú časť, nikto by nebol viac spokojnejší so svojím životom, pretože spoločenský status by ostal nezmenený. Týmto paradoxom nadviazal na zistenie, že hlavne v západných krajinách príjem má vplyv najmä na spoločenský status, tzn. ľudia s vyšším dôchodkom sa cítia spokojnejší so svojím životom. Na príklade rozvinutých ale aj rozvojových krajín poukázal na to, že v dlhom období (10 a viac rokov) šťastie obyvateľov v krajine nerástlo, napriek tomu, že národný dôchodok rástol. (Easterlin, R., A., et. al, 2010)

Príspevok je zameraný na dôchodkovú nerovnosť a chudobu domácností, z pohľadu vybraných faktorov, ktoré ich priamo i nepriamo ovyplvňujú – zdaňovanie, odvodové zaťaženie a sociálne transfery. Ide o jeden z parciálnych cieľov výskumného projektu VEGA, kde chceme vymedziť fiškálne aspekty sociálnej exklúzie a faktory vplývajúce na mieru sociálnej nerovnosti domácností.

2. Teoretické východiská

Medzi redistribučnou funkciou fiškálnej politiky a nerovnosťou je podľa nasledujúcich ekonómov jasná súvislosť. **V krajinách s najnižšími hodnotami Gini koeficientu, a teda najnižšou mierou dôchodkovej nerovnosti sú najvyššie podiely priemerne platených**

daní k HDP. R. Atkinson hovoril o prispievaní fiškálnej redistribúcie k celkovej nerovnosti – na príklade Veľkej Británie, kde sa od polovice 80-tych rokov 20. storočia redukovala progresia zdanenia a okresali sociálne benefity. Zameriaval sa pritom na rozdiel medzi nerovnosťou trhového a disponibilného dôchodku. **Na jednej strane pripisuje fiškálnej redistribucii význam v oblasti znižovania dôchodkovej nerovnosti disponibilného dôchodku (v porovnaní s trhovým dôchodkom), na strane druhej pripúšťa, že redistribučná politika môže spôsobovať zvyšovanie nerovnosti trhového dôchodku.** Progresívne zdanenie by malo znamenať, že Gini koeficient disponibilného dôchodku rastie menej ako Gini koeficient trhového dôchodku. Fiškálna politika by preto mala pôsobiť na zvyšovanie nerovnosti trhového dôchodku. (Atkinson, A.,B., 1999)

Nakoľko **miera progresie a regresie v daňovom systéme je relatívne malá, je jasné, že daňový** systém **má aj malý vplyv na redistribúciu dôchodku. Avšak systém transferov je vysoko progresívny a má významný vplyv na redistribúciu dôchodku.** (Pechman, J.A., 1985)

Podľa A. Mahlera a K. Jesuita sociálne transfery majú väčší dopad na redistribúciu **ako dane.** Autori sa zaoberali ich vplyvom na mieru chudoby, pričom mieru chudoby zohľadňovali na základe dôchodku pred a po zdanení a transferoch. Podľa nich sú to práve transfery, ktoré sú zodpovedné za redukovanie chudoby prostredníctvom redistribučnej funkcie fiškálnej politiky. **Priame dane majú tendenciu privádzať domácnosti do stavu chudoby skôr, než ich z nej vyvádzať.** Nájdu sa však i výnimky – Švajčiarsko, Grécko – kde pripočítaním sociálnych transferov k dôchodku a odpočítaním daní sa chudoba domácností zvýšila. (Mahler, A., V.- Jesuit, K., D., 2017)

Celkový dopad vládneho rozpočtu na redistribúciu dôchodku je výsledkom kombinovaného efektu daní a výdavkov. Progresívny transferový systém financovaný proporcionálnou daňou je celkovo progresívny.

V tejto etape výskumu predpokladáme, že:

- snahou štátu je prostredníctvom príslušných druhov verejných výdavkov znížiť stav dôchodkovej nerovnosti a zvýšiť úroveň dôchodku najnižších dôchodkových skupín obyvateľstva, ktorým by mali byť príslušné druhy transferov určené;
- snahou štátu je prostredníctvom príslušných druhov verejných výdavkov znížiť počet ľudí žijúcich v chudobe (tých, ktorých dôchodok je pod úrovňou 50-tich % mediánu ekvivalentného príjmu obyvateľa krajiny);
- mieru, v akej vláda prostredníctvom daní a transferov ovplyvnila dôchodkovú nerovnosť a chudobu, možno sledovať prostredníctvom stavu pred a po pripočítaní transferov, pred a po odpočítaní daní a ďalších povinných štátnych odvodov.

3. Metodológia

Použili sme údaje z databáz OECD, Eurostatu a Svetovej banky, podľa dostupnosti. Zvolili sme obdobie, v rámci ktorého boli dáta dostupné pre väčšinu krajín. Následne bola vzorka redukovaná postupným vylučovaním tých krajín, pre ktoré neboli dostupné hodnoty ukazovateľov pre viac ako polovicu sledovaného časového obdobia. Výsledkom bol panel 11 krajín (Česká republika, Fínsko, Grécko, Írsko, Litva, Nórsko, Poľsko, Portugalsko, Slovensko, Slovinsko, Spojené kráľovstvo) a údaje o jednotlivých premenných za roky 2000–2016.

Vstupnými údajmi v tejto etape výskumu sú pre nás údaje o strednom disponibilnom dôchodku pripadajúcom na ekvivalentného člena domácnosti a o jeho dvoch základných

zložkách, ktorými sú dane a odvody platené ekvivalentným členom domácnosti a bežné transfery vyplácané ekvivalentnému členovi domácnosti. Dôchodok pred transfermi, zdanením a odvodmi [DôchPredDOT] sme odvodili odpočítaním sumy bežných transferov a pripočítaním sumy daní a odvodov platených domácnosťami, podľa vzťahu:

DôchPredDOT = *DisponDôch – Transfery + DaneOdvody* (1)

Na základe takto získaných údajov sme vyčíslili zmenu dôchodku vplyvom distribučnej politiky štátu v absolútnom [ZmenaAbs] i percentuálnom vyjadrení [Zmena%].

ZmenaAbs = DôchPredDOT – DisponDôch (2)

Zmena% = ZmenaAbs/DôchPredDOT (3)

Zaoberáme sa tým, ako sa na vývoji zmien v dôchodku pred a po pôsobení daní, odvodov a transferov podieľajú nástroje fiškálnej politiky zabezpečujúce redistribučnú funkciu - na jednej strane dane a odvody [PodielDOnaZmene] a na druhej strane transfery [PodielTnaZmene]. Najprv potrebujeme vyčísliť, aký podiel daní a odvodov pripadá na dôchodok pred zdanením, odvodmi a transfermi [PodielDOnaDôchPredDOT]. Podobne postupujeme i v prípade zisťovania, aký podiel transferov pripadá na dôchodok pred zdanením, odvodmi a transfermi [PodielTnaDôchPredDOT].

PodielDOnaDôchPredDOT = DaneOdvody/DôchPredDOT (4)

PodielTnaDôchPredDOT = Transfery/DôchPredDOT (5)

Následne bol odvodený vzorec pre výpočet percentuálneho podielu daní a odvodov a percentuálneho podielu transferov na zmene v dôchodku pred a po pôsobení daní, odvodov a transferov.

PodielDOnaZmene= PodielDOnaDôchPredDOT/(PodielTnaDôchPredDOT – PodielDOnaDôchPredDOT) (6)

PodielTnaZmene= PodielTnaDôchPredDOT/(PodielTnaDôchPredDOT – PodielDOnaDôchPredDOT) (7)

Percentuálny podiel, v akom sa na zmene dôchodku pred a po zdanení, odvodoch a transferoch podieľajú jednotlivé zložky redistribučnej fiškálnej politiky, je pre nás dôležitým vstupom v analýze hodnotenia vplyvov redistribučnej fiškálnej politiky na mieru chudoby a dôchodkovej nerovnosti.

4. Výsledky

Redistribučnú funkciu fiškálnej politiky tvorí súbor tých cieľov, nástrojov a opatrení štátu, prostredníctvom ktorých sa snaží určitým spôsobom ovplyvniť redistribúciu bohatstva v rámci krajiny. V rámci tohto príspevku, ju stotožňujeme s tými nástrojmi, ktoré priamo vstupujú do výpočtu disponibilného dôchodku, a tými sú dane a odvody platené domácnosťami a transfery prijímané domácnosťami.

4.1 Vplyv redistribučnej funkcie fiškálnej politiky na zmeny v miere dôchodkovej nerovnosti

Z teoretických prístupov a empirických výskumov R. Atkinsona a ďalších odborníkov, ktorí sa venovali problematike redistribučného efektu daní, odvodov a transferov na dôchodkovú nerovnosť a chudobu, napr. A. V. Mahler a K. D. Jesuit, odvodzujeme vzťah vyjadrujúci zmenu v dôchodkovej nerovnosti, ako výsledok pôsobenia redistribučnej funkcie fiškálnej politiky [ZmenaGiniKoeficient]. Hodnoty tohto ukazovateľa sú prezentované v tabuľke 1.

ZmenaGiniKoeficientu= GiniTrh – GiniDispon (8)

Gini koeficient je veľmi citlivá veličina, preto i malá zmena v jeho hodnote má významný vplyv na spoločnosť. V súčasnosti (rok 2016) najväčšie zmeny v Gini koeficiente v dôsledku pôsobenia redistribučnej funkcie fiškálnej politiky pozorujeme v Írsku, Grécku a Fínsku. O rastúcom vývoji hodnôt tohto ukazovateľa môžeme hovoriť v prípade Grécka, Írska. Na Slovensku a v Poľsku je vývoj hodnoty tohto ukazovateľa relatívne klesajúci. V ostatných sledovaných krajinách sa striedali fázy rastúceho a klesajúceho vývoja hodnôt ukazovateľa.

Mieru vplyvu daní, odvodov a transferov na dôchodkovú nerovnosť [VplyvDOTnaDôchNerov] vyjadríme ako pomer zmeny Gini koeficientu vplyvom redistribučnej funkcie fiškálnej politiky a Gini koeficientu trhového dôchodku. Hodnoty tohto ukazovateľa sú zobrazené v tabuľke 2.

VplyvDOTnaDôchNerov= ZmenaGiniKoeficientu/GiniTrh (9)

Ukazovateľ miery vplyvu daní, odvodov a transferov, ktorý je súčasťou tabuľky 2 vyjadruje, o koľko percent sa zmenil v jednotlivých krajinách Gini koeficient vplyvom redistribučnej funkcie fiškálnej politiky. Najvyššia percentuálna zmena v súčasnosti (rok 2016) sa týka krajín Írsko, Fínsko, Česká republika a Slovinsko. Najnižšia percentuálna zmena je evidovaná v Portugalsku, Spojenom Kráľovstve, Litve. Na Slovensku predstavuje miera zmeny Gini koeficientu v dôsledku pôsobenia daní, odvodov a transferov 37,04%. V priemere ide o 39,3% zmenu Gini koeficientu v sledovaných krajinách v dôsledku pôsobenia daní, odvodov a transferov. Z hľadiska stability vývoja tohto ukazovateľa možno krajiny rozdeliť do troch skupín. Krajiny Česká republika, Fínsko, Nórsko, Poľsko, Slovensko, Slovinsko, Spojené Kráľovstvo zaznamenávajú zmeny vo vývoji tohto ukazovateľa v rozmedzí do 5-tich p.b. V Grécku, Litve, na Slovensku sa vývoj tohto ukazovateľa pohybuje v rozmedzí od 5-tich do 10-tich p.b. Ostatné krajiny- Írsko, Portugalsko- sa vyznačujú zmenami ukazovateľa v rozmedzí väčšom ako 10 p.b.

Tabuľka 1

Zmena Gini koeficientu v dôsledku pôsobenia redistribučnej funkcie fiškálnej politiky v sledovaných krajinách (2000-2016)

Rok/Krajina	Česko	Fínsko	Grécko	Írsko	Litva	Nórsko	Poľsko	Portugalsko	Slovensko	Slovinsko	Spojené Kráľovstvo
2000	19.38	22.40	9.61	15.56	10.80	14.83	19.64	9.94	19.11	18.54	14.62
2001	19.52	22.20	10.56	16.47	11.10	14.91	19.38	10.72	18.84	18.71	14.77
2002	19.66	22.10	11.51	17.38	11.40	14.99	19.12	11.51	18.56	22.49	15.10
2003	19.80	21.80	12.46	18.29	11.70	15.08	18.85	15.21	18.28	19.06	15.40
2004	20.00	21.40	12.90	18.60	13.90	15.20	19.30	12.10	19.20	20.00	15.50
2005	20.10	21.80	12.90	18.70	11.70	15.24	19.60	12.50	16.90	19.90	15.30
2006	20.10	22.00	16.60	19.50	10.90	15.32	18.50	16.00	17.45	19.70	14.70
2007	19.40	20.70	17.00	20.90	9.80	15.41	17.10	15.80	17.20	18.70	14.60
2008	18.50	20.80	17.20	24.30	11.00	15.10	16.30	16.40	15.70	18.40	15.00
2009	18.80	22.00	17.30	26.70	15.30	15.60	16.30	17.50	16.90	19.90	16.20
2010	19.10	22.30	18.60	28.00	17.30	16.00	16.30	17.70	16.80	20.50	17.00
2011	19.90	22.10	21.60	26.00	16.30	15.90	16.20	19.40	15.60	20.90	17.00
2012	20.00	22.80	22.60	27.00	15.80	15.70	16.60	19.60	16.10	21.60	17.30
2013	20.20	23.30	22.30	26.50	14.80	16.00	16.50	21.10	15.90	21.10	16.90
2014	20.40	23.80	22.10	25.10	13.70	15.90	16.80	20.70	15.00	21.00	16.20
2015	20.20	24.70	22.60	29.21	13.20	16.00	16.30	20.00	15.10	20.70	16.00
2016	21.59	23.33	24.82	30.12	15.58	16.15	15.45	11.13	14.69	21.34	16.98

Zdroj: vlastné spracovanie

Tabuľka 2

Miera vplyvu daní, odvodov a transferov na zmeny Gini koeficientu v dôsledku pôsobenia redistribučnej funkcie fiškálnej politiky v sledovaných krajinách (2000-2016)

Rok/Krajina	Česko	Fínsko	Grécko	Írsko	Litva	Nórsko	Poľsko	Portugalsko	Slovensko	Slovinsko	Spojené Kráľovstvo
2000	42.30%	46.86%	22.46%	32.39%	21.96%	35.60%	35.41%	20.18%	40.89%	44.54%	28.81%
2001	42.53%	45.87%	24.12%	33.77%	22.55%	35.81%	35.42%	21.62%	40.68%	44.62%	29.03%
2002	42.76%	46.14%	25.71%	35.11%	23.15%	36.03%	35.43%	23.04%	40.47%	49.05%	29.61%
2003	42.98%	45.51%	27.23%	36.42%	23.74%	36.25%	35.44%	28.58%	40.26%	44.79%	30.37%
2004	42.74%	44.58%	27.92%	36.54%	27.69%	34.78%	33.92%	23.96%	42.01%	45.35%	30.45%
2005	43.51%	45.13%	27.22%	36.59%	22.99%	36.69%	37.48%	24.80%	36.90%	45.33%	29.88%
2006	43.60%	45.08%	33.00%	38.16%	23.70%	36.91%	37.00%	30.25%	39.59%	45.39%	28.77%
2007	43.11%	43.49%	34.07%	40.74%	20.76%	37.13%	35.11%	30.44%	41.25%	43.90%	28.13%
2008	41.67%	44.07%	34.40%	45.17%	22.77%	37.66%	34.61%	31.60%	38.01%	44.02%	28.90%
2009	42.25%	45.93%	34.39%	46.11%	30.18%	38.90%	34.98%	34.18%	39.03%	44.82%	30.22%
2010	42.44%	45.79%	35.63%	48.44%	33.27%	39.12%	34.83%	34.17%	38.98%	45.66%	32.63%
2011	43.64%	45.57%	39.34%	45.86%	31.65%	38.88%	34.99%	36.53%	37.41%	46.14%	32.44%
2012	44.15%	46.72%	40.07%	46.55%	31.29%	38.29%	35.85%	36.77%	39.17%	46.45%	33.02%
2013	43.82%	47.07%	39.47%	46.25%	29.66%	38.83%	35.56%	38.22%	37.15%	45.38%	32.07%
2014	44.25%	48.08%	39.46%	45.72%	28.13%	38.22%	36.05%	37.98%	37.78%	45.55%	31.27%
2015	43.91%	48.72%	39.93%	49.52%	27.62%	37.04%	35.82%	37.31%	37.56%	45.30%	30.77%
2016	45.87%	47.08%	42.29%	50.44%	31.38%	39.12%	35.60%	25.65%	37.04%	45.75%	32.15%

Zdroj: vlastné spracovanie

Tabuľka 3

Vplyv transferov na zmeny Gini koeficientu v dôsledku pôsobenia redistribučnej funkcie fiškálnej politiky v sledovaných krajinách (2000-2016)

Rok/Krajina	Česko	Fínsko	Grécko	Írsko	Litva	Nórsko	Poľsko	Portugalsko	Slovensko	Slovinsko	Spojené Kráľovstvo
2000	9.61	6.67	6.40	9.42	19.64	5.41	9.69	9.72	12.43	8.57	4.73
2001	9.86	6.59	6.79	9.90	10.27	5.51	9.62	9.32	12.14	8.71	4.82
2002	10.10	6.42	7.17	10.37	8.42	5.60	9.54	9.11	11.88	10.54	5.00
2003	10.34	6.55	7.54	10.85	7.70	5.68	9.46	11.16	11.62	8.98	5.22
2004	10.60	6.40	12.89	10.15	13.65	6.07	10.34	11.91	11.05	9.74	5.17
2005	10.55	6.29	12.89	10.14	11.49	5.83	10.13	12.26	10.31	9.46	5.13
2006	10.86	6.18	7.19	11.02	5.04	5.90	9.26	7.97	10.65	9.41	4.75
2007	10.28	5.75	7.61	12.41	4.17	5.96	8.38	7.89	10.11	8.77	4.70
2008	10.23	5.64	8.05	15.35	4.91	5.72	8.08	8.34	9.21	8.65	4.98
2009	10.95	6.40	8.33	16.57	8.59	5.96	8.24	9.29	11.64	9.60	5.62
2010	11.22	6.57	9.71	16.83	9.89	6.19	8.33	9.22	11.33	10.07	6.09
2011	11.72	6.41	10.54	15.52	8.59	6.17	8.16	10.18	10.81	10.46	5.96
2012	11.90	6.55	11.68	15.55	8.07	6.11	8.54	11.20	11.47	10.76	6.15
2013	11.87	6.68	11.55	13.79	7.59	6.41	8.41	11.11	9.92	10.68	5.90
2014	11.83	6.73	11.37	13.54	6.91	6.41	8.77	10.48	8.14	10.29	5.58
2015	11.51	7.09	11.83	16.54	6.64	6.46	8.55	10.34	8.23	10.12	5.43
2016	12.89	6.61	11.82	17.01	7.76	6.45	7.96	5.41	8.94	10.64	5.94

Zdroj: vlastné spracovanie

Vplyv daní a odvodov [VplyvDOnaDôchNerov] a vplyv transferov [VplyvTnaDôchNerov] na zmeny Gini koeficientu sme odvodili z percentuálnych podielov, akými tieto veličiny vplývajú na dôchodok. To ako pôsobia jednotlivé zložky redistribučnej funkcie fiškálnej politiky na zmeny Gini koeficientu prezentujú tabuľka 3 a tabuľka 4.

VplyvTnaDôchNerov =PodielTnaZmene /100xZmenaGiniKoeficientu (11)

Vplyv transferov na zmeny v hodnotách Gini koeficientu (pozri tabuľku 3) má vo všetkých prípadoch pozitívne hodnoty. Dôvodom je, že sme pri výpočte vychádzali z percentuálnych podielov, akými ovplyvňujú transfery zmeny v dôchodkoch. Pri posudzovaní hodnôt v absolútnom vyjadrení má význam diskutovať o vývoji tohto ukazovateľa v rámci jednotlivých krajín. Krajiny boli preto rozdelené do troch kategórií:

1. Krajiny Česká republika, Fínsko, Nórsko, Poľsko, Slovensko, Slovinsko, Spojené Kráľovstvo zaznamenávajú zmeny vo vývoji tohto ukazovateľa v rozmedzí do 5-tich p.b.
2. V krajinách Írsko, Grécko, Portugalsko sa zmeny vo vývoji vplyvu transferov na zmene Gini koeficientu vplyvom redistribučnej funkcie fiškálnej politiky pohybujú v rozmedzí od 5-tich do 10-tich p.b.
3. Litva sa vyznačuje zmenami v rozmedzí väčšom ako 10 p.b.

Tabuľka 4
Vplyv daní a odvodov na zmeny Gini koeficientu v dôsledku pôsobenia redistribučnej funkcie fiškálnej politiky v sledovaných krajinách (2000-2016)

Rok/Krajina	Česko	Fínsko	Grécko	Írsko	Litva	Nórsko	Poľsko	Portugalsko	Slovensko	Slovinsko	Spojené Kráľovstvo
2000	-9.78	-15.73	-3.21	-6.14	8.84	-9.41	-9.95	-0.22	-6.68	-9.97	-9.89
2001	-9.66	-15.61	-3.77	-6.58	-0.83	-9.40	-9.76	-1.41	-6.69	-10.00	-9.95
2002	-9.56	-15.68	-4.34	-7.01	-2.98	-9.39	-9.57	-2.40	-6.68	-11.96	-10.10
2003	-9.46	-15.25	-4.92	-7.45	-4.00	-9.39	-9.40	-4.05	-6.66	-10.08	-10.18
2004	-9.40	-15.00	-0.01	-8.45	-0.25	-9.13	-8.96	-0.19	-8.15	-10.26	-10.33
2005	-9.55	-15.51	-0.01	-8.56	-0.21	-9.41	-9.47	-0.24	-6.59	-10.44	-10.17
2006	-9.24	-15.82	-9.41	-8.48	-5.86	-9.43	-9.24	-8.03	-6.81	-10.29	-9.95
2007	-9.12	-14.95	-9.39	-8.49	-5.63	-9.45	-8.72	-7.91	-7.09	-9.93	-9.90
2008	-8.27	-15.16	-9.15	-8.95	-6.09	-9.38	-8.22	-8.06	-6.49	-9.75	-10.02
2009	-7.85	-15.60	-8.97	-10.13	-6.71	-9.64	-8.06	-8.21	-5.26	-10.30	-10.58
2010	-7.88	-15.73	-8.89	-11.17	-7.41	-9.81	-7.97	-8.48	-5.47	-10.43	-10.91
2011	-8.18	-15.69	-11.06	-10.48	-7.71	-9.73	-8.04	-9.22	-4.79	-10.44	-11.04
2012	-8.10	-16.25	-10.92	-11.45	-7.73	-9.59	-8.06	-8.40	-4.63	-10.84	-11.15
2013	-8.33	-16.62	-10.75	-12.71	-7.21	-9.59	-8.09	-9.99	-5.98	-10.42	-11.00
2014	-8.57	-17.07	-10.73	-11.56	-6.79	-9.49	-8.03	-10.22	-6.86	-10.71	-10.62
2015	-8.69	-17.61	-10.77	-12.68	-6.56	-9.54	-7.75	-9.66	-6.87	-10.58	-10.57
2016	-8.69	-16.71	-13.00	-13.12	-7.83	-9.71	-7.48	-5.71	-5.75	-10.70	-11.03

Zdroj: vlastné spracovanie

Vplyv daní a odvodov na zmeny v hodnotách Gini koeficientu (pozri tabuľku 4) pod vplyvom redistribučnej funkcie fiškálnej politiky vykazuje vo väčšine prípadov negatívne hodnoty. Pri posudzovaní hodnôt v absolútnom vyjadrení má význam diskutovať o vývoji tohto ukazovateľa v rámci jednotlivých krajín. Krajiny rozčleníme do troch kategórií:

1. Krajiny Česká republika, Fínsko, Nórsko, Poľsko, Slovensko, Slovinsko, Spojené Kráľovstvo zaznamenávajú zmeny vo vývoji tohto ukazovateľa v rozmedzí do 5-tich p.b.

2. V Írsku a v Litve je vývoj vplyvu daní a odvodov na zmene Gini koeficientu (zmena Gini koeficientu vplyvom redistribučnej funkcie fiškálnej politiky) pohybujú v rozmedzí od 5-tich do 10-tich p.b.
3. Grécko, Portugalsko sa vyznačujú zmenami v rozmedzí väčšom ako 10 p.b.

4.2 Vplyv redistribučnej funkcie fiškálnej politiky na zmeny v miere chudoby

A. V. Mahler a K. D. Jesuit tvrdili, že vplyv sociálnych transferov na mieru chudoby je väčší ako vplyv daní na mieru chudoby. Zaoberali sa vplyvom redistribučnej funkcie fiškálnej politiky na mieru chudoby. Odvodzujeme vzťah vyjadrujúci zmenu v miere chudoby ako výsledok pôsobenia redistribučnej funkcie fiškálnej politiky [ZmenaMieraChudoby]. Hodnoty tohto ukazovateľa sú prezentované v tabuľke 5.

ZmenaMieraChudoby = MieraChudobyTrh – MieraChudobyDispon (24)

Tabuľka 5
Zmena miery chudoby v dôsledku pôsobenia redistribučnej funkcie fiškálnej politiky v sledovaných krajinách (2000-2016)

Rok/Krajina	Česko	Fínsko	Grécko	Írsko	Litva	Nórsko	Poľsko	Portugalsko	Slovensko	Slovinsko	Spojené Kráľovstvo
2000	21.28	25.30	14.70	17.97	16.17	15.60	21.43	17.32	22.24	16.74	17.49
2001	21.37	24.70	15.20	19.17	16.18	15.65	21.12	17.60	21.89	17.00	17.65
2002	21.45	23.90	15.71	20.36	16.18	15.71	20.81	17.87	21.54	17.26	17.90
2003	21.53	25.20	16.21	21.56	20.21	15.76	20.50	18.15	21.18	17.52	18.20
2004	22.20	24.30	19.80	20.30	21.60	16.90	20.90	20.90	20.80	18.70	18.60
2005	22.40	24.00	20.20	21.70	18.10	15.86	21.50	21.40	19.20	18.70	18.40
2006	22.50	24.20	15.40	23.10	11.80	15.91	19.70	16.90	20.50	18.60	17.30
2007	21.30	22.30	15.90	26.30	7.50	15.97	19.00	16.10	19.10	17.30	17.20
2008	20.40	22.50	16.40	30.10	10.00	14.50	17.40	18.50	17.90	17.00	18.20
2009	20.70	24.30	16.90	33.70	20.20	15.70	17.60	19.00	20.80	19.00	19.30
2010	21.50	25.50	18.70	34.80	21.90	16.30	17.20	18.40	20.50	19.00	20.10
2011	23.00	24.50	20.70	31.70	19.90	16.20	17.00	21.00	19.60	20.30	20.00
2012	22.70	25.80	23.00	33.30	18.50	15.90	18.20	22.00	18.80	20.40	20.20
2013	22.80	25.70	22.30	31.70	16.90	16.60	17.70	22.80	18.00	21.00	19.90
2014	22.90	26.40	21.80	29.40	14.40	16.50	18.30	21.20	15.40	20.50	19.10
2015	22.30	27.80	22.60	35.91	13.60	16.80	17.20	21.20	16.00	20.20	18.90
2016	22.59	25.95	22.74	37.11	16.22	16.43	16.45	21.75	16.58	20.93	19.97

Zdroj: vlastné spracovanie

V absolútnom vyjadrení pozorujeme v súčasnosti (rok 2016) najvýraznejšie zmeny v miere chudoby vplyvom redistribučnej funkcie fiškálnej politiky v Írsku, Fínsku, Grécku, Českej republike. Na Slovensku ide o zníženie o 16,58 p.b.

Tabuľka 6
Miera vplyvu daní, odvodov a transferov na zmeny miery chudoby v dôsledku pôsobenia redistribučnej funkcie fiškálnej politiky v sledovaných krajinách (2000-2016)

Rok/Krajina	Česko	Fínsko	Grécko	Írsko	Litva	Nórsko	Poľsko	Portugalsko	Slovensko	Slovinsko	Spojené Kráľovstvo
2000	79.54%	82.68%	57.06%	58.01%	49.64%	70.16%	60.47%	59.02%	77.24%	72.09%	57.28%
2001	79.49%	79.68%	57.25%	60.20%	49.83%	69.91%	60.62%	59.33%	76.60%	71.76%	57.84%
2002	79.44%	79.40%	57.44%	62.26%	50.03%	69.66%	60.78%	59.63%	75.95%	71.44%	58.69%
2003	79.39%	81.82%	57.61%	64.22%	62.73%	69.42%	60.94%	59.92%	75.29%	71.14%	59.48%
2004	79.29%	78.90%	62.26%	60.24%	60.50%	71.01%	55.15%	61.47%	71.72%	70.30%	61.59%
2005	80.29%	78.43%	61.03%	65.56%	50.70%	68.94%	63.42%	62.94%	72.45%	72.48%	60.53%
2006	80.07%	77.81%	54.80%	66.96%	45.21%	68.71%	64.38%	57.68%	75.93%	71.54%	57.86%
2007	79.48%	74.09%	54.64%	73.26%	28.74%	68.48%	66.43%	55.71%	73.75%	68.65%	57.33%
2008	77.57%	74.01%	55.97%	76.98%	35.34%	65.02%	61.92%	62.29%	71.31%	68.27%	59.67%
2009	77.53%	76.66%	56.71%	79.11%	58.89%	67.67%	61.75%	62.09%	72.47%	69.60%	63.28%
2010	76.79%	77.98%	57.01%	79.27%	62.39%	68.49%	61.65%	62.59%	71.93%	67.62%	64.63%
2011	79.58%	76.56%	57.82%	76.02%	60.67%	67.78%	61.59%	64.81%	70.50%	70.24%	65.79%
2012	81.65%	79.88%	60.69%	77.99%	58.36%	66.25%	64.08%	63.04%	69.37%	68.46%	65.80%
2013	79.44%	78.35%	59.63%	78.27%	54.69%	68.03%	62.77%	62.81%	68.44%	68.85%	65.68%
2014	79.51%	79.52%	59.56%	76.17%	47.06%	67.07%	63.76%	61.10%	63.90%	68.56%	64.53%
2015	77.70%	81.52%	60.27%	81.73%	45.64%	67.47%	60.78%	62.72%	65.57%	68.71%	63.42%
2016	78.79%	77.85%	59.22%	82.83%	52.95%	66.53%	63.74%	63.27%	65.64%	68.02%	66.27%

Zdroj: vlastné spracovanie

Mieru vplyvu daní, odvodov a transferov na mieru chudoby [VplyvDOTnaChudobu] vyjadríme ako pomer zmeny miery chudoby vplyvom redistribučnej funkcie fiškálnej politiky a Gini koeficientu trhového dôchodku. Hodnoty tohto ukazovateľa sú zobrazené v tabuľke 6.

VplyvDOTnaChudobu = ZmenaMieraChudoby/MieraChudobyTrh (12)

V percentuálnom vyjadrení sa vplyv daní, odvodov a transferov prejavil na miere chudoby (pozri tabuľka 6) výraznejšie, ako tomu bolo v prípade dôchodkovej nerovnosti. Krajiny s najvyššou percentuálnou zmenou miery chudoby v súčasnosti (rok 2016) sú Írsko, Česká republika, Fínsko. To, že krajiny dokážu vplyvom daní, odvodov a transferov ovplyvniť mieru chudoby v priemere o 67 %, je dôležitým zistením vyplývajúcim z tejto časti analýzy. Z hľadiska stability vývoja tohto ukazovateľa možno krajiny rozdeliť do troch skupín:

1. Krajiny Česká republika, Fínsko, Grécko, Nórsko, Poľsko, Slovinsko zaznamenávajú zmeny vo vývoji tohto ukazovateľa v rozmedzí do 5-tich p.b.
2. Portugalsko, Spojené Kráľovstvo zaznamenalo vývoj tohto ukazovateľa v rozmedzí od 5-tich do 10-tich p.b.
3. Ostatné krajiny – Írsko, Litva, Slovensko sa vyznačujú zmenami ukazovateľa v rozmedzí väčšom ako 10 p.b.

Vplyv daní a odvodov [VplyvDOnaChudobu] a vplyv transferov [VplyvTnaChudobu] na zmeny v miere chudoby sme odvodili z percentuálnych podielov, akými tieto veličiny vplývajú na dôchodok. To, ako pôsobia jednotlivé zložky redistribučnej funkcie fiškálnej politiky na zmeny miery chudoby prezentuje tabuľka 7 a tabuľka 8.

VplyvDOnaChudobu =PodielDOnaZmene/100xZmenaMieraChudoby (13)

VplyvTnaChudobu =PodielTnaZmene /100xZmenaMieraChudoby (14)

Tabuľka 7
Vplyv transferov na zmeny miery chudoby v dôsledku pôsobenia redistribučnej funkcie fiškálnej politiky v sledovaných krajinách (2000-2016)

Rok/Krajina	Česko	Fínsko	Grécko	Írsko	Litva	Nórsko	Poľsko	Portugalsko	Slovensko	Slovinsko	Spojené Kráľovstvo
2000	10.55	7.53	9.79	10.88	29.41	5.70	10.57	16.93	14.47	7.74	5.66
2001	10.79	7.33	9.78	11.51	14.97	5.79	10.49	15.29	14.11	7.91	5.75
2002	11.02	6.95	9.78	12.15	11.95	5.87	10.39	14.15	13.78	8.09	5.92
2003	11.24	7.57	9.81	12.78	13.30	5.94	10.28	13.32	13.47	8.26	6.17
2004	11.77	7.27	19.78	11.08	21.22	6.75	11.19	20.57	11.97	9.11	6.21
2005	11.76	6.93	20.18	11.77	17.77	6.07	11.11	20.99	11.71	8.89	6.17
2006	12.15	6.79	6.67	13.05	5.46	6.12	9.86	8.42	12.50	8.88	5.59
2007	11.28	6.19	7.11	15.61	3.19	6.18	9.31	8.04	11.23	8.12	5.53
2008	11.28	6.10	7.68	19.01	4.46	5.49	8.63	9.41	10.50	7.99	6.04
2009	12.06	7.07	8.14	20.91	11.35	6.00	8.90	10.09	14.33	9.16	6.70
2010	12.64	7.51	9.77	20.92	12.53	6.31	8.79	9.59	13.82	9.33	7.20
2011	13.54	7.11	10.10	18.93	10.49	6.29	8.56	11.02	13.59	10.16	7.01
2012	13.51	7.41	11.88	19.18	9.45	6.19	9.37	12.58	13.40	10.16	7.18
2013	13.40	7.37	11.55	16.50	8.67	6.65	9.02	12.01	11.23	10.63	6.95
2014	13.28	7.47	11.22	15.86	7.27	6.65	9.56	10.73	8.35	10.05	6.58
2015	12.71	7.98	11.83	20.33	6.84	6.79	9.03	10.96	8.72	9.88	6.42
2016	13.49	7.36	10.83	20.95	8.07	6.56	8.48	10.58	10.09	10.44	6.99

Zdroj: vlastné spracovanie

Vplyv transferov na zmeny v hodnotách miery chudoby (pozri tabuľka 7) nadobúda vo všetkých prípadoch pozitívne hodnoty. Je tomu tak z rovnakého dôvodu, ako v prípade dôchodkovej nerovnosti - dôvodom je, že sme pri výpočte vychádzali z percentuálnych podielov akými ovplyvňujú transfery zmeny v dôchodkoch. Z hľadiska vývoja hodnôt vplyvu transferov na zmeny miery chudoby krajiny rozčleníme do troch kategórií:

1. Krajiny Česká republika, Fínsko, Nórsko, Poľsko, Slovinsko, Spojené Kráľovstvo zaznamenávajú zmeny vo vývoji tohto ukazovateľa v rozmedzí do 5-tich p.b.
2. V krajinách Portugalsko, Slovensko sú zmeny vo vývoji tohto ukazovateľa v rozmedzí od 5-tich do 10-tich p.b.
3. Grécko, Írsko, Litva sa vyznačujú zmenami v rozmedzí väčšom ako 10 p.b.

Podobne, ako v prípade posudzovania vplyvov daní a odvodov na mieru dôchodkovej nerovnosti, i v prípade posudzovania ich vplyvu na mieru chudoby pod vplyvom redistribučnej funkcie fiškálnej politiky vykazuje ukazovateľ vo väčšine prípadov negatívne hodnoty (pozri tabuľka 8).[1] Pri posudzovaní hodnôt v absolútnom vyjadrení má význam diskutovať o vývoji tohto ukazovateľa v rámci jednotlivých krajín. Krajiny rozčleníme do troch kategórií:

1. Krajiny Česká republika, Fínsko, Nórsko, Poľsko, Slovensko, Slovinsko, Spojené Kráľovstvo zaznamenávajú zmeny vo vývoji tohto ukazovateľa v rozmedzí do 5-tich p.b.
2. V Írsku, Litve vo vývoji vplyvu daní a odvodov na zmene Gini koeficientu vplyvom redistribučnej funkcie fiškálnej politiky pohybujú v rozmedzí od 5-tich do 10-tich p.b.

[1] Výnimkou je situácia v Litve v roku 2000, ktorú sme diskutovali v predchádzajúcej časti.

3. Grécko, Portugalsko sa vyznačujú zmenami v rozmedzí väčšom ako 10 p.b.

Tabuľka 8
Vplyv daní a odvodov na zmeny miery chudoby v dôsledku pôsobenia redistribučnej funkcie fiškálnej politiky v sledovaných krajinách (2000-2016)

Rok/Krajina	Česko	Fínsko	Grécko	Írsko	Litva	Nórsko	Poľsko	Portugalsko	Slovensko	Slovinsko	Spojené Kráľovstvo
2000	-10.73	-17.77	-4.91	-7.09	13.24	-9.91	-10.86	-0.38	-7.78	-9.00	-11.83
2001	-10.58	-17.37	-5.43	-7.65	-1.21	-9.87	-10.64	-2.31	-7.78	-9.09	-11.89
2002	-10.43	-16.95	-5.92	-8.21	-4.23	-9.84	-10.42	-3.73	-7.76	-9.18	-11.98
2003	-10.29	-17.63	-6.40	-8.78	-6.91	-9.82	-10.22	-4.83	-7.72	-9.26	-12.03
2004	-10.43	-17.03	-0.02	-9.22	-0.38	-10.15	-9.71	-0.33	-8.83	-9.59	-12.39
2005	-10.64	-17.07	-0.02	-9.93	-0.33	-9.80	-10.39	-0.41	-7.49	-9.81	-12.23
2006	-10.35	-17.41	-8.73	-10.05	-6.34	-9.79	-9.84	-8.48	-8.00	-9.72	-11.71
2007	-10.02	-16.11	-8.79	-10.69	-4.31	-9.79	-9.69	-8.06	-7.87	-9.18	-11.67
2008	-9.12	-16.40	-8.72	-11.09	-5.54	-9.01	-8.77	-9.09	-7.40	-9.01	-12.16
2009	-8.64	-17.23	-8.76	-12.79	-8.85	-9.70	-8.70	-8.91	-6.47	-9.84	-12.60
2010	-8.86	-17.99	-8.93	-13.88	-9.37	-9.99	-8.41	-8.81	-6.68	-9.67	-12.90
2011	-9.46	-17.39	-10.60	-12.77	-9.41	-9.91	-8.44	-9.98	-6.01	-10.14	-12.99
2012	-9.19	-18.39	-11.12	-14.12	-9.05	-9.71	-8.83	-9.42	-5.40	-10.24	-13.02
2013	-9.40	-18.33	-10.75	-15.20	-8.23	-9.95	-8.68	-10.79	-6.77	-10.37	-12.95
2014	-9.62	-18.93	-10.58	-13.54	-7.13	-9.85	-8.74	-10.47	-7.05	-10.45	-12.52
2015	-9.59	-19.82	-10.77	-15.59	-6.76	-10.01	-8.17	-10.24	-7.28	-10.32	-12.48
2016	-9.10	-18.59	-11.91	-16.16	-8.15	-9.87	-7.97	-11.17	-6.49	-10.49	-12.98

Zdroj: vlastné spracovanie

Tabuľka 9 je prehľadom o stabilite hodnôt (v rámci krajín počas sledovaného obdobia), ktoré reprezentujú:

Vplyv daní a odvodov na:

- zmeny v dôchodku pred a po pôsobení daní, odvodov a transferov;
- zmeny v Gini koeficiente pred a po pôsobení daní, odvodov a transferov;
- zmeny v miere chudoby disponibilného dôchodku pred a po pôsobení daní, odvodov a transferov.

Vplyv transferov na:

- zmeny v dôchodku pred a po pôsobení daní, odvodov a transferov;
- zmeny v Gini koeficiente pred a po pôsobení daní, odvodov a transferov;
- zmeny v miere chudoby disponibilného dôchodku pred a po pôsobení daní, odvodov a transferov.

Na príklade Slovenska interpretujeme použitie klasifikácie krajín v tabuľke 9. Slovensko bolo zaradené medzi krajiny s negatívnym vývojom zmeny dôchodku pred zdanením, odvodmi a transfermi. Na Slovensku vplyv daní a odvodov na zmenu vo výške dôchodku pôsobením redistribučnej politiky je vo výške 39,15% (rok 2016), zatiaľ čo vplyv transferov predstavuje 60,84% (rok 2016). Miera vplyvu daní, odvodov a transferov na mieru chudoby predstavuje (rok 2016) 65% a miera vplyvu daní, odvodov a transferov na Gini koeficient predstavuje 37% (rok 2016). Vychádzajúc zároveň i z prehľadu klasifikácie krajín v tabuľke 26 je vidieť, že vplyv daní a odvodov na dôchodok, Gini koeficient a mieru chudoby na Slovensku je relatívne stabilný (Slovensko sa nachádza v kategórii 1 alebo 2). V prípade

transferov je však situácia odlišná. Najstabilnejšie vplývali transfery na zmeny v Gini koeficiente, najmenej stabilne sa vyvíjal vplyv transferov disponibilný dôchodok. Kým v roku 2000 bolo Slovensko na štvrtom mieste v hodnotách Gini koeficientu trhového dôchodku, v roku 2016 bolo na prvom mieste. Sledovaním Gini koeficientu disponibilného dôchodku zisťujeme, že Slovensko bolo v roku 2000 na piatom mieste, kým v roku 2016 bolo na prvom mieste. V miere chudoby trhového dôchodku sa Slovensko dostalo z piateho miesta v roku 2000 na druhé miesto v roku 2016. Posúdením miery chudoby disponibilného dôchodku zisťujeme, že kým v roku 2000 bolo Slovensko na štvrtom mieste, v roku 2016 kleslo na piate miesto.

Tabuľka 9

Klasifikácia krajín z hľadiska stability vývoja (v rokoch 2000-2016) vplyvu nástrojov redistribučnej fiškálnej politiky na dôchodok, dôchodkovú nerovnosť a chudobu.

Vplyvy/Rozmedzie hodnôt	0-5 p.b.	5-10 p.b.	10 + p.b.
Dane, Odvody - Dôchodok	Fínsko	Česká republika	Grécko
	Slovinsko	Írsko	Litva
	Spojené Kráľovstvo	Poľsko	Portugalsko
	Nórsko	Slovensko	
Dane, Odvody - GINI	Česká republika	Írsko	Grécko
	Fínsko	Litva	Portugalsko
	Nórsko		
	Poľsko		
	Slovensko		
	Slovinsko		
	Spojené Kráľovstvo		
Dane, Odvody - Chudoba	Česká republika	Írsko	Grécko
	Fínsko	Litva	Portugalsko
	Nórsko		
	Poľsko		
	Slovensko		
	Slovinsko		
	Spojené Kráľovstvo		
Transfery - Dôchodok	Fínsko	Česká republika	Grécko
	Nórsko	Írsko	Portugalsko
	Poľsko		Slovensko
	Slovinsko		Litva
	Spojené Kráľovstvo		
Transfery - GINI	Česká republika	Grécko	Litva
	Fínsko	Írsko	
	Nórsko	Portugalsko	
	Poľsko		
	Slovensko		
	Slovinsko		
	Spojené Kráľovstvo		
Transfery - Chudoba	Česká republika	Portugalsko	Grécko
	Fínsko	Slovensko	Írsko
	Nórsko		Litva
	Poľsko		
	Slovinsko		
	Spojené Kráľovstvo		

Zdroj: Vlastné spracovanie

5. Závery

Príspevok je venovaný problematike vplyvu redistribučnej funkcie fiškálnej politiky, vykonávanej prostredníctvom daní, povinných odvodov a transferov zmeny v dôchodku, v miere chudoby a dôchodkovej nerovnosti.

Dospeli sme k záveru, že prostredníctvom daní, odvodov a transferov krajiny ovplyvňujú úroveň chudoby vo väčšej miere ako úroveň dôchodkovej nerovnosti. Vychádzame pritom z údajov z tabuliek v predchádzajúcej časti a priemerných hodnôt ukazovateľov v rámci sledovaných krajín za jednotlivé roky. **Vplyv redistribučnej funkcie fiškálnej politiky na mieru chudoby je takmer o polovicu vyšší v porovnaní s jej vplyvom na mieru dôchodkovej nerovnosti.** V prípade miery chudoby hovoríme o priemernom poklese o 67% (v roku 2016) vplyvom redistribučnej fiškálnej politiky. Na druhej strane vplyv redistribučnej fiškálnej politiky spôsobil zníženie dôchodkovej nerovnosti v priemere o 39,3% (v roku 2016).

To, či majú väčší vplyv na mieru dôchodkovej nerovnosti a chudoby dane a odvody alebo transfery je špecifické pre jednotlivé krajiny. Ak sa zameriame na porovnanie vplyvu daní a odvodov a vplyvu transferov na zmeny v dôchodku pred a po zdanení, odvodovom zaťažení a realizácii transferov, zistíme špecifiká v rámci jednotlivých krajín. Na základe nich možno krajiny rozčleniť do nasledovných kategórií:

- Krajiny so stabilným vývojom zmeny dôchodku pred zdanením, odvodmi a transfermi.
    - Krajiny s pozitívnym vývojom zmeny dôchodku pred zdanením, odvodmi a transfermi – medzi tieto krajiny patria Fínsko, Nórsko, Spojené Kráľovstvo. V týchto krajinách podiel transferov má minoritný vplyv na zmenu vo výške dôchodku pôsobením redistribučnej politiky, a to od 29% do 40%. Významný vplyv na vývoj disponibilného dôchodku domácností v tejto kategórii krajín majú platené dane a odvody. Tie tvoria od 60% až do 71%. Výsledkom tohto vplyvu je znižovanie disponibilného dôchodku vplyvom pôsobenia redistrbučnej politiky vo forme daní, odvodov a transferov.
    - Krajiny s negatívnym vývojom zmeny dôchodku pred zdanením, odvodmi a transfermi – medzi tieto krajiny patrí Írsko a Slovensko. Vplyv daní a odvodov na zmenu vo výške dôchodku pôsobením redistribučnej politiky je vo výške od 28% do 46%, zatiaľ čo vplyv transferov predstavuje od 54% do 72%. Výsledkom tohto vplyvu je zvyšovanie disponibilného dôchodku vplyvom pôsobenia redistrbučnej politiky vo forme daní, odvodov a transferov.
- Krajiny s kolísavým vývojom zmeny dôchodku pred zdanením, odvodmi a transfermi. V týchto krajinách možno pozorovať obdobia, kedy dôchodok pred pôsobením daní, odvodov a transferov bol nižší ako dôchodok disponibilný a tiež obdobia, kedy dôchodok pred pôsobením daní, odvodov a transferov bol vyšší ako cdôchodok disponibilný. Medzi tieto krajiny patria Česká republika, Grécko, Litva, Poľsko, Portugalsko, Slovinsko. Dôvodom je zmena pomeru medzi pôsobením daní a odvodov a pôsobením transferov na dôchodok.

Krajiny sme klasifikovali do 2 skupín, pričom Slovensko bolo zaradené medzi krajiny s negatívnym vývojom zmeny dôchodku pred zdanením, odvodmi a transfermi. Vplyv daní a odvodov na zmenu vo výške dôchodku pôsobením redistribučnej politiky je vo výške 39,15% (rok 2016), zatiaľ čo vplyv transferov predstavuje 60,84% (rok 2016). To je zároveň v súlade

s tvrdením Mahlera a Jesuita o tom, že transfery majú väčší dopad na redistribúciu ako dane. **Pozitívnym pre Slovensko je zistenie, že pôsobením redistribučnej funkcie fiškálnej politiky sa mu darí znižovať mieru dôchodkovej nerovnosti.** V porovnaní s rokom 2000 si výrazne polepšilo v hodnotách Gini koeficientu trhového aj disponibilného dôchodku. Negatívnym zistením je, že napriek vysokému podielu transferov a vysokej miere redukovania miery chudoby prostredníctvom daní, odvodov a transferov celkovo, v miere chudoby disponibilného dôchodku si v porovnaní s rokom 2000 pohoršilo. Pre Slovensko z toho vyplýva, že prostredníctvom redistribučnej fukncie fiškálnej politiky dokáže úspešne redukovať prehlbovanie dôchodkovej nerovnosti, no nedarí sa mu redukovať mieru chudoby, ktorá je závažnejším problémom sociálne vylúčených skupín obyvateľstva. Za účelom redukovania chudoby sú potrebné zámerné opatrenia a cielené projekty skôr než zabudované stabilizátory.

Použitá literatúra

Atkinson, A.,B. (1999). *Is rising income inequality inevitable? A Critique of the Transatlantic Consensus.* UNU World Institute for Development Economics research. Dostupné na Internete: <https://www.wider.unu.edu/sites/default/files/AL03-1999.pdf>

Easterlin, R., A., et. al. (2010). *The happiness-income paradox revisited*. doi: https://doi.org/10.1073/pnas.1015962107

Mahler, A., V.- Jesuit, K., D. (2017). *Changes in Poverty Reduction and Fiscal Redistribution in Comparative Perspective: Longitudinal Evidence from the Luxembourg Income Study (LIS) Datacenter*. First Annual LIS/LWS Users Conference. Luxembourg.

Pechman, J.A. (1985). *Who paid Taxes, 1966 - 1985 ?* Washington, DC.: Brooking Institution.

Poďakovanie

Tento článok bol spracovaný s podporou výskumného projektu: VEGA 1/0215/18 „Finančná pozícia sektora domácností vo väzbe k rodovo citlivému rozpočtovaniu a sociálnej nerovnosti“

Daňové a odvodové zaťaženie – vplyv na trh práce[1]

Tax and Contributions - Impact on the Labour Market

Eva Rievajová
Ekonomická univerzita v Bratislave
Národohospodárska fakulta, Katedra sociálneho rozvoja a práce
Dolnozemská cesta 1
Bratislava, 852 35
Slovenská republika
eva.rievajova@euba.sk

Alžbeta Kovárová
Ekonomická univerzita v Bratislave
Národohospodárska fakulta, Katedra sociálneho rozvoja a práce
Dolnozemská cesta 1
Bratislava, 852 35
Slovenská republika
alzbetamartiskova@gmail.com

Abstract
Taxes and levies have a significant impact on the economy and, at the same time, they can influence the behavior of economic entities in the country. Tax revenues and contributions to social insurance funds are a significant public revenue and also an instrument that affects social and employment policies. The contribution focuses on selected theoretical approaches to the impact of the tax-tax burden on the labor market, the microeconomic and macroeconomic view of labor market impact, and the assessment of the tax-deduction burden measurement. From a microeconomic point of view, the tax-deductible burden for the employee or employer is a reduction in net wage / increase in costs and a retirement or substitution effect. The macroeconomic aspect of the impact assessment of taxes and levies on employment follows the aggregate aggregates, in this case total employment. It focuses on creating a tax-deductible system that promotes economic growth and reduces unemployment.

Klasifikácia JEL: F6, H2
Kľúčové slová: daňovo-odvodové zaťaženie, trh práce, makroindikátory, mikroindikátory, daňová kvóta

1. Úvod

Daňová a sociálna politika sú nástrojmi štátu, ktoré na ekonomiku vplývajú tak z makroekonomického ako i z mikroekonomického uhla pohľadu. Dane a odvody majú výrazný vplyv na chod ekonomiky a zároveň je možné prostredníctvom nich ovplyvniť správanie sa ekonomických subjektov v krajine. Daňové príjmy a príspevky do sociálnych poistných fondov sú významným príjmom verejného rozpočtu a tiež nástrojom, ktorý ovplyvňuje politiku zamestnanosti. Vysoké zdanenie práce vedie vo väčšine prípadov k zníženiu ponuky práce, k zníženiu disponibilných príjmov domácností a tým aj k zníženiu

[1]Príspevok vznikol v rámci riešenia projektu OP VaV s názvom „Vytvorenie excelentného pracoviska ekonomického výskumu pre riešenie civilizačných výziev v 21. storočí“ (ITMS 26240120032). Podporujeme výskumné aktivity na Slovensku. Projekt financovaný spolufinancovaný zo zdrojov EÚ.

hospodárskeho rastu. Podobný efekt majú aj poistné odvody. Zvyšujúce sa sadzby poistného znižujú záujem zamestnávateľov zamestnávať, keďže sa stávajú pre nich zamestnanci nákladnejší. Aktuálnymi témami trhu práce pre Slovenskú republiku sú aj napriek momentálnemu priaznivému vývoju celkovej miery nezamestnanosti, ktorá v januári 2018 dosiahla svoje historické minimum 5,88%, boj s nezamestnanosťou marginalizovaných skupín obyvateľstva (nízkopríjmový zamestnanci, dlhodobo nezamestnaní, nízkokvalifikovaní uchádzači, absolventi, ženy po materskej dovolenke), regionálne diferencie, zvýšenie flexibility na trhu práce, vysoké pociťované daňovo-odvodové zaťaženie pracujúcich.

Jednou z príčin dlhodobej nezamestnanosti je podľa viacerých autorov (Kosi-Bojnec, 2006; Vork a kol., 2007) vysoké daňovo-odvodové zaťaženie práce, ktoré ovplyvňuje tak ponuku ako aj dopyt po práci. Z mikroekonomického hľadiska predstavuje daňovo-odvodové zaťaženie pre zamestnanca alebo zamestnávateľa zníženie čistej mzdy/zvýšenie nákladov a spôsobuje dôchodkový alebo substitučný efekt (Kubátová, 2003). Dane a odvody teda pôsobia na rozhodovanie sa subjektov a tým pôsobia na motiváciu pracovať a v konečnom dôsledku pôsobia na celkovú zamestnanosť. Makroekonomické hľadisko skúmania vplyvu daní a odvodov na zamestnanosť sleduje celkové agregátne veličiny, v tomto prípade celkovú zamestnanosť. Zameriava sa na vytvorenie takého daňovo-odvodového systému, ktorý podporuje ekonomický rast a znižuje nezamestnanosť. Optimálny daňovo-odvodový systém môžeme charakterizovať ako rovnováhu, ktorá prináša do štátneho rozpočtu dostatočný prísun zdrojov potrebných na fungovanie štátu, no zároveň takáto úroveň odčerpávania príjmov ekonomickým subjektom ponecháva motiváciu zvyšovať pracovné úsilie (Kosi - Bojnec, 2006).

2. Vybrané teoretické prístupy k vplyvu daňovo-odvodového zaťaženia na trh práce

Na daňové zaťaženia je možné zo všeobecného pohľadu pozerať ako negatívne, a to tak, že vysoké dane sú bariérou ekonomického rastu predovšetkým z dôvodu negatívneho vplyvu na mieru úspor a investícií, zníženie motivácie k práci. Pozitívne sú dane vnímané z dôvodu ich užitočnosti práve pri poskytovaní verejných statkov, služieb sociálneho zabezpečenia a pod. To umožňuje udržiavať sociálnu súdržnosť, zvyšovať produktivitu najmä ľudského kapitálu, a teda aj ekonomickú výkonnosť.

Prístupy k daniam a odvodom sa v priebehu období menili. V 18. storočí sa ako prvý postavil k daňovej problematike predstaviteľ klasickej ekonómie A. Smith, ktorý odlíšil dane od poplatkov a postavil ich do pozície hlavného príjmu štátu, ktorý má byť použitý na financovanie vládnych výdavkov (Smith, 1904). Predpokladal tiež, že vládne výdavky sú neefektívne a neproduktívne, na rozdiel od súkromných, ktoré majú vplyv na rast bohatstva krajiny, a preto odporúčal daňové zaťaženie čo najnižšie.

D. Ricardo dane charakterizoval ako negatívne vplývajúci faktor na ekonomiku a zastával názor, že nemôžu zvýšiť blahobyt krajiny. Rovnako ako Smith sa však prikláňa k názoru, že výnos z daní by mal byť použitý na štátne služby (Lénártová, 2004).

Koncom 19. storočia éru klasickej politickej ekonómie vystriedala nová moderná ekonomická veda, ktorá ovplyvnila zásadne vývoj predmetu i metódy skúmania modernej ekonómie. Medzi hlavných predstaviteľov neoklasickej ekonómie patria Friedrich Wieser, Emil Sax, Knut Wicksell, Francois Ysidro Edgeworth, Arthur Cecil Pigou, Vilfredo F. D. Pareto a ďalší. Hlavným predmetom skúmania neoklasických ekonómov je rovnováha na dokonale konkurenčnom trhu. Vychádzajú zo subjektívnej teórie hodnoty a používajú metódy marginálnej analýzy. Neoklasickí ekonómovia použili ako prví krivky ponuky a

dopytu a teórie „prebytku spotrebiteľa a prebytku výrobcu“ k analýze daňového presunu a daňového dopadu a ukázali „nadmerné daňové bremeno"(Kubátová, 2010).

Daňovou spravodlivosťou sa zaoberal J. S. Mill, ktorý presadzoval progresiu zdanenia. Dane by mali byť stanovené tak, aby všetky subjekty ich zaplatením utrpeli rovnakú ujmu, nezávisle od toho aké majú príjmy alebo majetok. Progresívne daňové sadzby považoval za najspravodlivejšie riešenie a za zodpovedajúce tomuto princípu rovnakej obete (Lisý a kol., 2011).

Po období hospodárskej krízy 30. rokov 20. storočia sa problematikou zdaňovania zaoberal aj J.M. Keynes. Keďže odmietal Sayovu teóriu, ktorá tvrdila, že ponuka si automaticky vytvára dopyt a tvrdil, že rozhodujúci vplyv na zamestnanosť má veľkosť dopytu po práci (teda zamestnávatelia). Vyššia zamestnanosť sa dá podľa neho dosiahnuť opatreniami fiškálnej politiky, teda daňami, vládnymi výdavkami, či príspevkami na sociálne zabezpečenie (Lisý, 2006, s. 37).

Reakciou na Keynesovu politiku bol prúd neokonzervatizmu a ekonómia strany ponuky, ktorá sformulovala ozdravovaciu daňovú politiku. Presadzovali minimálne zásahy do ekonomiky a znižovanie daňového zaťaženia. Teória strany ponuky je vyjadrená Lafferovou krivkou. Jej autor A. B. Laffera je známy svojím odsudzujúcim postojom k vysokému zdaňovaniu. Lafferova krivka charakterizuje vzťah medzi daňovými príjmami a daňovou sadzbou, pričom maximálne zdanenie neznamená automaticky maximálne príjmy. V určitom bode Lafferovej krivky daňové príjmy začnú napriek zvyšujúcemu sa zdaneniu klesať (Široký, 2010). Vyššia miera zdanenia prináša nižší daňový výnos, pretože sa subjektom prestáva vyplácať ich aktivita.

Podľa M. Friedmana (2002) predstaviteľa monetarizmu, nie sú dane nástrojom vhodným na riešenie makroekonomických problémov. Riešenie videl v znižovaní a optimalizácií vládnych výdavkov. Friedman odmietal drastické zásahy do ekonomiky, teda aj využívanie daňovej politiky a tvrdil, že miera nezamestnanosti je daná prirodzenou mierou nezamestnanosti a teda z dlhodobého hľadiska nie je možné ovplyvniť trh práce využívaním fiškálnych nástrojov (Friedman, 2002).

Odmietavý prístup k využívaniu daňovej politiky na ovplyvňovanie trhu práce presadzoval aj J. Madsen (1998), podľa ktorého reformy zamerané na znižovanie daní a zníženie sociálnych dávok nevedú k riešeniu problému nezamestnanosti v dlhodobom meradle. Vysokú nezamestnanosť môžu len zmierniť, no nevyriešia jej príčiny.

Koniec 20. storočia priniesol v mnohých krajinách reformné úsilie v oblasti daňového systému. Reformy boli zamerané hlavne na vytváranie prostredia, ktoré motivuje pracovať, podporuje podnikateľskú aktivitu a ochotu zamestnávať. Jednou z častých zmien v daňových systémoch je zavedenie jednotnej sadzby dane. Vysoké daňové zaťaženie ako faktor vysokej miery nezamestnanosti je diskutovanou témou a na vzťah medzi zdanením a zamestnanosťou sa vo vysokej miere začalo upozorňovať od 90. rokov, v období, kedy sa nezamestnanosť stala vážnym hospodárskym problémom.

Dopadom daní na trh práce sa zaoberajú aj organizácie ako OECD a Európska komisia, ktoré každoročne vydávajú publikáciu Taxing Wages a Taxes Working Papers. Praktické prístupy skúmania vplyvu daňovej politiky na zamestnanosť spočívajú v kvantifikácii efektov daní na podporu zamestnanosti a ekonomického rastu. Zo štúdií OECD vyplýva slabá korelácia medzi nezamestnanosťou a zamestnanosťou na jednej strane a priemernou daňovou sadzbou a daňovou kvótou na druhej strane. Napriek tomu z množstva iných štúdií je možné konštatovať, že existuje vzťah medzi rôznymi opatreniami daňovej a sociálnej politiky a (ne)zamestnanosťou. Tento vzťah je potvrdený využitím praktickej aplikácie. Koncom 20.

storočia bol zaznamenaný značný progres v aplikovaných metódach výskumu, ktorý naštartoval viaceré generácie štúdií. Výber týchto štúdií je zobrazený v Tabuľke 1.

Autori empirických štúdií uvedených v Tabuľke 1 využívali vo svojich výskumoch vplyvu daní na trh práce rôzne ukazovatele daňového zaťaženia práce a ukazovatele trhu práce. Vychádzali z predpokladu negatívneho vzťahu medzi vysokým daňovým zaťažením práce a trhom práce. Empirické poznatky o vplyve daní na zamestnanosť sú rôzne. Niektorí autori potvrdili výrazný nepriaznivý vplyv vysokých daní na zamestnanosť (Scarpeta – Tullio - Layard), iní autori (Alesina a Perotti - Nickell) potvrdili slabý, resp. neexistujúci vplyv daní na zamestnanosť.

Zo súčasných autorov sa problematike daňovo-odvodového zaťaženia venujú vo svojich výskumoch aj mnohí slovenskí a českí autori medzi ktorých patria napríklad Kubátová, Vítek, Široký, Pavel, Schultzová. Vítek (2011) považuje zdaňovanie za faktor, ktorý výrazne ovplyvňuje správanie sa ekonomických subjektov a aj ekonomiku ako celok. Podľa Kubátovej (2010) možno vplyv daní na motiváciu pracovať, charakterizovať na základe polohy hraničnej a efektívnej sadzby. Kubátová zaraďuje medzi makroindikátory často používané v medzinárodnom porovnávaní daňovo-odvodového zaťaženia efektívnu sadzbu dane z pracovných príjmov (Mendoza a kol., 1994) a implicitnú sadzbu dane z práce (European Commission, 2007). Na mikroúrovni je to priemerná sadzba dane z pracovných príjmov (OECD, 1991).

Tabuľka 1
Výsledky skúmania makroekonomického prepojenia daňovej politiky a zamestnanosti

Autor	**Krajina a časové obdobie**	**Výsledky**
Tullio(1987)	10 krajín OECD, 1960 - 1983	1 % zvýšenie podielu daní na HDP redukuje ekonomický rast o 0,17 %. 1 % zvýšenie daňového klinu z práce redukuje rast celkovej zamestnanosti o 0,03 %
Layard (1991)	Veľká Británia, 1956 – 1987	Medzi rokmi 1956-59 a 1981-rast miery náhrady (dávky v nezamestnanosti) zvýšil nezamestnanosť o 1,12 %. Zmeny v daňovom kline redukovali nezamestnanosť o 0,2 %
Alesina a Perotti (1997)	14 krajín OECD, 1965 – 1990	Nástroj OECD – daňový klin má pozitívny, ale bezvýznamný dopad na jednotkové náklady práce vo všetkých krajinách OECD. 1 % zvýšenie daňového klinu zvýši mzdové náklady o 0,7 %.
Nickell (1997)	20 krajín OECD, 1983 – 1994	1 % zvýšenie miery náhrady (dávky v nezamestnanosti) zvýši nezamestnanosť o 0,01 %. 10 % zvýšenie doby poberania dávok zvýši dlhodobú nezamestnanosť o 2,5 %. 1 % zvýšenie celkovej daňovej sadzby zvýši nezamestnanosť o 0,02 %. Štruktúra trhu práce má značný vplyv na nezamestnanosť.

Scarpetta (1996)	17 krajín OECD, 1983 - 1993	1 % zvýšenie daňového klinu zvyšuje dlhodobú nezamestnanosť o 0,1 %. 1 % zvýšenie miery náhrady (dávky v nezamestnanosti) zvyšuje nezamestnanosť o 0,13 %. Väčšia koordinácia vyjednávania redukuje nezamestnanosť.

Zdroj: DISNEY, R.: The Impact of Tax and Welfare Policies on Employment and Unemployment in OECD countries. Working Paper 00/164. s. 11

Daňovo-odvodové zaťaženie v členských štátov EÚ sledujú autori T. Kosi a Š. Bojnec (2006). Skúmajú vplyv daní uvalených na prácu na mieru nezamestnanosti a zamestnanosti v krajinách EÚ. Na základe svojich zistení potvrdili negatívny vzťah medzi vysokým zdanením práce a zamestnanosťou a pozitívny vzťah medzi nezamestnanosťou a daňou z práce v 25 členských štátoch EÚ. Na základe výskumu dospeli k odporúčaniu reforiem zameraných na zjednodušenie daňového zaťaženia práce, čo podporuje tvorbu pracovných miest. Vplyvu daňovo-odvodového systému na trh práce sa venovali aj autori A. Vork, R. Leetmaa, A. Paulus a S. Anspal (2006). Výsledky ich skúmania ukázali, že vysoký daňový klin[2] znižuje participáciu na trhu práce a mieru zamestnanosti a to hlavne u staršej vekovej skupiny.

Jednou z príčin vysokej a dlhodobo neklesajúcej miery nezamestnanosti v SR v období rokov po vzniku SR, boli identifikované nedostatočné stimuly na ponukovej strane trhu práce plynúce z interakcie daňového a dávkového systému. Táto tematika sa v posledných rokoch stala predmetom záujmu, pričom možno pozorovať dve vetvy výskumu. Prvá sa zameriava na pozorovanie makroekonomických súvislostí medzi daňovým zaťažením práce a ekonomickým rastom a jej predstaviteľom je napr. Prescott (2004). Druhá vetva viac akcentuje mikroekonomické súvislosti. Zatiaľ čo predtým sa vykonávané štúdie sledujúce mikroekonomický prístup sústreďovali najmä na výpočet ukazovateľov, ktoré sa vzťahovali na akéhosi priemerného jedinca, napr. Carey, Tchilinguirian (2000), v súčasnej dobe možno zreteľne sledovať posun k viac individualizovanému prístupu, ktorý sa snaží nadviazať používané ukazovatele na štruktúru spoločnosti a identifikovať, na akú skupinu obyvateľov sa vzťahujú - Immervoll (2002). Je to reakcia na zistenie, že problémy na trhu práce, ktoré majú za následok vysokú mieru nezamestnanosti, sa vzťahujú predovšetkým k určitým skupinám (napríklad ľudia tesne po ukončení vzdelania, starší pracovníci, ľudia s nízkou kvalifikáciou a pod.). Od polovice 90. rokov možno sledovať v zahraničnej odbornej literatúre zreteľný trend smerom k mikroanalytickej a desagregovanej analýze vplyvov verejných financií (najmä daňového systému v interakcii so systémom sociálnej ochrany) na ponukovú stranu trhu práce - Nemec (2003, s. 28). Je to reakcia na všeobecne prijímaný názor, že neflexibilita na európskych trhoch práce je výsledkom príliš "mäkkého" a príliš štedrého systému sociálnych dávok, ktorý najmä nízkopríjmové skupiny (resp. skupiny s nízkou kvalifikačnou úrovňou) nemotivuje k hľadaniu práce, lebo je výhodnejšie z hľadiska príjmu zostávať v závislosti na sociálnych transferoch.

Pokusom o vykonanie medzinárodného porovnania v tejto oblasti je každoročná publikácia OECD "Taxing Wages", ktorá zhŕňa základné parametre daňového systému a systému sociálnych dávok v jednotlivých krajinách a obsahuje výpočty efektívnej miery zdanenia práce. Výhodou prístupu OECD je jednotná metodika vykonávaných analýz umožňujúce medzinárodné porovnanie, nevýhodou potom nezohľadnenie špecifík

[2] vyjadruje rozdiel medzi čistou mzdou, ktorú dostane zamestnanec a celkovými nákladmi, ktoré vynakladá zamestnávateľ na zamestnanca. Tento indikátor možno sledovať na rôznych prípadoch zamestnancov v závislosti od výšky príjmu, počtu detí a pod.

jednotlivých krajín a nezahŕňanie nenárokových dávok závislých aj na iných ukazovateľoch, než je disponibilný príjem.

Ďalším významným posunom v tejto oblasti bol syntetizujúcu materiál OECD "Making Work Pay" (1996), ktorý sa zaoberal vplyvom interakcie daňového systému a systému sociálnych dávok na mieru nezamestnanosti a zamestnanosti vo vybraných krajinách OECD. Z vykonanej analýzy vyplynulo, že v mnohých krajinách dochádza v dôsledku týchto interakcií k tvorbe prostredia, ktoré nevytvára dostatočné stimuly pre vyhľadávanie práce, čo vedie k štrukturálnym problémom. Systémy sociálnych dávok sú často netransparentné a znevýhodňujú pracujúcich na čiastočný úväzok a s nízkou kvalifikáciou. V tejto štúdii bol v komplexnej podobe predstavený koncept medzných efektívnych daňových sadzieb ako kľúčových ukazovateľov pre hodnotenie dopadov daňových systémov a sociálnych dávok na ponukovú stranu trhu práce. Dôraz bol kladený na identifikáciu hrozby vzniku tzv. pascí a to pasce chudoby (niekedy nazývané tiež pascou nízkych miezd), pasce nezamestnanosti a pasce neaktivity. Výsledkom uvedenej analýzy bola formulácia odporúčaní pre vykonanie reforiem, okrem iného zníženie efektívneho zdanenia nízkopríjmových skupín a ľudí pracujúcich na čiastočný úväzok, zvýšenie rozdielov v čistom príjme z práce a zo sociálnych dávok a zvýšenie transparentnosti systému sociálnej ochrany. Zároveň bolo ale upozorňované, že cesta k reforme systému nevedie len cez znižovanie hodnoty sociálnych dávok, ale najmä cez lepšie zosúladenie ich konštrukcie so systémom daní.

Pre analýzu (de)stimulačných účinkov daňového a dávkového systému na ponuku práce je využívaný ukazovateľ hraničná efektívna daňová sadzba zamestnanca (METR (EP). Koncept efektívnych daňových sadzieb rozvíja aj OECD v spolupráci s EK, kde do analýzy zapájajú postupne ďalšie faktory, ako napríklad minimálnu mzdu a jednotlivé ukazovatele sú vyjadrené pre vybrané typy rodín (OECD-EK, 2003).

Posun k mikroekonomickému pohľadu na problematiku a postupné opúšťanie konceptu priemerného jedinca je zjavný aj v ďalších štúdiách zameraných na dopady daňového systému na trh práce: Immervoll, Berger, Borsenberger, Lumen, Scholtus, de Vos (2000), Carone, Salomäki (2002).Určitým nedostatkom uvedených štúdií, je že nie je skúmané rozdelenie jednotlivých typov domácností v spoločnosti a teda nie je jasné, aká časť obyvateľov je vysokými medznými sadzbami postihnutá. Tento nedostatok sa snažia odstrániť tzv. mikrosimulačné modely. Sú zamerané na spracovanie individuálnych dát z výberových zisťovaní (napr.z SILC). Medzi najpoužívanejšie patria EUROMOD a TAXBEN model.

Prehľad názorov vybraných autorov umožňuje konštatovať, že jednotlivé názorové prúdy sa v čase menili podľa aktuálnej hospodárskej situácie. Množstvo autorov považuje dane za faktor ohrozujúci ekonomický rast (napr. Keynes, Wanninski, Kosi, Bojnec) a väčšina z týchto autorov (Laffer) zavrhuje progresívne zdaňovanie miezd a považuje ho za škodlivé a ohrozujúce trh práce. Naopak autori ako Keynes, J.S. Mill považujú progresívne zdanenie za spravodlivé, pretože s vyšším príjmom klesá sklon k spotrebe a dodatočným zdanením nie je ohrozený dopyt po práci. Výsledky viacerých štúdií realizovaných v poslednej dekáde 20. storočia (Tullio, Layard,Nickell, Scarpetta, Kosi, Bojnec) potvrdili existenciu vplyvu daní a odvodov na zamestnanosť. Od začiatku 21. storočia sa nastolil trend upriamujúci sa na mikroekonomické skúmanie daňovo-odvodového zaťaženia a snaha autorov zistiť, aké skupiny sú daňovo-odvodovým zaťažením ovplyvnené najviac.

3. Mikroekonomický a makroekonomický pohľad vplyvu na trh práce

Teoretické názory autorov v oblasti využitia daní na reguláciu ekonomiky sa mnohokrát rozchádzajú. Mikroekonomický náhľad umožňuje zistiť vplyv daní a odvodov

na motiváciu pracovať a zamestnávať na úrovni jednotlivca. Determinuje správanie sa a voľbu jednotlivca v kontexte voľby medzi zamestnaním sa alebo uprednostnením voľného času. Naopak makroekonomický prístup sa zameriava na využitie daní v ekonomike. Na úrovni celého hospodárstva je možné ich použiť ako nástroj na ovplyvnenie zamestnanosti, či miery nezamestnanosti a keďže dane a odvody predstavujú významný príjem verejných rozpočtov ekonomiky, sú dôležitým faktorom udržateľnosti verejných financií.

Mikroekonomický prístup umožňuje analyzovať správanie sa týchto dvoch aktérov trhu práce pri zavedení zmien v odvodovej a daňovej politike. Skúma teda vplyv daní a odvodov na dopyt po práci a na správanie sa zamestnávateľa a zamestnanca na trhu práce a tiež identifikuje faktory, ktoré toto správanie ovplyvňujú. Zmeny vo výške daní a odvodov majú negatívny vplyv hlavne na cenu práce, teda mzdu. S každým zvýšením daňovo-odvodového zaťaženia dochádza k zníženiu čistej mzdy a zároveň k zvýšeniu mzdových nákladov, to negatívnym spôsobom ovplyvňuje ponuku a zároveň dopyt po práci (Rogers- Philippe, 2013).

Vplyv zvýšenia daní môžeme vysvetliť situáciou, kedy je daňou zaťažený zamestnávateľ. Graf 1 zobrazuje presun daňového zaťaženia zo zamestnávateľa na zamestnanca.

Graf 1 Daň uvalená na zamestnávateľa

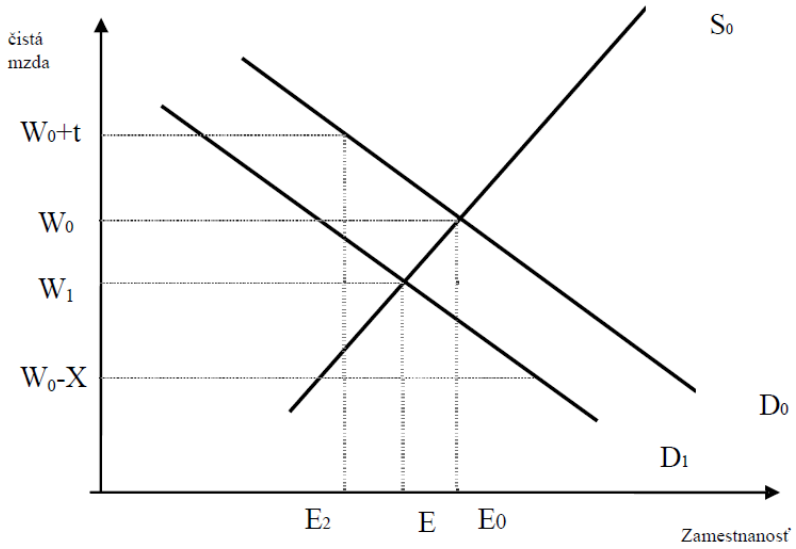

Zdroj: EHRENBERG. R. – SMITH. R. 2009. Modern Labor Economics. Theory and Public Policy.

Graf 1 zobrazuje situáciu rozhodovania zamestnávateľa o tom, koľko pracovníkov zamestná v prípade zavedenia dane na mzdu. Pred zavedením dane sa zamestnávateľ nachádza v situácií D0 a S0. Zamestnancovi je vyplácaná mzda W0, za ktorú je zamestnanec ochotný pracovať a zároveň ju zamestnávateľ môže vyplatiť. Zavedením dane na mzdu pracovníka vzniká zamestnávateľovi dodatočný náklad práce (W0 + daň), ktorý bude kompenzovať znížením počtu zamestnancov z bodu E0 do E2. Krivka dopytu D0 sa presunie do novej úrovne D1, posun je vyvolaný nárastom mzdových nákladov v dôsledku dane, ktorá je uvalená na zamestnávateľov a znášajú ju v plnej výške. Firmy budú mať záujem zamestnávať ak mzdy klesnú pod úroveň W0-tax, pričom ostatné náklady sú nezmenené. V dôsledku nízkych miezd vznikne na trhu prebytok pracovných síl, čo spôsobí

stlačenie miezd na úroveň W1. Úroveň miezd W1 predstavuje nový rovnovážny stav medzi ponukou S0 a dopytom po práci D1, teda rovnováhu na trhu medzi zamestnancami ochotnými pracovať a zamestnávateľmi ochotnými zamestnávať pri danej výške mzdy. Nová rovnováha tak predstavuje kompromis medzi daňovým zaťažením zamestnanca a zamestnávateľa a presúva zaťaženie medzi oboch účastníkov trhu práce.

Makroekonómia sa zameriava na súvislosti, ktoré nie je možné riešiť na mikroekonomickej úrovni. Pomocou nástrojov hospodárskej politiky rieši dva hlavné problémy ekonomiky: nezamestnanosť a infláciu. Súčasťou hospodárskej politiky je daňová a odvodová politika, prostredníctvom ktorých získava štát zdroje do verejných rozpočtov. Na druhej strane však vláda vynakladá prostriedky na verejné programy a potreby obyvateľstva. Tým je možné ovplyvniť agregátny dopyt a v priebehu času aj agregátnu ponuku (Marčanová - Ódor, 2008).

Makroekonomický pohľad na trh práce abstrahuje od správania sa jednotlivých subjektov a zameriava sa skôr na jeho fungovanie ako celku. Daňová a odvodová politika vplýva na trh práce prostredníctvom daní a odvodov a nimi ovplyvňuje nezamestnanosť a infláciu. Základným predpokladom väčšiny teórií (Keynes, Wanninski, T. Kosi a Š. Bojnec) je, že dane ohrozujú ekonomický rast.

Nevyhnutnosť štátnych zásahov zdôrazňoval J.M. Keynes (1935). Dane považoval za nástroj štátneho rozpočtu, ktorým je možné ovplyvňovať spotrebiteľský dopyt. Ten bol podľa neho hlavným dôvodom vysokej nezamestnanosti v období 30. rokov 20. storočia. Presadzoval zníženie daní, ktoré sa prejaví vo zvýšení disponibilných príjmov domácností a prostriedkov firiem a tým sa podporí sklon k spotrebe. Dôležitosť pripisoval aj progresívnemu zdaňovaniu vysokých príjmov, ktoré dokáže zvýšiť daňové príjmy a zároveň tieto príjmy majú nižší sklon k spotrebe, takže dopyt nie je ohrozený (Disney, 2000).

Význam daňovej politiky na makroekonomickej úrovni vyzdvihoval J. Wanninski (1978), predstaviteľ ekonómie strany ponuky. Odmietal progresívne zdanenie pri priamych daniach, pretože obmedzuje tvorivosť a ochotu ľudí pracovať a podnikať. Podporoval nízke sadzby, ktoré majú naopak stimulačný efekt a dokážu podporiť ekonomický rast (Disney, 2000, s. 11).

Makroekonomický dopad daní a odvodov na ekonomiku je sledovaný predovšetkým v dvoch oblastiach: ekonomický rast a nezamestnanosť. Ako sme už naznačili, viacerí ekonómovia (Keynes, Laffer, Wanninski, T. Kosi a Š. Bojnec) sa prikláňajú k myšlienke, že vysoké zdanenie pracovného príjmu alebo vysoké odvody majú negatívny vplyv na zamestnanosť. Nástroje daňovej a odvodovej politiky môžu byť teda použité na podporu výkonnosti ekonomiky a rastu zamestnanosti a je možné konštatovať, že sú využívané už od 30. rokov 20. storočia až po súčasnosť.

4.Meranie daňového a odvodového zaťaženia

Daňové zaťaženie predstavuje rozsah v akom daňový systém odčerpáva finančné zdroje z príjmu daňového subjektu. Na jeho vyjadrenie sa používajú rôzne ukazovatele napr. daňová kvóta, daňový multiplikátor, Lafferova krivka. Ukazovatele rozlišujeme podľa ich zamerania na mikroekonomické a makroekonomické. Makroindikátory daňového zaťaženia práce sú založené na sledovaní ekonomiky ako celku, zatiaľ čo mikroindikátory sú zamerané na konkrétneho jednotlivca. Na úrovni celej ekonomiky zisťujeme, aké je postavenie daní a odvodov v ekonomike. Umožňuje to porovnať krajiny a získať tak predstavu o tom, akou

časťou sa dane a odvody podieľajú na celkových príjmoch ekonomiky. K makroindikátorom zaraďujeme daňové kvóty. Mikroekonomickým ukazovateľom daňovo – odvodového zaťaženia práce je daňový klin, implicitné daňové sadzby, hraničné efektívne daňové sadzby-METR (Schultzová, 2009). Mikroekonomický pohľad na daňovo-odvodové zaťaženie nám umožňuje zistiť akému zaťaženiu sú vystavení jednotlivci v danej ekonomike.

Najčastejšie používanou metódou merania daňového zaťaženia na úrovni ekonomiky je daňová kvóta, sleduje sa spravidla za 1 rok. Prezentuje podiel daní a poistného na hrubom domácom produkte a zohľadňuje daňovo odpočítateľné položky a má svoju vypovedaciu schopnosť. Nevýhodou však je, že neposkytuje informácie o rozložení daňového bremena (Schultzová et al, 2011, s. 12).

Daňová kvóta má tri spôsoby vyjadrenia (Bieliková - Štofková, 2010):
- daňová kvóta I, označovaná aj ako jednoduchá, predstavuje podiel vybraných daní k hrubému domácemu produktu v percentuálnom vyjadrení
- daňová kvóta II je percentuálnym vyjadrením podielu poistných odvodov (na zdravotné a sociálne poistenie) k hrubému domácemu produktu
- daňová kvóta III je súčtom prvej a druhej kvóty, alebo sa tiež označuje ako zložená daňová kvóta.

Avšak podľa metodiky MF SR a OECD sa daňové kvóty v posledných dostupných publikáciách uvádzajú dve. Daňová kvóta I vyjadrujúca podiel vybraných daní k hrubému domácemu produktu a daňová kvóta II (Bieliková - Štofková, 2010), vyjadrená ako zložená daňová kvóta - teda podiel zdravotných a sociálnych odvodov a daní na hrubom domácom produkte.

Najjednoduchší a jeden z najčastejších spôsobov vyjadrenia daňovo-odvodového zaťaženia je percentuálna výška nominálnej sadzby dane a sociálnych odvodov. Je to mikroekonomické vyjadrenie zaťaženia, keďže sadzba pôsobí na konkrétny príjem jednotlivca. Porovnanie na základe sadzieb je však zároveň najmenej presné a skutočné daňovo-odvodové zaťaženie nezávisí len od daňovej sadzby ale aj od metodiky výpočtu dani, od základu dane, odpočítateľných položiek, nezdaniteľných častí, a ostatných daňových úľav (Kubátová, 2010).

Ukazovateľ implicitnej daňovej sadzby (ITRL) vyjadruje vývoj dane vo forme skutočného výberu voči daňovej základni, čo umožňuje medzinárodné porovnávanie daňového zaťaženia vybraných agregátov. Implicitná sadzba dane z práce, meria podiel výnosu dani z príjmov fyzických osôb zo závislej činnosti, dane z miezd a povinného poistenia na celkovom objeme príjmov zamestnancov v ekonomike. Výnosy daní z práce zahŕňajú príjmy zamestnaných a taktiež ostatné príjmy z práce (Vítek, 2011).

Daňový klin vyjadruje v percentuálnej hodnote akú časť celkových nákladov na prácu nedostane zamestnanec v čistom príjme. Jeho hodnota vyjadruje percentuálny podiel sumy odvodov (zamestnanca aj zamestnávateľa) a dani z príjmu na celkových mzdových nákladoch zamestnávateľa. Rozšírením tohto ukazovateľa je efektívny daňový klin, ktorý podľa metodiky OECD zahŕňa do svojho výpočtu aj výšku štátnych transferov, ktoré znižujú celkovú daňovú povinnosť.

Užší pohľad na daň z príjmov fyzických osôb marginálna efektívna daňová sadzba (METR), ktorá skúma zdanenie dodatočne zarobenej jednotky a zároveň aj pôsobenie dávkového systému. Z nášho pohľadu je tento ukazovateľ najvhodnejší na zobrazenie vplyvu daňovo-odvodového zaťaženia na jednotlivcov/ domácnosti, keďže zahŕňa daňovo-odvodové a zároveň aj dávkové pôsobenie systému. Ide o mikroekonomický ukazovateľ,

pretože sa na daňové zaťaženie pozerá z pohľadu jednotlivca. Pre problematiku trhu práce, najmä pre jej ponukovú stranu, je dôležité skúmať vplyv interakcie daňového a dávkového systému na rozhodovanie jednotlivcov. Rozhodovanie je založené na porovnaní rastu alebo poklesu čistého príjmu pri zvýšení alebo znížení ponuky práce. Jednotlivec rieši dilemu o koľko sa zvýši jeho čistý príjem pri zvýšení jeho individuálnej ponuky práce alebo pri zmene na lepšie platenú prácu. Ak však zamestnanec patrí do nízkopríjmovej skupiny, pri zvýšení aktivity sa zvýšia jeho dane a odvody a zároveň prichádza o sociálne dávky, ktorých výška je odvodená od veľkosti príjmu. Efekt zvyšovania daní a znižovania dávok sa prejaví vo vysokom hraničnom efektívnom zdanení. V niektorých prípadoch môže pri nedostatočnom zladení systému sociálnych dávok a daní hodnota hraničnej efektívnej daňovej sadzby prekročiť aj 100%. Znamená to, že zvýšenie mzdy bude sprevádzané nulovým alebo len miernym nárastom celkovej mzdy. Vysoké hraničné efektívne daňové sadzby teda odrádzajú od zvyšovania pracovného úsilia a tak obmedzujú flexibilitu na trhu práce (Dušek – Kalíšková - Munich, 2013). Identifikovať riziko pasce chudoby umožňuje výpočet METR(EP), ktorý udáva o koľko sa zvýši zaplatená daň a zníži sociálna dávka v prípade, že sa hrubý príjem zvýši o jednotku.

Matematické vyjadrenie hraničnej efektívnej daňovej sadzby je (Reynolds, 2008):

$$METR(EP) = 1 - \frac{\Delta NEI}{\Delta GEI}$$

kde: METR(EP) = hraničná efektívna daňová sadzba zamestnaných osôb, ΔNEI = zmena čistého príjmu, ΔGEI = zmena hrubého príjmu

Vzorec hraničnej efektívnej sadzby je možné rozvinúť o jednotlivé komponenty príjmov a výdavkov (Pavel, 2005).

$$METR(EP) = \frac{\Delta IT + \Delta SSC - \Delta HB - \Delta FB - \Delta SB - \Delta SA}{\Delta GEI}$$

kde: ΔIT = zmena v dani z príjmov fyzických osôb,

ΔSSCEE = zmena príspevkov na sociálne a zdravotné poistenie platené zamestnancom,

ΔHB = zmena v príspevku na bývanie, ΔFB = zmena v prídavkoch na deti, ΔSB = zmena v sociálnom príplatku,

ΔSA = zmena v dávkach z titulu sociálnej potreby, ΔGEI = zmena hrubej mzdy.

Výsledkom výpočtu hraničnej efektívnej daňovej sadzby je percentuálne vyjadrenie daňovo-odvodového zaťaženia v prípade, ak sa hrubý príjem jednotlivca zvýši o jednotku. V prípade, že nastane situácia kedy hraničná efektívna sadzba presiahne 100% alebo sa k tejto hranici približuje, hovoríme o tzv. pasci chudoby (poverty gap). Ide o situáciu, kedy nárast hrubých pracovných príjmov z dôvodu zvýšenej pracovnej činnosti nevedie k zvýšeniu čistého príjmu zamestnanca. V odbornej literatúre (Haveman, 1996) je však za demotivujúcu považovaná už hodnota METR(EP) prevyšujúca hodnotu 50%. Za optimálnu hodnotu sa považujú hodnoty (napr. Pavel, 2005, Repková, 2012) pohybujúce sa v rozpätí 30-50%.

Hraničná efektívna daňová sadzba vyššia ako 100% predstavuje pri zvýšení hrubej mzdy pokles čistého príjmu. V tomto prípade je pre jednotlivca nelogické zvyšovať ponuku práce. Sociálne dávky a daňové zvýhodnenia sú zamerané na časť zamestnancov s najnižšími príjmami a s nárastom príjmov sa postupne znižujú. Sú hlavnými dôvodmi pre vznik tzv. pascí (Pavel, 2005, Odór, 2005), pretože zmena hrubej mzdy spôsobí zníženie daňovo-odvodovej či dávkovej výhody a tým znižuje celkový nárast čistého príjmu. Dôsledkom sú spomínané pasce: pasca nezamestnanosti, pasca nečinnosti/neaktivity a pasca chudoby alebo aj pasca nízkych miezd.

Pasca nezamestnanosti je situácia, kedy sa zamestnanec rozhoduje medzi mzdou po zdanení a podporou v nezamestnanosti. Problém nastáva vtedy, ak je podpora v nezamestnanosti vysoká a vyplácaná po dlhé obdobie, vtedy nie je zamestnanec motivovaný hľadať si prácu (Repková, 2012).

Pasca nečinnosti, neaktivity vzniká vtedy, keď vysoká úroveň príjmovo testovaných dávok znižuje motiváciu jednotlivca hľadať si prácu. Na rozdiel od pasce nezamestnanosti už nie je jednotlivec oprávnený poberať podporu v nezamestnanosti ale je odkázaný na sociálne dávky.

Pasca chudoby (pasca nízkych miezd) predstavuje situáciu, kedy pri náraste hrubej mzdy zamestnanca vďaka vyššiemu pracovnému výkonu (nadčasy, preradenie na lepšiu pozíciu) je nárast čistej mzdy nízky, zamestnanec teda nie je motivovaný k zvýšeniu svojho úsilia. V prípade, že sa hraničná daňová sadzba blíži k hodnote 100%, zvýšenie hrubej mzdy nezvyšuje čistú mzdu. Dôležitú úlohu majú aj príjmovo testované dávky, ktoré môžu pri zvýšení hrubej mzdy zaniknúť či znížiť sa, a tým spôsobujú pokles alebo nízky rast celkového disponibilného príjmu. Empirický výskum G. Carone a A. Solomäki (2005) ukázal, že takéto podnety ovplyvňujú skôr účasť na trhu práce ako množstvo odpracovaného času a to hlavne u špecifických skupín - u žien, jednotlivcov s dieťaťom, ľudí s nízkou kvalifikáciou (Carone - Immervoll - Paturot - Solomaki, 2004).

5. Závery

Prehľad názorov vybraných autorov umožňuje konštatovať, že jednotlivé názorové prúdy sa v čase menili podľa aktuálnej hospodárskej situácie. Množstvo autorov považuje dane za faktor ohrozujúci ekonomický rast (napr. Keynes, Wanninski, Kosi, Bojnec) a väčšina z týchto autorov (Laffer) zavrhuje progresívne zdaňovanie miezd a považuje ho za škodlivé a ohrozujúce trh práce. Na druhej strane autori ako Keynes, J.S. Mill považujú progresívne zdanenie za spravodlivé, pretože s vyšším príjmom klesá sklon k spotrebe a dodatočným zdanením nie je ohrozený dopyt po práci. Výsledky viacerých štúdií realizovaných v poslednej dekáde 20. storočia (Tullio, Layard, Nickell, Scarpetta, Kosi, Bojnec) potvrdili existenciu vplyvu daní a odvodov na zamestnanosť.

Od začiatku 21. storočia sa nastolil trend upriamujúci sa na mikroekonomické skúmanie daňovo-odvodového zaťaženia. Teoretické názory autorov v oblasti využitia daní na reguláciu ekonomiky sa mnohokrát rozchádzajú. Mikroekonomický náhľad umožňuje zistiť vplyv daní a odvodov na motiváciu pracovať a zamestnávať na úrovni jednotlivca. Determinuje správanie sa a voľbu jednotlivca v kontexte voľby medzi zamestnaním sa alebo uprednostnením voľného času. Naopak makroekonomický prístup sa zameriava na využitie daní v ekonomike, na úrovni celého hospodárstva je možné ich použiť ako nástroj na ovplyvnenie zamestnanosti, či miery nezamestnanosti.

Použitá literatúra

Bieliková, A. - Štofková, K. (2010). *Dane v teórii a praxi.* Žilina: Žilinská univerzita. ISBN 978-80-554-0269-0

Carone et al. (2004). *Indicators of Unemployment and Low-wage Traps (Marginal efective tax rates on employment incomes).*

Carone, G., Salomaki, A. (2002). *Reforms in Tax-Benefit Systems in Order to Increase Employment Incentives in the EU.* Brussels, EC 2002. Economic Paper.

Disney, R. (2000). *The Impact of Tax and Welfare Policies on Employment and Unemployment in OECD countries*. Working Paper 00/164.

Dušek et al. (2013) : *České dane pred volbami: Kto a kolik platí?* IDEA, CERGE-EI. [online] [cit. 26.1. 2018] Dostupné na internete: https://getpocket.com/a/read/1517686796.

Friedman, M. (2002). *Capitalism and Freedom*. Chicago: University of Chicago Press; 40 Anv Sub edition. ISBN- 10 0226264203.

Haveman, R. (1996). *Reducing Poverty While Increasing Employment: A Primer on Alternative Strategies and a Blueprint.* Paris: OECD 1996/1 Economic Studies No. 26.

Immervoll et al. (2002). *The Impact of Tax-Benefit Systems on Poverty Rates in the Benelux Countries. A Simulation Approach Using Synthetic Datasets*. Cambridge. Working Paper.

Kosi, T. - Bojnec, Š. (2006). *The Impact of Labor Taxation on Job Creation and Unemployment.* In Ekonomický časopis/Journal of Economics. Vol. 54, no. 7, pp. 652-667

Kubátová, K. (2006). *Daňová teorie a politika*. 4. aktualizované vydání. Praha: ASPI Publishing. ISBN 80-7357-205-2. pp. 32 - 41.

Kubátová, K. (2010). *Daňová teorie a politika*. 5., aktualiz. Praha: Wolters Kluwer. ISBN 978-80-7357-574-8.

Lenártová, G. (2004). *Daňové systémy*. Bratislava: Vydavateľstvo Ekonóm. ISBN 80-225-1742-9.

Lisý. J. (2006). *Alternatívne teoretické prístupy k riešeniu hospodárskopolitických problémov.* Bratislava, 2006.

Lisý, J. et al. (2011). *Ekonomický rast a ekonomický cyklus. Teoretické a praktické problémy.* Bratislava : IURA Edition.

Madsen, J. (1998). *General equilibrium macroeconomic models of unemployement: Can they explain the unemployment path in the OECD.* In: The Economic Journal, vol. 108, No. 448 pp. 850-867. ISSN 0013-0133.

Marčanová, M.,- Ódor, Ľ. (2008). *Efektívne agregátne daňové zaťaženie v SR.* NBS: Výskumná štúdia. ISSN 1337-5830.

Nemec, M. (2003). *Služby telesnej kultúry*. In: Majlingová, L. a kol. (eds.): Verejné služby. Banská Bystrica, EF UMB.

OECD. (1996). *Making Work Pay – A Thematic Review of Taxes, Benefits, Emplo yment and Unemployment.* Paris: OECD.

Ódor, L. (2005). *Možnosti znižovania odvodov na Slovensku*. [on-line]. Bratislava: Inštitút finančnej politiky Ministerstvo financií SR. [cit.2014.03.15], Dostupné na:<http://www.finance.gov.sk/documents/ifp/publikacie/fiskal/ea_7_odvody.pdf>

Pavel, J. (2005). *Vliv daní a dávek na pracovní úsilí v ČR*. Výzkumná štúdie.[online].[cit.2016-04.03].Dostupné na internete: < Influence-of- Taxes-and-Benefits-on-Work-Effort-in-the-Czech Republic%20(1).pdf>

Repková,D. (2012). *Vplyv marginálneho zdanenia na ochotu pracovať* . In Ekonomické spectrum roč. VII.,č. 1/2012: Bratislava. ISSN 1336-9105.

Rogers, J.- Philippe C. (2013). *The Tax Burden of Typical Workers in the EU 27: Belgium: New Direction – The Foundation for European Reform*. ISBN: 978-2-87555-032-3.

Schultzová, A. et al. (2009). *Daňová politika a optimalizácia daňového systému.* Bratislava: Iura Edition. ISBN 978-80-8078-246-1.

Smith, A. (1904). *An Inquiry into the Nature and Causes of the Wealth of Nations.* London: Methuen and Co., Ltd., 1904.

Vítek, P. (2011). *Ekonomická analýza daňových nástrojov*. In Doplnok č.1 k 2. kapitole. In Medveď, J. – Nemec, J. et.al. (2011). Verejné financie. Bratislava: Sprint. ISBN 978-80-89393-46-6.

Vork, A. et al. (2007). *Tax-benefit Systems in the New Member States and their Impact on Labour Supply and Employment*. Praxis Working Paper No 26/2007.

Zmeny v dôchodkových systémoch vybraných krajín [1]

Changes in the pension systems of selected countries

Peter Sika
Ekonomická univerzita v Bratislave
Národohospodárska fakulta, Katedra sociálneho rozvoja a práce
Dolnozemská cesta 1
Bratislava, 852 35
Slovenská republika
e-mail: peter.sika@euba.sk

Abstract
The aim of the paper is to characterize the current pension system in the Slovak Republic, pointing to the problem of sustainability of the system in terms of public finances and demographic trends. We discuss about selected risks of the capitalization pension system in the context of endangering the future level of pension benefits and the standard of living of the population. We analyze the implemented reforms in selected countries as well as the reprivatization of pension savings in relation to the sustainability of pension systems.

Klasifikácia JEL: G22, I38, J11
Kľúčové slová: transformácia dôchodkového systému, starnutie populácie, priebežný a kapitalizačný dôchodkový systém

1. Úvod

Dôchodkové systémy, ktoré boli v európskom priestore rozvinuté najmä po druhej svetovej vojne, a ktoré sú založené na priebežnom systéme financovania, kladú čoraz vyššie nároky na daňových poplatníkov, resp. ekonomicky aktívnu populáciu. Zvyšuje sa počet dôchodcov, rastú dôchodky ako dôsledok spôsobu ich valorizácie a pritom sa starnutím obyvateľstva, ako aj nezamestnanosťou znižuje počet tých, ktorí do systému prispievajú. Mnohé krajiny, nielen v európskom priestore, riešia otázky, ako zabezpečiť financovanie povinných dôchodkových schém. Financovanie dôchodkového zabezpečenia predstavuje významnú súčasť verejných financií a práve z tohto dôvodu významnou mierou ovplyvňuje jeho udržateľnosť. Zabezpečenie dodatočných zdrojov pre osoby v poproduktívnom veku tak, aby nebola dramaticky ohrozená ich životná úroveň, je dlhodobo jedným z dôležitých ekonomických a politických problémov. (Slavík, Rutarová 2005: 350) Riziká finančnej záťaže, riziká znižujúce funkčnosť dôchodkového systému sa stali výzvou pre zásadné zmeny.

Od roku 1981 do roku 2014 uskutočnilo tridsať krajín sveta dôchodkovú reformu, ktorá bola založená na úplnej alebo čiastočnej privatizácii verejného dôchodkového systému. Túto novú dôchodkovú reformu začali krajiny Latinskej Ameriky: Čile, Peru, Argentína, Kolumbia, Uruguaj, Bolívia, Mexiko, Venezuela, Salvador, Nikaragua, Kostarika, Ekvádor, Dominikánska republika, Panama. Reforme sa neubránili ani krajiny východnej Európy a krajiny bývalého Sovietskeho zväzu: Maďarsko, Kazachstan, Chorvátsko, Poľsko,

[1] Príspevok je výstupom riešeného projektu OP VaV s názvom: Vytvorenie excelentného pracoviska ekonomického výskumu pre riešenie civilizačných výziev v 21. storočí. (ITMS 26240120032). Podporujeme výskumné aktivity na Slovensku. Projekt je spolufinancovaný zo zdrojov EÚ.

Lotyšsko, Bulharsko, Estónsko, Rusko, Litva, Rumunsko, Slovensko, Macedónsko, Česká republika, Arménsko. Reforma prebehla aj v dvoch krajinách Afriky: Nigérii a Ghane.

Významnú úlohu pri reformách dôchodkového systému vo väčšine uvedených krajinách zohrali organizácie ako napríklad Svetová banka, Medzinárodný menový fond, ako aj Organizácia pre hospodársku spoluprácu a rozvoj.

Podľa Svetovej banky by mal každý dôchodkový systém, či už na Slovensku alebo v ktorejkoľvek inej krajine spĺňať určité primárne a sekundárne kritériá. Medzi primárne kritériá zaraďuje najmä primeranosť (adekvátnosť), dostupnosť a udržateľnosť. Na základe kritérií Svetovej banky možno penzijný systém považovať za udržateľný vtedy, ak bude:

a) dlhodobo dostatočne finančne silný (dlhodobo nebude vytvárať tlak na verejné financie),
b) dlhodobo schopný udržať sa za primeraných podmienok (dlhodobo bude spĺňať ostatné primárne kritériá),
c) dlhodobo podporovať výkonnosť pracovného trhu, pracovnú mobilizáciu a finančne podporovať rozvoj trhu.

Svetová banka zdôvodňovala nevyhnutnosť reformy tvrdeniami, ako napríklad: (Holzmann 1998, In: Klepárnik, V. a kol. 2017: 38-39)

- dôchodkové reformy sú vynútené krátkodobými rozpočtovými problémami spôsobenými vysokými príspevkami do systému a neschopnosťou využiť dlhovú kapacitu k dlhodobým investíciám,
- väčšina krajín čelila nízkej pôrodnosti a predlžujúcej sa dĺžke dožitia,
- existujúce dôchodkové systémy sú zle konštruované a deformujú úspory i rozhodnutia jednotlivcov týkajúce sa výberu zamestnania,
- existujúce dôchodkové systémy v nižších a stredne príjmových krajinách kládli väčšie bremeno na menej finančne zabezpečené obyvateľstvo pôsobiace mimo formálnu ekonomiku, ktorí nie sú v starobe systematicky podporovaní.

Tieto tvrdenia vyvolali silný tlak na uskutočňovanie dôchodkových reforiem, avšak v priebehu času sa mnohé z týchto tvrdení ukázali ako sporné a hlavne, že ich riešenie je možné uskutočniť inými reformami ako len dôchodkovou reformou.

V osemnástich krajinách došlo k prehodnoteniu alebo zrušeniu dôchodkových reforiem, čo bolo zapríčinené najmä dopadmi globálnej finančnej krízy. Zodpovednosť štátov zabezpečiť dostatočný príjem v starobe spôsobil re-orientáciu dôchodkových reforiem v opätovnom posilnení systémov verejných dôchodkových pilierov.

Cieľom príspevku je charakterizovať súčasný dôchodkový systém v Slovenskej republike, poukázať na problém udržateľnosti systému z pohľadu verejných financií a demografických trendov. Rozoberáme vybrané riziká kapitalizačného dôchodkového systému v kontexte ohrozenia budúcej úrovne dôchodkových dávok a životnej úrovne obyvateľstva.

2. Sociálne zabezpečenie ako integrálna súčasť sociálneho systému spoločnosti

Podľa odbornej literatúry možno sociálny systém alebo systém sociálneho zabezpečenia definovať skupinou sociálnych udalostí alebo rizík, pre ktoré sú mobilizované príslušné politické a administratívne aparáty. Medzi tieto riziká a udalosti patrí najmä choroba, staroba, detstvo, nezamestnanosť, strata živiteľa, invalidita, materstvo a chudoba. (Karpiš – Ďurana – Ďurana – Jelenčiak 2006) S pojmom „sociálny“ pracuje viacero vedných odborov (ekonómia,

sociológia, právo), preto aj jej definičné vymedzenie nie je jednoznačné. (Krebs a kol. 2007: 19) Hlavným subjektom sociálnej politiky je štát, ktorý cielene prispieva k posilneniu sociálnych istôt občanov a udržaniu ich primeranej životnej úrovne vo všetkých životných situáciách.

Sociálne zabezpečenie je nástrojom na realizáciu cieľov a úloh sociálnej politiky a predstavuje jadro sociálnej politiky. (Rievajová a kol. 2017: 7) Koncentruje sa na životné podmienky ľudí, na rozvoj človeka, jeho bytostných, tvorivých síl, rozvoj osobnosti a individuality. V Slovenskej republike je tvorené troma podsystémami, ktorými sú sociálne poistenie, štátna sociálna podpora a sociálna pomoc. Najproblematickejšiu a najdiskutovanejšiu súčasť sociálneho poistenia, pokiaľ ide o finančnú udržateľnosť, predstavuje segment zameraný na zabezpečenie dôchodkov. Zo sociálneho hľadiska je jeho hlavnou úlohou zabezpečenie adekvátnej príjmovej úrovne občanov v situáciách dlhodobého charakteru, počas ktorých jednotlivec nie je schopný získať vlastnou aktivitou finančné zdroje na zabezpečenie životných potrieb, predovšetkým v dôsledku veku.

Dôležitosť optimálneho nastavenia dôchodkových systémov zvýraznila aj stratégia Európa 2020, keď ako hlavný cieľ vymedzila dlhodobú udržateľnosť verejných financií a zároveň zabezpečenie spoľahlivých a primeraných dôchodkových systémov, ktoré jednotlivcom umožnia, aby si po odchode do dôchodku v náležitej miere zachovali svoju životnú úroveň. Európa 2020, ako aj Pakt stability vo svojich vymedzených cieľoch predstavujú základný rámec a je na vládach krajín, aby realizovali takú politiku reforiem, ktorá bude s týmito dokumentmi konzistentná.

3. Východiská pre reformné zásahy do slovenského dôchodkového systému

K reforme dôchodkových systémov možno pristúpiť rôznymi spôsobmi, ale všeobecne možno vymedziť štyri základné typy dôchodkových reforiem tak, ako boli alebo sú uskutočňované vo svete (Sociálna poisťovňa, 2007):

- Parametrická reforma, resp. úprava. Ide o najjednoduchší spôsob uskutočnenia reformy existujúceho priebežného systému, ktorá však nerieši podstatu problémov, ale odsúva riešenie problémov na neskoršie obdobie.
- Zavedenie systému virtuálnych osobných účtov. Ide tu tiež o úpravu existujúceho priebežného systému, ktorého výhodou je zavedenie transparentnosti. Zavedenie virtuálnych osobných účtov (NDC – notional defined contribution) znamená, že každý účastník systému dostane raz za rok výpis z centrálneho registra, koľko peňazí do systému doteraz odviedol.
- Trojpilierový alebo viacpilierový systém, keď druhý pilier predstavuje odvody, ktoré neprúdia do priebežného systému, ale na osobné účty poistencov, o ktoré sa starajú súkromné spoločnosti. Peniaze sa podobne ako pri kolektívnom investovaní zhodnocujú na kapitálových trhoch. Tretím pilierom sú dobrovoľné dôchodkové schémy, prevládajú formy zamestnaneckých fondov založených na daňových zvýhodneniach.
- Úplná privatizácia dôchodkového systému. Ide tu o úplné zrušenie štátneho priebežného systému a jeho nahradenie povinným sporením na osobných dôchodkových účtoch. Je doplnené možnosťami dobrovoľných penzijných schém.

Dôchodkový systém v Slovenskej republike prešiel v roku 2004 významnými zmenami. Pozostáva z troch pilierov. Prvý pilier (povinné dôchodkové poistenie) vďaka systémovým a parametrickým zmenám sa zmenil zo zabezpečovacieho systému na poistný systém,

vykonávaný Sociálnou poisťovňou na základe zákona o sociálnom poistení. Priebežný spôsob financovania je najčastejšou formou, ktorá je používaná v európskych dôchodkových systémoch. Spôsob financovania je charakteristický tým, že finančné prostriedky vybrané buď formou daní, alebo špeciálnych odvodov na dôchodok sú okamžite použité na vyplácanie dôchodkov. Ide tu o tzv. medzigeneračný transfer, keď aktívna časť populácie financuje dôchodky neaktívnej časti, čo spôsobuje napätie medzi platiteľmi odvodov a jednotlivými poberateľmi dávok. Priebežný systém je charakteristický neustálym balansovaním medzi aktívami dôchodkového systému, ktoré tvoria povinné odvody všetkých pracujúcich a pasívami systému, ktoré reprezentujú penzijné nároky dôchodcov. Priebežne financovaný dôchodkový systém je funkčný, pokiaľ je možné výplaty dôchodkov pokrývať z vyberaných odvodov. Len čo nároky na dôchodky prevýšia sumu vybraných odvodov, vzniká finančný deficit a hrozba skrytého dlhu. Ide o dlh dôchodkového systému, ktorý do budúcnosti spôsobí neschopnosť vyplatiť budúcim generáciám dôchodkové dávky, lebo na tieto dávky nebude mať vzhľadom na demografický vývoj dostatočné finančné prostriedky.

Graf 1: Deficit dôchodkového poistenia (v mil. €)

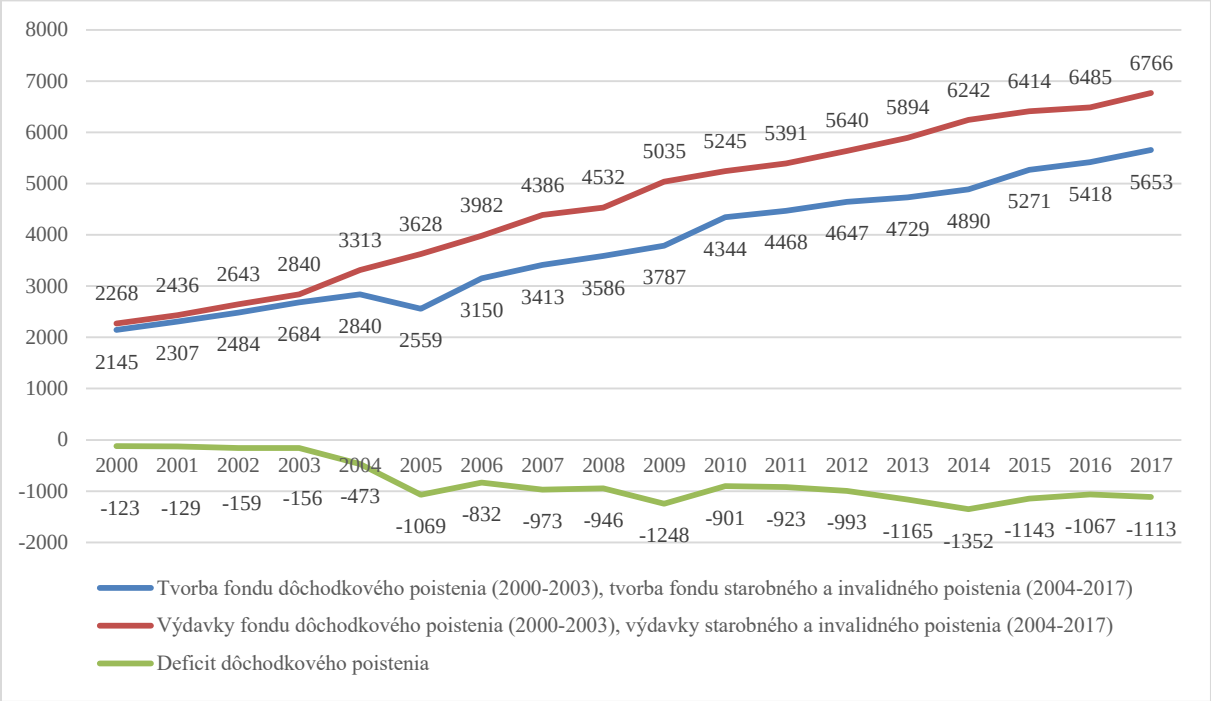

Zdroj: Vlastné spracovanie na základe údajov Sociálnej poisťovne.

Napriek tomu, že má Slovenská republika v súčasnosti historicky najnižšiu mieru evidovanej nezamestnanosti na úrovni 5,28 % (október 2018), čo sa prejavuje vo zvýšenej tvorbe jednotlivých fondov sociálneho poistenia, tak podľa správy Európskej komisie budú po roku 2034 výdavky na dôchodky rásť a svoj vrchol dosiahnu v roku 2063 na úrovni 10,1 % HDP.

Graf 2: Príjmy a výdavky dôchodkového systému, v % HDP

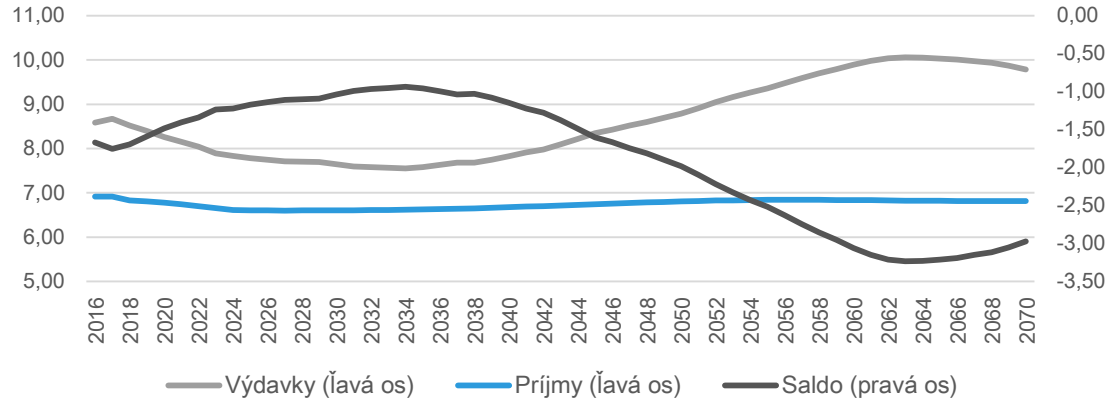

Zdroj: Ageing Report 2018.

Znižovaniu výdavkov do roku 2034 pomohla reforma dôchodkového systému z roku 2012 prijatím kombinácie dvoch faktorov: prechodu na valorizáciu dôchodkov o dôchodcovskú infláciu a naviazanie dôchodkového veku na vývoj strednej dĺžky života.

V súvislosti s naviazaním veku odchodu do dôchodku na strednú dĺžku života sa v slovenskej spoločnosti začala diskusia ohľadom zastropovania veku odchodu do dôchodku. Právne ukotvenie veku odchodu do dôchodku sa má uskutočniť prostredníctvom novely Ústavy Slovenskej republiky. Do článku 39 sa má vložiť nový odsek č. 3, ktorý má znieť: „*Vek potrebný na vznik nároku na primerané hmotné zabezpečenie v starobe, nesmie presiahnuť 64 rokov. Za účelom podpory rodiny a materstva zo strany štátu, každý kto vychoval dieťa má právo na primerané zníženie maximálneho veku potrebného na vznik nároku na primerané hmotné zabezpečenie v starobe*“. Zavedenie stropu dôchodkového veku bude viesť k postupnému zvýšeniu počtu poberateľov dôchodkových dávok v porovnaní so súčasným nastavením dôchodkového systému, zároveň prispeje k zníženiu budúcich priznávaných dôchodkov o približne 7,6 % v roku 2066 (pokles o 4,3 % v miere náhrady), ako aj dôjde k zhoršeniu dlhodobej udržateľnosti verejných financií o 0,6 % HDP. (RRZ, 2018/01, s. 9)

V európskom priestore zastropovanie veku odchodu do dôchodku nie je ničím novým. Zaviedli ho všetky krajiny V4 okrem Slovenska. V rámci Európskej únie sa už otvorila aj otázka harmonizovaného veku odchodu do dôchodku, avšak reakcia Európskej komisie na túto požiadavku znela: Európska komisia sa zapojila do činností, ktorých cieľom je prispieť k zabezpečeniu trvalo udržateľných dôchodkových systémov. Avšak Európska únia nemá právomoci prijímať právne predpisy o kľúčových aspektoch vnútroštátnych dôchodkových systémov vrátane veku odchodu do dôchodku pre všetky členské štáty, ktorý je v zodpovednosti členských štátov.[2] Je možné postrehnúť, že sa Komisia prostredníctvom zelenej knihy snaží zistiť aj situáciu, či by bolo možné upraviť niektoré dôchodkové otázky (dôchodkový vek, ...), ktoré patria pod výlučnú právomoc členských štátov. Neumožňuje jej to však čl. 5 a čl. 153 Zmluvy o Európskej únii a Zmluvy o fungovaní Európskej únii.

Napriek tomu, že neexistuje právny nástroj na striktné predlžovanie dôchodkového veku Európska komisia vyzýva členské štáty EÚ vo viacerých dokumentoch EK k úsporným

[2] Dostupné na: http://www.europarl.europa.eu/meetdocs/2014_2019/documents/peti/cm/1048/1048513/1048513sk.pdf.

opatreniam v rámci dôchodkových systémov a taktiež k urýchlenému predlžovaniu veku odchodu do dôchodku. Tieto odporúčania prijímajú jednotlivé krajiny s nevôľou, nakoľko nestačí iba predĺžiť vek odchodu do dôchodku, ale je potrebné upraviť široký kontext, tak sociálnych ako aj ekonomických parametrov, v kontexte dopadov nielen na verejné rozpočty, ale aj na životnú úroveň občanov. Taktiež je potrebné si uvedomiť, že socio-ekonomické ukazovatele sú v členských štátoch EÚ odlišné (priemerný vek dožitia, obdobie dôchodkového poistenia, výška odvodového zaťaženia, miera zásluhovosti pri stanovení výšky starobného dôchodku, miera valorizácie dôchodkových dávok, demografická skladba obyvateľstva, zdravotný stav obyvateľstva a pod.).

V prípade, že bude snaha o novelizáciu Ústavy Slovenskej republiky, ktorá ide do rozporu s odporúčaniami Európskej komisie úspešná, tak je potrebné si uvedomiť, že Slovenská republika bude musieť uskutočniť niekoľko kompenzačných reforiem, ako napríklad:

- reformu vzdelávania, ktorá zabezpečí lepšiu a rýchlejšiu uplatniteľnosť na trhu práce,
- opatreniami na zníženie chudoby,
- znižovaním dlhodobej miery nezamestnanosti prostredníctvom opatrení aktívnej politiky trhu práce,
- opatreniami na zvýšenie účasti žien na trhu práce,
- príjmaním opatrení na zvýšenie pôrodnosti,
- žiadúcou migračnou politikou,
- príjmaním reštrikčných opatrení napríklad v oblasti vdovských a vdoveckých dôchodkov, ako aj invalidných dôchodkov, a pod.

Systém dôchodkového zabezpečenia postavený na kapitalizačnom spôsobe financovania, ktorý vstúpil do platnosti prijatím zákona č. 43/2004 Z.z. o starobnom dôchodkovom sporení, sa vyznačuje vysokou mierou zásluhovosti. Systém vytvárania kapitálových rezerv alebo zjednodušene nazývaný *kapitalizačný spôsob financovania* znamená, že aktívna časť populácie si zo svojich terajších príjmov sporí na financovanie svojich budúcich potrieb v starobe. Svojimi úsporami tak vytvára zásobu kapitálu vo forme dôchodkových aktív, ktorú po odchode do dôchodku predá za doživotne vyplácanú anuitu.

Tabuľka 1: Výška spravovaného majetku v dôchodkových fondoch k 31.12.2017

	Dlhopisové g.d.f.	Zmiešané n.d.f.	Akciové n.d.f.	Indexové n.d.f.	Spolu
Doplnková dôchodková spoločnosť	(mil. €)	(mil. €)	(mil. €)	(mil. €)	(mil. €)
Aegon d.s.s., a.s.	573,41	0,00	61,38	30,67	665,46
Allianz-Slovenská d.s.s., a.s.	2 023,83	0,00	390,89	0,00	2 414,72
AXA d.s.s., a.s.	1 481,99	0,00	196,75	313,70	1 992,44
DSS Poštovej banky d.s.s., a.s.	345,42	0,00	52,52	21,22	419,16
NN d.s.s., a.s.	601,40	31,09	102,69	65,01	800,19
VÚB Generali d.s.s., a.s.	1 013,95	43,23	84,38	165,31	1 306,87
Spolu	**6 040,00**	**74,32**	**888,61**	**595,91**	**7 598,84**

Zdroj: Ministerstvo práce, sociálnych vecí a rodiny Slovenskej republiky.

Vývojové trendy v dôchodkovom systéme zapríčinené najmä politickými zásahmi, vyvolávajú aj zmenu investičnej stratégie, tak účastníkov dôchodkových fondov, ako aj správcov dôchodkových úspor. Výrazná zmena štruktúry rozdelenia sporiteľov v dôchodkových fondoch bola dôsledkom ustanovenia v zákone, na základe ktorého všetci sporitelia, ktorí do 31.3.2013 nedoručili do svojej dôchodkovej správcovskej spoločnosti vyhlásenie, že chcú zostať v zmiešanom, akciovom alebo indexovom negarantovanom dôchodkovom fonde, sa stali od 1.5.2013 sporiteľmi v dlhopisovom garantovanom dôchodkovom fonde.

Tabuľka 2: Percentuálne podiely rozdelenia majetku v dôchodkových fondoch za všetky dôchodkové správcovské spoločnosti

Dátum	Dlhopisový	Zmiešaný	Akciový	Indexový
31.3.2013	13,9 %	25,3 %	60,5 %	0,4 %
30.4.2013	90,8 %	2,0 %	6,9 %	0,3 %
31.12.2017	79,5 %	1,0 %	11,7 %	7,8 %

Zdroj: Ministerstvo práce, sociálnych vecí a rodiny Slovenskej republiky.

Investovanie do fondov druhého piliera funguje na princípe kolektívneho investovania, čo znamená, že finančné prostriedky od sporiteľov sa spájajú a manažér fondu ich spoločne investuje. Z toho vyplýva, že sporitelia sa spoločne podieľajú na ziskoch, ale aj stratách. Cieľom investičnej stratégie musí byť reálne zhodnotenie financií pri zachovaní najnižšieho akceptovaného rizika. Z tohto dôvodu sa v priebehu času mení aj investičná stratégia sporiteľov. Rizikovejšia investičná stratégia sa uplatňuje u klientov, ktorí sú v produktívnom veku vzdialenejšom od dôchodkového veku. V tomto období je akceptovaný aj dočasný pokles hodnoty investičného portfólia v dôsledku ekonomického cyklu, resp. prepadu akciového trhu. Opačná investičná stratégia sa uplatňuje s narastajúcim vekom, kedy sa dôchodkové úspory presúvajú do menej votalitných cenných papierov, ktorých investičná stratégia je nastavená na udržanie úrovne hodnoty dôchodkových úspor.

Takúto investičnú stratégiu by mali uplatňovať všetci sporitelia, avšak realita je odlišná, nakoľko dlhopisové garantované dôchodkové fondy si zvolilo 79,5 % všetkých sporiteľov, zatiaľ čo iba 11,7 % sporiteľov si zvolilo akciové negarantované dôchodkové fondy. Táto obrátená investičná stratégia je spôsobená rozdelením fondov na garantované a negarantované a taktiež nízkou úrovňou finančnej gramotnosti jednotlivých sporiteľov. Svoju zodpovednosť majú aj jednotlivé dôchodkové správcovské spoločnosti, ktorých činnosť je vo veľmi malej miere orientovaná na individuálnu prácu s klientom.

Štruktúra účastníkov dôchodkových fondov má najväčší dopad na zhodnocovanie dôchodkových úspor sporiteľov. Slovenské dôchodkové fondy zaznamenali jedno z najnižších nominálnych aj reálnych zhodnotení medzi vyspelými krajinami združenými v medzinárodnej organizácií OECD. Hlavným dôvodom sú časté legislatívne opatrenia bez uskutočnených dopadových štúdií.

Tabuľka 3: Porovnanie zhodnotenia dôchodkových fondov a inflácie

Typ fondu	Priemerný výnos dôchodkových fondov všetkých DSS za celé obdobie	Inflácia	Reálny výnos
Dlhopisový	31,99 %	30,37 %	+ 1,62 %
Zmiešaný	42,14 %	30,37 %	+ 11,77 %
Akciový	43,73 %	30,37 %	+ 13,36 %
Indexový (vznik 2012)	74,75 %	7,72 %	+ 67,03 %

Miera inflácie je vyjadrená harmonizovaným indexom spotrebiteľských cien na Slovensku (HISP).

Zdroj: Vlastné spracovanie. ECB.

Takmer tri štvrtiny Slovákov, 74 % nevedelo rozlíšiť mieru rizika pri typoch investície, ktoré sú kľúčové pri výbere vhodného investičného produktu či pri zvolení stratégie druhého a tretieho dôchodkového piliera. Rovnako viac ako polovica Slovákov, 54 %, nepozná základné pravidlo investovania, ktoré hovorí, že výška výnosu závisí od výšky rizika. (www.dfg.sk).

Nízka úroveň finančnej gramotnosti je spôsobená najmä absentujúcim komplexným ekonomickým a finančným vzdelávaním, ktorý by mal prebiehať najmä na základných a stredných školách.

Kapitalizačný pilier je plne zásluhový, avšak v prvom pilieri sa uplatňuje tak zásluhovosť ako aj solidarita. Zvyšujúca sa solidarita v dôchodkovom systéme prináša u niektorých skupín obyvateľstva pasivitu, čo bude mať následne vplyv na výšku starobného dôchodku a objem verejných výdavkov.

Už dnes sa otvorene diskutuje o automatických stabilizátoroch, ktoré by zmiernili tlak na verejné výdavky. Súčasný vývoj aktuálnej dôchodkovej hodnoty nereaguje na predlžujúce obdobie poberania starobného dôchodku, čo spôsobuje nárast výdavkov na starobné dôchodky. Zabudovanie automatického stabilizátora do aktuálnej dôchodkovej hodnoty by spôsobilo zníženie sumy explicitných dôchodkových deficitov, avšak negatívne by postihlo úroveň starobného dôchodku a zvyšovanie rizika dôchodcovskej chudoby.

Zvyšujúce riziko dôchodcovskej chudoby neplynie však iba z ohrozenia priebežného piliera, ale aj významných rizík kapitalizačného dôchodkového piliera, ktoré vybrané krajiny zvážili a prehodnotili svoj postoj k priebežnému pilieru, resp. ho významnou mierou upravili.

Prehľad výsledkov dosiahnutých privatizáciou dôchodkových systémov vo vybraných krajinách

Primárnym cieľom dôchodkovej privatizácie bolo mobilizovať úspory ľudí na podporu národných dlhodobých úspor a rozvoj kapitálových trhov. V priebehu troch desaťročí však došlo v mnohých krajinách k reprivatizácii dôchodkových úspor. Dôvody boli rôznorodé:

- vysoké fiškálne a administratívne náklady,
- nízky záujem zo strany sporiteľov,
- presunutie zodpovednosti za budúce dôchodky na občanov,
- vysoké riziko z investovania na finančných trhoch,
- celosvetová finančná kríza,
- zníženie dôchodkových dávok oproti verejnému pilieru, a pod.

Reforma dôchodkových systémov mala zásadný vplyv na výšku miery náhrady. Dohovor Medzinárodnej organizácie práce odporúča náhradový pomer najmenej 40 % referenčnej mzdy po 30 rokoch zamestnania. Bolívia dosiahla mieru náhrady na úrovni 20 % priemernej mzdy, čo je výrazne pod dohovorom Medzinárodnej organizácie práce. V Kazachstane sa miera náhrady znížila zo 60 % pred reformou na 29,27 % v roku 2013 v dôsledku reformy, v Poľsku bol zaznamenaný pokles zo 67 % na 40 % v dôsledku reformy. (ILO, 2018: 8)

Argentína[*3]

- Miera náhrady sa pohybovala od 45 % do 52,5 %.
- Transformačné náklady boli veľmi vysoké. Deficit vzrástol z 1 % HDP v roku 1994 na takmer 3 % HDP v roku 2001.
- Finančné riziko bolo presunuté na jednotlivca.
- Rodová nerovnosť sa zvýšila, čo sa premietlo vo výšky dôchodkovej dávky.
- Najväčší finančný profit z dôchodkovej privatizácie získali správcovia dôchodkových fondov a komerčné životné poisťovne.
- Vplyv na kapitálové trhy bol obmedzený.

Bolívia[*]

- Miera náhrady sa znížila. Jej výška dosahuje v priemere len 20 % priemernej mzdy.
- Skutočné náklady spojené s privatizáciou boli 2,5-krát vyššie ako očakávané náklady. Odhaduje sa deficit na úrovni 1,7 % HDP v roku 2040 namiesto pôvodného odhadu 0,2 % HDP.
- Finančné riziko bolo presunuté na jednotlivca.
- Rodová nerovnosť sa zvýšila, čo sa premietlo vo výšky dôchodkovej dávky. Podiel žien poberajúcich akýkoľvek druh dôchodku sa znížil z 23,7 % na 12,8 % od roku 1995 do roku 2007.
- Najväčší finančný profit z dôchodkovej privatizácie získali správcovia dôchodkových fondov a komerčné životné poisťovne.
- Vplyv na kapitálové trhy bol obmedzený.

Maďarsko[*]

- Miera náhrady po reforme klesla o 10 % oproti stavu pred reformou.
- Transformačné náklady boli veľmi vysoké. Deficit vzrástol z 0,3 % HDP v roku 1998 na 1,2 % HDP v roku 2010.
- Finančné riziko bolo presunuté na jednotlivca.
- Rodová nerovnosť sa zvýšila, čo sa premietlo vo výšky dôchodkovej dávky.
- Najväčší finančný profit z dôchodkovej privatizácie získali správcovia dôchodkových fondov a komerčné životné poisťovne.
- Vplyv na kapitálové trhy bol obmedzený.

Kazachstan[*]

- Miera náhrady klesla zo 60 % pred reformou na 29,3 % po reforme.

---

[3] * spracované z: ILO (2018). Reversing Pension Privatization: Rebuilding public pension systems in Eastern European and Latin American countries (2000-18). Geneva: ILO – Social Protection Department. 2018. ISSN 1020-959X. s. 9-10.

- Transformačné náklady boli veľmi vysoké. Deficit vzrástol z 1,7 % HDP v roku 1998 na 2,8 % HDP v roku 2008.
- Finančné riziko bolo presunuté na jednotlivca.
- Rodová nerovnosť sa zvýšila, čo sa premietlo vo výšky dôchodkovej dávky.
- Najväčší finančný profit z dôchodkovej privatizácie získali správcovia dôchodkových fondov a komerčné životné poisťovne.
- Vplyv na kapitálové trhy bol obmedzený.

Poľsko[*]

- Miera náhrady klesla pod 40 % po reforme z priemerných 67 % pred reformou.
- Transformačné náklady boli veľmi vysoké. Deficit vzrástol z 1,48 % HDP v roku 2000 na 2,2 % HDP v roku 2017.
- Finančné riziko bolo presunuté na jednotlivca.
- Rodová nerovnosť sa zvýšila, čo sa premietlo vo výšky dôchodkovej dávky. Podiel žien ohrozených chudobou v starobe dosiahol 22,5 %.
- Najväčší finančný profit z dôchodkovej privatizácie získali správcovia dôchodkových fondov a komerčné životné poisťovne.
- Vplyv na kapitálové trhy bol obmedzený.

Transformačné náklady boli ďaleko vyššie ako očakávali krajiny pri prechode na novú dôchodkovú reformu. Z krátkodobého hľadiska došlo k zvýšeniu daňového zaťaženia, nakoľko krajiny museli sanovať existujúce nároky z priebežných dôchodkových systémov. Tieto deficity vykrývali prostredníctvom štátnych dlhopisov, ktoré nakupovali súkromné dôchodkové spoločnosti z finančných prostriedkov, ktoré získali privatizáciou dôchodkov. Svetová banka odhaduje v Argentíne 18-krát vyššie transformačné náklady oproti pôvodným projekciám vykonaným pri spúšťaní dôchodkovej reformy (Mesa-Lago, 2004).

Aj administratívne náklady zaznamenali výrazný rast a sú vyššie ako u verejného systému. Ide napríklad o náklady na marketing, právne poplatky a pod. Ionescu a Robles (2014) odhadovali, že výdavky na administratívne náklady by znížili naakumulované aktívna na osobných účtoch sporiteľov v priebehu 40 rokov až o 39 % v Lotyšsku, 31 % v Estónsku a 20 % v Bulharsku. Diamond a Barr (2008, s. 163) ukázali, že v priemere administratívne náklady dôchodkových fondov sú oveľa vyššie ako u verejnej správy. Ako príklad možno uviesť, administratívne náklady dôchodkových systémov skočili z 6,6 % v roku 1990 (verejný systém) na 32,2 % v roku 2000 (po reforme) v Argentíne a z 2,6 % v roku 1993 (verejný systém) na 14,1 % v roku 1999 v Kolumbii.

Mnohé krajiny museli reagovať na stále rastúce náklady čiastočnými reformami dôchodkových systémov. Slovenská republika nebola výnimkou. V roku 2011 došlo k zmene poplatkovej politiky, kde dôchodková správcovská spoločnosť má nárok na tieto odplaty:

- odplatu za správu dôchodkového fondu,
- odplatu za vedenie osobného dôchodkového účtu,
- odplatu za zhodnotenie majetku v dôchodkovom fonde.

Odplata za správu dôchodkového fondu za jeden rok správy dôchodkového fondu v zmysle § 63a zákona č. 43/2004 Z.z. v znení neskorších predpisov nesmie presiahnuť 0,3 % priemernej ročnej čistej hodnoty majetku v dlhopisovom, zmiešanom, akciovom, indexovom dôchodkovom fonde.

Odplata za vedenie osobného dôchodkového účtu nesmie presiahnuť 1 % zo sumy príspevku pripísaného na účet nepriradených platieb pred pripísaním dôchodkových jednotiek na osobný dôchodkový účet sporiteľa.

Odplata za zhodnotenie majetku v dôchodkovom fonde sa v zmysle §63c zákona č. 43/2004 Z.z. v znení neskorších predpisov sa určuje každý pracovný deň. Dôchodková správcovská spoločnosť nemá právo na odplatu za zhodnotenie majetku v dôchodkovom fonde, ak suma má zápornú hodnotu. Dôchodková správcovská spoločnosť nemá právo na odplatu za zhodnotenie majetku v dlhopisovom a indexovom dôchodkovom fonde.

Trojpilierovosť slovenského dôchodkového systému je zabezpečená prostredníctvom dobrovoľného doplnkového dôchodkového sporenia, ktoré je spravované štyrmi doplnkovými dôchodkovými spoločnosťami. Príspevky účastníkov sú úplne alebo čiastočne odpočítateľné z daňového základu. Výplata prostriedkov je realizovaná jednorazovým výberom alebo formou anuity po splnení minimálnej doby sporenia, resp. dovŕšenia dôchodkového veku. K 31.12.2017 predstavoval počet účastníkov 759 954 sporiteľov a výška spravovaného majetku takmer 2 mld. €.

Tabuľka 4: Počet účastníkov k 31.12.2017

Doplnková dôchodková spoločnosť	Počet účastníkov
AXA d.d.s., a.s.	132 605
Doplnková dôchodková spoločnosť Tatra banky, a.s.	201 109
NN Tatry - Sympatia, d.d.s., a.s.	299 112
STABILITA, d.d.s., a.s.	124 515
Spolu	759 954

Zdroj: Ministerstvo práce, sociálnych vecí a rodiny Slovenskej republiky.

Medziročná priemerná nominálna výkonnosť za všetky doplnkové dôchodkové fondy dosiahla hodnotu 3,7 % k 31. 12. 2017.

Tabuľka 5: Miera zhodnotenia

2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
1,9 %	-2,6 %	7,2 %	1,6 %	3,6 %	-1,6 %	2,6 %	3,73 %

Zdroj: Ministerstvo práce, sociálnych vecí a rodiny Slovenskej republiky.

Miera nominálneho zhodnotenia v jednotlivých typoch fondov sa však výraznejšie odlišovala. Najvyšší výnos na úrovni 8,2 % zaznamenali rastovo orientované doplnkové dôchodkové fondy. Priemer za vyvážené fondy bol 3,3 % a v skupine príspevkových konzervatívnych fondov spolu s výplatnými 0,2 %. (NBS, 2017, s. 50)

4. Závery

V porovnaní s krajinami, ktoré uskutočnili menšie úpravy priebežných dôchodkových systémov, bol počet krajín, ktoré uskutočnili rozsiahle reformy, podstatne menší. Po roku 1992 boli uskutočnené drobné úpravy dôchodkových systémov celkom v 110 krajinách a v ďalších 20 štátoch prebehla zásadná reforma. (Klepárník, 2017, s. 35)

Skúsenosti jednotlivých krajín, nesplnené očakávania s fungovaním dôchodkového systému ako aj turbulentný vývoj na kapitálových trhoch prinútili niektoré krajiny k opätovnému prehodnoteniu dôchodkového systému k posilneniu verejného dôchodkového systému. Dôvody boli najmä vysoké náklady na privatizáciu, pokles miery náhrady oproti verejnému pilieru, vysoké administratívne náklady, presun finančných rizík na jednotlivca a ich budúcu výšku dôchodku.

Hlavná vlna zmien v dôchodkových systémoch nastala počas svetovej finančnej a hospodárskej krízy v roku 2008, kedy dopad na budúce dôchodky bol neprehliadnuteľný a vybrané krajiny museli reagovať na negatívne dopady na obyvateľstvo. Dôchodkové reformy sa postupom doby zamerali stále silnejšie na obmedzovanie budúcich rozpočtových výdavkov.

Je potrebné však veľmi citlivo pristupovať k opätovnému návratu čisto na verejný dôchodkový pilier, nakoľko v priebehu nasledujúcich desaťročí začnú čoraz intenzívnejšie vplývať demografické zmeny na udržateľnosť verejných výdavkov Slovenskej republiky. V dôsledku zvýšenia očakávanej dĺžky života, relatívneho nárastu počtu dôchodcov voči populácii v produktívnom veku a nižšieho počtu narodených detí budú ovplyvnené najmä oblasti ako dôchodky, zdravotníctvo, dlhodobá starostlivosť a školstvo.

Rýchlo sa meniacim sociálno-ekonomickým ukazovateľom sa musel prispôsobiť aj dôchodkový systém, ktorý rozložením priebežného dôchodkového systému na priebežný a kapitalizačný dôchodkový systém, doplnený o doplnkový dôchodkový systém rozkladá riziko dôchodkového systému v kontexte jeho udržateľnosti a primeranej miery náhrady.

Je potrebné si však uvedomiť, že nový dôchodkový systém založený na kapitalizačnom princípe prináša mnohé riziká, ktoré môžu významnou mierou ohroziť výšku budúcich dôchodkových dávok. Dokonalý dôchodkový systém neexistuje nikde vo svete, každý má svoje klady, ale i zápory. Žiadny dôchodkový systém nemôže priniesť budúcim dôchodcom významne vysoké dôchodky, ale iba také koľko finančných prostriedkov doň vložil a aká bola miera zhodnotenia na finančných trhoch. Ak by bol kapitalizačný dôchodkový systém schopný priniesť občanom vysoké dôchodky, tak cenou za túto schopnosť je extrémne riziko. To by bol hazard občana so svojou budúcou životnou úrovňou. Dlhodobá výkonnosť dôchodkových systémov bude stále závisieť od ekonomického rozvoja krajiny, stability, rastu zamestnanosti a produktivity práce.

Použitá literatúra

Diamond, P., Baar, N. (2008). *Reforming Pensions: Principles and Policy Choices.* New York, Oxford University Press.

Európska komisia (2017). *The 2018 Ageing Report.* Luxembourg: Publications Office of the European Union, 2017, ISBN 978-92-79-64714-7.

Európska komisia (2017). *EUROPOP2017*. Eurostat Population Projections, Brusel, 2017.

Európska komisia (2010) *Európa 2020, Stratégia na zabezpečenie inteligentného, udržateľného a inkluzívneho rastu*. Brusel, 2010.

Holzmann, R. (1998). A *World Bank Perspective on Pension Reform.* The World Bank, Social Protection Discussion Paper No. 9807.

ILO (2018). *Reversing Pension Privatization: Rebuilding public pension systems in Eastern European and Latin American countries (2000-18).* Geneva: ILO – Social Protection Department. 2018. ISSN 1020-959X.

Ionescu, L., Robles, E. A. (2014). *Update of IOPS Work on Fees and Charges.* IOPS Working Papers on Effective Pensions Supervision, No.20 (Paris, IOPS).

Karpiš, J.; Ďurana, R. ; Ďurana, R. ; Jelenčiak, M. (2006). *Analýza sociálneho systému SR*. Bratislava, INESS, 2006.

Klepárnik, V. a kol. (2017). *Penzijní reformy – od Chile po středovýchodní Evropu.* Praha: Úřad vlády ČR, 2017. 148 s. ISBN 978-80-7440-190-9. Dostupné na: https://www.vlada.cz/assets/media-centrum/dulezite-dokumenty/Penzijni-reformy.pdf.

Krebs, V. a kol. (2007). *Sociální politika.* 4. vydanie, Praha, ASPI, a.s., 2007, 504 str., ISBN 978-80-7357-276-1.

Mesa-Lago, C. (2004). *An appraisal of a quarter-century of structural pension reforms in Latin America.* CEPAL Review 84, December 2004 (Santiago de Chile, UN ECLAC).

MPSVaR SR (2011). *Analýza dlhodobej udržateľnosti dôchodkového systému*. Bratislava, 2011.

NBS (2017). *Analýza slovenského finančného sektora.* 2017, Dostupné na: https://www.nbs.sk/_img/Documents/_Dohlad/ORM/Analyzy/protected/AnalyzaSFS2017.pdf .

Rievajová, E. a kol. (2017). *Sociálne zabezpečenie*. Bratislava, EKONÓM, 2017, 313 str., ISBN 978-80-225-4381-1.

RRZ (2018). *Kvantifikácia vplyvu opatrení. Zavedenie hornej hranice veku odchodu do dôchodku na úrovni 65 rokov.* Bratislava, Rada pre rozpočtovú zodpovednosť 2018/01. Dostupné na: http://www.rozpoctovarada.sk/vo_download/rrz_ko_20180216_strop_dv_65.pdf.

Slavík, M.; Rutarová, R. (2005). *Příspěvek do diskuse o reformě penzijního systému*. Politická ekonomie č. 3, 2005, s. 349-368.

Sociálna poisťovňa (2007). *Kapitalizačné dôchodkové systémy v Európe, ich klady a nedostatky*, Dostupné na: http://www.socpoist.sk/aktuality-kapitalizacne-dochodkove-systemy-v-europe--ich-klady-a-nedostatky/?set_subframe=blind.

Zákon NR SR č. 461/2003 Z.z. o sociálnom poistení v znení neskorších predpisov.

Zákon NR SR č. 43/2004 Z.z. o starobnom dôchodkovom sporení v znení neskorších predpisov.

www.dfg.sk.

www.europarl.europa.eu/meetdocs/2014_2019/documents/peti/cm/1048/1048513/1048513sk.pdf.

Vybrané aspekty nepovolenej daňovej optimalizácie
The chosen aspects of illegal tax optimization

Erika Šoltésová
externý doktorand
Ekonomická univerzita v Bratislave
Národohospodárska fakulta
Katedra Financií
Dolnozemská cesta 1
852 19 Bratislava
Slovensko
e-mail: erika.soltesova@gmail.com

Alena Zubaľová
Ekonomická univerzita v Bratislave
Národohospodárska fakulta
Katedra Financií
Dolnozemská cesta 1
852 19 Bratislava
Slovensko
e-mail: alena.zubalova@gmail.com

Abstract
An efficient tax system minimizes the costs of taxpayers and of the tax administration, i.e. both direct and indirect administrative costs of taxation, and discourages taxable persons from tax optimization. In other words, it motivates the taxpayers to pay taxes with the required levels of income. Negative expressions of tax optimization may include tax evasion, tax fraud and tax crime. There is no uniform terminology which would be used by experts and in the literature to delimit the above-stated terms, what seems to be one of the major issues in eradicating such phenomena. The success of individual governmental measures eliminating the negative expressions of tax optimization is namely connected to the ability to implement them correctly in the basic goals of the control authorities and in the applicable legislation as well.

Klasifikácia JEL: D03, D31, E24
Kľúčové slová: daňová optimalizácia, daňový únik, daňový podvod, daňová trestná činnosť

1. Úvod

Jedným z kritérií hodnotenia konkurencieschopného daňového systému je úspešnosť výberu daní. Čím sú nelegálne prejavy daňovej optimalizácie väčšie, tým menej úspešný je výber daní. Ďaňová morálka a ochota daňových subjektov platiť dane súvisí s existenciou substitučného a dôchodkového efektu jednotlivých daní. Dôchodkový efekt sa prejavuje znížením dôchodku a substitučný efekt zmenou správania sa daňových subjektov. Daňová teória však nedáva jasnú odpoveď na to, ktorý a kedy z uvedených efektov je silnejší a má väčší vplyv na rozhodovanie sa daňových subjektov či už medzi prácou a voľným časom, medzi súčasnou alebo budúcou spotrebou a pod. Preto je v posledných rokoch stále viac

sústredená pozornosť odborníkov zaoberajúcich sa danou problematikou[1] na vplyv daní na mieru daňovej optimalizácie súvisiaci aj na inými faktormi ako sú uvedené dva efekty spojené s existenciou všetkých daní.[2] Záverom empirických štúdii je poznanie, že vplyv daní na daňovú optimalizáciu závisí aj od pohlavia (pričom správanie sa žien je viac elastické ako správanie sa mužov), veku, rodinnéhe stavu, vzdelania či voľbou povolania. Zároveň sa predpokladá, že vplyv týchto faktorov je oveľa silnejší ako predpokladá teória. V neposlednom rade na ochotu daňových subjektov platiť dane majú vplyv benefity, ktoré môžu získať daňovníci od štátu vo forme verejných statkov či transferov.

Cieľom predkladaného príspevku je terminologicky vyjasniť vybrané aspekty nepovolenej daňovej optimalizácie, ktorá obvykle predstavuje trestnoprávne konzekvencie pre predmetný daňový subjekt, resp. jeho štatutárnych zástupcov. Obsahom článku bude zároveň ich analýza s dopadom na výber daní Finančnou správou Slovenskej republiky.

2. Daňová optimalizácia a jej negatívne prejavy

V súčasnej právnej legislatíve sa pojem **daňová optimalizácia** nenachádza. Daňová optimalizácia je v skutočnosti know-how podnikateľského subjektu, ktorý pozitívne ovplyvňuje výšku jeho vlastného daňového zaťaženia. Ide o súhrn rôznych ekonomických opatrení s cieľom uhrádzať čo možno najnižší objem z potenciálnych daní, čiže priamych a nepriamych daní a ďalších povinných platieb, ktoré musí subjekt v súlade so zákonom platiť.[3] Z legislatívy vyplýva povinnosť platenia daní. Žiaden daňový subject však nie je povinný platiť viac daní ako je v zákone vymedzené. Z tohto dôvodu pri legálnom znižovaní daňovej povinnosti často hovoríme o daňovej optimalizácii. Za rovnocenný termín daňovej optimalizácie sa považuje aj termín legálny daňový únik. V prípade optimalizácie daní nedochádza k porušeniu zákonov, dochádza iba k využívaniu tzv. "medzier" v zákone.

Škála spôsobov minimalizácie daňovej povinnosti začína vyhľadávaním daňových úspor, čo znamená, že daňový subjekt sa snaží vyhľadávať v pravidlách pre stanovenie dane taký algoritmus, ktorý mu umožní minimalizovať jeho daňovú povinnosť.[4] K takejto optimalizácii sa dá dospieť rôznym spôsobmi. Ide napríklad o využívanie rozdielnej výšky daňového zaťaženia v rôznych ekonomických prostrediach, využívanie nezdaniteľného minima, nezdaniteľného príjmu alebo možnosti oslobodenia od dane. Rovnako môže ísť rôzne typy obchodných zmluvných vzťahov – medzi firmami navzájom, ako i medzi firmami a fyzickými osobami. O daňovej optimalizácii hovoríme aj v prípade, keď sa využívajú rozdielne princípy vedenia účtovníctva a zásad určovania hospodárskeho výsledku v sústave jednoduchého a podvojného účtovníctva.

V súvislosti s pojmom daňová optimalizácia sa do popredia dostáva aj **pojem daňové plánovanie a daňová špekulácia.** Daňové plánovanie je taký postup daňového subjektu, pri ktorom zaplatí čo najnižšie dane, ale nenaruší ekonomický vývoj a zbytočne neviaže voľné finančné zdroje. Pod daňovou špekuláciou rozumieme činnosť podnikateľa spočívajúcu v správnom využívaní zákonných inštitútov a vo využívaní medzier v daňových zákonoch a ekonomickej legislatíve štátu, v transferoch podnikateľských aktivít do daňových rajov a vo využívaní všetkých dostupných prostriedkov spojených s daňovo-účtovnými a právnymi predpismi. Na základe uvedeného možno jednoznačne konštatovať, že ak je daňová

[1] Rosen, Blau and Kahn, Slemrod a Kopczuk, Gruber a Saez, Gruber a Lettau
[2] Okrem dane z hlavy, ktorá má len dôchodkový efekt
[3] Stieranka, J. – Sabayová, M. – Šimonová, J. 2016. Daňové úniky a daňová kriminalita v Slovenskej republike. s. 78
[4] Kubátová, K. 2010. Daňová teorie a politika. s. 64

špekulácia legitímna, tak ide iba o logickú snahu daňového subjektu nezaplatiť štátu viac daní, ako je nevyhnutné.

2.1 Daňový podvod

Daňový podvod možno vymedziť ako úmyselnú formu daňového úniku, ktorý je na základe trestného práva klasifikovaný ako trestný čin. Je definovaný v Trestnom zákone č. 300/2005 Z. z.. Do právneho poriadku Slovenskej republiky s účinnosťou od 1.10.2012 boli zavedené dve nové skutkové podstaty trestných činov, a to: **daňový podvod a marenie výkonu správy daní**.[5]

Trestný zákon v platnom znení definuje daňový podvod nasledovne: „Kto neoprávnene vo väčšom rozsahu uplatní nárok na vrátenie dane z pridanej hodnoty alebo spotrebnej dane v úmysle zadovážiť sebe alebo inému neoprávnený prospech, potrestá sa odňatím slobody na jeden až päť rokov.“

Marenie výkonu správy daní je v §278 a trestného zákona vymedzené nasledovne:
„Kto marí výkon správy daní tým, že:
a) v dokladoch predkladaných pri správe daní uvedie nepravdivé alebo hrubo skresľujúce údaje, alebo zatají povinné údaje o skutočnostiach rozhodujúcich pre správne určenie dane,
b) pozmení, znehodnotí alebo zničí doklady rozhodujúce pre správne určenie dane,
c) nesplní zákonom uloženú mu oznamovaciu povinnosť alebo
d) nesplní povinnosť uloženú mu zákonom pri daňovej kontrole, hoci bol za obdobný čin v predchádzajúcich dvanástich mesiacoch postihnutý, potrestá sa odňatím slobody až na dva roky.“

V súvislosti s daňovými podvodmi sa stretávame aj s pojmom ekonomicko-účtovné podvody, prípadne finančné machinácie. Ekonomicko-účtovné podvody sa spájajú s vedením účtovníctva a fakturáciou. Majú priamy súvis s vystavovaním faktúr a ich následným nezaúčtovaním, s pozmeňovaním účtovníctva, nevystavovaním faktúr za predaný tovar, či služby, nepoužívaní elektronickej pokladne - ERP a podobne.

Finančné machinácie poukazujú na rozdiel od ekonomicko-účtovných podvodov na nezrovnalosti v hospodárení, zatajovanie skutočnosti, odhaľovanie nedostatkov v hospodárení s verejnými financiami, rozdiely v pokladnici spoločnosti a pod.

Medzi najčastejšie daňové podvody môžme zaradiť:[6]

- redukcia základu dane jednej firmy na úkor niekoľkých umelo založených firiem,
- „podnikanie prostredníctvom bielych koní“,
- zámerný hospodársky zánik spoločnosti,
- úskok nazvaný „deľba DPH“,
- nereálne a zámerne skreslené znalecké posudky stavieb pri predaji nehnuteľností,
- tzv. „kruhové účtovníctvo“ reťazca firiem reálnych i umelo existujúcich (tzv. “papierových”)

S cieľom znižovania daňovej povinnosť na dani z príjmov, dochádza často na konci roka k situácii, že sa pozmeňuje účtovníctvo, vystavujú sa fiktívne faktúry. K odvetviam, kde najčastejšie dochádza k takýmto situáciám patria: služby poskytované kaderníctvom, kozmetikou, fitnes centrami. Tiež reštauračné služby, upratovanie, či rekonštrukčné a stavebné práce. Menej častý spôsob, ale zo skúseností pracovníkov daňovej správy dochádza aj k nemu, je uplatnenie dvojitého odpočtu DPH z tej istej faktúry v dvoch rôznych

[5] § 277 a ods. 1 Trestného zákona č. 300/2005 Z. z..
[6] Burák, E. 2016. Daňovníctvo daňová teória, daňová politika a daňové riziká. s. 54

zdaňovacích obdobiach. K ekonomicko-účtovným podvodom sa zaraďuje aj uplatňovanie výdavkov a odpočtu DPH z tzv. „kúpených blokov“ z ERP. Táto situácia je častá najmä pri nákupoch neodpisovaných tovarov, ktoré sú jednorazovým nákladom.[7]

Za dôležité však považujeme poznamenať, že vznik daňových podvodov sa spája tiež s existenciou určitých súvislostí v prostredí ekonomiky a podnikania. Všeobecne možno konštatovať, že významný súvis s podvodmi má korupcia a tieňová ekonomika.

2.2 Daňový únik

Ak je daňový únik uskutočnený legálnym spôsobom, ktorý je v medziach zákonov, čiže platnej legislatívy, hovoríme o legálnom daňovom úniku a často sa označuje aj pojmom daňová optimalizácia. V praxi sa však často stretávame práve s opačným druhom daňových únikov, a to nelegálnymi, ktoré sú už nad rámec legislatívy. Vznikajú buď nadhodnotením nákladov v účtovníctve, prípadne zatajením alebo iba čiastočným priznaním príjmov k zdaneniu. Vo všeobecnosti možno konštatovať, že daňový únik je výsledkom ekonomického správania sa daňových subjektov s cieľom znižovania, prípadne plného anulovania daňovej povinnosti.

Daňové úniky môžu byť buď úmyselné alebo neúmyselné. Neúmyselné vznikajú zvyčajne z nepozornosti, prípadne nedostatočnej znalosti daňových predpisov, čo má za následok zníženie vlastného základu dane a následne platbu dane. Neúmyselné daňové úniky sa spájajú s nevedomým konaním a takto zistenú chybu hodnotí správny orgán ako správny delikt, s ktorým sa spája určitá daňová sankcia.

Pri úmyselných daňových únikoch však ide o porušenie platných zákonov, uvedenie do omylu, zamlčanie podstatných skutočností, ktoré majú charakter podvodného konania a ktorých výsledkom je v konečnom dôsledku nezaplatenie dane. Autorky Harumová s Kubátová uvádzajú, že nezákonný daňový únik sa môže vyskytovať napríklad v týchto formách:[8]

- daňovej defraudácie – zatajenie určitej časti majetku daňového subjektu,
- daňovej malverizácie – zatajenie niektorých príjmov,
- nadhodnotenia daňových výdavkov.

Daňový únik teda vzniká v prípade nelegálnych úkonov, pri ktorých je zamlčaná alebo opomenutá povinnosť zaplatiť daň. Daňový subject zamlčal daňovým orgánom príjem, prípadne informácie, ktoré sa spájajú so zaplatením nižšej dane, než akú je povinný zo zákona zaplatiť.

2.3. Daňová trestná činnosť

Ekonomická kriminalita je protiprávnym konaním, ktorého výsledkom je finančný alebo iný osobný prospech na úkor konkrétneho ekonomického subjektu, či už je to fyzická osoba, obchodná spoločnosť alebo štát. Ekonomická kriminalita je v praxi často známa pod pojmom hospodárska kriminalita, ktorá vo svojom kontexte označuje istý protiprávny jav. Na rozdiel od majetkovej kriminality, ktorá je páchaná aj násilným spôsobom je ekonomická kriminalita páchaná najmä sofistikovanými formami s vysokou dávkou latencie.[9]

Neoddeliteľnou súčasťou ekonomickej kriminality je **daňová kriminalita.** Odhaľovanie daňovej trestnej činnosti (DTČ) je náročné na dokazovanie, ktoré vyplýva z nejednoznačnej terminológie aplikovanej v daňovom a trestnom práve. Z tohto dôvodu sa úspešnosť

---

[7] Burák, E. 2016. Daňová kontrola očami praxe. s. 32
[8] Harumová, A., Kubátová, K. 2006. Dane podnikateľských subjektov. s. 92
[9] Madliak, J., Mesároš, M. 2009. Prevencia kriminality. s. 136

jednotlivých opatrení eliminujúcich páchanie daňových únikov spája so schopnosťou správnej implementácie ich základných cieľov a následne ich aplikáciou voči tým daňovým subjektom, ktorých snahou je neoprávnené získanie finančných prostriedkov. DTČ sa výrazne podieľa na oslabovaní fiškálnych záujmov štátu a aj samotnej ekonomiky. Možno súhlasiť s názorom, že z pohľadu finančnej správy daňová morálka daňových subjektov nie je uspokojivá, a to najmä z dôvodu veľkého množstva špekulácií s cieľom obohatiť sa na úkor štátu.[10]

Ak sa bližšie zameriame na vymedzenie pojmov daňová kriminalita a daňová trestná činnosť odborná verejnosť, ako aj odborná literatúra je terminologicky nejednotná predovšetkým pri vymedzení termínu **daňová kriminalita.** Daňovú kriminalitu nemožno spájať iba s daňovými trestnými činmi, ale zaraďujú sa sem aj ďalšie trestné činy, ktoré majú priamy dopad na výpadok daňových príjmov v štátnom rozpočte.[11]

Podľa Trestného zákona je daňová trestná činnosť vymedzená nasledovne:[12]

- skrátenie dane a poistného - § 276 TZ,
- neodvedenie dane a poistného - § 277 TZ,
- daňový podvod - § 277a TZ,
- nezaplatenie dane - § 278 TZ,
- marenie výkonu správy daní - § 278a TZ,
- falšovanie a pozmeňovanie kontrolných technických opatrení na označenie tovaru - § 275 TZ,
- porušenie predpisov o štátnych technických opatreniach na označenie tovaru - § 279 TZ,
- nepovolená výroba liehu - § 253 TZ.

Odhaľovanie trestnej činnosti sa spája s latentnou trestnou činnosťou, to znamená nie už s tou oznámenou a registrovanou. Vo všeobecnosti ide o také konanie, ktoré je vykonávané k zisteniu samotnej existencie skutku, ktorý možno kvalifikovať ako trestný čin a ktorý nebol oznámený orgánom polície a nie je žiadnym spôsobom evidovaný v policajných štatistikách. Pri odhaľovaní, či už daňových únikov alebo DTČ ide o procesuálnu činnosť, ktorá nepredstavuje jednorazovú činnosť, ale proces relatívne samostatných činností a operácií vykonávaných v určitej postupnosti krokov. **Základným determinantom realizácie celého procesu odhaľovania je zistenie prvotného signálu, ktorý nasvedčuje, že sa pripravuje, pácha alebo už bol spáchaný daňový únik alebo daňová trestná činnosť.**

V roku 2017 bolo daňovými úradmi zaznamenaných viac ako 1000 oznámení o podozrení zo spáchania trestného činu, čo je v porovnaní s rokom 2015 viac ako dvojnásobok a celkovo vyčíslená ujma v porovnaní s týmto rokom je rovnako takmer dvojnásobná. Zobrazenie týchto údajov je v tabuľke 1.

Tabuľka 1

Počet oznámení o podozrení zo spáchania DTČ v období rokov 2015 - 2017

	2015	2016	2017
Počet podaných oznámení o DTČ	484	888	1 044
Celkovo vyčíslená ujma (v €)	83 883 689,55	210 805 246,83	154 942 513,93

Zdroj: FR SR. 2018. Výročná správa o činnosti finančnej správy za rok 2017. https://www.financnasprava.sk/

[10] Stieranka, J. – Sabayová, M. – Šimonová, J. 2016. Daňové úniky a daňová kriminalita v Slovenskej republike. s. 167.

[11] Ako príklad možno uviesť nepovolenú výrobu liehu a porušenie predpisov o štátnych technických opatreniach na označenie tovaru

[12] Trestný zákon č.300/2005 Z.z. účinný od 01.01.2018. https://zakony.judikaty.info/

Pri bližšej špecifikácií z hľadiska počtu oznámení v členení podľa jednotlivých daňových úradov (DÚ), môžme konštatovať, že najviac podaných oznámení bolo v Košiciach. DÚ Košice zaznamenal až 362 oznámení o DTČ. Počet oznámení evidovaných DÚ v Bratislave bol iba 26. Druhým v poradí DÚ s najväčším počtom oznámení bol DÚ v Žiline, kde bolo evidovaných 243 oznámení.

Prehľadné zobrazenie celkovej ujmy vyčíslenej v oznámeniach o DTČ v miliónoch euro podľa jednotlivých daňových úradov v roku 2017 je zobrazené na grafe 1.

Graf 1

Celková ujma vyčíslená v oznámeniach o DTČ v mil. eur podľa daňových úradov

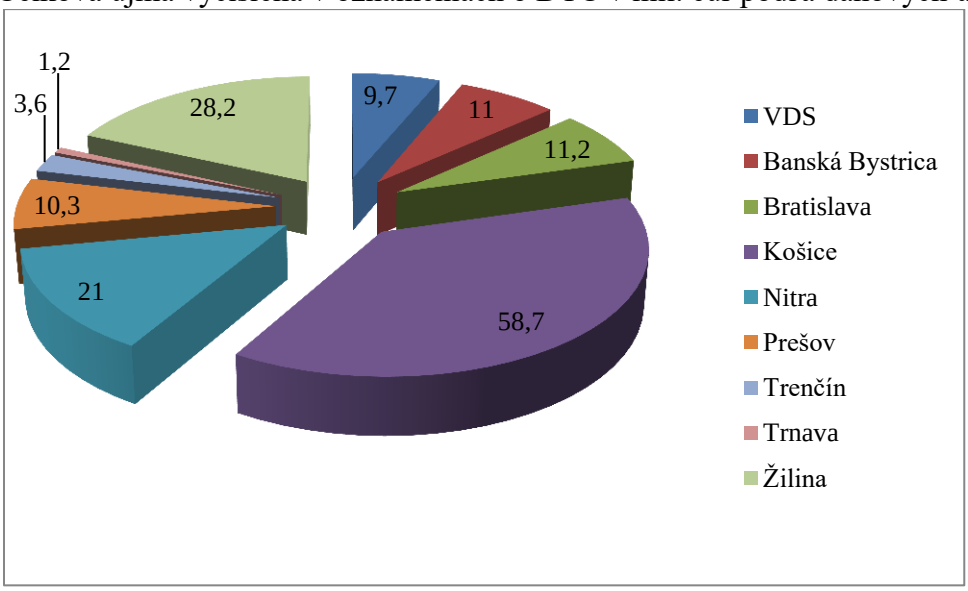

Zdroj: vlastné spracovanie podľa FR SR. 2018. Výročná správa o činnosti finančnej správy za rok 2017. https://www.financnasprava.sk/16.6.2018. s. 45.

Významné miesto pri odhaľovaní daňových únikov a daňových trestných činov patrí spolupráci nielen medzi útvarmi finančnej správy a útvarmi policajného zboru Slovenskej republiky, ale aj medzinárodnej spolupráci v policajnej, daňovej a colnej oblasti. Táto spolupráca sa uskutočňuje písomným dožiadaním s využitím zákonných oprávnení.

Dňa 1. decembra 2012 bola založená Národná kriminálna agentúra - NAKA. Jej vznik sa spája s bojom proti daňovým podvodom. K vzniku agentúry došlo zlúčením Úradu boja proti korupcii a Úradu boja proti organizovanej kriminalite. Významná spolupráca medzi Finančnou správou a Policajným zborom je tzv. daňová kobra, ktorej vznikom sa odstránil najslabší článok v boji proti daňovým podvodom a to nedostatočná komunikácia medzi daňovým úradom a políciou. Daňová kobra je špeciálny útvar zložený z finančných expertov, členov policajného zboru SR a prokurátorov. Pôsobí na celorepublikovej a aj krajskej úrovni. Počas svojej existencie sa tomuto špeciálnemu útvaru podarilo dosiahnuť výrazné pozitívne výsledky. Boli odhalené prípady pri podvodoch s nadmernými odpočtami DPH, a to realizované najmä na takých komoditách ako cukor, obilie, mäso, nikel, drevo, víno, kameň, ojazdené vozidlá a podobne.

Medzinárodná spolupráca daňových a colných orgánov krajín EÚ je okrem iného zabezpečovaná informačným systémom VIES, ktorého účelom je výmena informácií v rámci

členských štátov EÚ s cieľom zabrániť daňovým únikom na DPH pri intrakomunitárnych obchodných transakciách v rámci EÚ.[13]

3. Výber daní finančnou správou

Verejné príjmy plynúce do rozpočtu štátu pochádzajú z rôznych zdrojov. Približne až 80% z celkového množstva príjmov je tvorených príjmami z daní. Daňové príjmy vyberané daňovými úradmi okrem toho, že predstavujú príjem štátneho rozpočtu sa súčasne podieľajú aj na zabezpečovaní správy a výberu daní, ktoré sú príjmom rozpočtov obcí a VÚC. V roku 2017 bolo vybratých na daniach viac ako 15 mil. €, čo je v porovnaní s rokom predchádzajúcim viac o 1%. Najvyšší medziročný nárast bol zaznamenaný na DPH a DPFO zo závislej činnosti. Okrem toho sa zvýšil aj výber spotrebných daní. Prehľadné zobrazenie výberu daní je súčasťou tabuľky 2.

Tabuľka 2
Výber daní daňovými úradmi v období rokov 2015 - 2017

	2015	2016	2017
Výber daní	14 317,80	14 943,96	15 085,97
- vratky NO DPH	- 6 238,97	- 6 128,84	- 6 265,21
Hrubý výnos daní	8 078,84	8 815,12	8 820,76
- prevod podiel. daní do obcí a VÚC a prevod 2% na verejnoprospešné účely	- 2 155,04	- 2 449,61	- 2 634,12
Príjem ŠR spolu	5 923,79	6 365,51	6 186,64

Zdroj: FR SR. 2018. Výročná správa o činnosti finančnej správy za rok 2017. https://www.financnasprava.sk/

Na základe údajov uvedených v tabuľke č. 2 je zrejmé, že výber daní za sledované obdobie má rastúcu tendenciu. Ak sledujeme bližšie celkový príjem do ŠR je zrejmé, že napriek vyššiemu výberu daní v roku 2017 je príjem v porovnaní s rokom predchádzajúcim nižší, čo sa spája s vyšším podielovým prevodom daní do obcí a VÚC a 2% daní na verejnoprospešné účely. Vratky na nadmerných odpočtoch DPH predstavujú až 59% z celkového objemu vybraných daňových príjmov, čo je v porovnaní s rokom predchádzajúcim viac o 1,6%.

Čo sa týka početu daňových subjektov v členení podľa jednotlivých druhov daní, tak výsledkom je, že počet platiteľov DPH za sledované obdobie každoročne narastá. Rovnako bol v každom zo sledovaného roku zaznamenaný aj nárast platiteľov dane z príjmov fyzických aj právnických osôb. Pokiaľ ide platiteľov dane vyberanej zrážkou, tu bol v poslednom roku sledovaného obdobia zaznamenaný pokles. Počet platiteľov dane v závislosti od typu dane je spracovaný v grafe 2.

[13] Stieranka, J. – Sabayová, M. – Šimonová, J. 2016. Daňové úniky a daňová kriminalita v Slovenskej republike s. 293

Graf 2
Počet daňových subjektov podľa daní v roku 2017

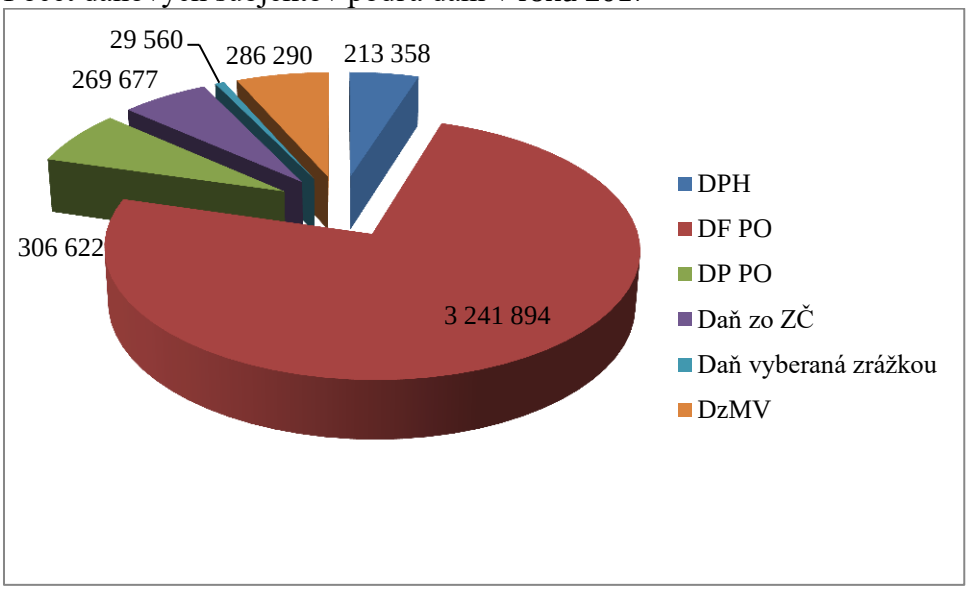

Zdroj:: FR SR. 2018. Výročná správa o činnosti finančnej správy za rok 2017. https://www.financnasprava.sk/

Výber daní sa nerozlučne spája aj s **kontrolnou činnosťou.** Jednou z najrozsiahlejších činností je výkon daňovej kontroly, ktorej cieľom je preveriť základ dane alebo iné skutočnosti, ktoré sú rozhodujúce pre správne vypočítanie dane alebo vznik daňovej povinnosti. Práve daňovú kontrolu možno považovať za významnú funkciu v prevencii vzniku daňových únikov. Pri porovnaní výsledkov kontrolnej činnosti v období rokov 2015 až 2017 možno konštatovať, že počet vykonaných kontrol, rovnako aj pri sume nálezov z uskutočnených kontrol bol zaznamenaný striedavo rastúci a klesajúci trend, pričom však **počet kontrol so zisteným nálezom sa zvýšil za tri roky sledovaného obdobia až o 26%.** Z celkového počtu vykonaných kontrol bolo najviac zameraných na kontrolu DPH, čo v percentuálnom vyjadrení predstavovalo až 67% z celkového počtu kontrol. Pri DPH je pozornosť kontrolných orgánov najviac venovaná nadmernému odpočtu DPH, pretože ten sa najčastejšie spája s daňovými podvodmi. V tabuľke č. 3 zobrazená efektivita kontrolnej činnosti za roky 2015 až 2017.

Tabuľka 3
Výsledky kontrolnej činnosti v období rokov 2015 -2017

	2015	2016	2017
Počet vykonaných kontrol	10 417	11 823	10 965
- z toho kontroly s nálezom	4 776	5 683	6 475
Nález z vykonaných kontrol (v tis. €)	647 293	701 368	670 056
Celková efektivita kontrol v % (bez kontrol NO DPH)	73,7	75,5	77,3
Celková efektivita kontrol zameraných na NO DPH v %	31,1	31,0	39,3

Zdroj: FR SR. 2018. Výročná správa o činnosti finančnej správy za rok 2017. https://www.financnasprava.sk/.

Nútený spôsob dosiahnutia úplnej úhrady daňového nedoplatku alebo úhrady peňažných plnení, ktoré boli rozhodnutím správcu dane uložené sa nazýva daňová **exekúcia.** V roku 2017 bolo takýmto spôsobom vymožených viac ako 228 miliónov euro, čo je v porovnaní s rokom 2015 viac až o 46 miliónov euro. V súčinnosti s medzinárodnou spoluprácou bolo

v roku 2017 vymožených 2,4 miliónov euro, pričom vymožený objem pre zahraničnú správu bol vo výške 500 tisíc euro a zvyšných 1,9 miliónov euro bolo pre Slovensko vymožených finančnými zahraničnými orgánmi.[14]

4. Závery

Cieľom predkladaného príspevku bolo terminologicky vyjasniť jednotlivé negatívne prejavy daňovej optimalizácie a analyzovať ich dopad na výber daní Finančnou správou SR. Daňová optimalizácia sa často používa ako synonymum legálneho daňového úniku. Medzi negatívne prejavy daňovej optimalizácie zaraďujeme predovšetkým nelegálny daňový únik a daňový podvod. Tieto negatívne formy optimalizácie daní s cieľom znížiť resp. úplne minimalizovať daňovú povinnosť jednotlivých daňových subjektov vyúsťujú do daňovej trestnej činnosti. Tá je presne vymedzená v Trestnom zákne SR. Proti nej bojujú kontrolné orgány ako na národnej, tak aj medzinárodnej úrovni. Odhaľovanie daňovej trestnej činnosti je dlhodobý proces, ktorému pomáha tzv. prvý signál. Ten upozorňuje na skutočnosť, že sa pripravuje, pácha alebo už bol spáchaný daňový únik alebo daňová trestná činnosť. Za pozitívnu v tomto smere môžme považovať skutočnosť, že v roku 2017 bolo daňovými úradmi zaznamenaných viac ako dvojnásobok oznámení o podozrení zo spáchania trestného činu v porovaní s rokom 2015. Súčinnosť spolupráce medzi Finančnou správou a Policajným zborom SR v oblasti odhaľovania daňovej trestnej činnsti prináša svoje “ovocie” a to v podobe počtu kontrôl s pozitívnym nálezom, čo sa v konečnom dôsledku prejavuje na zvýšenom príjme z daní v štátnom rozpočte.

Použitá literatúra

Blau, F.D., Kahn, L.M. (2007). Changes in the Labor Supply Behavior of Married Women: 1980–2000. In *Journal of Labor Economics*, (2007), vol. 25. pp. 393-438

Burák, E. (2016). *Daňová kontrola* : očami praxe. Ružomberok: Ján Šindléry - Tesfo, 2016. 208 s.

Burák, E. (2016). *Daňovníctvo daňová teória, daňová politika a daňové riziká.* Trenčín: Inštitút aplikovaného manažmentu, 2016. 201 s.

Gruber, J., Saez, E. (2002). The Elasticity of Taxable Income: evidence and implications. In *Journal of Public Economics*,(2002), 84: 1-33

Harumová, A., Kubátová, K. (2006). *Dane podnikateľských subjektov*. Bratislava: Poradca podnikateľa, 2006. 293 s.

Kubátová, K. (2010). *Daňová teorie a politika.* Praha: Wolters Kluwer, 2010. 276 s.

Lettau, M., Gruber, J. (2000). *How Elastic is the Firm's Demand for Health Insurance?* Cambridge. Mass.: National Bureau of Economic Research

Madliak, J., Mesároš, M. (2009). *Prevencia kriminality.* Košice: Vysoká škola bezpečnostného manažérstva v Košiciach, 2009. 224 s.

[14] Výročná správa o činnosti finančnej správy za rok 2017 https://www.financnasprava.sk/16.6.2018

Rosen, H.S. (1992). *Public finance.* Third edition. Homewood. IL : Irwin. p.657
Slemrod J., Kopczuk, W. (2002). The optimal elasticity of taxable income. In *Journal of Public Economics*, 2002

Stieranka, J. – Sabayová, M. – Šimonová, J. (2016). *Daňové úniky a daňová kriminalita v Slovenskej republike*. Bratislava: Ing. Miroslav Mračko EPOS, 2016. 359 s.

FR SR. 2018. *Výročná správa o činnosti finančnej správy za rok (2017).* online [cit.16.6.2018] dostupné na:https://www.financnasprava.sk/_img/pfsedit/ Dokumenty_PFS/Financna_sprava/Vyrocne_spravy/2018.04.10_vyr_spr_2017.pdf

ZÁKONY.JUDIKÁTY. (2018). *Trestný zákon 300/2005 účinný od 01.01.2018.* online [cit.16.6.2018] dostupné na internete: https://zakony.judikaty.info/predpis/zakon-300/2005

Vplyv efektu dávkového a daňovo-odvodového systému na (ne)zamestnanosť nízkoprijímových skupín obyvateľstva v Slovenskej republike

The impact of the social benefits and tax contributions on the (un)employment of the low income population groups in Slovak republic

Alena Zubaľová
Ekonomická univerzita v Bratislave
Národohospodárska fakulta
Katedra Financií
Dolnozemská cesta 1
852 19 Bratislava
Slovensko
e-mail: alena.zubalova@gmail.com

Abstract
Tax-contribution and beneficial system are determinants influencing development in labour market, in particular with respect to low-income population groups. The concurrence of taxation and the provision of social assistance should be set up in order to motivate people (households) that are currently receiving social benefits, to work. The aim of the valid legislation is an active participation in the scope of solving the bad social situation by looking, respectively by keeping a current work in many cases "only" for a minimum wage. In the present paper, we will point out income differences if the individual does not work and only receives social benefits in comparison with the situation of an employment for a minimum wage. The income gap should be motivational in terms of looking for and retaining employment that would also have a positive impact on the labor market itself in the Slovak Republic.

Klasifikácia JEL: D03, D31, J60
Kľúčové slová: dávka v hmotnej núdzi, osobitný príspevok, odvodová úľava

1. Úvod

Ponuku práce okrem dopytu po práci ovplyvňujú sociálno-ekonomické faktory medzi ktoré môžeme zaradiť: stárnutie populácie, znižovanie plodnosti, rodinný stav, zvýšenie participácie žien na trhu práce, zmeny kompozície pracovných síl vplyvom migrantov a pod. Dopyt po práci formujú zmeny povolaní, sektorálne a štrukturálne zmeny, ktoré vedú k zvýšeniu dopytu po určitých zručnostiach a skúsenostiach a vylúčeniu ostatných.[1]

Vysoké daňovo-odvodové zaťaženie znižuje rozdiel medzi príjmom zo sociálnych dávok pri nezamestnanosti resp. neaktivite a zníženým disponibilným príjmom po zdanení.[2] Zmeny daňovo-odvodového zaťaženia práce viac ovplyvňujú nezamestnané osoby pri rozhodovaní o zamestnaní sa, ako zamestnané osoby pri rozhodnutiach o zvýšení počtu odpracovaných hodín.[3] Najviac zmeny v čistom príjme a dávkach ovplyvňujú rozhodovanie zamestnať

[1]EUROPEAN COMMISSION. 2015. Study on the effects and incidence of labour taxation. Final report. In *Taxation Papers*.ISSN1725-7565, 2015, no. 56, s.47
[2]OECD. 2007. *OECD Employment Outlook*.Paris : OECD, 2007. 170,171 s. ISBN: 978-92-64-03303-0.
[3]CARONE, G., SALOMAKI, A. 2001. Reforms in tax-benefit systems in order to increase employment incentives in the EU.In *Economic Paper*. ECFIN/511-EN-01, 2001, No 160.

sa u žien s deťmi a osôb s nízkou kvalifikáciou.[4] Ženy, najmä vydaté, vykazujú vyššiu elasticitu ponuky práce v porovnaní s mužmi.[5] Empirické výsledky zaoberajúce sa vplyvom zmien čistej mzdy na počet odpracovaných hodín dokázali, že u mužov je pozorovaná elasticita minimálna – resp. často štatisticky nevýrazna (pozorovaná elasticita je okolo úrovne 0,05). V prípade vydatých žien je počet odpracovaných hodín a participácia žien na trhu práce oveľa senzitívnejšia na zmeny v čistej mzde, pričom veľkosť reakcie časom klesá. Elasticita ponuky práce vydatých žien sa pohybuje na úrovni okolo 0,4 (Blau and Kahn, 2007)[6]. To umožňuje usudzovať, že dane len minimálne vplývajú na množstvo odpracovaných hodín u mužov, naopak u vydatých žien ovplyvňujú tak ich participáciu ako aj počet odpracovaných hodín.[7]

Niektoré krajiny pre zníženie daňovo-odvodového zaťaženia a zvýšenie čistého príjmu u nízkopríjmových zamestnancov využívajú špeciálne daňové a odvodové úľavy alebo zamestnanecké benefity (in-work benefits), či rôzne daňové kredity. OECD odporúča zvýšiť čistý príjem nízkopríjmových domácností kombináciou minimálnej mzdy s tzv. opatreniami „make-work-pay).[8] Cielené nastavenie daňových úľav a benefitov môže pôsobiť tak motivačne, ako demotivačne. Pri úzkom cielení podpory na nízkopríjmové skupiny problémom býva demotivácia zvyšovať príjem a podhodnocovanie príjmu, keďže **aj malým zvýšením nízkeho príjmu dôjde k rýchlemu kráteniu až strate nároku na úľavy a benefity**. Na druhej strane riešiť cielenie podpory na širšiu skupinu príjmov môže neúmerne zvýšiť vládne výdavky najmä pri zvyšovaní minimálnej mzdy. Na Slovensku pri minimálnej mzde a nízkych príjmoch s cieľom zvýšenia čistého príjmu zamestnanca a zníženia daňovo-odvodového zaťaženia sa využívajú cielené opatrenia ako odpočítateľná položka na zdravotné odvody, odvodová úľava pre dlhodobo nezamestnaných, ktoré znižujú základ dane, ale aj opatrenia vo forme negatívnej dane akou je daňový bonus na dieťa, pri ktorých daňovník získava platbu od štátu a neplatí daň.

Cieľom príspevku je analýza daňovo-odvodového zaťaženia ohrozených nízkopríjmových skupín zamestnaných za minimálnu mzdu po ktorých sa dopyt sektorálnymi zmenami znížil a rigidita miezd bráni ich prispôsobeniu poklesom pod túto úroveň mzdového ocenia. Analýza by mala dať odpoveď na nami položenú otázku, či je nastavenie súčasného súbehu dávkového a daňovoodvodového systému nízkoprijímových domácnosti v Slovenskej republike demotivačné alebo dostatočne motivačné vo vzťahu k hľadaniu a udržaniu si práce.

2. Analýza súbehu sociálnych dávok a zdaňovania nízkopríjmových skupín obyvateľstva - nezamestnaný jednotlivec bez detí verzus jednotlivec bez detí zamestnaný za minimálnu mzdu

Vychádzame zo skutočnosti, že sociálne dávky a inštitút minimálnej mzdy môžu odrádzať od práce ak výška dávok dosahuje hodnotu blízku minimálnej mzdy. Zároveň platí, že dávky, ale aj daňové výhody (napr. odpočty, príspevky, daňový kredit) sú cielené na nízkopríjmových pracovníkov a so zvyšujúcimi príjmami sa znižujú až do straty nároku**.** Akákoľvek dodatočná jednotka príjmu spôsobí zníženie v daňovo-dávkovej výhody.

---

[4]MEGHIR, C., PHILLIPS, D. 2008. *Labour Supply and Taxes*.[online]. Bonn: The Institute for the Study of Labor (IZA), 2008. s.45. [cit. dňa 13. 2. 2016]. Dostupné na internete:<http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=1136210>.

[5]STIGLITZ, J. E. 1997. *Ekonomie verejného sektoru*. Praha: Grada Publishing 1997. s.537. ISBN 8071694541.

[6] Blau, F. D. and Kahn, L. M. 2007. Changes in the Labor Supply Behavior of Married Women: 1980–2000. *Journal of Labour Economics.* 2007, Vol. 25, pp. 393-438

[7] REMETA J. 2018. Interakcia daňového systému a ekonomický rast. Dizertačná práca

[8] OECD. 2015. *Minimum wages after the crisis: Making them pay*..[online]. s.5. [cit. dňa 13. 2. 2016]. Dostupné na internete:<http://www.oecd.org/social/Focus-on-Minimum-Wages-after-the-crisis-2015.pdf>.

2.1 Nezamestnaný jednotlivec bez detí

V prípade domácnosti, ktorú tvorí nezamestnaný jednotlivec bez detí[9] predpokladáme, že daný subjekt stratil nárok na dávku v nezamestnanosti, pretože si ani po pol roku na úrade práce nedokázal nájsť zamestnanie. V takejto nami modelovanej situácii mu vzniká nárok na tieto sociálne dávky:

- dávka v hmotnej núdzi,
- príspevok na bývanie,
- aktivačný príspevok,
- jednorazová dávka v hmotnej núdzi[10].

Oprávnenou osobou na uplatnenie nároku na pomoc v hmotnej núdzi je fyzická osoba, domácnosť, resp. členovia domácnosti, ak ich príjem nedosahuje sumy životného minima a fyzická osoba a členovia domácnosti si nevedia alebo nemôžu prácou, výkonom vlastníckeho práva alebo iného práva k majetku a uplatnením nárokov zabezpečiť alebo zvýšiť príjem, ktorým pokryjú základné životné potreby. **Skúmanie príjmu a majetku je** pre posudzovanie hmotnej núdze zásadné. Pomoc v hmotnej núdzi je poskytovaná vo výške rozdielu medzi úhrnným príjmom domácnosti a úhrnom súm pomoci, na ktorú má žiadateľ nárok. Pôvodná závislosť systému pomoci v hmotnej núdzi na životné minimum pôsobila demotivačne. Z uvedeného dôvodu zákonodarca pristúpil k reformným krokom a vymedzil vecný rozsah pomoci v hmotnej núdzi tak, aby jej poskytovanie záviselo od aktivity žiadateľov o pomoc v hmotnej núdzi. Z hľadiska systémového členenia ju zaraďujeme medzi **fakultatívne formy dávok**, ktoré sú testované **príjmom a majetkom**. Pri posudzovaní hmotnej núdze sa zohľadňuje aktivita žiadateľa o pomoc v hmotnej núdzi, kedy zákonodarca okrem dávky pomoci v hmotnej núdzi zaviedol aj ďalšie motivujúce prvky, ktorými sú: ochranný príspevok, aktivačný príspevok, príspevok na nezaopatrené dieťa a príspevok na bývanie. Za mimoriadne motivačný prvok možno považovať **osobitný príspevok.** Zavedením uvedeného príspevku sa **podporila snaha o zvýšenie zamestnanosti a udržanie pracovných návykov tých skupín, ktoré majú dlhodobý pracovný vzťah a príjem z neho je v rozmedzí minimálnej mzdy.**

Zákon určuje podmienky pre poskytovanie **ochranného príspevk**u v troch úrovniach. Na ochranný príspevok má nárok poberateľ dávky napr. ak si nemôže zabezpečiť príjem vlastnou prácou z dôvodu dôchodkového veku, invalidity s poklesom o viac ako 70%, ale i v prípade ak sa osamelý rodič osobne celodenne stará o dieťa. Na ochranný príspevok má nárok aj poberateľ dávky, ktorý sa stará o fyzickú osobu s ťažkým zdravotným postihnutím, ktorá je odkázaná na opatrovanie inou osobou. Podmienku nároku na ochranný príspevok spĺňa aj poberateľ dávky, ktorý sa zúčastňuje resocializačných programov pobytovou formou. **Nami posudzovaný jednotlivec nespĺňa** ani jednu z uvedených **podmienok pre pridelenie tohto príspevku a rovnako ich nepsĺňa pre priznanie osobitného príspevku,** nakoľko základnou podmienkou pre poskytovanie osobitného príspevku je vznik pracovného pomeru alebo obdobného právneho vzťahu. Ďalšou podmienkou je dlhodobá nezamestnanosť žiadateľa pred uzavretím pracovného pomeru (najmenej jeden rok) a nevykonávanie žiadnej činnosti, ktorá zakladá nárok na príjem.

---

[9] Právo na sociálnu pomoc je rámcovo vyjadrené v Ústave Slovenskej republiky čo do osobného a vecného rozsahu. Z hľadiska vecného rozsahu Ústava Slovenskej republiky definuje vecné vymedzenie hmotnej núdze ako „základné životné podmienky“ ktoré garantuje i iným osobám ako sú občania Slovenskej republiky. Za základné životné podmienky zákon č. 417/2013 Z. z. považuje jedno teplé jedlo denne, nevyhnutné ošatenie a prístrešie.

[10] Právne vzťahy v oblasti pomoci v hmotnej núdzi upravuje zákon č. 417/2013 Z. z. Zákon o pomoci v hmotnej núdzi a o zmene a doplnení niektorých zákonov

Nezamestnanému jednotlivcovi bez detí bude ale poskytnutá **jednorazová dávka hmotnej núdze v plnej výške.**

Tabuľka č. 1 zobrazuje príjmy nezamestnaného jednotlivca bez detí vyplývajúce z jeho nároku na sociálne dávky v porovaní rokov 2017 a 2018.

Tabuľka 1
Príjmy nezamestnaného bez detí na základe jeho nároku na sociálne dávky

Názov dávky	**Výška priznanej dávky v roku 2017 v € mesačne**	**Výška priznanej dávky v roku 2018[11] v € mesačne**
Dávka v hmotnej núdzi	61,60	64,70[12]
Príspevok na bývanie	55,80	55,80
Aktivačný príspevok	63,07	66,20[13]
Spolu	**180,47**	**186,70**
Jednorazová dávka v hmotnej núdzi	594,27	598,44[14]

Zdroj: vlastné spracovanie na základe zákon č. 417/2013 Z. z. Zákon o pomoci v hmotnej núdzi a o zmene a doplnení niektorých zákonov

V systéme sociálnych dávok existujú aj také, ktoré uchádzačom o zamestnanie zmierňujú náklady súvisiace s hľadaním práce. Medzi takéto motivačné príspevky patrí napr. príspevok na úhradu časti cestovných výdavkov súvisiacich s absolvovaním vstupného pohovoru, príspevok na úhradu cestovných výdavkov, výdavkov na ubytovanie a stravné uchádzačovi, ktorý absolvoval odborné poradenské služby, príspevok na vzdelávanie a prípravu pre trh práce zamestnanca atď. Uvedené príspevky neovplyvňujú majetkovú situáciu nami sledovaného nezamestnaného jednotlivca bez detí. Považujeme ich však za motivačné pre jednotlivca, ktorý si aktívne hľadá prácu.

2.2. Jednotlivec bez detí zamestnaný za minimálnu mzdu

Za predpokladu, že by sa nami sledovaný jednotlivec zamestnal v roku 2017 a v roku 2018 za minimálnu mzdu, dosahoval by čistý príjem – vyplývajúci zo súbehu dávkového a daňovo-odvodového systému, ktorý je zachytený v tabuľke č.2.

---

[11] Od 1. 7. 2018 došlo k úprave niektorých sociálnych dávok

[12] Ide o jednotlivca, neexistujú ďalší členovia domácnosti, ktorých príjem by mohol ohroziť nárok na dávku v hmotnej núdzi. Ďalej predpokladáme, že majetok jednotlivca nedosahuje hodnotu, ktorá by bola prekážkou v udelení dávky v hmotnej núdzi.

[13] Predpokladáme, že sa daný jednotlivec snaží aktívne spolupodieľať na riešení svojej sociálnej situácie, a tak sa buď zúčastňuje na vzdelávaní a príprave pre trh práce (*Projekty schválené Ministerstvom práce, sociálnych vecí a rodiny, Ústredím práce, sociálnych vecí a rodiny alebo Úradom práce sociálnych vecí a rodiny),* alebo sa zúčastňuje na vykonávaní menších obecných služieb uskutočňovaných na základe dohody s úradom práce, sociálnych vecí a rodiny alebo s obcou.

[14] Jednorazová dávka v hmotnej núdzi je určená na čiastočnú úhradu mimoriadnych výdavkov členov domácnosti, ktorým sa poskytuje pomoc v hmotnej núdzi. Slúži najmä na zabezpečenie nevyhnutného ošatenia, bielizne, obuvi, nevyhnutného vybavenia domácnosti. Jednorazovú dávku možno priznať jednorazovo do výšky preukázaných skutočných výdavkov, najviac do výšky trojnásobku sumy životného minima pre jednu plnoletú fyzickú osobu. V prepočte by dostal 594,27 € v roku 2017 a 598,44 € v roku 2018. Po rozpočítaní celej sumy na 12 mesiacov dostaneme v roku 2017 teoretický mesačný príjem 49,52 € a v roku 2018 49,87 €. Ide samozrejme o modelovú situáciu.

Tabuľka 2
Čistý príjem z minimálnej mzdy v roku 2017 a 2018 pri súbehu dávkového a daňovoodvodového systému v SR

Položka	**Suma v € (1. rok zamestnania) 2017**	**Suma v € (ďalšie roky zamestnania)**	**Suma v € (1. rok zamestnania) 2018**	**Suma v € (ďalšie roky zamestnania)**
Hrubý príjem	435	435	480	480
Odpočitateľná položka na ZP	-	270	-	180
Poistné na ZP (4%)	-	6,60	-	12
Poistné na SP (9,4%)	-	40,89	-	45,12
NČZD	316,94	316,94	319,17	319,17
Mesačný základ dane pred zdanením	118,06	70,57	160,83	103,71
Daň z príjmu (19%)	22,43	13,40	30,56	19,70
Čistý príjem	**412,57**	**374,11**	**449,44**	**403,18**
Osobitný príspevok	94,61	-	94,61	-
Spolu s osobitným príspevkom	**507,18**	**374,11**	**544,05**	**403,18**

Zdroj: vlastné spracovanie na základe platnej legislatívy

Jednotlivec zamestnaním sa za minimálnu mzdu stráca nárok na dávku v hmotnej núdzi a s ňou spojené dávky.

Pre posúdenie nároku na dávky v hmotnej núdzi sa v prvom roku zamestnania berie podľa zákona o hmotnej núdzi[15] do úvahy 50% čistej mzdy (keďže domácnosti prislúcha nárok na poberanie osobitného príspevku). V ďalších rokoch, keď domácnosť stráca nárok na osobitný príspevok, sa za posudzovaný príjem berie 75% čistej mzdy. Ak je posudzovaný príjem nižší ako hranica zákonom uznaného minima pre jednotlivca bez detí (198,09 €- rok 2017), bude mať domácnosť nárok na dávky v hmotnej núdzi. Tieto dávky nebudú jednotlivcovi prislúchať v plnej výške, ale len v pomernej hodnote ako rozdiel medzi sumou dávok v hmotnej núdzi, na ktoré by mal nárok, keby si nenájde zamestnanie a posudzovaným príjmom.

Posudzovaný príjem v našej modelevej situácii v prvom roku (roku 2017) zamestnania je vo výške: (0,50 x 412,57 €) = 206, 28 € čo je nad hranicou životného minima (198,09 €), takže v tomto prípade nevzniká nárok na dávky v hmotnej núdzi. V ďalších rokoch zamestnania by sa posudzovaný príjem vypočítal ako: (0,75 x 374,11 €) = 280,58 €. Aj tento

[15] Zákon č. 417/2013 Z. z o pomoci v hmotnej núdzi a o zmene a doplnení niektorých zákonov, §4, ods.3

príjem by bol nad hranicou životného minima, a tak by jednotlivcovi ani v ďalších rokoch neprislúchal nárok na dávky v hmotnej núdzi.[16]

V prvom roku zamestnania - rok 2017 pri minimálnej mzde 435 € predstavoval jeho čistýv príjem vďaka **odvodovej úľave a osobitnému príspevku** sumu 412,57 €. V ďalších rokoch by stratil nárok na obe úľavy a jeho čistý príjem by bol predstavoval sumu 374,11 €.

V prvom roku zamestnania – rok 2018 pri minimálnej mzde 480 € predstavuje jeho čistýv príjem vďaka **odvodovej úľave a osobitnému príspevku** sumu 449,44 €. V ďalších rokoch stratí nárok na obe úľavy a jeho čistý príjem bude vo výške 403,18 € v nami namodelovanej situácií.

Výšku čistej mzdy pre nezamestnaného, ktorý sa zamestnal v prvom roku jeho zamestnania ovplyvňujú "benefity" zo strany štátu v podobe **odvodovej úľavy a osobitného príspevku**. Príjem zo zamestnania jednotlivca nepodlieha odvodom na zdravotné a sociálne poistenie, resp. odvody na zdravotné poistenie za tohto zamestnanca platí štát. Uvedené má za následok, že sa zvýši daň, pretože odvody sú položkou znižujúcou daňový základ. Napriek tomu čistý príjem sa zvýši dôsledkom existencie tzv. „odvodovej úľavy". Na tú má nárok zamestnanec, ktorý sa po dlhodobej nezamestnanosti (evidovaný na úrade práce najmenej 12 po sebe idúcich predchádzajúcich mesiacov) zamestnal a jeho príjem nepredstavuje viac ako 67% priemernej mesačnej mzdy (591,61 € rok 2017 a 611,04 € rok 2018) za kalendárny rok, ktorý 2 roky predchádza kalendárnemu roku, v ktorom vznikol pracovný pomer[17]. Odvodová úľava je tiež podmienená splnením podmienok na strane zamestnávateľa[18]. Nárok na odvodovú úľavu[19] je pre zamestnanca po dobu 12 mesiacov od vzniku pracovného pomeru.

Ak jedinec poberá iba štátne sociálne dávky, jeho príjem nie je zdaňovaný a nepodlieha odvodom. Po nájdení si zamestnania sa situácia mení. „Inštitútom" odvodovej úľavy sa verejná vláda snaží zmierniť práve tento nepriaznivý dopad daňovo-odvodového zaťaženia na nízkopríjmové subjekty. **Odvodovú úľavu ako súčasť politiky zamestnanosti považujeme za ďalší pozitívny motivačný prvok s priaznivým dopadom na zamestnanosť nízkoprijímových skupín obyvateľstva.**

Za ďalší pozitívny impulz pre nezamestnané osoby poberajúce len sociálne dávky – zamestnať sa - je možnosť poberať **osobitný príspevok.** Na ten má nárok jedinec, ktorý sa zamestnal po 12 mesiacoch nezamestnanosti a bol poberateľom dávky v hmotnej núdzi. Prvého pol roka k svojej mesačnej mzde dostáva 126,14 € navyše a zvyšných 6 mesiacov 63,07 € mesačne. V priemere za celý rok sa tak mesačná mzda navýši o 94,61 €. Nárok na osobitný príspevok rovnako zaniká po 12 mesiacov trvania pracovného pomeru.

Čistý príjem nami sledovaného jednotlivca bol tak v prvom roku zamestnania (rok 2017) po zohľadnení odvodovej úľavy a osobitného príspevku vo výške 507,18 €. V prvom roku zamestnania v roku 2018 sa v dôsledku zvýšenia minimálnej mzdy po uplatnení nároku na osobitný príspevok a odvodovú úľavu zvýši jeho čistá mzda na 544,05 €. Po roku pracovného

---

[16] Obdobná situácia je aj v roku 2018 po zvýšení minimálnej mzdy na 480 €. Posudzovaný príjem v prvom roku zamestnania by bol 224,72 € a v ďalších rokoch 302,38 €. Príjmy sú nad hranicou životného minima – 199,48 € - nárok na dávku v hmotnej núdzi zaniká.

[17] Priemerná mzda v roku 2015 bola vo výške 883 € - 67% z tejto mzdy predstavovalo 591,61 €
Priemerná mzda v roku 2016 bola vo výške 912 € - 67% z tejto mzdy predstavovalo 6110.4 €

[18] Zamestnávateľ nesmie mať záväzky na preddavkoch na poistnom a neznížil počet zamestnancov z dôvodu prijatia takéhoto zamestnanca

[19] Odvodovú úľavu si nemôže uplatniť zamestnanec pracujúci na základe dohody o pracovnej činnosti a dohody o vykonaní práce

pomeru stráca zamestnaný jednotlivec nárok na odvodovú úľavu a osobitný príspevok, ale **získava možnosť uplatnenia odpočítateľnej položky na zdravotné poistenie.**

Výška odpočítateľnej položky môže byť najviac vo výške 380 € mesačne. Táto suma vyplýva z výšky minimálnej mzdy v dobe jej zavedenia (rok 2015). Jej idea spočívala v tom, aby pracujúci za minimálnu mzdu nemuseli platiť odvody na zdravotné poistenie vôbec. S každoročným zvyšovaním minimálnej mzdy sa však výška tejto odpočítateľnej položky znižuje. Pri minimálnej mzde 435 € (2017) predstavovala sumu vo výške 270 € a pri minimálnej mzde 480 € (2018) sa znížila na 180 €[20].

Rozdiel medzi mzdou v prvom roku zamestnania (po dlhodobej nezamestnanosti) a v ďalších rokoch zamestnania bol vo výške 133,07 € v roku 2017 a v roku 2018 predstavuje sumu 140,87 € . Tento rozdiel je spôsobený aktívnou politikou zamestnanosti vo forme odvodovej úľavy a osobitného príspevku, na ktorý má zamestnanec nárok iba v prvom roku po nájdení si zamestnania. Napriek vyššiemu príjmu v prvom roku zamestnania sa s odvodovou úľavou spája aj určitá nevýhoda, ktorou je, že tento zamestnanec nie je počas prvých 12 mesiacov zamestnania nemocensky a dôchodkovo poistený a nevzťahuje sa na neho ani poistenie v nezamestnanosti.

3. Záver

Analýza súbehu systému sociálnych dávok so systémom zdaňovania nízkopríjmových skupín obyvateľstva (zamestnaných za minimálnu mzdu) nás utvrdila, že tento system "je nastavený" motivačne[21]. Dokazujú to aj niektoré závery vyplývajúce z našej analýzy:

Rok 2017

Príjem jednotlivca bez detí a zamestnania bol 180,47 €, pričom po zamestnaní sa za minimálnu mzdu sa v prvom roku čistý príjem zvýšil na 507,18 € a v ďalších rokoch by klesol na 374,11 €. **Peňažný rozdiel medzi týmito dvoma príjmami tak v prvom roku predstavoval 326,71 €** a v ďalších rokoch sa znížil na 193,64 € z dôvodu nemožnosti uplatniť si nárok na odvodovú úľavu a osobitný príspevok.

Rok 2018

Príjem jednotlivca bez detí a zamestnania je v sledovanom roku 186,70 €, pričom po zamestnaní sa za minimálnu mzdu sa v prvom roku jeho čistý príjem zvýši na 544,05 € a v ďalších rokoch klesne na 403,18 €. **Peňažný rozdiel medzi týmito dvoma príjmami je tak v prvom roku vo výške 357,35 €. V ďalších rokoch sa síce zníži na 216,68 €** (z rovnakého dôvodu ako v roku 2017 – t.j. nemožnosť uplatniť si nárok na odvodovú úľavu a osobitný príspevok) napriek tomu ho možno považovať za motivujúci faktor pre nájdenie si a udržanie zamestnania. Otázka ostáva, či postačujúci, pretože Slovensku stále patrí z krajín V4 "prvenstvo" v počte nezamestnaných nízkokvalifikovaných a nízkoprijímových skupín obyvateľstva, viď graf č.1.

[20] Ak nedôjde k zmene „nastavenia" odvodovo-odpočítateľnej položky zo zdravotných odvodov, tak v roku 2019 pri zvýšenej minimálnej mzde na 520 € už bude predstavovať „len" 100 €. OP = (380 – ((520-380) x 2) = 100 €

[21] Hovorkyňa Ministerstva práce, sociálnych vecí a rodiny, Veronika Husárová, sa v roku 2013 ku každoročne stúpajúcej minimálnej mzde vyjadrila nasledovne: „Zvýšenie minimálnej mzdy považujeme za nevyhnutné. Chceme tak zväčšiť rozdiel medzi sociálnymi dávkami a najnižším platom, aby sa ľuďom oplatilo pracovať aj za minimálnu mzdu."(https://finweb.hnonline.sk/ekonomika/426165-minimalna-mzda-uz-tlaci-na-prepustanie).

Graf 1

Obyvatelia so základným vzdelaním

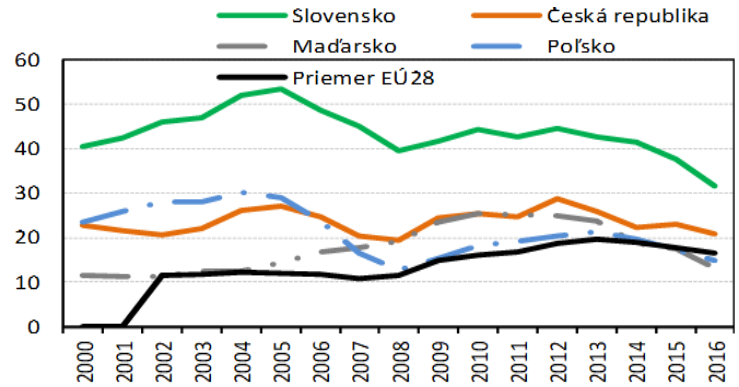

Zdroj: Eurostat

Tento príspevok bol podporovaný Agentúrou na podporu výskumu a vývoja na základe Zmluvy č. APVV-15-0322.

Použitá literatúra

Blau, F. D. and Kahn, L. M. 2007. Changes in the Labor Supply Behavior of Married Women: 1980–2000. *Journal of Labour Economics.* 2007, Vol. 25, pp. 393-438

Carone, G., Salomaki, A. 2001.Reforms in tax-benefit systems in order to increase employment
incentives in the EU.In *Economic Paper*. ECFIN/511-EN-01, 2001, No 160.

European Commission 2015. Study on the effects and incidence of labour taxation. Final report. In *Taxation Papers*.ISSN1725-7565, 2015, no. 56, s.47

Meghir, C., Phillips, D. 2008. *Labour Supply and Taxes*.[online]. Bonn: The Institute for the Study of Labor (IZA), 2008. s.45. Dostupné na internete:<http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=1136210>.

OECD. 2007. *OECD Employment Outlook*.Paris : OECD, 2007. 170,171 s. ISBN: 978-92-64-03303-0

OECD. 2015. *Minimum wages after the crisis: Making them pay*..[online]. s.5. [cit. dňa 13. 2. 2016]. Dostupné na internete:http://www.oecd.org/social/Focus-on-Minimum-Wages-after-the-crisis-2015.pdf

Remeta, J. 2018. Dizertačná práca Interakcia daňového systému a ekonomický rast. s.40

Stiglitz, J. E. 1997. *Ekonomie verejného sektoru*. Praha: Grada Publishing 1997. s.537. ISBN 8071694541

Zákon č. 417/2013 Z.z. o pomoci v hmotnej núdzi a o zmene a doplnení niektorých zákonov

Zákon č. 461/2003 Z.z. o sociálnom poistení

Zákon č. 595/2003 Z. z. o dani z príjmov

Zákon č.601/2003 o životnom minime

(https://finweb.hnonline.sk/ekonomika/426165-minimalna-mzda-uz-tlaci-na-prepustanie)